

TEMPORALIS CHRISTI GENERATIO AB ABRAHAM

per tres Testradecades ad Mariam con-
xtra: de cuius conceptione, Ioseph
Mariæ coniunx, angelo nun-
ciantem factus est certior.

‡ Luc. 3. e

LIBER ‡ Generationis Iesu Christi. Id est liber seu catalogus eorum, à quibus Christi genealogia processit, vt Genesis. 5. Liber generationis, vbi series genealogiæ, ab Adâ vsq; ad Noë textitur. Et pro libro apud Hebræos est **ספרי** Sopher, quod prope librum significat, in quo aliquid dignum memoria recensetur. Bene autem Matthæus qui de Publicano in supremum Ecclesiasticæ dignitatis gradum, Euangelistam scilicet, euectus est, ab humilitate, & imbelli Christi infantia, historiam cœpit: per omnes humilitatis & ignominie gradus, ad summam resurrectionis gloriam illum euehens.

Filij David, filij Abraham.

Potest vtrunque ad Christum referri, vt idem & filius David, & filius Abrahæ Christus intelligatur, quod ex eorum progenie, specialiter nasciturum Christum promissum erat. Et Davidis quidem vt proximioris tempore, prior fit mentio, quod iam vulgò receptum esset Christum & Messiam, fore Davidis filium, quod & ipsi Christo Iudæi confessi sunt, dicente Christo: Matthæi. 22. Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Dicunt ei: David. Potest etiam & **no** David, referri ad **no**, filij Abrahæ: vt et Christus Davidis filius, & David Abrahæ censeatur. Quod qui asserit Christum ipsum & Davidis & Abrahæ filium nominat: vtpote ex vtriusq; generatione, secundum promissiones descendentem. De qua promissione Abrahæ, vide in Genesi, & Davidis. 2. Reg. 2. & 1. Paralip. 17. Psalm. 89. & 132. & Isaiæ. 11. & Ierem. 33. & Ezech. 34. & 37. vbi Christum ipsum Dauidem vocant.

‡ Gé. 21. a

‡ Gé. 25. d

‡ Gene.

29. g.

‡ Abraham autem genuit Isaac, ‡ Isaac autem genuit Iacob, ‡ Iacob autem genuit Iudam & fratres eius.

Abra-

Abrahā genuit Isaac, Christi Iesu typū, non naturali cōmunis diuinitatis modo, sed fide magis vt Paulus testatur. Sic decebat, vt figura veritati responderet, miraculosam esse vtriusque conceptionem & natiuitatem.

† Iudas autem genuit Phares et Zaram de Thamar.

† Gene.

Qui asserunt Thamar non peccasse, non video quomodo excusare eam possint, cūm omni lege, scortati veritū fuerit, & dicat scriptura Genes. 38. Fornicata est Thamar nurus tua: neque inueniatur quod eam postea in uxorem Iudas ceperit, aut quoquo pacto eam postea cognouerit, nisi dicant instinctu spiritus sancti factum esse, vt ex Iuda seme nexiret de quo nasceretur Christus Sed istud gratis est dicūm, cūm ex meretrice Bersabée CHRISTVS natus sit.

38. g.
1. Para. 2. a
29. disti:
ca. Dñs.

Pharez genuit Esrom, Esrom genuit Aram, Aram autem genuit Aminadab.

Hebræi Hezron legunt: fuit & alius Hezron filius Ruben, & Esrom nomen loci in finibus Iudææ. Esrom genuit Aram, qui & Ram apud Hebræos dicitur.

Aminadab autem genuit Naason, Naason autem genuit Salmon, † Salmon autem genuit Booz de Raab, † Booz autem genuit Obeth ex Ruth, † Obeth autem genuit Iesse, Iesse autem genuit Dauid Regem.

† 50. disti.
cap. Dñs.
† Ruth.
4. d.

Hæc Raab meretrix dicitur. Pro quo verbo Hebræi habent רבבין quod dicunt quæ vendit cibū, vt mulier cauponaria. Significat em̄ רבבין cibare, nutrire, à quo רבבין deduci videtur, vt Raab non scortum, aut meretrix fuerit, sed cauponaria, & meritoriam tabernā exercens. Tamen Hieron. asserit in genealogia Saluatoris, nullam assumi sanctorum mulierū, cui credere magis oportet, vt pote quod רבבין meretricē, fornicariā, & scortū etiā significet. Ex Raab autē & Ruth, gētilibus mulieribus, illa propter misericordiam & humanitatē, hæc propter beneuolentiā & pietatē erga socrū, nasci Christus voluit: vt ostenderet se ad gentiles etiā saluādos venisse: Siquidem Iudæis bene considentibus, sana fide iungi vellent, & similiter ex ijs peccatorib⁹, vt ostēderet se peccatoris non dedignari, qui ad frugem meliorem reuerterentur.

† 2. Regi.
12. f.
1. Paral.
3. b.

† Dania autē Rex, genuit Salomonē, ex ea quæ fuit Vrie.

A 2 Dauidis

Davidis cum Bersabee adulterium, notum est ex 2. Reg. 11. quam nominatim non exprimit, sed viri sui nomine: fortasse ob insigne illud adulterium, illius nomini parcens: aut quod magis putè, Viriæ facta mentione, & vtriusq; adulteriû, & Davidis homicidiû insinuet: Ostèdens non esse dedignatû Christum ex his etiam, qui grauissimè peccauerant, nasci: Quippe qui peccatores, & nò iustos vocaturus venerat: vtq; tantopere de maiorû suorum profapia gloriari desinerent, quorum optimos certum esset adulteros fuisse & homicidas: atq; ita confidentius ad Christû peccatores accederèt, cuius præcessor & typus Salomon, ex tâ graui peccatrice natus erat.

Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam, Abia autem genuit Asa, Asa autem genuit Iosaphat, Iosaphat autem genuit Ioram, Ioram autem genuit Oziam.

Iste Ozias: non Ioram filius erat, sed Amasie, Amasias autè filius Ioas, filij Ochosiæ, qui fuit filius Ioram. Itaq; propriè hic Ozias, abnepos tantû fuit Ioram. Nec mirû quòd euangelista dicat. Ioram genuisse Ozia, cùm in scriptura filij dicantur, qui lōga serie, multisq; generationibus ab aliquo descenderunt, eorum tamen mores insecuti, sicut & initio Euangelij, Christus filius David dicitur. Quare autè Euangelista inter Ioram & Oziam tres illos reges omiserit, nò inuenio, quid verè dici possit, nisi quòd tres tantû in Christi genealogia tessaradecadas illi ponere visum est, quos si addidisset, numerum tessaradecadis excessisset. Nempe vt Hilarius in Matthæû scribit, in hoc non mēdacij aut negligētiæ vitium est. Tres enim ratione præteritæ sunt. Nam Iorâ genuit Ochosiâ, Ochosiâ verò genuit Ioas, Ioas deinde Amasiam, Amasias autè Osiam. Et in Matthæo, Iorâ Osiam genuisse scribitur, cum quartus ab eo sit. Hoc ita quia ex gentili fœmina Ioram Ochosiam genuit: ex Athalia scilicet, Achab & Iezabel filia: Deniq; per prophetam, non nisi in quartam generationem in throno Regio Israëlis, quenquam de domo Achab esse sessurum dicitur. Purgata igitur labe familiæ gentilis tribus, quæ præteritis iam regulis in quarto generationum consequen-

tium ordine numeratur, & vsq; ad Mariam, generationes quatuordecim esse scribuntur. Hæc ille.

Ozias autem genuit Ioatham, Ioatham autem genuit Achaz, Achaz autem genuit Ezechiam, † Ezechias autem genuit Manassem, Manasses autem genuit Amon, Amon autem genuit Iosiam, † Iosias autem genuit Iechoniam & fratres eius in transmigracione Babylonis.

† 1. Par.

3. a.

† 4. Reg.

4. c.

2. Par.

36. a.

Transmigracionem Babylonis potius dicit, quam captiuitatem vel exilium: quia Iechonias sua sponte abiit Babylonem, Sedechias verò captiuus ductus est. Sed vide vtrum tempore transmigracionis hos genuerit, vel antea genuisset, sed quia vixerunt tempore transmigracionis, vt dicit Dominus Caietanus. At non Matthæus originè Christi ex Iechonia scribit, quòd de eo Hier. 22. scriptum sit: Hæc dicit Dominus: Scribe virum istum sterilem, virum, qui in diebus suis non prosperabitur. Nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat vltra in Iuda. Sed vt Raba, ait: In diebus Ioachim non successit ei Rex filius, quomodo ipse patri successerat: sed fuit in captiuitate, & Salathiel & Zorobabel: & vsque ad Christum, nullus regiam obtinuit potestatem, & de stirpe Dauidis, nullus deinceps in terra Iudæa tenuit principatum. Hæc ille.

Et post transmigracionem Babylonis, Iechonias genuit Salathiel, Salathiel autem genuit Zorobabel, Zorobabel autem genuit Abiud, Abiud autem genuit Eliachim, Eliachim autem genuit Azor, Azor autem genuit Sadoc.

Iechonias qui & Ioachim in carcere clausus apud Babylonios, anno septimo regni Euilmerodach, eductus de carcere à populo, Neri cognominatus est, eò quòd lucerna Dauid, quæ timebatur extincta, illucescere cœpit. Cui liberato, datus est statim filius Mesezebeel, cognomento Salathiel, qui anno 17. ante solutionem captiuitatis, genuit Barachiam quem Cyrus soluens captiuitatem, ducem populi constituit, & ab eo ducatu, Zorobabel dictus fuit. Hic autè alius est ab eo Zorobabel, de quo 1. Paralip. 3. qui fuit filius Phadaia, filij Ie-

A 3 chonia.

chonix. Porrò Matthæus cum Luca ad Zorobabel vsq; cõuenit, verum quia duos habuit filios Resa, & Abiud, Lucas per Resa vsq; ad patrẽ virginis profequitur lineã Natham, Matthæus per Abiud, eandẽ profequitur vsq; ad patrem Ioseph, Mariæ coniugis. Itaque per Resa nata est Maria, & per Abiud natus est Ioseph.

Sadoc autẽ genuit Achim, Achim autẽ genuit Eliud, Eliud autẽ genuit Eleazar, Eleazar autẽ genuit Nathã, Nathã autẽ genuit Iacob, & Iacob autẽ genuit Ioseph virũ Mariæ.

‡ 27. q.
2. c. Ge-
nuit,

Genealogia Christi nil mirũ quòd non à Maria, sed ab Ioseph Christi patre tantũ putatiuo, Matthæus tenuerit: quoniam in scriptura sancta à viris tantũ genealogia textitur. Cumque de eadem tribu Ioseph & Maria fuerint (sicut per legem non licebat ex alia tribu vxorẽ ducere) id modo studij Euangelistæ fuit, ex Abraham & Dauide ostendere Christum ortum: quod indubiẽ ostendit deducta ab illis Ioseph genealogia, quem virginis Mariæ contribulem fuisse oportebat.

De qua natus est IESVS qui vocatur CHRISTVS.

Χριστος Græcè, cũ vnctũ Latine significet, qui & Messias Hebræis dicitur, rectè de Christo subdit Matthæus: Qui vocatur CHRISTVS, id est, qui vt verè est, Ita habetur à vulgo verus CHRISTVS, & Messias, vt iam alium etiam Iudæi Christum non expectarent. Sed & ipse dictus est IESVS, quòd ipse sit salus ipsa, sicut & sapietia et iustitia ipsa vocatur. Saluat em̃ nos à peccatis nostris, iustificat nos & sapientiam præstat paruulis. Omnes itaq; generationes ab Abraham vsq; ad David, generationes quatuordecim, et à Dauid vsq; ad transmigratiõẽ Babylonis, generationes quatuordecim, et à transmigratiõẽ Babylonis vsq; ad Christum, generationes quatuordecim.

Non video faciliẽ quomodo quatuordecim generationes sint in qualibet tessaradecade, nisi David primã finiat, & rursus secundam incipiat, & Iosias secundam finiat, tertiam verò incipiat, nisi in secunda Ioachim Iosix filium includas, & in tertia Christum.

‡ Luc.
2. c.

Christi autem generatio sic erat: Cũ ‡ esset desponsata mater IESV Maria Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est in utero habens de spiritu sancto.

Gene-

Generatio Christi Græcè γεννήσις, cum Erasimus putet, interpretandam natiuitatem rectius, quàm generationem: quod ab illo dici miror, quum paulò antè, eo loco, de qua natus est Iesus, quum Græcè sit γεννήθην, idem verbum vnde γεννήσις, maualt dicere genitus, quàm natus. Antequam conuenirent, πρὶν ὁμόνυλον εἶναι, priusquam congregarentur, coniunctionem naturalem hoc verbo significat. Neq; tñ ob vocabulū priusquam, statim oportet suspicari cū Heluidio hæretico, postea Mariam à Ioseph cognitā. Quemadmodū si quispiā iudex indicta causā nec cognita, iudicet: dicimus eū priusquā causā cognosceret iudicasse, nec tñ cōsequēs est eū postea de causā iudicasse. Ita cū Euāgelista dicat: priusquā conuenirēt inuēta est in vtero habēs, nō statim oportet cōcludere, eos postea in maritalē copulam conuenisse.

‡ Ioseph autem vir eius, cum esset iustus, et nollet eam traducere, voluit occultè dimittere eam.

Iustus erat, ideoq̄ue quòd iustitia legis exigebat, quū grauidam non à se deprehenderat, & à spiritu sancto impregnatam suspicari non poterat, nec etiam retinere per legem, amandare à se volebat, sed occultè: neque palam illi libellum repudij dare, sed clanculum potius ea relicta abire. Nolebat enim eam traducere, aut palam diffamare. Idem significat verbum παρασηματίσω, quod eleganter vertit Interpres, Iustus, & item erat qui volebat à se amittere, æquus autem clam nolens traducere. Hec autè eo cogitāte, ecce angelus dñi apparuit in somnis Ioseph, dicēs: ‡ Ioseph fili David, noli timere accipere Mariā coniugē tuā. Quod enim in ea natū est, de spiritu sancto est.

Quod enim in ea natum est, τὸ γὰρ ὄν ἐν τῷ γεννηθῆναι, id est, quod in ea genitum siue natum est: Non vt natū accipias pro eo, quod iam in lucem exijt, sed vt significet idē, quod conceptū, quomodo August. intepretatur. *Pariet tibi filium, et vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.*

Vocabis nomē eius Iesum. Nomē à deo datum, solet aliquid significare singulare illi, cui datur. Sic Abrā, futuro multarum gentiū patri, Abrahā quo idipsum significatur, nomen dedit Deus. Sic baptista: Euangelicam ex-

‡ 2. q. 1. ca.

Si peccauerit.

27. q. 7. cap.

Qui desponsatā.

‡ 27. q. 2. cap.

priusquā ad se.

orsuro gratiam, ab Angelo Ioannis nomen inditur, quod gratiosum significat: Ita & nunc Christo, qui in se credentibus salutem allaturus esset, Iesu, id est, saluatoris nomen imponitur. Vnde subiungit: Ipse enim saluum faciet populum suum. Hic aptè expressum est nomen Iesu Ἰησοῦς. Nam quod Latini Iesum, Græci Ἰησοῦς Hebræi יֵשׁוּעַ, siue יְהוֹשֻׁעַ Iesua, siue Iehosua, saluatorem vocant. Apud Euangelistas scribitur absolutè Iesua, quod ipse, salus ipsa: secus est de Iehosua, quod salutem domini sonat. Diuus Basilius in exercitamentis Græcæ linguæ, ἰησοῦς, formatum putat à futuro ἰάσο, & in uersò, quod est à verbo ἰάσο, quod mederi significat. Ita ἰησοῦς, Verum medicum significat. Hoc autem rotum factum est, vt adimpleretur quod dictum est à domino per prophetam, dicentem:

✱ Isa. 7. c. † Ecce virgo in utero habebit, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum DEVS.

Pro eo quod est virgo, Hebræi habent אַלְמָנָה Aal ma, quod puellam innuptā & viro absconditam significat. Vt adimpleretur &c. Consecutione dicit, id est, per hoc effectū est, vt impleretur propheta, non autè dicit causam finalem. Vocabitur nomen eius Emmanuel. Insignis erat propheta illa Isaię 7. de Christi natiuitate mi re desiderabatur impleri à verè fidelibus. Emmanuel autè nihil aliud significat, quàm nobiscū Deus: quod vocabatur arbitror in primitiua Ecclesia ab ijs fidelibus, de Christi natiuitate gestientibus, vulgò vsurpatū. Vnde & reliquū adhuc nobis est. Dimidiatur vocabulū, quo instantibus Christi natalitijs, fideles vtimur omnibus officijs Ecclesiasticis clamitates: Noel, Noel, Noel, Quod est interpretatum, nobiscum Deus. Hic se victoriam reportasse, vt inaniter atque impudenter gloriatur Caietanus, quod tamen ab Erasmo emendicauit, quasi ex hoc loco conuincat Matthæū non scripsisse Hebraicè, quòd Hebraicum verbum sit interpretatus: quasi non Latini ipsi multorū verborū subobscurorū, analogiā & ἰησοῦς interpretari sapius non soleant. Quære etiam locos veteris testamētū, ab ipsis authoribus interpretatos, aut nō licue-

licuerit Hebraici Euangelij diuino interpreti, quod auctor non fecerat, alienæ linguæ, idque magni mysterij vocabulum, sua lingua interpretari.

Exurgens autem Ioseph à somno, fecit sicut præcepit ei angelus Domini, et accepit coniugem suam. † Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum, et vocauit nomen eius Iesum.

† Dever.
signi. cap.
Ioseph.

Donec peperit filium. Præterquam quod peruerse agunt qui propter illud donec nugantur Mariam alios sustulisse ex Ioseph liberos, errare censentur, qui post primogenitum alios sequi fabulantur. Neque enim id vrget vis vocabuli donec. Nā cum Deus Pater Filio dixit: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, non id volebat post subiectos Christi pedibus omnes inimicos, non iam illum sessurum à dextris eius. Sic cum dicitur in Genesi. 8. † de coruo, quod egressiebatur, & non reuertebatur, donec siccaratur aqua, non indicat illud donec, coruum post exiccatam aquam esse reuersum. Non desunt, qui exponunt cognouit, non de copula carnali, sed de perfecta cognitione eminentiæ Virginis, vt sit sensus, quod admonit⁹ ab angelo Ioseph, non iam de dimittenda vxore cogitauit, sed in consortiū assumpsit: nec tamen eam planè cognoscebat, neque perfectè sciebat eam Messie ac Christi matrem fore, donec peperit primogenitum: post cuius partum concinētib⁹ è cælo angelis, pastoribus adgratulantibus, & Magis adorantibus, tum planè cognouit. Similis error illis irrepit ob vocabulum primogenitum, quasi necesse sit, post primogenitum alios sequi: Cum primogenitus dicatur, antequam nullus alius sit natus, etiam si vnicus fuerit, & primùm pro vno sumere frequens est Hebraeis. Sed & si mulier primùm pepererit filium, hic non diceretur primogenitus, nisi alterum pareret.

CAPVT II. MATHAEI.

CHRISTVS à Magis stella duce adoratus, clarisq^{ue} muneribus donatus, Herode à Magis illuso, in pueris sequente, secessit in Aegyptum duce angelo: Mortuo verò Herode, redijt ad propria.

† An.
40.1.

Cum natus esset IESVS in Bethlehem Iudæ, in diebus Herodis Regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Ierosolymam, dicentes: Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum?

In Bethlehem Iudæ, id est, Bethlehem de tribu Iudæ, ad differentiam illius Bethlehem, quæ est in terra Zabulon. Ex ea autem nasci voluit, scilicet inter omnes tribus Iudæ abiectissima, tū quod ibi natus esset Dauid, cuius filius & esset, & diceretur, ostendens se non quæ fuisse sublimia: tum etiam, vt prophetia Mich. 5. impleretur, quæ prædixerat, ibi Christum nasciturum. Hæc est illa Bethlehem ciuitas Dauid, distans ab Aelia sex M. ad meridianam plagam, quæ & Ephrata dicitur, de qua & Dauid natus, Christi typus, atq; progenitor. In diebus Herodis Regis. In Christi describenda natiuitate, non Augusti meminit, quod fecit Lucas. Cū enim Iudæis Euangelium describeret, ac iam tricesimum tertium ac quartum annū in Iudæos regnaret Herodes, expressam illius mentionem fecit, vt intelligerent ex prophetia Iacob, Genes. 49. ✠ Nō auferetur sceptrum de Iudæ, nec dux de scemore eius, donec veniat qui mittendus est, translato ab Iudæ ad alienigenam Herodē Iudæorū imperio, nō iam amplius venturum etiā sperarent, sed venientē amplexarētur. Ecce Magi ab oriente venerūt. An Magi isti Reges fuerint, vt vulgo depingūtur, an Persarū tantū sacerdotes & Philosophi, vt Chrysofsto. ait qui secūdo loco Post Reges erāt, et nonnunquā ex his quosdā in Reges assumptos inuenias, ad Euāgelij lectionem nō multūm facit, neq; scholiastæ est in his immorari: illud ex Euāgelio cōstat, ab oriente profectos, orta ibidē stella, christi nati indice: quā ob causam, pleriq; nō male Magos illos, cœlestiū rerū peritos, ortū eius stellæ, quā Balaā prædixerat, intelligētes, de nato Christo interpretatos esse senserūt. Nōnulli quoq; Magos ipsos de Balaā genere ortos asserūt, fortasse nō in iniuria, cū & Balaā orientale se fuisse dicat, Numeri 23. dicēs: ✠ De Harā adduxit me Balach, Rex moabitarū, de mōtibus oriētis. Ita & prophetiæ eius, quā Balaā de stella oritura prædixerat, non ignaros eos profectiois concilium inde cœpisse.

✠ Gen.
49. b.

✠ Nu.
23. a.

Vidimus

Vidimus enim stellam eius in oriente, et venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Ierosolyma cum illo.

Vidimus stellam eius. Quòd Christi stellam appellât, nò more Genethliacorù id faciūt, qui vnicuiq; nascenti stellam assignant, sed Christi dicitur, quòd recens ad eius indicandum ortù creata sit, cuius ortus Magis, adhuc in patria existentibus, iam natum Christum indicauit. Vide cùm longum iter sit à Perside vsq; in Iudæam, manifestum est, non illo die eos appulisse, quo **CHRISTVS** natus est. Quando autem venerint dicetur postea. Turbatus est Herodes rex, & omnis Ierosolyma cum illo. Turbatur Herodes, ne regno deturbetur: turbatur omnis Ierosolyma, non quòd Herodi bene velit inuiso tyranno, sed metuens ne inter eum eiusue liberos & nouum Regem natum, intercedentibus simultatibus, ab alterutro opprimerentur. Turbati sunt & omnes Ierosolymitani, verentes ne nouo regi, propter inuisam Herodis crudelitatem, multis adhaerentibus, nouæ adhuc simultates orirètur, maioris crudelitatis seminaria, quàm quæ, Mesiia suo nato exultare debuissent. *Et congregans omnes principes sacerdotum et scribas populi, sciscitabatur ab eis, ubi CHRISTVS nasceretur. At illi dixerunt in Bethlehem Iudæ. Sic enim scriptum est per prophetam. † Et tu Bethlehem terra Iudæ nequaquam minima es in principibus Iudæ, ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël.*

† Mich.
5. a.
Io. 7. f.

Et tu Bethlehem terra Iudæ. Prophetia Micheæ paulò secus habet, scilicet, (Et tu Bethlehem Ephrata paruula es in millibus Iudæ, ex te egredietur mihi, qui erit dominator in Israël. Vide quomodo vertat Moses Latinus) Id est, quanquam tu Bethlehem abiecta sis in tota tribu Iudæ, ac nullius propè inter cæteras vrbes nominis, ex te tamen mihi egredietur, qui dominetur Israël. Septuaginta quoque habent: Et tu domus Bethlehem minima es, vt sis in millibus Iudæ, ex te mihi egredietur, vt sit in principem in Israël. Tamen cùm Hieronymus dicit Septuaginta habere *ἐν ὀλίγοις ἐστὶς*: Id est nequaquam minima es. Ac fortasse vt

mulca

multa Hebræorum in alium sensum spiritu duce inuenerunt, Ita Bethlehem, quæ vilis esset & ignobilis, Christi ortu celebrem fore ex spiritu præsentientes verterunt, nequaquam minima es, magisque credo, Hieronymo auctore, eam fuisse septuaginta lectionem, quod non tamen arguit vulgatam, quæ nunc habetur Septuaginta versionem, ipsorum non esse: cum post Hieronymi tempora corrumpi illa potuerit.

Tunc Herodes clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stelle, quæ apparuit eis. Et mittens illos in Bethlehem, dixit: Ite, & interrogate diligenter de puero, & cum inueneritis, renunciate mihi, ut & ego veniens, adorem eum. Qui cum audissent regem, abierunt.

Clam accersit eos, ne natum alium regem Iudæis innotesceret. Pessimè enim de illis meritis tyrannus, nihil non ab illis metuebat: ne fortè Iudæi intelligentes, quòd puero insidiaretur, illum tanquam proprium regem occultarent, & ad tempus seruarent, sicut occultatus fuerat Ioas à facie Athaliæ. 4. Reg. 11.

Et ecce, stella quam viderant in oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra, ubi erat puer. Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno valde.

Textus videtur indicare in Oriente tantum visam illis stellam, per quæ cognouerint, siue ex prophetia Balaam, siue ex reuelatione diuina, natum in Iudæa Christum. Ac fortè quam in Oriente primum nato Christo viderant lucentem, super Ierusalem. Vnde rectè Iudæam petierunt, & in Iudæa principem urbem Ierusalem, quæ interim illis non apparuit: Sed vel ex consideratione loci, vnde primum oriri stellam viderant, vel diuino instinctu impulsæ. Quòd autem interim disparuerit, innuit id quod Euangelista ponit: Et ecce: stella quam viderant in Oriente. Nec addit, & in via usque ad Ierusalem: egressis autem illis è Ierusalem, rursus stella apparuit perducens eos usque in Bethlehem, & super eum stans. Cum itaque Ierosolymis egrederentur, neque quicquam reficere possent de nato puero, stella nouo apparès antecedebat eos, viam rursus commonstrans, donec staret supra locum ubi natus puer agebat.

Et

Et intrantes domum, inuenerunt puerum cum. Maria matre eius, & procidentes ꝑ adorauerunt eum, & apertis thesauris, suis obtulerunt ei munera, aurū, thus, & myrrham. * Tob. 11.6.

Preciosorum munerum oblatione, auro scilicet & thure & myrrha, quæ duo nouissima magno precio sunt Per sis ex Arabia illis aduecta, fidem animumque suum in Christum testati sunt Magi. Quod si ἀγαγοίης per aurum regiam hominis Christi dignitatem protestatos esse Magos: per thus, quod in sacrificijs offertur, diuinitatem: per myrrham, quæ sepulturæ adhibetur, ipsius mortem, non moror in his, quin sacra scriptura ad plures sensus extendi valeat. Nempe quod diuus Hilarius oblationem munerum intelligentiam totius qualitatis expressit: in auro Regem, in thure Deum, in myrrha hominem confitendo. Atque ita per venerationem eorum, sacramenti omnis est consummata cognitio: in homine mortis, in Deo resurrectionis, in rege iudicij.

Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reuersi sunt in regionem suam. Qui cum recessissent, ecce angelus domini apparuit in somnis Ioseph, dicens: ꝑ Surge & accipe puerum, & matrem eius, & fuges in Aegyptum: & esto ibi vsque dum dicam tibi. * 7. qu. 1. cap.

Et responso accepto in somnis, Gergē ἡγεῖς χρισμῶν τῶν ἁγίων. id est, responso vel oraculo in somnis accepto, χρισμῶν τῶν ἁγίων nempe dicitur, quem Deus suo sermone & colloquio dignatur. Aduersitas 23. q. 3. cap. 1.

Futurum est enim ut Herodes querat puerum ad perdendum eum. Qui surgens accepit puerum & matrem eius nocte, & secessit in Aegyptum, & erat ibi vsque ad obitum Herodis, ut impleretur quod dictum est à domino per prophetam dicentem: ꝑ Ex Aegypto vocaui filium meum. * Osee. 11. 2.

Ex Aegypto vocaui filium meum. Osee n. sumptū est hoc testimonium, quo ad literā de Israelitico populo verba facit: quæ Deus nō modo filij, sed primogeniti sui vocabulo dignatus est: cui hic ingratitude exprobrat, quod præ cæteris nationibus à deo dilectus, & ab Aegyptiaca Pharaonis seruitute liberatus, sibi parere neglexerit. Deo patre autē ex Aegypto post Herodis mortē filium reuocātē ubi nō secus atq; Israeliticus populus aliquot annos exulauerat,

uerat, verè in eo completù est verbù : Ex Aegypto vocauit filiù meum : licet non eo sensu quod de Israëlì ab Osee dictù est. Neq; enim dicit Mathæus : vt adimpleretur quod dictù est de eo à dño : sed vt quod dictù erat de filio dei primogenito Israëlè, adimpleretur in vnigenito & primogenito eius filio Christo, per collationem videlicet, vt quemadmodù primogenitum filium suum Israëlè pessundato Pharaone, impio tyràno, eduxerat eos de Aegypto, ita nunc quoq; primogenitum suum Christù, miserè mortuo Herode impijssimo Rege, ex Aegypto auocaret. Nec temerè posita est hæc Christi fuga, relicta Iudæa, in Aegyptù, nimirum vt hoc veluti præludìo doceretur, Christi fidem, relictis Iudæis, eam neghgentibus, ad gentes transsuram. Hunc autem locù putat Hieronymus sumi posse ex. 23. ca. 11b. Numerorù, dicente Balaam ad Balach. † Deus eduxit illum de Aegypto, cuius fortitudo similis est rhinocerotis. Per hanc itaq; fugam in Aegyptum, docet auferendum à Iudæis ad gentes, sacerdotium & Euangelium.

*Nu. 23. c

Tunc Herodes, videns quòd illusus esset à magis, iratus est valde, & mittens, occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus eius, à bimatu & infra, secundum tempus quod exquisierat à magis.

Secundù tempus quod exquisierat à magis. Sunt qui putent ob hæc verba, quo tēpore Magi Christù adoraturi venerūt, anniculù illù, aut biennem fuisse, quòd bimulos infantes, iuxta tēpus sibi dictù à Magis, Herodes occiderit. Cùm aut verò simile sit Christo nato, stellam statim Magis apparuisse, neq; tam longè distet ab extrema Perside Bethlehem, quin vno ad minus mense confici iter possit, præsertim camelorù opera vtentibus, nò est verò simile, anno elapso à Christo nato illos venisse. Quòd vero Herodes Bimulos occidit infantes, id factù est, quia nonnunq; validiores nascùtur infantes, quàm splèdidè educati bimuli. Itaq; ne Christus valètiore forsan corpe elaberetur, vsq; ad bimulos iussit infantes occidi.

† Iere. 3. g

31. c.

Thren. 1. a

Nūc adimpletù est quod dictù est per Ieremiã prophetã dicentē: † Vox in Rama audita est, ploratus & ululatus mul- tus, Rachel plorã filios suos, & no. uin cōsolari quia nō sunt.

Rama

Rama Hebræa vox, Idē significat quod excelsum, vt sic sensus: Vox in excelsō & aëre audita est, Rachelis plorantis filios suos: quanquā & Rama locus fuerit in forte Benjamin. De Beniamitis autē, decima tribu Iudæorū, in captiuitatē actis, loquitur Ieremias, dicēs: auditū esse in excelsō siue in Rama: sortis Benjamin Rachelis. i. totius Beniamiticæ tribus, quæ à Rachele Benjamin matre ita à propheta nominatur, vocē plorātis filios suos, quæ cōsolationem admittere nollet, eò quòd non essent. Non esse enim arbitrabatur eos, qui inter impios in captiuitate degerēt. Similiter & in cēde infantīū, vox in Rama. i. in excelsō & aëre per tota Bethlehemitarū confinia, audita est vox Rachelis. i. mulierū Bethlehemitarū (Nam Bethlehem, etsi de tribu Iuda esset, celsit tñ Beniamitis in sortem) plorantiū filios suos ab Herode occisis, neq; consolationē quenquā admittentiū, eò quòd nō essent, vtpote Herodis imperio occisi. Quod ergo de Beniamitis Ieremias tunc dixit, hoc nunc de Bethlehemiticis infantibus, qui ad tribū Benjamin spectant, impletū est.

Defuncto autem Herode, ecce angelus domini apparuit in somnis Ioseph in Aegypto, dicens: Surge, & accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Israël.

Tres fuisse Herodes, refert Iosephus, ac alij historiographi, quorū etiā sacra meminit pluribus locis historia. Primus Aschalonita filius Antipatri, de quo in hoc cap. Matthæi, qui propter eius tyrannidē, & præcipuē in paruos, mortē acerbā pertulit, febre enim, dissenteria, scabie, podagra, ac verendorū putredine, generatione vermiū, spiradi difficultate, ac tremore membrorū malā soluit aiām. Secundus Antipa, qui repudiata Regis Arethæ filia, Herodiadē Philippi fratris in vxorē accepit. Instinctu cuius, Ioannē baptistā occidit, & cōtra Arethā bello victus accersitusq; à Cæsare in exiliū, viennā Galliarum mittitur, comitante eū Herodiade. Tertius Agrippa, de quo Act. 12. qui occiso Iacobo Apostolo, Petrū carcere clausit. At pauperrimus diuinis sibi ascribēs honores, vidit supra caput suū bubonē, funi extēto insidentē: moxque vt sensit hūc esse calamitatis nunciū, qui olim scelitatis fuerat, ex intimis præcordijs indoluit; secuta sunt ventris

ventris tormina, statimque à principio, vehementia, in quibus miser ille misere vitam finiuit.

Defuncti sunt enim, qui querebāt animā pueri. Qui cōsurgens, accepit puerum & matrē eius, et venit in terrā Israhel.

Ex hoc loco inquit Hieronym. Intelligimus non solum Herodem, sed & Sacerdotes, & Scribas, eodem tempore necem Domini fuisse meditados, quos Herodes per Salomen & Alexādrum in Hyppodromo occidi iussit, ne fieret in vrbe latitia in obitu suo. Qui consurgens, accepit puerum & matrem eius, non dixit accepit filium & vxorem suam, quasi nutritius & non pater.

Audiens autē, quod Archelaus regnaret in Iudaea pro Herode patre suo, timuit illō ire: & admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ.

Hic Archelaus filius Herodis defuncti, frater illius Herodis qui Christum illudit. Hoc autē Archelao à Tyberio Cesare Lugdunum relegato, frater eius Herodes, secundus regni successor fuit.

Et veniens habitauit in ciuitate que vocatur Nazareth, vt adimpleretur quod dictum est per prophetas: Quoniam Nazareus vocabitur.

In nullo prophetarum expressē legitur quod Christus Nazareus vocatus sit, sed vel flos vel germen, quæ Hebræis Nazareū sonāt: Isa. enim 4. ✧ Erit germē Domini in magnificentia: & ✧ Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. & Iere. 23. ✧ Suscitabo Dauid germen iustum. & Zacha. 6. Iuxta Hebræ. ✧ Ecce vir, germen nomen eius. Nazareus autem, cū sanctum & separatum significet, rectē non ab vno, sed à multis prophetis Nazareus, id est, sanctus & eximia sanctitate segregatus ab alijs, dictus est. Quod enim hic quidam assert: Nazareum dici Christum, vt figura eius, & typus Samson Nazareus dictus est, vt Iudicum 13. de eo scriptum est: ✧ Erit enim Nazareus ex matris vtero: Tamen si Matthæus per prophetas dixit, compilatores libri iudicum plures prophetas intellexit, lectorum arbitrio relinquo. Nam vt multorum temporum historiam contineat, non tamen statim oportet à multis esse scriptum. Vnus nempe, qui multorum annales viderit,

totam

✧ Isa. 4. a

✧ Ex. 11. a

✧ Iere.

23. a

✧ Zach.

6. c

✧ Iud.

13. a

totam colligere potuit historiam : & frequens est etiam numerum pro numero ponere. Quanquam autem verè ac solus sanctus, verus filius, verum virgultum Christus extiterit, illi tamen ab educatione, quæ in Nazareth fuit, nomen inditum verisimile est, respondere euentu ipsius nominis significationi.

CAPVT TERTIVM.

Ioannes Baptista per pœnitentiam plurimos ad Christi notitiam incitat, quibus baptizatis, CHRISTVM baptizat, in cuius baptifimo, trinitatis manifestam cognouit assertio- nem & testimonium.

I *†* N diebus autem illis, venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ, & dicens: *†* Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.

Matthæus duobus primis capitibus de Christi tantum infantia, & eius in mundum ingressu tractauit: & Ioannes vsque ad trigessimum Christi ætatis annum, non apparuit prædicans, vnde mirum videatur, quomodo nunc dicat Matthæus: In diebus illis venit Ioannes Baptista, prædicans in deserto Iudææ, vnde putem Matthæum scribentem, in diebus illis, simpliciter ad tempus Christi retulisse, vt sit sensus: In diebus autem Christi venit Ioannes, in deserto Iudææ. Cùm Lucas pro hoc habeat: Et venit in omnem regionem Iordanis: videtur desertum intelligendum, regio illa finitima Iordani, vasta quidem illa & paucis habitata colonis, cuiusmodi apud nos sunt multa loca vocata *les landes*. Huiusmodi autem deserta, arbitror eadem fuisse, quæ Lucas vocat montana Iudææ. Duo itaq; deserta innuit vnum interius, à quo iuxta Lucam venit Ioannes, alterum circa Iordanem erat, ad quos venit, vt innuit Matthæus. Appropinquabit enim regnum cœlorum. Vide quot modis in scriptura regnum cœlorum sumatur. Hic autem vel tempus gratiæ, vel Christum ipsum significat, vt regnum pro Rege sumatur. Longè autem erat ab his regnum cœlorum ante Christum: nondum aperta illis per eum ianua erat. Quod autem ait: Appropinquauit regnũ cœlorum. Ideoq; pœnitentiam agite: id est, quod

B sanctus

† Luc.

3. a.

Ioan. 1. b.

† 23. q.

4. ca.

Hæc aut.

33. q. 2. ca.

Audiui-

mus.

*Ro. 13. d. sanctus Paulus dicit ad Roma. 13. ✠ Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.

Hic est enim, qui dictus est per Isaiam prophetam, dicens: ✠ Isa. 40. *tem: ✠ Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, a. rectas facite semitas eius.*

Zach. 1. a. De Ioanne prædixisse Isaiam testatur Matthæus, dicens: De conf. Hic est enim de quo dictum est per Isaiam prophetam. Tum dist. 4. ca. quia verba propheta: Parate viam Dñi, &c. Primus Ioannes ad Euangelium negocium transtulit. Quod autem nerabatur legimus: Vox clamantis in deserto, parate vias Domini, rectas facite Luc. 3. b. in solitudine semitas Dei nostri. Et fortasse sic punctualoan. 1. a. tum erat apud Matthæum, sed aliter obtinuit vsus.

Ipsæ autem Ioannes, habebat vestimenta de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos. Esca autem eius erat, locustæ & mel sylvestre.

Pilis camelorum vestis adtextæ, peregrinū istius prophetæ prædicationis habitum designat, cū exuuijs immundarum pecudū, quibus pares existimamur, Christi prædicator induitur. Cibus eius erant locustæ. Locustis animalibus victitasse Parthos, imò et in delitijs illis fuisse, testatur Plini. lib. 11. cap. 29. & lib. 6. cap. 30. Nec est quod miremur Ioannē Baptistam, locustis vsus pro cibo, cū in lege Moyse, Leuiti. 11. Inter mundos cibos quædā numerentur genera locustarū. Theophylact. putat locustas dici, herbæ aut fruticis agrestis genus, quod est verisimilius. Hic multi sudant: nonnulli, vt doceat nullū fuisse Ioanni vitæ, victus, vestitusq; delectum, sed eadem est iste, iisdē fuisse vestitū, quibus sua ætate eius loci homines: quasi qui futurus erat præco Dñi, nulla etiā exterioris vitæ sanctimonia vulgo præstaret: cū ab austeritate vestitus etiam, eū cōmendat Dñs Matt 11. ✠ Quid existis in desertum videre? Hominem mollibus vestitus? Neq; enim nominatim, id de Ioanne CHRISTVS diceret, si idem cum reliquis ei vestimenti genus fuisset. Tunc exhibet ad illum Ierosolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem, & baptizabantur ab eo in Iordane confitentes peccata sua.

Sic de eo Malachias, & Gabriel prædixerat: Et multos filios Israël cõuertet ad Dñm Deũ ipsorũ: Confitentur peccata sua. Perperã hic agit, qui hoc interpretatur: profitebãtur se peccatores esse. Quorsum enim illud opus est eos confiteri, cũ nemo nesciat peccatores esse oēs homines. Aliud est enim confiteri se peccator esse, aliud peccata sua cõfiteri. Nã quòd in primitiua ecclesia nõ modo se peccatores cõfiterentur, sed peccata ipsi sua declararent, testatur Paulus, Act. 19. ¶ Multisq; creditum veniebant confitentes & annunciantes actus suos. * Act. 19. d

Videntes autẽ multos Phariseorum et Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis: ¶ Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos penitentiae. ¶ Io. 3. c. Luc. 3. b

De quatuor sectis Iudæorũ, vide Iosephum de bello Iudaico, lib. 2. ca. 7. & antiquitatum lib. 13. ca. 9. & lib. 18. ca. 2. Pharisei, Sadducæi, Esseni, & Nazaræi: Horũ, Pharisei quædã, at non omnia fato tribuunt, quædã verò in sua potestate esse aiunt, vt vel fiant vel non fiant. Esseni verò omnia in fati potestate esse affirmant, nec quicquã hominibus præter fati decretum accidere. At Sadducæi fatum omnino negant, & è rebus tollunt, dicentes: nihil fataliter euenire hominibus, & omnia in nostra ipsorum esse potestate, vt tam scelicitatis nobis ipsi authores simus, quã infortunij, si deteriora consilia secuti fuerimus. Hi verò, soli mortale dicunt animam. Nazaræi verò Deo deuoti dicuntur, qui ex voto se consecrant, capillũ alentes, & vinũ nõ gustantes: qui cũ capillũ consecrant, victimæ eorum sacerdotibus cedunt. Progenies viperarũ. Quia soliti erãt gloriari de profapia, vt retundat eorũ gloriationem, de generis nobilitate, progenies viperarũ vocat: patribus quippe eorũ, nihil venenosius aut crudelius: Aut progenies viperarum vocat, quia vti viperæ filij, dũ matris vterũ egredi volũt, tarditatis impatientes, matrem occidunt: Ita ipsi eorũ patrẽ Christũ occidere moliebãtur & tandẽ occiderunt. Quis inquit, demonstrauit vobis fugere à vëtura ira? Id est, cũ male sitis instituti, & more patrũ vestrorũ viperinorũ educati, quis vos docuit ab ira Dei, & vltima declinare, &

ad meliorem frugem reuerti? Illud enim (quis) admirantis est, venturam autem iram, nouissimi iudicij, & inferni pœnâ intellexit. Nô enim placet quod quidam hic, per venturam iram intellexit excidium gentis Iudæorum, quandoquidem nec illi omnes qui à Ioanne baptizati sunt, fideles manserunt, & fortasse eorû multû in excidio Ierosolymitano perierunt. Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. Quia Pharisei in specie tantum probi, dicunt & non faciunt, vt illis Ioannes exprobrat: Si vos inquit, veteris vitæ pœnitet, & ad meliorem frugem reuerti vultis, facite fructus qui deceant pœnitentes, id est, contraria ijs quæ facere solebatis. Inani generis nobilitate gloriabamini fucatis vestris operibus, & non solida virtute nitebamini, nunc nihili vestram gloriam ducite, & quæ solidè vereque bona sunt amplexamini. Non est autem intelligendum, cum ait: facite fructus dignos pœnitentiæ, pœnitentiâ dignos. Digna sunt enim pœnitentiâ prima opera, digna inquam, à quibus respiscamus. Sensus ergo est: facite fructus pœnitentiæ dignos, id est, rationabiles ac iustos & decentes, & vt Græci habent, ἀγίς, rationi consentaneos.

Et ne velitis dicere intra vos: patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus, de lapidibus istis suscitare filios Abraham.

Id est, nolite gloriari de patrum nobilitate & sanctitate. A qua gloriatione, vt illos auerteret, rectè ab initio vocauit eos progeniem viperarum. Et non modò non gloriamini, sed neque fiducia promissionem, quas illi à patribus Dominus fecit, nimis fidite, quasi non vos peruersè agentes, & mandata eius spernentes abiecturus sit Deus. Nam etsi verè futurû sit, quod Abraham & semini eius promissit Deus: Nolite putare vos tantum Iudæos in Abrahamæ semine censeri. Nâ & de lapidibus istis, hoc est, gentibus, nunc duro & incircunciso corde, suscitare potest filios Abrahamæ. Neque vt Paulus ait: † Oēs qui ex Israël sunt, hi Israëlita; neq; qui semen sunt Abrahamæ, oēs filij, sed qui opera Abrahamæ faciunt, eiusq; fidem imitantur. Nihil genus vestrû patrumq; fidem moratur Deus, nisi simili fide, similibusque moribus illos referatis.

Ro. 9. b.

‡ *Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.* ‡ Lu. 3. b.

Prædixit, ne velitis dicere: patrē habemus Abrahā, & ideo fiducia p̄missionis illi factæ, nimiū securi stertere, quasi mali nihil, ob eas p̄missiones vobis possit accedere, iā enim securis ad radicē arboris posita est. Iam propē est tēpus nisi respiscatis, cūm synagoga vestra, funditus ab radice auertatur, vastatore Tito & Romanis. Et quē admodum oīs arbor sterilis, & infructuosa, à perito colo no excinditur & in ignē mittitur: Ita nisi ad meliorem frugem vos redieritis, propē est vestrū excidiū & ruina.

‡ *Ego quidē baptizo vos in aqua in p̄nitentiā, qui autē post me venturus est, fortior me est, cuius nō sum dignus, calceamenta portare. ille vos baptizabit in spiritu sancto et igne.* ‡ Io. 1. d.

Id est, si verē abluī à peccatis quæritis, Christū nō me quærite. Ego quidē vos baptizo aqua, nō quidē peccata vestra tollens, sed eorū vos cōmonefaciens, vt ijs abstinetes verius perfectiusq; abluī queatis à Christo, q me, quanquā natu posterior sit, longē tamē potentior: vosq; nō aqua, quę sola tantū corpora nouit abluere, sed spiritus sancto & igne, vel generaliter visibili. Illa spiritus sancti immisione in linguis & igne, quæ facta est in die Pētecostes, vel speciali in baptismo cuiusq; cūm & spiri-
tus sanctus infunditur, & aīa charitatis ignis in cuiusq; cordibus accēditur. Nō desunt ibi q distinguāt baptismū spiritus, à baptismo ignis, vt baptismus spiritus sit is quo ferē baptizamur oēs, baptismus autē ignis, dirā sit persecutionis & tribulationis, quo baptizātur martyres.

Cuius ventilabrum in manu sua, et per mundabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igne inextinguibili.

Ventilabrum Christi verbū Euangelij est, quo secer-
nitur triticū à palea, id est, veri credentes ab impijs: qui vniuersitatis hominū areā mūdaturus est, & triticū, hoc est, veros fideles in cœlestis patriæ horreū cōgregaturus est: paleas autē, id est, Infideles, hæreticos, hypocritas, & peruersos Christianos comburet igni inextinguibili: non eo quo baptizat, sed in æternum perdit.

Tunc venit Iesus à Galilea in Iordanem, ut baptizaretur ab eo: Ioannes autem prohibebat eum, dicens: † Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Respondens autem Per aquã Iesus, dixit ei: Sine modo: sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc dimisit eum.

Præfinito à patre tempore, cum prædicaret in deserto baptizaretq; Ioannes, venit ad eum Iesus, ut ab eo baptizaretur. Quo munere cum se indignum Ioannes censeret, Sine modo, inquit, sic enim decet nos implere omnem iustitiam i. consummatam. Est autem consummata iustitia cum quis seruo suo se subijcit: vel omnem iustitiam i. omnia patris mandata, quæ nos perficere æquum est & iustum.

Baptizatus autem Iesus confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei cæli: Et vidit spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. † Et ecce vox de cælis, dicens. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

† 19. di. c.

Secundum

Mar. 1. b.

Inf. 17. b.

2. Pet. 1. d.

Dubiū est quo referatur, ei, an ad Ioannem, an ad Christum. Quidam putat ad Ioannem referri: propterea quod habet Marcus: Et statim ascendens de aqua, vidit cælos apertos, quod ad Ioannem refert: quod tamen ex cõtextu ad Iesum mihi referendum videtur. Paulò enim antè præcedit, Venit Iesus à Nazareth Galilææ, & baptizatus est à Ioanne in Iordane. Et statim ascendens de aqua vidit cælos apertos, & eo modo qui sequitur, vidit columbã descendentẽ, & manentẽ in ipso ^{p. i. r. i. a. u. r. a. s.} sive ^{i. p. a. u. r. a. s.}, legendum esset in se, Vox patris auditur, & spiritus sanctus descendit, ut iuxta Hilarium, ex eis quæ consummabatur in Christo, cognosceremus post aquæ laucrũ, & de cælestibus portis sanctum in nos spiritum inuolare, & cælestis nos gloriæ vnctione perfundi, & paternæ vocis adoptione, Dei filios fieri, cum ita dispositi in nos sacramenti imaginẽ ipsis rerũ esse factibus veritas præfigurauerit.

CAPVT QVARTVM.

CHRISTVS post quadragenarium ieiunium cum diabolo dimicans, super panis, præcipitij, & adorationis tentatione ipsum superauit: Inde penitentiam prædicans, piscatores in apostolatũ vocat, & varios curat languores.

Tunc

TVnc ꝑ Iesum ductus est in desertū à spiritu, totīera ꝑ Mar.
retur à diabolo ꝑ. Et cū ieiunasset quadraginta i. b.
diebus et quadraginta noctibus, postea esurijt. Luc. 4. a.

Ductus est Iesus Gracē ἀνάχων id est sub- ꝑ Exo.
latus & subuectus est siue subductus, ἀναχῶν enim est 34. d.

sursum tollere: quo verbo Christiani vtūtur pro ad cœlestia contēplanda euehere: quomodo hic sumi potest, vt spiritu sancto impulsore ad desertum subductus dicatur: nimirum ad cōtemplandum. Nec obstat quod subditur, vt tentaretur à diabolo. Nam ipsum vt rei euentū, non finem dicit. Tentatur itaque vt doceremur nuper renatos in christo, siquidē vsum rationis habuerint, parare se oportere aduersus diaboli tētationes, quē nihil mouit loci solitudo, vitaq; austerā, & planē ieiunia, quo minus Christū tentaret. Quare quō perfectiores Dei gratia erimus, eo nos magis ab eius insidijs cauere oportet. Cū ieiunasset quadraginta diebus, &c. moyses legē Iudæis laturus quadragenario ieiunio præparatur, nouam quoq; Christianus legem laturus Christus & ipse diebus totidē ieiunat. De ieiunia autem quadragesimali quid sciperint ecclesiæ luminaria, nō pigeat audire, si recenseam. Dicit nanq; Hiero. cōtra Montanū parte 1. epist. 4. Nos vnā quadragesimam secundū traditionem Apostolorum, toto anno tempore nobis congruo ieiunamus. Et Ambro, sermo. 25. & in quadragesima ser. 3. sic habet: Non enim fratres leue peccatū est fidelibus indictā quadragesimā à domino, nō ieiunare, & ieiunia cōsecrata vētris voracitate dissoluere. Scriptū est: Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Si ergo vis Christianus esse, debes quod Christus facere. Ille peccatū nō habebat, quadragesimā ieiunauit. Tu nō vis quadragesimā ieiunare, qui peccas? Ille pro nostris ieiunauit peccatis, qualis ergo apud cōscientiam tuā Christianus es, cū Christo pro te esuriēte, tu prædes: cū saluatore pro te ieiunāte, re ficeris: nō est ergo leue peccatū indictā violare quadragesimam. Aug. verò ser. 4. post domini. 2. 40. Sanctam quadragesimā abstinendo ipse dominus cōsecrauit. Totū nō obseruare, sacrilegiū est: ex parte autē violare, peccatū. Et Ignat. epist. 4. Quadragesimā nolite por nihilo habere, imitationem

✠. Iohan.
2. a.

tionem enim continet Dei conuersationis. Absit autem quòd tam priscū est, quòd tanta auctoritate constitutū, tanto ardore complexum: denique quòd propheticum quòd Apostolicum, quòd diuinum est, ad vnius Epicurei suafum aboleatur. Plurima Tertullia. de ieiunio aduersus psychicos memoria digna protulit.

Et accedens tentator, dixit ei: Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Qui respondens ait: Scriptum est
 † Deut. 8. a. †: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.

De offic.
ordina. c.
Inter ca-
tera.

Tentator hic dicitur $\pi\iota\pi\acute{\alpha}\xi\alpha\nu$, quòd experimentum vellet facere diuinitatis Christi, eumq; ad malū illicere. Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo. Potest hic verbum sumere more Hebraico pro quacunque re, vt sit sensus: Nō solo pane viuit homo, sed omni re, quam dominus ordinauerit. Si velis de vero Dei verbo intelligere, nihil dubium, quod solo eius verbo absque alio alimento sustentari potest fidelis, vt Moyses bino quadragenario, & Elias vno. Id autem vult Christi responsio: Quid me vis ex lapidibus panem facere, cū me æternum patris verbum, si esuriam, solo verbo possit satiare pater. Hilarius etiam hoc videtur sentire. Sed Dominus inquit, non panem potius quàm salutem hominum esuriens, ait: Nō in solo pane viuit homo, Quia ipse nō solū homo, sed & Deus, licet vsque in temptationis diem cibo hominis abstineret, Dei tamen spiritu alebatur, ostendens non in pane hoc solitario, sed in verbo Dei alimoniam æternitatis esse sperandam.

Tunc assumpsit eum diabolus in sanctā ciuitatē, & statuit eū supra pinaculum templi, & dixit ei: Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptū est enim: † quia angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidē pedē tuū. Ait illi Iesus: † Nō tentabis dñm Deū tuum.

† Psal.
90. c.
Luc. 4. a.
† Deut.
6. c.

Sunt, qui hæc realiter & corporaliter facta fuisse dicant, & corporaliter assumptū in pinaculum, ac mox in montē: quod alijs absurdū videtur, minusq; quadrare: cūm dicere videatur Euāgelista, factas in deserto fuisse rērationes. Sed vt ait Grego. Homil. 16. cū dicitur Deus homo vel in excelsum montē vel in sanctā ciuitatē à diabolo

hōlo assumptus, mens refugit credere, humane hoc audire aures expauescūt. Assumptio ista inquit Hiero: Non imbecillitate domini venit sed de inimici superbia, qui voluntatem saluatoris necessitatem putat. Hieronymus itaq; per visionem, has contigit tentationes asserit, nō quod vt malē Bucerus sentit, domino per Satanam sensus delusi fuerint, vt modō in templi pinaculo, modo in excelsō monte sibi videretur collocatus. Qui enim ludificari potuit tam perfecta anima. Satam autem dum rerum illarum ei species ponit ob oculos, arbitrabatur fortasse humano more delusum.

Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, et dixit ei: Hęc omnia dabo tibi, si cadens adoraueris me. Tunc dixit ei Iesus: Vade Satana, Scriptum est enim:

† *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli seruias.*

† Deut.

6. c.

& .10. d.

Obserua igitur ante omnia, saluatorē experiri tentationes voluisse: vt discas tolerantia tentationū, solidifis in mū bene atq; honestē degēdæ vitæ esse fundamentū. Ilud etiā obserua, nō postulasse diabolū vt adoraretur, nisi cū regna mūdi pollicitus est. Verē enim honorū appetitio plena à deo auersio est. Dñm Deū tuū adorabis. Obserues etiam quod in prioribus quidē tentationibus patiēter dominus respōderit: vbi autē vidit ipsum impudenter Dei ad se adorationē attrahere, diuinumq; expetere honorem, tunc ipsum increpauit dicens: Vade Satana: dominū Deum tuum adorabis. ✨ Hilarius. Præbuit huius respōsionis effectū magnū nobis dominus exemplū, vt contēpta humane potestatis gloria, & seculi ambitione postposita, solū meminissimus Deū & dominū adorādum, quia omnis seculi honor diaboli sit negotiū. *Tunc reliquit eum diabolus, et ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei.*

† Hilar.

Ibi.

Quod autem angeli ei ministrant, nobis etiam indicat angelos post victoriam ministraturos. Cuncta enim propter nos & facit & ostēdit dominus, cui veluti Deo semper angeli ministrant.

† *Cū autem audisset Iesus quod Ioānes traditus esset, secessit in Galileā et relicta ciuitate Nazareth, † venit et*

† Mar.

1. b.

† Io. 3. c.

Luc. 4. c. habitauit in ciuitate Capharnaum maritima, in finibus
 Zabulon & Neptalim ut adimpleretur quod dictū est per
 † Isa. 9. a. † Terra Zabulon & terra Neptalim
 via maris, trans Iordanem Galilæe Gentium: populus qui
 ambulabat in tenebris vidit lucē magnam: & sedentibus
 in regione umbrae mortis, lux orta est eis.

Causam traditionis Ioannis in manus Herodis à Iu-
 dæis, præter eam quæ infra dicitur, refert Iosephus An-
 tiq. Iudaic. lib. 18. ca. 10. In hunc modū: Cumq; magni
 cōkursus ad Ioannē fierent, plebe talis doctrinæ auida,
 Herodes veritus ne tāta hominis authoritas defectionē
 aliquā pareret, quōd viderētur nihil non facturi ex eius
 cōsilio, iudicauit satius esse priusquā noui aliqd exorire
 tur illū tollere, quā rebus turbatis, serā pœnitentiā age-
 re: Itaq; victū illū missum in Macheruntē, illic occidi
 imperat, ideo Christus Ioāne in carcerato, relicta Naza-
 reth profectus est in Galilæā. Duæ sunt aut Galilææ. Io-
 seph. De bello Iudaic. lib. 3. ca. 2. quæ superior & infe-
 rior appellatur, easq; Phœnice & Syria cingūt. Discer-
 nit verò ab occidente Ptolemais territorij sui finibus, &
 quondā Galilæorū, nunc aut Tyrriorū mons Carmelus:
 cui cōiuncta est Gabaa ciuitas equitum. A meridie autē
 Samaritis et Scytopolis vsq; ad flumē Iordanē. Ab orie
 te verò, Hippene & Gadaris, sed & Gaulanitis definit, q̄
 etiā regni Agrippæ fines sunt. Septétrionalis autē eius: tra-
 ctus Tyro, Itēq; Tyrriorū finibus terminatur. Inferioris
 quæ Galilææ lōgitudō, à Tyberiaide vsq; ad Zabulō, cui
 vicina est in locis maritimis Ptolemais, protēditur, latitu-
 dine autē patet à vico Xaloth, qui in magno cōposito
 est, vsq; ad Bersabē, vnde etiā superioris Galilææ latitu-
 do incipit, vsq; ad Baca vicū, qui terrā dirimit Tyrriorū:
 Longitudo verò eius à Thella, vico Iordani proximo,
 vsq; ad meroth extēditur. Ingressus igitur christus Gali-
 læā, venit Capharnaū, vt ibi piscatores eligeret in præ-
 dicatores. Est aut Capharnaū, Nō Capharnaū vt quidā
 sciohi, Hebraismi aut ignari credunt, dicta à Caphar, qđ
 est villa ager vel vicus, non à Caper. Ciuitas est Galilææ
 prima in amœnissimo cāpo sic dicto, in quo eiusdē no-
 minis fons erupit, in Lacū Genezareth fluēs, à quo vrbs
 dicta

dicta est trans Iordanē Galilææ. Hoc nõ mare, sed lacus est, in quem Iordanis influit : Sed Hebraico more omnis aquarum congregatio mare dicitur. De hoc lacu vide Plinium lib. 5. cap. 15.

Exinde cepit Iesus predicare & dicere: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. † Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres: Simonē qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare (erant enim piscatores) & ait illis: Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuo relictis retibus, secuti sunt eum.

† Luc.

5. a.

Mar. 1. a.

Ab eodem orditur prædicationem suam Christus, à quo & Ioannes, vt consonantia vtriusq; ostendatur, sed & vt ostendat principium suum fuisse Ioannem, & nequaquam illi contrarium, vt pote prius de eo quispiam ferret testimonium, postquam ille statim veniret. Vidit duos fratres: quod fratres omnes esse oporteat, qui christum sequi desiderant & idem penitus sapere, & in idē tendere qui à Christo docentur, & in eius cupiunt doctrina proficere.

Et progressus inde, vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi & Ioannem fratrem eius, in naui cum patre eorum, reicientes retia sua, & vocauit eos. Illi autem relictis retibus et patre, secuti sunt eum.

Non incongruum est rumorem audisse, quo Petrus & Andream elegerit in piscationem hominum, & omnes eius sequaces, nec ideo inuiti patrem & nauiculam cum retibus reliquisse, quibus victum proprijs quaerent laboribus.

Et circuibat IESVS totam Galilæam, docens in synagogis eorum, et prædicans Euangelium regni, et sanans omnem languorem, et omnem infirmitatem in populo.

Prædicans Euangelium regni. Primū hic regni mentionē facit cœlestis & æterni, quod nunquā adhuc contigit, vt puerorum more homines huius breuiusculæ vitæ fastidiant, & æternam toto corde adipiscantur. Quamobrē apto Euangelij nomine vsus, pro futuri nuncij præmio, iuxta eius significationem nõ indignum vti duxit.

Et

Et abiit opinio eius in totam Syriam, & obtulerunt ei omnes male habentes, varijs languoribus & tormentis comprehensos, & qui demonia habebant, & lunaticos & paralyticos, & curauit eos: & secuti sunt eum turbae multae de Galilæa & Decapoli, & de Ierosolymis, & de Iudæa, & trans Iordanem.

Exiuit itaque fama eius per omnes Galilææ finitimas regiones, quia diceretur & prædicare & docere inaudita, & ea miraculis confirmare, quæ etiam nullus ante eum fecerat. Quodq; lunaticos curaret, qui morbo comitali correpti sunt, sic dicti, quod eos qui interlunio nati sunt, ferè hic morbus inuadit.

CAPVT QVINTVM.

CHRISTVS in monte nouam legem insinuat, præcepta, consilia & nouæ legis perfectiones veteribus præfert, quantum nouam legem veteri præstare videt.

V Idens autem IESVS turbas, ascendit in montem, Et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum, docebat eos dicens:

Mons iste putatur mons Thabor, transfiguratione & orationum ac Christi prædicatione percelebris, terminus sortis Zabulon, versus austrum, non longè à Nazareth. Ascendentem autem Christum, turbæ sequi non possunt: quia in monte contemplationis, non nisi à turba mundi segregatus ascendere potest. Ideo in monte docet, beatitudines neminem attingere posse, nisi qui à rebus humanis abstractus ad sublimia fuerit eleuatus.

‡ Luc.
6.c.

‡ *Beati pauperes spiritu, quoniã ipsorum est regnũ cœlorũ.* Pauperes spiritu, id est, qui afflictio & contrito corde sunt atque animo. Quia tamen non omnes qui afflictio sunt animo, beati sunt, melius est vt dicamus pauperes spiritu, studio ac voluntate tales, qui paupertatem & afflictionem, non agrè aut iniquè propter Deum ferunt: vel quia in humilitate primum, deinde in lucta, malorumque tolerantia, ac cæteris quæ hic describuntur. Quæ nisi in montem ascendamus, & proximè accedamus ad Christum, non facillè intelligemus.

‡ *Beati*

† Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.

† Isa.

Qui equo omnia ferunt animo, nulli iniuriam faciūt, neque retaliant acceptam, sed boni omnia consulunt, beati illi, quoniam ipsi possidebunt terram. Indubiē nō de hac solum terra intelligendum est, cuius, bonorumque eius possessio aut parum aut nihil facit ad veram solidamque beatitudinem, sed præcipuē de terra viuentiū: potest etiam corpus post resurrectionem glorificandum intelligi, sed & consortium corporis Christi, iam glorificati: vnde Hilar. † possidebunt terram, id est, corpus Christi glorificatum, quia erunt conformes in corpore suo, illi claritati.

65. b.

Luc. 6. c.

† Hilar.

ibidem.

Hilar. ibi.

† Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.

† Psal.

Id est, quibus perpetua est meroris causa, nec habet unde se in mundo consolentur. Et beati qui lugent, non tam miseriam propriam, quæ bonis non ingrata esse debet, quàm sua delicta.

37. c.

Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

Quidam duos sensus ponit, priorem, vt esuriat & sitiatur iustitiam, idem sit quod non possit obtinere in hoc mundo, quod iustum & æquum est, quanquam id arden- ti desiderio postulet. Altera, vt esurire & sitire iustitiā, sit omnibus votis optare à Deo, nostri iustificationē. Bene etiā sumitur esurire & sitire iustitiā, pro enixè velle vnicuique quod suum est reddere, neminemque lædere.

Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiā consequentur.

Id est, benigni & benefici in alios, qui vt alijs misericordiam fecerunt, Ita ipsi misericordiam consequentur. At quia duplex est proximi miseria, bonorum temporalium, & peccati, duplex etiam erga illum misericordia, de priore, 1. Ioan. 3. † Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suū necesse habere, & clausit viscera sua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo! De altera. Prouer. 28. † Qui corripit hominem, gratiam postea inueniet apud eum, magis.

† 1. Ioh.

3. c.

† Prou.

28. d.

Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

Quis enim inquit David Psal. 24. † ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius, innocēs manibus & mundo corde. Quemadmodum enim specu-

† Psal.

24. a.

lum

lum mundum & purum, facile recipit figuras, ita & anima pura & munda Dei suscipit visionem.

† 23. q. 1. *† Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.*
 cap. Noli Non solum qui pacem habent cum hominibus, sed
 existima & qui seditiosos pacificant, & ad veram pacem reducunt,
 re. sed etiam qui per doctrinam peccatores ad Deum pacis conuertunt, pacifici dicuntur, & propterea filij Dei appellantur.

† Distin. *† Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam,*
 43. c. Sci *quoniam ipsorum est regnum caelorum.*

mus. Non ait ob castitatem, temperantiam, prudentiam, &
 24. q. 1. fortitudinem, sed uniuersum virtutum ceterum intelli-
 cap. A gas: non enim soli martyres, sed plerique alij persecu-
 recta. De tionem sustinent, utpote qui, propter quamcunque vir-
 renuncia tutem iniuria afficiuntur.

tio. cap. *Beati estis cum maledixerint vobis homines, et persecuti*
 Nisi cum *vos fuerint, et dixerint omne malum aduersum vos, men-*
 pridem. *tientes propter me. Gaudete et exultate, quoniam merces*

† Distin. *vestra copiosa est in caelis. † Sic enim persecuti sunt pro-*
 93. ca. Sa *phetas, qui fuerunt ante vos.*

cerdotes. Nec solum beatum putes, qui continuis afficitur pro-
 1. Pe. 3. c. bris, & persecutionibus, sed & qui mendacia, errores, iniurias propter Christum sustinet, quasi propter sua delicta meritis. Quandoquidem Iob post plurimas in pueris, facultatibus, & corpore tentationes, ab vxore & amicis opprobrijs affectus, tanquam haec, propter sua pateretur peccata, magis quam propter omnium bonorum amissionem, turbatus est. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. Torquet hoc loco plurimum quosdam, verbum mercedis, quod a merendo sicut & meritum venit: verbum illis admodum durum & graue, non intelligentibus, quid mercedis ac meriti nomine catholici intelligant. Non enim sic meritum, sic mercedem appellant, quasi natura debitor cuiquam sit Deus. Sicut enim paterfamilias non erat obnoxius, quam operariorum in vineam suam mittere, & pro collocata opera denarium conferre, vbi tamen conduxit, & illi laborauerunt, & illi denarium merentur, & ille debet: quanquam ex pacto tantum: Ita tamen vt iniuriam quodam modo faciat, si non reddiderit. †

† Mat. 10 *quodam modo faciat, si non reddiderit. † Vnde muranti*

muranti

muranti illi, qui totius diei in colenda vinea pondus, & æstus sustinuerat, quòd nõ plus acciperet, quàm qui nõ uisima hora venerat, respondit: Amice, non facio tibi iniuriam. Nõne ex denario conuenisti mecum? Tolle quod tuum est, & vade. Quòd si suus est eius qui laborauit denarius, iure à patrefamiliàs repetere possit negante, similiter ex conuento debitor nobis est Deus, cuius tanta est in suos filios liberalitas, vt sua in nos dona, nostra faciat merita. An non verò qui vitam pro Christo nomine fuderit, plus de Christo meruisse dicendus est, quàm qui piè quidem eum uixerit, sine gloria martyrij decedit? Ideo & copiosam talibus mercedem in cælis, repositam esse nunc dicit: Quanquam non ignoramus sic nulli debitorè Deum esse, vt vocare illum in ius possemus, q̄ quicquid boni perfecimus, quòd pro eo supplicia pertulerimus, ipse dedit vt possemus, & faceremus, quodq; dedit, gratis dedit. Neq; tamen si gratis dedit, ideo non meremur. Certum est enim quicquid in speciem bonum recenter agat homo, Dei gratia destitutus, mereri pro eo non posse: contra, Dei gratia adiutus, si vel tantillam in faciendis eius mandatis operam nauauerit, tanta est eius liberalitas, tanta gratiæ ipsius vis & efficacia, vt verè mereri dicamur, non quòd tale sit opus nostrum, seclusa gratia, vt vita ei debeat æterna. Sed tantum est diuinæ gratiæ pondus, vt minimum opus nostrum bonum sibi coniunctum, dignum æterna vita faciat. Non iam ergo vitemus Christiana illa vocabula, mercedis & meriti, quibus tot sancti patres vsi sunt, sed ea sane intelligamus. Cui enim verè Christiano abhorrere debeat nomen meriti, à quo præter antiquorum patrum vsurpationem, sacra scriptura non abhorruit. Nam Ecclesiast. 16. dicitur: Omnis misericordia faciet locum unicuiq; , secundum meritum operum suorum. Non hic agam plura de merito, ne scholastæ munus excedere videar, quòd fusius ea de re, à viris doctis, plurimos libros conscriptos inuenire est.

¶ Vos estis sal terre. Quòd si sal euauerit, in quo salietur? ¶ Luc. 6. d.

Ad nihilum ualet ultra, nisi ut mittatur foras, & conculetur ab hominibus. Mar. 9. g.

Salis

Salis est condire, & quod condieris sapidum reddere. Itaque salem Apostolos appellat, ut qui antea infideles & inspidi erant, fidei prædicatione & confessione, sapidos reddant. Ac bene salii comparantur: ut enim salis est detergere, ac non sine mordicatione & à putredine seruare, sic Apostolos & pastores, ac diuini verbi prædicatores, auditorum vitia prædicando detergere oportet. Quod fieri non potest sine mordicatione. Nam qui adblâdiri vult auditoribus, nihilque quod eos perfringat dicere: haud facîle eorum vitia eluet: quod penè omnes hodie faciunt, qui se solos Euangelicos dici volût, puram tantùm Euangelij literam auditoribus offerentes, neque micam salis, hoc est mordicationis & amaritudinis in detegendis eorum peccatis admiscentes, cùm contrâ accipiendi Euangelij, nemo sit capax, qui nò peccata sua agnoscit & emendat. At quomodo agnoscant, qui altum in illis dormiunt, nisi prædicationis assiduitate ponantur ea, eorumque incommoda illis ob oculos? Quod imprimis illi Euangelici prædicatores facere abnuunt, nimirum placentia tantùm loqui volêtes. Quod si sal euauerit: Id est, si salis est condire, & à putredine seruare, & sal fatuus fuerit & inspidus, id est, si vos Apostoli & reliqui prædicatores, sapore fidei, prudentiæ & religionis destituti fueritis, quomodo apti eritis ad salendum? Oportet enim prædicatorem, non modò fidelem ac religiosum esse, sed prudentem etiam qui norit quid, quibus sine prædicandum pro hominum statu & conditione, ut pro tempore, causa, & loco, nunc asperû, nunc lenem, nunc moderatû se gerat. Ideo dicebat Dominus Apostolis Mar. 9. ✠ Habete in vobis sal. Sal è ergo habere oportet, neque infatuatos & inspidos esse pastores & doctores: alioqui si nulli vsui sint, eos mitti foras oportet.

✠ Mar.
9.8

✠ Luc.
8.c

✠ 12. q. 2.
ca. Qua-
tuor.

Vos estis lux mûdi. Non potest ciuitas abscondi, supra montem posita, ✠ neque accendunt lucernam, et ponunt eã sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ✠ ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum qui in caelis est.

Apollo-

Apostoli lux sunt mundi, non quidem vera ac primaria, quæ solus Christus est, sicut de Ioanne Baptista Apostolus ait. *¶* Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Lux ergo mundi secundaria sunt Apostoli, pastores, doctores, qui luce à vero lumine Christo accepta, verbo & exemplo præluere alijs debent. Verè autem quemadmodum & Baptista, lucerna sunt ardens & lucens, quæ lucentem orbi Christum commonstrant. Vt autem subtus modium reposita lucerna nemini lucet: sic latere non oportet prædicatorum vitam, sed in conspicuo positam esse, similes quæ esse ciuitati supra montem constitutæ, quæ latere non potest, sed sese offert omnibus conspicuam, sic veri prædicatoris vitam, qui tenebras peccatorum odit, in alto positam esse oportet, atque omnibus conspicuam, vt ad eius lucem, id est, puræ mundæque vitæ exemplar, reliqui ambulent securi, & non offendant. Vt videant opera vestra bona. Videtur id cōtrarium esse his, quæ initio sexti capitis dicuntur: *¶* Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: & multa ibi posita huc spectantia, vt seorsim bona opera nostra faciamus. Sed ibi, ita inhiemus coram hominibus bona facere, vt glorificemur ab eis: quòd hypocritæ faciunt: Hic autem, iubentur Apostoli, pastores, & doctores conspicuos se præbere, alijsque bonis operibus præluere, vt visis illorum operibus bonis, subditi patrem cœlestem glorificent. Licet enim prælati, boni quidpiam agentibus, optare, vt à subditis id agentes videantur. Neque tamen vltimum ibi finem præstituerè, sed scopum sibi in his proponere Dei glorificationem, & subditorum ædificationem.

¶ Io. 1. d.

¶ Inf. 6. a.

Nolite putare quoniam veni soluere legem, aut prophetas, Non veni soluere sed adimplere. ¶ Amen quippe dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnum, aut apex vnus non præteribit à lege, donec omnia fiant.

¶ Luc. 16. d.

Quia paruifaciebat, in dō palam damnabat Pharisæorum supercilium, qui volebāt videri aliqui esse, & summi legis obseruatores: ipse autem externa nonnulla opera sabbato faciebat, quibus vidèri poterat legem violare ac soluere, ideo ait: Ne putetis, quòd venerim legē
C soluc.

soluere, sed adimplere. Pro eo autem quod est soluere, Græci s est, κατὰ λύσαι, id est: dissoluere, & abrogare & euertere, Sed veni potius adimplere. Græcè πλῆρωσαι, id est, perficere & consummare. CHRISTVS enim non legē dissoluit, quanquā ceteronias sustulit, vel consummauit potius ac perfecit, quando eam spiritualiter implēdam esse docuit. Nota autem quod soluere legem dupliciter dicitur. Vno modo pro κατὰ λύσαι, id est, abrogare, & euertere. Alio modo pro τράσφρει, vt paulò post: Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis . Donec trāseat cœlum & terra iota vnū, aut apex vnus &c. Vide an non fortasse hic intelligitur, quod Luc. 24. discipulis ait: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cū essem adhuc vobiscum; quoniā necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moyse, & Prophetis & Psalmis de me: Nolite inquit, putare quod venerim: legem soliturus. Quandoquidem neq; minima legis particula, quæ per ἰωτα & minimam Græcorū literam, atque etiam per minorem apicem significatur, dissoluenda est, do nec transeat cœlum & terra. Cœlū & terra transire dicuntur, siue quod peritura sint iuxta illud Dauidis Psal. 101.

¶ Lu. 24. f.

¶ Psal.

101. d.

¶ 1. Pet. 3.

b.

¶ Initio tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli: Ipsi peribunt, tu autem permanes, siue vt videtur Petrus 2. cap. 3. ¶ Immutanda illa sunt in meliorem substantiā, igne conflagrationis & iudicij purganda. Quod verò Petrus postea ait: Nouos verò cœlos, & nouā terrā, & promissa ipsius expectamus. Similiter q̄ Isai. 65. ca. Ecce enim ego creo cœlos nouos & terrā nouā, & nō erūt in memoria priora: siue allegoricās de cœlesti ecclesia intelligēda sunt, siue de reali cœli & terræ cōditione: Putarim tñ iuxta Dauidis sentētias, hos cœlos et hāc terrā perituros, et in melius esse mutādos.

¶ Hac. 2. b.

¶ Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum: Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.

Voleis instruere discipulos, quos præluere alijs oportebat, & prædicare, cū prædixisset de lege nihil periturum, non ἰωτα & vnum neq; apicem, id est, neq; mādā

tum

tum aliquod etiam minimum. Qui soluerit inquit, vnū de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, sol uendū scilicet illud est, vocabitur minimus, id est abie ctissimus, nulliusque precij erit in regno cœlorum, hoc est in Ecclesia, siue militante siue triumphante: quia y tronque regnum cœlorum dicitur. Qui autē legis man data etiam minima fecerit, eaq; non negligenda, sed fa cienda docuerit, maximus in regno cœlorū vocabitur. *Dico autem vobis, nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum, & Phariseorum, non intratis in re gnum cœlorum.*

Ad perfectam pietatem iustitiamque suos erudiens, adeo se asserit non venisse ad dissoluendam legem, vt suos velit exactiorem seruare iustitiam, quam Scribæ & Pharisei seruarent. Illi enim externa tantum legis secta bantur, inferna non curantes. Porro, etiam perfectius ip sa legis mandata implere voluit Dominus Christianos, vt docet in sequentibus.

Audistis quia dictum est antiquis: † Non occides. Qui au tem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. † Qui autē dixerit fratri suo Racha, reus erit consilio. † Qui autem di xerit fratri suo, fatue, reus erit gehenne ignis.

† Exod. 20. b.

Deut. 5. b.

† 55. dist. ca. Si euan gelica.

† De hæ reti. cap. Cum ex iniuncto.

Qui occiderit, reus erit iudicio. Iudicium fortē intel ligit vnum ex iudicijs, quæ multa erant, quibus de homi cida inquirebatur, non sciens prudensne, an per igno rationem aut casum, proximum occidisset. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Non modò vult Christus à reali homicidio suos temperare, sed etiam ab omni ani mi indignatione, quæ fraternali violat charitatem. Cuius indignationis, tres facit partes. Vnam qua animo illi indignamur, absque vllò conuicio externo. De ea, qui irascitur inquit, fratri suo, vbi codices Græci dicunt, *ἠμῶν*, id est, temerè reus erit iudicio. Secunda est, Qui dixerit fratri suo Racha, reus erit concilio, cum quis scilicet, ab indignato animo ad aliquam indignationis notā procedit. Racha Chrysost. ait significare lingua Syriaca, Es tu: vt sit iniuria, qua indignates Galli, vocat alios, Tu ynde. Et verbū ipsi sinxerūt. *Tuteyer*, quæ species quæ dam

dam iniuriæ est Hebræi quoq; רַחָא אֶרְאָה quod spuere significat, quasi fratrem sputo dignum vocare, iniuriam putent. Hieron. ait Racha à רַחָא quod ociosum & vacuum, ac quasi sine cerebro vocent. Vide quoq; nū Racha veniat à Rechamini, quod significat cōmiserationes, de quo vide Felinū Psal. 79. Atq; ita Racha significaret iniuriā, qua vulgò utimur dicētes alicui: *Va maloutru, va malheureux*. Qui inquit, hanc iniuriam fratri dixerit, reus erit concilio. Tertia species indignationis est, cum vsque ad conuictū dum proceditur, hæc ait: Quicumq; dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis. Gehenna vsurpatum sacris vocabulum vel pro supplicio extremo, vel pro loco extremi supplicij, deductum vocabulum à valle quadam iuxta Ierusalem, ubi impietas Iudæorum dijs alienis infantes exurebant, inter brachia idoli Moloch, in valle filiorū Ennon, גֵּהֶנְנָה hoc est, vallis hinnon quæ postea dicta est Topheth. In quā vellem cadauera, & quæq; abominanda, eiciebantur ex Ierusalem. Vnde Gehenna pro futuro animarū supplicio supplicijque loco sumi cœpit. In his autem Christi verbis, tria indignationis genera ponuntur, primū leuius, & æterna subinde grauiora: Ita tamen vt vniciuique sua sit damnatio. Sunt qui dicant. reum iudicio, sumi pro solius iudicis sententia. Reum concilio, pro grauiore sententia, qua præter opinionem suam peritos in concilium iudex vocat, de quorum sententia damnat. Tertium Gehennæ ignis, maximum ignis æterni supplicium, & pro æterna perditione ab Hebræis vsurpari solet.

Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te: relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens, offeres munus tuum.

Tantopere fraternam concordiam atque amicitiam commendat, vt ingratas sibi futuras, ostendat oblationes nostras, quæ cum offensa fratris fiunt, cui prius nos vult reconciliari quam offeramus. Nota autem quod ait, frater tuus habet aliquid aduersum te, vt scilicet eum offenderis, aut ipse te, quoquomodo id fiat, reconciliari oportet ei, antequam offeramus.

¶ *Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es cum eo in via, ne tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. ¶ Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.*

¶ Lucæ.

12. g.

¶ Inf. 18. g.

Idem est cum eo, quod Lucas ait: Cùm autem vadis cum aduersario tuo ad principem &c. Luc. 12. in fi. Videtur aut loqui de aduersario, cui nobiscum lis est corâ iudice, cum quo nos componere vult, non iudicis expectare sententiam. Quoniâ si fortè summo iure iudicauerit, listori te tradet mittendum in carcerem: Vnde non exibis, donec nouissimum quadratè reddideris. Noto autè, quod pro aduersario, Græcis est ἀντίδικος, quod non hostem significat, sed eum qui nobiscum iudicio contendit. Pro quadrante Lucas habet ἑκατονταπτόν. id est, extremum minutū, quarta scilicet pars assis. Hierony. autem genus inquit, est nummi, qui habet duo minuta. Vnde & in alio Euangelio mulier pauper, & illa vidua, dicitur misisse quadrantè in Corbanâ, & in alio, duo minuta. Sunt qui interpretantur, quòd quandiu sumus in via, id est, in vita, reconciliari omnino ex animo nos illi oportere: alioqui mortui & extra viam positi, in carcerem pœnarū mittemur. Vnde innuit, nō est exeundum, nisi nouissimo quadrante reddito, id est, vt inquit Chrysosto. nunquam exibitur. Quod autem ait, donec reddas nouissimum quadrantem, post mortem locum esse pœnarum vnde reditur, quod est purgatorium: cùm nouissimum quadrantem reddiderimus, id est, de minutulis etiam peccatis plenè satisfecerimus.

Audistis quia dictum est antiquis, ¶ Non mœchaberis. Ego dico vobis, ¶ quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo.

¶ Exodi.

20. c.

Pro. 6. c.

Iacob. 2. d

¶ 31. q. c.

Sicut e-

nim. Si

Paulus,

Qui vide

rit. q. 7. ca

Nō solū.

Non modò fornicationem ipsam realem, sed aufert fornicandi etiam animum nobis Euangelium: asserens quòd qui vidit mulierem ad concupiscendū eam, id est, animo concupiscendi, iam mœchatus est in corde suo, cui fornicandi non voluntas, sed facultas defuit. Nota autè ex hoc loco non modò adulterium prohiberi, sed etiam simplicem fornicationē. Vnde perperam Bucerus post Erasimū interpretatur: Quicumq; aspexerit vxorē

alterius, vt fornicationi simplici habenas laxet, adulterium tantum externum, & internum prohiberi asseres. Non enim noua hæresis, asserentium simplicem fornicationem licitam esse, quæ & vsque hodie pullulat & multarum pudicitiam tentat. Græci enim γυνή, mulierē dicūt siue viro coniunctam, siue ab eo solutam, siue virginem, mirum ideo videtur quare ad vnum potius quàm alterū sensum traxerint. Sed nec minus mulier hoc præcepto mœchari & concupiscere virum, astringitur, quàm ipse vir.

Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eū & projice abs te. Expedit enim tibi vt pereat vnum membrorū, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam.

Parabolica sunt ista verba. Neque enim re vera aut oculum eruere, aut principale membrū iubemur abscindere. Sensus autē est: Nil tam charū, tam necessariū ducas, etiā si tanti illud estimes, quanti oculū manūue dexterā. Quòd si te scandalizet, hoc est, in via Dei impingere te faciat, nō statim eruas: aut abijcias. Melius est enim bonorum omnium etiam charissimorum iacturam te facere, quàm totū te vitii in gehennam, id est, æterno igne relinqui cruciandū. Vel nullius sensus tam gratus sit vsus, quo non sis priuari paratus, ob regnum cælorum. Nempe oculum prohibere ab aspectu, & manum à tactu, est quasi ipsos eruere & projicere.

‡ Marc.
9.8.

‡ *Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & projice abs te. Expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuū eat in gehennam.*

Neque igitur de corporis mēbris, quæ culpa carēt, et ab animo quò vult ducuntur, hæc intelligi possunt. Sed vel per oculū, amicum vilem, aut per manum dextrā, seruū fidelem, siue viri sint, siue mulieres intelligas. Cum quibus si absque peccato non potes conuersari, non solum percutias, aut aliquo modo afficias, sed omnino amputes, & à te longius abijcias.

† Deute.
24.3.

Infr. 19. b.

Marc. 10. a

Luc. 19. d.

Dictum est autem: † Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudiij. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxore suam, excepta fornicationis causa, & qui dimissam duxerit, adulterat.

In

In lege, Si quis uxorem dimittere vellet ob aliquā eius fœditatem, aut aliquid aliud, iubebatur illi dare libellum repudij, vt illi liberum eſſet, alteri, ſi vellet, nubere: aduerte autem, quòd nequaquam repudiare iubebantur, ſed vt in Matth. 19. dicit Chriſtus, ad duritiam cordis veſtri, permittit vobis dimittere uxores veſtras. Permittentur tantùm: at lex Euangelica omnino vult illas non dimitti, excepta fornicationis cauſa. Vſque adeo fœdus illud, inquit Auguſt. de bono coniugali cap. 7. Initium nuptiale cuiuſdam ſacramenti res eſt, vt nec ipſa ſeparatione irritum fiat. Quandoquidem viuente viro, à quo relicta eſt, inœchatur, ſi alteri nupſerit, & ille mali cauſa eſt, qui eā reliquit. Ideo matrimoniū illud etſi thoro, non tñ vinculo ſolutum eſt, quantumuis, neoteri ci quidā in hoc plurimū, & fruſtra torqueantur. Fornicatio itaq; vel ſi mauiſ, adulteriū, thori, nō vinculū ſoluit. Iterum audiſtis, quia dictum eſt antiquus. † non periurabis, reddes autem domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare omnino, neque per celum, quia thronus Dei eſt: neque per terram, quia ſcæbellum eſt pedum eius: neque per Ieroſolymam, quia ciuitas eſt magni regis: neque per caput tuum iuraueris, quia non poteſ unum capillum album facere, aut nigrum. Sit autem ſermo veſter eſt: non non: quod autem hiſ abundantius eſt, à malo eſt.

Nō planè inhihet hoc loco Chriſt⁹ iurare. Cū Exo. 22. multis ex cauſis dñs iurare permittat. Sēſus itaq; eſt: Nolite iurare omnino, id eſt, quauis ex cauſa & temerè: quòd iā fidoſ inter ſe Chriſtianos, vt ſimplici affirmationis verbo, aut negationis credi velit. Sit inquit ſermo veſter eſt, non nō. Loco verò huius affirmationis eſt eſt, Græci legunt *vai vai*: quod dici poſſet, etiam etiam. ſicut alio loco interpreſ hoc vutur vocabulo, cū dicitur: intellexiſtis hæc omnia? dicūt ei: etiā, *vai* qualis eſt com munis modus reſpondēdi. Nec hic cōtra id facit, quod ſequitur: quod autē hiſ abundantius eſt, à malo eſt. Nō enim id ſignificat malū eſſe iuramentū ex ſe, ſed qd occa ſione ex ſe habuit à malo, hominū ſcilicet à ſe diſtinctia. Audiſtis quia dictum eſt: † oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autē dico vobis: † nō reſiſtere malo. † Sed ſi quis

De con- uerſ. con- iug. Ex pu blico.

† De iu- reu. Etſi Chriſt. 2. 9. 5. ca. Si quis preſ- byter. 22. 9. 1. cap. 1. & ca. Non eſt. & cap. Ita ergo. Iacob. 5. c.

† Exodus. 21. c. Deut. 19. d 123. q. 4. capite.

Qui pcc
cat.

‡ 14. q.
1. cap. 1.

& cap.
Quod
debetur.

‡ 23. q.
cap. 1. &
cap. 2.

te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi: & alteram: & ei qui vult tecum in iudicio contendere, ‡ tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: et quicumque te angariauerit mille passus, vade cum eo et alia duo. Qui autem petit te, da ei et volenti mutuari à te, ne auertaris.

Vult his verbis, præter legem, in qua retaliatio iniuriarum, aut damni accepti licita erat, omnino nos abesse à vindicta: imo sic affectos esse, vt accepta iniuria, rursus si opus est, aliam accipere paratioribus simus, quàm acceptam retaliare: Nō quōd id præceptum sit: sed hyperbolica locutio est, indicans nobis quantopere commendat mutuam inter Christianos charitatē Christus, vt prius quàm fraterna charitas scindatur, pallij iactura accipiatur, aut leuior iniuria feratur.

‡ Leui.
26. c.

‡ Luc.
6. d.

Ro. 12. d.

23. q. 3. ca.
Sex diffe
rentiæ.

qu. 4.

Hęc aut.
Ea vindi
cta.

Audistis quia dictum est: ‡ Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: ‡ diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos: & orate pro persequentibus & calumniantibus vos: vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est: qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nōne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nōne & ethnici hoc faciunt?

Leuitici. 19. Habetur præceptum de diligendo fratre & proximo, nullum inuenio de odiendo inimico, nisi fortasse additum fuerit à Iudæis: vt Deutero 15. scriptū est: Ecce generabis gentibus multis, & 25. Delebis nomen Amalech sub cælo. Et ait dominus Exo. 23. Inimicus ero inimicis tuis. &c. Quod Iudæi propter hæc arbitrati sunt inimicos sibi odisse licere. Christus autem id vult, imō iubet inimicis benefacere: vt sitis inquit, filij patris vestri: qui in cælis est. Filius patris cælestis CHRISTVS, inimicos dilexit, pro persequentibus & calumniantibus orauit: Ideo si fratres & cohæredes christi esse volumus, idem nos facere oportet. Quin etiam nullare melius imitari patrem cælestē possumus, quā
inimico.

inimicorū dilectione, quippe qui super iustos & iniustos sibi inimicos, & pluit & solē suum oriri facit. Sed neque Christum: Si enim cū inimici essemus, reconciliati sumus Deo, per mortē filij eius: multo magis reconciliati, salui erimus, in vita ipsius. Porro etiā mercedis adiectione, ad hanc dilectionē nos inuitat: quoniam etiā publicani amicos diligūt & Aethnici, prater quos, verē Christianos amplius oportet facere. Publicani sunt qui à fisco vectigalia conducunt, Romanis olim habiti in precio, vt manifestum est ex Tullij oratione, pro lege Manlia: Iudeis autē iniustum hominis genus, quod cōtra libertatē patriā, Romanis eos pēdere tributa cogebant.

† *Estote ergo vos perfecti, sicut & pater uester cœlestis perfectus est.*

† Lu. 6. e
De summa trinita. cap. Damnamus.

Ipsū sicut, vt dicunt, non dicit omnimodam similitudinē. Quis enim hominū eō perfectionis, quæ in patre cœlesti est, euadere potest? Sed est sensus: Quem admodū perfectē et planē diligit oēs, bonaq; sua omnibus cōmunicat pater cœlestis, probis & improbis, ita & vos erga amicos & inimicos, perfectiorem oportet habere dilectionē, quā Aethnici aut Publicani, vt amicos diligatis simul & inimicos. Alioqui discedetis à perfecta illa dilectionē patris cœlestis. Certē pro eo quod, mat. habet: Estote perfecti, Lucas habet: Estote misericordes, vt de perfectione dilectionis intelligit videatur hic locus.

CAPVT SEXTVM.

Eleemosynam, orationē & ieiunium fideles discretius exequantur, atq; obsequij diuini formulas absq; omni tristitia, cupiditate ambitionis, sollicitudine ac ostentatione faciant.

A Tendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt vidamini ab eis: alioquin, mercedem non habebitis apud patrem vestrum qui in cœlis est.

Pro iustitia Græci codices habent *ἰλειμοσύνη*, id est, eleemosyna, quamvis Matthæus scripserit *δικαιοσύνη*. hoc est, iustitiā vestram, vtpote quæ morales virtute in se complectitur omnes, vel quia iustum est, vt miscro nostro foueamus beneficio: & inde à iustitia ad specia-

Ies etiam virtutes descendit, eleemosynam, orationem, & ieiunium. Vult autem & quæ bona facimus, bene etiam ea faciamus, finem illis præstituentes, non laudationem hominum, sed Dei honrificationem: alioqui recepta ab hominibus sperata mercede, nullam nobis sperare apud Deum & patrem celestem.

Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocrite faciunt in synagogis, & in vicis, ut honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, & receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua: ut sit eleemosyna tua in abscondito, et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.

† De pcc. dist. 3. ca. **Cauendū nobis.**

Quia prædixerat discipulis: Nisi iustitia vestra abundauerit plusquam Phariseorum, nunc qualis sit Phariseorum iustitia, & qualis esse suorum velit declarat. Pharisei enim, quos hypocritas vocat, daturi eleemosynam, proclamari tubis curant, quo tempore, vel hora, sit ab illis danda, ut laudem inde venetur hominum. Tu verò inquit, Christiane, noli tuba canere ante te, id est, quod facturus es, si fieri potest, clam homines facito: imò nesciat dextera tua quid faciat sinistra, id est quod potes, etiā & proximos lateat. Neq; verearis ut incognita eleemosyna tua tibi pereat. Nam etsi homines latet, Deū tamen patre tuum minimè latet, qui quod in tenebris facis, videt & remunerabitur. Sed nec solum eleemosynam, imo quodcūq; opus feceris bonū, debet sinistra nescire.

Et cum oratis, nō eritis sicut hypocrite, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.

Et oratione quoq; opus reipsa bonū, bene fieri vult, primū vt quod fieri potest, clam fiat, & in cubiculo, clausoq; ostio, id est, nullam in ea spectemus gloriam, propositamq; habeamus videntiū hominū laudationē. Hoc est enim verè clam & clauso ostio orare, si Dei tantum laudē in oratione quaeris. Nā qui vt ab hominibus videatur

videatur

videatur orat, quemadmodum Pharisei, nihil est, quod
ultra quærat. Te autem, clam orantem, à Deo merces
æterna manet. Vel intrare cubiculum & clauso ostio o-
rare, est corde & cogitatione, potius quàm voce orare,
vt Hieron. Sed mihi videtur inquit, hoc magis esse præ-
ceptum, vt inclusa pectoris cogitatione, labijsque com-
pressis, oremus dominum, quod & Annam, in regum
volumine fecisse, legimus. † Labia inquit eius, tantum
moueantur & vox illius non audiebatur.

†. Reg.
1. c.

Orantes autem nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt.
Putant enim quoddam multiloquio suo exaudiantur. Nolite
ergo assimilari eis. Scit enim pater vester quid opus sit
vobis, antequam petatis eum.

Non longas preces, vt malè hîc nonnulli putant Chri-
stus damnat, qui assiduus fuisse legitur in oratione: &
Paulus iugiter orare nos vult: Sed breuè ac bene com-
positam orationè, incondito multiloquio præfert: tollit
quæ à nobis errorem Ethnicorum, qui nisi longam ora-
tionem habuerint, nisi longis ambagibus dijs suis iudi-
cauerit, cuius rei egeant, & ignoraturos illos, & se non
exaudiendos putant. Non sic autem pater noster, qui &
indigentia nostrè nusquam nescius, vel antequam quid
eù petamus, paratus est, quia pater est, orantibus largiri.
Breuem autè modum orandi docet, non longiores pre-
ces tollens, sed vt habeamus orationum nostrarum ve-
rum exemplar, non quoddam prolixitatem breuitatemq;
attinet: sed vt omnes nostræ petitiones, ad harù septem
aliquam referantur: alioqui CHRISTVS apud Ioan-
nè aliud atq; aliter oràs, & pleriq; sancti malè orallent.

Sic ergo vos orabitis. † Pater noster qui es in cælis, sanctifi-
cetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat volun-
tas tua sicut in cælo, & in terra. Panem nostrum supersub-
stantialem da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra,
sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos in-
ducas in tentationem, Sed libera nos à malo. Amen.

† De pœ-
nitent.
dist. 3. ca.
De quo-
tidianis.
Luc. 11. a.

Cùm pleriq; paraphrases multas, & commentationes
dottas ac pias in hâc Christi orationè ediderint, super-
fluum arbitramur, diutius in ea explicanda immorari.
Tantùm in his quæ digna videbuntur explanatione immo-
rabimur.

rabimur . Patrem igitur ipsum , inuocantes nos illius filios cōfitemur , ideo vt digni tali patre simus , iuxta illius præcepta cōuersemur . Qui enim , prauè viuens , Deū vocat patrē suū , & in Deū & in seipsum mentitur . Nostrū autē vocamus patrem , vt agnoscamus nos omnes fideles , inter nos mutuò esse fratres . Sanctificetur nomen tuū . Sanctificari propriè , sanctiusq; reddi nomē Dei sanctissimū non potest . Est igitur hic sanctificari quod alioqui sanctissimū est , tale orbi vniuerso innotescere & clarificari : ita vt sanctificari , sit propriè glorificari , & per nostram claram conuersationem , apud cūctos magnificari . Adueniat regnum tuum . Ante Christum natum regnum mortis & diaboli principatū obtinebat : & quam Christo pro nobis mortuo ex parte labefactatum sit , in plerisque tamen hominum vitio regnat adhuc . Idcirco precari nos vult , vt adueniat in nos regnū Dei , id est , quod Paulus ait , vt non regnet peccatum in vestro mortali corpore , vt obediat concupiscentijs eius . Sed ipse Deus in nobis regnet : vniq; illi soli in quibus quæ præcipit pareatur & nobis . Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra : Id est , sicut August. in sermone Domini in monte ait : Quemadmodum in cælo , id est , in sanctis & iustis , qui cælum , sedesq; Dei dicuntur , voluntas tua fit : Ita in terra , hoc est , à terrestribus peccatoribus , ad te reuersis fiat . Vcl intellige , quemadmodum in cælo , post apostatæ angeli ruinam , planè tibi obeditur , nullò iam repugnante , ita omnem aufer terrenorum hominum repugnantiam : vt tibi planè omnia atque ex animo obediant sicut cælestia ita & terrestria . Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie . Pro supersubstantialem Græcè est *ὑπερσυστασιος* , quod significat & crastinum , & quotidianum . Hieron. & Cypria . de pane cælesti , qui Christus est , hunc panem interpretatur . August. & Chrysostr. de pane corporali intelligunt . Aduertendum autē est , quòd more Hebræorum , omnis cibus & potus , ad vitā necessarius , nomine panis & aquæ intelligitur . Nec incongruum est , nos hac oratione doceri à Christo quomodo bona temporalia querere debeamus , quæ dicēdo : Da nobis hodie , vult nos in diem postulare , vt ne nimis solliciti de crastino , in multos dies nobis

nobis præparemus, sed certi nos esse curę patri cœlesti,
 qui etiã passeres fame perire nõ sinit, cõcenti simus ho-
 diernum panem postulare, cras crastinum petitori: Et di-
 mitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debi-
 toribus nostris. Metuenda vox Christianis, qui insen-
 sissimo sunt erga fratres animo, neque vllã eis remittere
 volunt iniuriam. Certi enim esse debent, ex hac orandi
 forma, quã nobis Christus præscripsit, unquam remis-
 sum iri nobis à Deo delicta nostra, nisi vicissim aliena
 remiserimus. Et quia nihil tam inuitè plerique faciunt,
 quã vt acceptam iniuriam ex animo remittant, visum
 est pulchrum, eisq; metuendũ locũ ex Ecclesiastico ad-
 ducere. Inquit enim cap. 28. ✠ Qui vindicari vult, à dño
 inueniet vindictam, & peccata illius seruans seruabit.
 Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecãti tibi
 peccata soluetur. Homo homini reseruat iram, & à Deo
 querit medelã? In hominẽ similem sibi, non habet mise-
 ricordiam, & de peccatis suis deprecatur? Ipse dum caro
 fit, reseruat irã, & propitiatiõẽ petit à Deo? Quis exo-
 rabit pro delictis illius? Et ne nos inducas in tentationẽ.
 Varię sunt tentationum species. Vna probationis, qua,
 afflictionibus, pro nostra salute, tẽtat nos Deus. De qua
 Iacobi. 1. ✠ Omne gaudium existimate fratres mei, cum
 in tentationes varias incideritis: scientes quod probatio
 fidei vestrę, patientiam operatur. Alia est tentatio sedu-
 ctionis, quę ad peccatum trahit, quę est à mundo, carne,
 & diabolo. Et in hac tentationẽ dicitur inducere Deus,
 quò modo & indurãre, cum nostris exigentibus com-
 meritis (vt à peccato peccatum attrahi solet) in diuersa
 nos flagitia labi sinit. Et hanc Christianos deprecari iu-
 bet, hac orationis forma Christus. Sed libera nos à ma-
 lo. Chrysostomus malo hic sumit substantiuẽ, pro dia-
 bolo. Gręcè ἀπὸ τοῦ πόνου, Id est, ab improbo illo, & vo-
 teratore, hominumq; tentatore diabolo. Si quis neutro
 genere sumi cõtendat: vt sit sensus: Libera nos ab omni
 re mala, quę ad Dei offensam perducere nos queat, non
 multum laboro. Amen. Vox est Hebręa saluatori nostro
 frequens vsurpata, confirmationis aduerbium. Ad co-
 ronidem autẽ huius orationis Gręci addũt: Quia tuum
 est regnum, & tua potentia in secula seculorum, Amen.

✠ Eccl.
28.2.

✠ Iac. 1.2.

† Mar. 11. † Si enim demiseritis hominibus peccata eorum, dimittes
 d. & vobis pater vester cœlestis delicta vestra. Si autem non
 Eccl. 28. a. dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis pec-
 cata vestra.

Confirmatio est illius particulæ: Dimitte nobis debi-
 ta nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris:
 quam etiam confirmant illic adducta ex Ecclesiastico.
 Cum autē ieiunatis, nolite fieri sicut hypocrite tristes. Ex-
 terminat enim facies suas, ut appareat hominibus ieiunan-
 tes. Amen dico vobis, quia reeperunt mercedem suā. Tu
 † De sacr. autē cum ieiunas, unge caput tuum, & faciē tuā laua, ne
 vnctio, ca. videaris hominibus ieiunans, sed patri tuo, qui est in ab-
 2. sōso, & pater tuus qui videt in absōso, reddet tibi.

Candidē purēq; fieri ieiunium vult Christus, sicut &
 eleemosynam & orationē absq; vlla gloriolæ hominum
 venatione, quod facere solent pharisæi & hypocrite, qui
 vt appareant hominibus ieiunantes, tristi ac mœsto vul-
 tu semper incedunt, & facies suas exterminant: Græcē
 ἀφαιρῶσθαι quod significat demoliri, corrumpere. Sunt
 enim qui faciem suam fūco oblinunt, vt nitidior appa-
 reat, sunt qui contrā, vt tristior, quomodo & Pharisæi,
 qui fūcis vultū macerantibus, & iugas contrahentibus,
 utebantur, quo tristiores apparerent, quasi ieiunio &
 macie confecti. Contrā autē nos iubet Christus facere.
 Tu autē inquit, cum ieiunas, unge caput tuū, & faciem
 tuam laua, non quòd re vera hæc facere iubeat, sed quòd
 læti ac delicati hominis sit, faciē lauare, & preciosis vngi
 vnguentis. Tu contrā inquit, cum ieiunas, unge caput
 tuum, & faciem laua, id est, præ te fer lætum atque hila-
 rem vultū, ne videaris hominibus ieiunans. Satis q; tibi
 sit, si id quod clam hominibus facis, pater tuus cœlestis
 videat, qui licet nunc nos latet, videt tamen quid agas,
 tibiq; mercedem reddet. Græci hic addunt in propa-
 tulo, coram scilicet angelis, sanctisque omnibus.

† Lu. 12. d † Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi erugo
 & tinea demolitur, & ubi fures effodiunt & furantur.
 Thesaurizate autē vobis thesauros in cœlo, ubi nec erugo,
 nec tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt, nec furan-
 tur. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.

A terrenis diuitijs, quæ & corruptionis vitio, & furû rapinæ sunt obnoxie, ad cœlestes nos subleuat, solas veras solidasque diuitias, quæ æruginem non ferunt, neque tineæ aut furibus sunt obnoxie. Cùm autem ærugo vitium sit rubiginis in ære contractum, quo quidem ære olim conflari moneta solebat: tinea autem, vermiculus sit, qui serè vestibus asseruat, & inclusis innasci solet, vestes tandem corrodens, thesaurizare nos vetat, & pecunijs, & quacunque alia supellecile.

† *Lucerna corporis tui est oculus tuus: Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sint, ipse tenebræ quantæ erunt.* † Luc. 11. 35

Oculus lucerna corporis dicitur, vt quem admodum lucerna noctis, ita, munia nostra peracturis, nobis præluccet. Quod si oculus fuerit nequam, Græcè πονηρός, id est, prauus & vitiatas: Totum corpus tenebrosum erit, ac media etiam luce velut in tenebris ager *μεταφυσικῶς* autem hic omnem vitæ nostræ decursum intelligit. Per oculum, mentem intentionemque quæ acta vitæ omnia dirigit. Quæ si lucida fuerit, id est, pura, nullaque affectione praua vitiatas, totum corpus, id est, omnis vita nostra lucida est, pura & recta, quæ tota pendet & bona mente & intentione. Vt autem promptiores nos reddat, ad seruandum mentis candorem, & integritatem, si lumen inquit, quod in te est, tenebræ sint: hoc est, si mens potior superiorque nostri portio, quæ tota à Deo candida, & lucida condita est, in tenebras euaserit, & obscurata vitijs fuerit, ipsæ tenebræ quantæ erunt, Id est, sensus carnalisque affectio, quæ præ mente obscura tota est, quantas habitura est tenebras.

† *Nemo potest duobus dñis seruire: aut enim unum odio habebit, & alterum diliget, aut unum sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire & mammonæ.* † Lu. 16. 6

Vt omnem à coaceruandis diuitijs animi nostri curam auertat, vulgata parcemia vitur: Nemo potest duobus dominis seruire. Quod sane serè vbique verum est. Nunquam enim ita similibus moribus duos dominos inuenias, quibus ad vtriusque, arbitrium ex animo seruire seruus

seruus valeat: aut quibus æquè idem affectus seruus sit. Hac vulgata ergo paræmia probat, non posse nos seruire Deo & mammonæ, id est, vacare rebus cœlestibus, & coaceruandis diuitijs totos intendere: Non enim vetat diuitias simpliciter habere, sed vt ne mammonæ seruiamur, neq; diuitiarum serui simus. Sumus aut, dum à Dei cultu, atq; amore, ab illa cura nos abduci sinimus.

¶ Lu. 12. e *Ideo dico vobis, & ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis: neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm vestimentum?*
 1. Pet. 5. b
 Psa. 54. d *Respicite volatilia cœli, que non serunt neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis plures estis illis?*

Non vult hoc loco, pigros nos, & ociosos esse, neque non pro victu laborate, sed vetat ita anxie sollicitos esse (quod *μεριμῶν*, significat) pro rebus necessarijs temporalibus, vt abducamur à spiritualibus, quasi non curæ simus patri cœlesti, ac non ille his quos condidit, quod se dignū est faciētibus, victum suppeditaturus sit: quod probat hoc argumento: Nonne anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm vestimentum? id est, qui dedit nobis potiora, corpus scilicet, ac vitā, nunquid & escam largiturus est, qua alantur, & vestimētum quo tegantur, se petentibus? Idque probat primū de esca, sumpta à volucris animalibus similitudine, quibus cum neque ferant, neque metant, de victu pater cœlestis prouidet. Quod cum ita sit, & ipsi multo præstantiores sitis, Deoque chariores, suppeditabit quoque & vobis victum, se petentibus: qui & escam dat pullis coruorum illū inuocantibus, quandiu vt ferunt, à suis deseruntur parētibus. *Quis autem vestrum cogitans, potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum?*

Hoc rursus ait, ad tollendam nimis anxiam de victu sollicitudinem, quasi ea non patri cura sit de nobis. Nemo inquit, vestrum cogitans Græcè *μεριμῶν*, id est, cogitabundus, & quamuis ea de re anxie sollicitus, potest adijcere ad staturā suā, & corporis magnitudinē cubitū vnū. Et tamē penè incogitātibus vobis, ad iustā magnitudinē crescere, vos facit pater cœlestis: Ita vt indubiè absque

absque anxia nimis vestra de victu sollicitudine, vos aliturus est.

Et de vestimentis quid solliciti estis? † Considerate lilia agri, quomodo crescunt, Non laborant neq; nent. Dico aut vobis, quonia nec Salomon, in oi gloria sua, coopertus est, sicut vnu ex istis. Si enim fenu agri, quod hodie est, & cras in clibanu mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei? † Lu. 12. d.

Ducta à lilio & sceno metaphora, prohibet anxiam nimis de vestitu curâ: quod lilia agri sine vlla sollicitudine, & scenu quod citò marcescit, sic etiâ præclare vestijt Deus, vt naturalis ille à Deo ornatus, omnem exuperet vestitium Salomonis cultum, tanto hominũ studio & artificio elaboratũ. Quod si rationis sensusq; expertia, tantæ sint Deo curæ, vt victũ illis & vestitũ prouideat, quanto magis vobis prouifurus est, viri pusillæ fidei?

† Nolite ergo solliciti esse dicentes: quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater vester quia his omnibus indigetis. Querite ergo primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. † Lu. 12. d.

Rursum anxiam nimis *μεριμνήσῃτε*, victus vestitusq; curâ, Christianis intercedit. Hæc enim inquit oia gentes inquirunt. Scit enim pater vester quod his indigetis. Ne verò prætextu fiduciæ in Deum, totos dies stertamus, nihilq; agamus ociosi, subdit: Querite ergo primũ regnũ Dei & iustitiam eius. i. querite ergo primũ vt iustos vos reddat Deus ex impijs, ac demũ regno suo dignetur. Id enim primũ præcipuumq; est qd spectare in suis petitionibus Christianũ oportet. Cætera em ad victum necessaria sunt nobis in hac vita, velut adminicula ad regnũ illud cõsequendũ: vt scilicet, quod naturæ sufficit, aliti vestitiq; studiosis, ac secundũ Deũ actionibus misericordiæq; operibus intenti, tandẽ regnũ illud cõsequi possimus: qd qui præcipuũ daturus est, & reliqua quoq; cõcedit. Ideo addit: & hæc oia adijciẽtur vobis.

† Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. † Luc. ibi.

In oratione dñica docuerat nos orare, Panẽ nostrum quotidianũ à Deo postulare, quantum scilicet nobis in

D singu-

singulos dies sufficit, id est, sufficit si hodie laboratis pro hodierno victu: Ita nunc penè idem dicit, quasi diceret: sollicitus est vestri Deus qui animantium sollicitus est, & vegetatiorum, & quotidianum vobis panem postulantis non denegabit. Vt quid ergo anxie felicitati estis de crastino, cum vobis ille, in diem suffecturus sit. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Id est, nolite solliciti esse pro die crastina, pro qua cras postulabitis. Sufficit diei malitia sua.

CAPVT SEPTIMVM.

Iudicaturus proximi vitium, ex festuca & margarita mensuret iudicium, ad quod discernendum oratione opus est, & operibus non falsis & mendacibus, sed iuxta sanctorum verba ambulandum & operandum.

† 2. q. 1. ca. Deus omnipotens. Luc. 6. f. **N**olite iudicare & non iudicabimini, nolite condemnare & non condemnabimini: in quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini, † & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

Rom. 14. Non hic sumitur iudicare, prout iudicare significat actum iudicij iustitiæve exercere: sed pro eo quod est temerè de aliquo pronunciare. Nā vt inquit Augu. de colaco. 4. c. sensu euangelistarū: Hoc loco nihil aliud præcipi existimo, nisi vt ea facta quæ dubiū est quo aīo fiant, in meliorem partē interpretemur, & nobis ignota nō iudicemus, Luc. 6. f. id est, tanquā prima condemnemus. Iudicare enim pro cōdemnare frequens est, iuxta illud Euangelicū. ✠ Qui nō credit, iā iudicatus est. Curiositatem ergo aut inuidentiā aliorum, qui facta alterius excutiunt, damnat hoc loco Christus. Similiter & sequentibus verbis: Nolite condemnare, & non condemnabini. Quæ verba Græcè hoc loco desunt: & videtur huc translata ex 6. ca. Luc. Quod verò addit Matthæus: Non iudicabimini, non condemnabimini, ne putes quod sententiā iudicij diuini effugiamus, per hoc quod temerariū de alijs iudiciū non seramus, si alia ipsi, Dei correptione & iudicio digna, fecerimus. Sed quoniā qui procliuēs sunt ad peccatam de alijs iudicandum & suspicandum, ipsi quoque ferè ab alijs malè audiunt, aliorumq; sinistra suspitione & ipsi subiacent. Ideoque inquit **CHRISTVS**, Si vultis ne

tis ne perperam ac temerè de vobis mundus iudicet, nolite etiam de alijs temerè iudicare. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Et qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis: id est, prout proximos vestros tractaueritis, ita & ipsi tractabimini. Si oblocutores & iniqui censores eorum fueritis, & ipsi de vobis erunt.

Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo: frater sine te iijciam festucam de oculo tuo, et ecce trabes in oculo tuo? Hypocrita, eijce primùm trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui.

Alia ratione ostendit, quòd nequaquàm leues esse debemus in temerè iudicandis & condemnandis aliorum actis: quia si graviora esse delicta nostra quàm fratrum perpendemus, nostra ipsi iudicemus, alienis abstinètes. Festucam enim leue peccatù fratris, trabè graue nostrù vocat. Et quia vt inquit Cicero: Carere oī debet vitio, q̄ in aliū paratus est dicere: noli esse curiosulus, ac nimis anxius, de minimis aliorù erratis, & de tuis excutiēdis negligēs.

Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas vestras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant vos.

Sanctū vocat Deo dicata & cōsecrata, atq; ita illi temploue illius & sacrificijs addicta vt ad profanos vsus transferri nequeat, sancti autē & margaritæ nomine ob excellēs eius preciū, excellentissimū omnium Dei verbū appellat, quod indignis (hos enim porcos vocat & canes) & nihil inde profecturis, sed magis Deū Deiq; doctrinā blasphematuris prædicari nō vult. Hoc autem intelligamus quādo nullus ex verbi prædicatione, ad illius aliōsue rediturus est fructus. Nam & ipse Christus rabidis canibus Phariseis, & plerunq; in actis Stephanus & Paulus verbum prædicauerūt, et si nihil inde ad eos fructus rediturū intelligerent; sed id fecerunt, vt conuictis eorū & in faciē illis, ostēsa eorū manifesta peruicacia, veros fideles ab eorū doctrina & cōuersatione abducerēt.

Petite et dabitur vobis, querite et inuenietis, pulsate et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: et qui querit, inuenit; et pulsanti aperietur.

† 3. q. 7. ca
Infames.

† 11. q. 3.
cap.

Nolite
recedere.

Inf. 15. c.
43. di. In

inadatis.
De pœn.

dist. 1. c.
Nōnulli.

† Lu. 11. b
Iaco. 1. a.

Mar. 11. c.
Io. 14. b.

& 16. c. f.
† 1. Tess.

5. c.

Sunt qui differentiam ponant inter petere, quærere, & pulsare: mihi simplicius videtur *ἰτερᾶσθαι* Hebraica esse, qua nos velit Deus instantes esse in oratione, sicut **11. Theff. 5. c.** Paulus ait: *ἄ- sine intermissione orate.* Nulla est autem eorum ratio qui dicunt: Scit Deus qua re opus habemus, ergo non opus est petitione, & oratione. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit. Nouit quidem Deus & qua re indigeas, & quid tibi daturus. Sed qua nõ nisi petenti daturũ se præsciuit, Ideo vult vt petamus. *Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, nunquid lapidem porriget ei? aut si piscem petierit, nunquid serpentem porriget ei? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se.*

Fiduciam nobis insinuat ad petendũ, quòd quæ orauerimus exoraturi simus, à similitudine parentis terreni, qui cùm non nisi bona filijs suis terrenis dare nouerit, multò minus pater cœlestis petentibus se filijs: non fortasse ad eorum semper voluntatem, quòd aliquando non dare sed perdere esset, sed ad eorum vtilitatẽ. Cùm enim quod è re nostra futurum non est, denegat, multo amplius donat denegans, quàm donaret denegata concedens: quod de Thesei postulatione ferunt.

† dist. 1.
cap. 1.

† Omnia ergo quæcumque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex & prophetæ.

Luc. 6. c.

Tob. 4. c.

Summa est omnium præceptorũ, quæ ad proximi dilectionẽ pertinent: vt tantumdem illi faciamus, quantum fieri nobis vellemus, & vt vulgatus versiculus ait. Nil facias alijs, quod tu fieri tibi nõ vis, et facias alijs quod vis tibi si bene possis: Hæc est enim inquit, lex & prophetæ. i. totũ in hoc vetus testamentũ, vt nemini iniuriã faciamus, neque cuiquã quid, quod nobis fieri nollemus. † Intrate per angustam portam: quia lata porta, & spaciofa via est, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam.

† Luc.
13. c.

Per angustã portam & arctã viã, difficilẽ ab initio virtutis iter intelligit, qua rarissimẽ vulgus incedit. Lata aut̃ porta, & spaciofa via, voluptatis via est, quòd se penò omnes

omnes coniungunt. Vult ergo Christus, non vulgi ac plurimum lata via voluptatis, quæ ad interitum ducit, suos incedere, sed paucorum, ex virtute degentium, angustam virtutis portam intrare, & arcta via incedere.

Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem, sunt lupi rapaces. † A fructibus eorū cognoscetis eos. Nunquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? † Sic omnis arbor bona, bonos fructus facit: mala autem arbor, malos fructus facit. Nō potest autem arbor mala, bonos fructus facere, neque arbor bona, malos fructus facere: Omnis arbor, quæ nō facit fructū bonū, excidetur, et in ignē mittetur. Ideo ex fructibus eorū cognoscetis eos.

Quia sunt, qui se simulant arctā virtutis via incedere, ne errore decepti, eos sequamur & cū eis præcipites in barathum vitiōrū ruamus, Iubet ab eis nos attendere. Id est, cauere, neque, ouium vestimentis. i. simplicitati & candori, cuius tantum speciē præ se ferunt, credere, intrinsecus autem violentiā, quā vti lupi præ se ferunt, metuere. Et quia difficile est à verē simplicibus eos distinguere: A fructibus inquit, eorū cognoscetis eos. Quia vt inquit, arbor bona malos fructus, & mala arbor bonos fructus ferre nequeunt: neque tribuli aut spinæ vuas ac ficus. Ita hypocritæ licet ad tēpus improbitatē suam simulent & tegant, diutius tamen celare se non possunt, quin quales sunt, tales edāt fructus. φιλολιμίας, φιλαρτίαν, φιλαργιαν, & similia. Et licet ad blandiri antea videbantur, suis tamē vt spinæ & tribuli aculeis, tandē grauius cædūt ac pungunt. Ne autē huiusmodi malas arbores imitemur, ex consequenti earū excidio & exustione nos admonet.

Non omnis qui dicit mihi dñe domine, intrabit in regnum cælorum, † sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum. † Multi dicēt mihi in illa die: dñe dñe, nōnne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo demonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus & tunc cōsuebor illis: quia nunquā noui vos. † Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.

Admonet ne blandorū verborū speciē, abduci nos ab hypocritis & hereticis sinamus. Videtur enim mihi hoc

† De Reg.
Iur. extra.
ca. Estore.
† Luc. 6. f.

† Lu. 6. g.
† i. q. 1. ca
Propheta
uit.

† Psal. 6. d
Luc. 6. f.
Inf. 25. g.

loco nostræ tempestatis hæreticos notare, quibus nihil est tam frequens in ore, quàm speciosa illa nomina, *le seigneur, la foy, le pere celeste*, quæ cum frequenter balbutierint, toti videri volût spirituales & cœlestes, cum si pœnitens introspexeris, neminem ferè eorum inuenias, qui à recta fide & ecclesia, ad suum (vt vocant) Euangelium non transfugerit: quem non aut ambitio gloriæ; cupiditas pertraxerit, aut auaritia impulerit, aut libido incenderit. Nemo autem putet me in hoc velle eorum vitia carpere, Vt verè catholicos & ecclesiasticos vitiorum expertes, velim facere: Sed vt intelligant omnes quales habuerit nouum hoc Euangelium legislatores. Duas enim tantùm leges veras & sanctas, in scripturis inuenio, quarum vtraque & legislatorem piëtissimum, & promulgatores habuit sanctissimos. Qualis enim fuit veteris legislator Moyses, testatur scriptura, quæ eum dicit ✠ mitissimum fuisse omnium, qui super terram erant. Eius autem promulgatores patriarchæ & propheta. Et cum Deo visum est, noua inducta veterem facessere, neminem dignum duxit per quem ferretur, nisi vnigenitum Christum filium suum Iesum. Ille autem, legis à se latæ promulgatores Apostolos, ac subinde martyres, omnique sanctimonia præditos viros. Quæ autem Lutheri legislatores noui sanctimonia fuerit, nescio, nisi quòd sanctimoniam virginem, ab se seductam, imprauatam & impregnatam, monachus ipse, pro vxore duxerit: quo non magis horrendum facturus est Antichristus, cum venerit: ceterisque Euangelij sui promulgatoribus, vt idem facerent author fuit. Nam qua fuerit modestia, virulenti eius libri docent: quibus pro virili nititur, non Christi legislatoris modo legem, sed & promulgatorum eius sancita abolere, & interpretationem. Sed hæc missa faciamus. Quibus tamen admonere lectorem obiter volumus, ne sibi fucum fieri sinat ab hypocritis hæreticis, speciosa illa vocabula Christi, fidei, Charitatis, semper in ore gestantibus, & quibus ab alijs facillè disereueris eos. Non omnis enim qui mihi dicit: domine domine intrabit in regnum cœlorum, dicit sic CHRISTVS. Id est non omnis qui me confitetur, quantumcunque in me fidem ac fiduciam habere

✠ Nu. 12.
a.

habere se iactet, intrabit in regnum caelorum, sed qui cum vera fide, patris mei caelestis voluntate fecerit. Quibus verbis aperte, sola fide & oculis absque operibus, nos non saluari docemur: & si non videatur ergo mastigi euidam: qui hic asserit damnari non fidem operibus vacuam, sed hypocrisis. Nunquid enim ij fide habebant, quos asserit dicturos domine domine, none in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo demonia eiecimus & virtutes multas fecimus? Hae sane tacere nemo potest, qui fide in Christo non habuerit. At quia consentanea fidei opera non fecerunt, sed quae iniqua sunt patrauerunt, propterea asserit se dicturum illis: Non noui vos discedite a me omnes qui operamini iniquitatem. Nofse autem in Deo non semper sumitur pro eo, quod est notitiam alicuius habere: Hoc enim modo omnes & probos & malos nouit Deus: sed aliquando pro notitia vt vocant approbationis, qua gratum aliquem habet, quomodo hic sumendum est.

† Omnis ergo qui audit verba mea haec, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui edificauit domum suam supra petram, et descendit pluuia, et uenerunt flumina, et flauerunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit. Fundata enim erat super firmam petram. Et omnis qui audit verba mea haec, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui edificauit domum suam super arenam: et descendit pluuia, et uenerunt flumina, et flauerunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina eius magna.

Cum fides, teste Paulo, sit ex auditu, ostendit hac parabola inane esse fidei aedificium, nisi ad sint aedificio opera bona. Quod qui Dei verba audit, neque consentanea illis opera facit, perinde est ac si super arenam domum aedificauerit, quam descendens pluuia, & manantes fluij, venti que, flantes corruere fecerunt. Quod aut pluuia, fluij, venti, uides mystica significare, licet cuique philosophari, modo is pie scholiaste munus non excedat. Et factum est cum consummasset Iesus verba haec, admirabantur turbae super doctrina eius. Erat autem docens eos sicut potestatem habens, et non sicut scribae eorum et Pharisei.

Mirare populi attentionem, & præcipuè doctoris
 auctoritatem, cuius doctrina videbatur quoddam præ
 se ferre imperium, cogereque non perperam affectos,
 sicuti erant Pharisei & scribæ sibi fidem habere: cuius-
 modi est omnis sermo Dei, à viro bono prædicatus,
 Imo & ipse tanquam futuri iudex seculi, audèter bonis
 promittebat salutem, malis autem damnationem.

CAPVT OCTAVVM.

VT CHRISTVS legem latam in monte confirma-
 ret, in descensu montis leprosum mundavit, Cen-
 turionis puerum à paralyti, & Petri socru à febre
 curavit, cum plerisque; alijs egrotis. Ipse trans-
 fretans, à sommo ingruente tēpestatis
 periculo, à discipulis excitatus,
 Legionem dæmonum
 mittit in porcos.

† Mar. 1. g.
 Luc. 5. b.

C† *Vm autem descendisset Iesus de monte, secu-
 tæ sunt eum turbæ multæ. Et ecce leprosus ve-
 niens, adorabat eum dicens: Domine, si vis potes
 me mundare. Et extendens Iesus manum, teri-
 git eum, dicens: Volo, mundare. Et confestim mundata est
 lepra eius. Et ait illi Iesus: Vide, nemini dixeris, & sed va-
 de, ostende te sacerdoti, & offer munus tuum, quod præce-
 pit Moyses in testimonium illis.*

† 93. dist.
 cap. Dñs.
 Depœni.
 di. 1. cap.
 Conuer-
 timini.
 Lc. 14. a.

Nota est huius leprosi historia, restat scrupus, cur di-
 xerit ei CHRISTVS: Vide, nemini dixeris. Videtur
 mihi non planè CHRISTVS inhibuisse, sed præcepisse
 nemini diceret, priusquam sacerdotem adijisset,
 quomodo & alijs tribus discipulis in monte Tabor præ-
 cepit, vt nemini quicquam diceret de visione trāsfigura-
 tionis eius, priusquam filius hominis à morte resurre-
 xisset. Voluit enim vt inopinatò & insperatò munda-
 tum videntes sacerdotes, aut horemque miraculi agnos-
 centes, vel ipsa rei inspectione conuincerentur con-
 funderenturque. Illud enim indicant verba sequentia,
 In testimonium illis: quæ referri debent ad To, offer.
 non ad To, præcepit. Id est, vt vel mundatione tua cõ-
 uicti, in me credant. Quod enim quidam interpretatur:
 In testimonium, in legem vel ius illis, id est, offer mu-
 nus

nus tuū, quod eis iure debetur, nugari est, nō interpretari Quia aut̄ in lege, testimonio erat opus sacerdotis ipsi leproso, quo mundus iudicaretur: Ideo ad sacerdotem remittit dominus & quia exploratam habebat sacerdotum auaritiā, qui grauius ferrent quicquam de suo iure decidi, ius & vt solitum ex lege munus illi offerat.

✠ Munus autem in lege solitum, erat duo passerēs viuī, ✠ Leui. & reliqua quæ Leuit. 14. habentur.

✠ Cū autem introisset Capharnaū, accessit ad eum Centurio, rogans eum et̄ dicens: Domine puer meus iacet in domo paralyticus, et̄ malē torquetur. Et ait illi Iesus: Ego veniam et̄ curabo eum, Et respondens Centurio ait: ✠ Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum, sed tantūm dic verbo, et̄ sanabitur puer meus. Nam et̄ ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, et̄ dico huic, vade et̄ vadit: et̄ alio veni et̄ venit: et̄ seruo meo fac hoc, et̄ facit. Audiens autem Iesus, miratus est, et̄ sequentibus se dixit: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israël.

Vide situm vr̄bis Capharnaū. accessit ad eū Centurio rogans & c. Quē Matth. dicit accessisse, Lucas ca. 7. nō accessisse, sed seniores Iudæorum ad eū misisse. Neque tamē ob id Matthæo cōtrarius. Matthæus enim vulgari modo venisse eū dicit, qui per alium venit, iuxta vulgatum prouerbiū: Qui per aliū facit, per se facere videtur. Quem puerū Cēturionis vocat Matthæus, Lucas seruū dicit ~~ἄλλο~~ autē Græcum vtrunq; significat. Hic autem digna animaduersione est, mira Gētulis Centurionis fides, qui dominū credidit, solo verbo, posse sanitatem afferre: quā fidem tanti dominus æstimauit, vt se tantā dicat non inuenisse in Israël. Præclarum verō simplicis hominis argumētum à minori. Ego inquit, homo sum, vti alterius potestati obnoxius: Ita subiectos habēs mihi milites, qui quicquid dixerō, statim exequantur: tantō magis tu Deus, qui vniuersa solo verbo creasti, puerū meū nullius adminiculo, solo verbo tuo sanare potes. Quasi diceret: Quāuis simplex sim homo, nec mei iuris sed alterius, tñ soli verbo meo obediūt serui mei, quātō magis tu, cū deus sis infinite potēs, et̄ simplici verbo tuo

† Luc. 7. a
14. a.
† 23. q.
1. cap.
Noli existimare.
De cōse.
dist. 2. ca.
Quoti.

obediēt omnia. Quibus auditis, Christus miratur alienigenam, scripturas legis & prophetarum ignorantem, & tamen vera fide indigenas superantem.

† Malac.
1. c.

Dico autem vobis ꝛ quod multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob in regno cœlorum, filij autem regni eijcientur in tenebras exteriores: Ibi erit fletus & stridor dentium. Dixit Iesus Centurioni: vade, & sicut credidisti, fiat tibi. Et sanatus est puer ex illa hora.

Prædicat hoc loco, breui futurâ Iudeorum abiectio- nem, assumptis gentibus, quas Cêturio figurabat. Multi inquit ab oriente & occidente venient. Vide num Iudæa sit magis meridionalis in comparatione ad Gentiles: & recumbent cum Abraham & Isaac, & Iacob in regno cœlorum. Siue hic regnum cœlorum Euangeliū intelligatur, quod reijcientibus Iudæis, à gentibus est receptum: siue ipsa cœlestis gloria, vtrunque verū. Re- ctè verò Abraham, Isaac, & Iacob meminit, de gentibus loquens, quorum promissionibus tantopere fide- bant Iudæi, vt vel ociosi ob illas solas, saluari se crede- rent, vt illi deinceps fidere desinerent, cognoscentes, beatitudinis eorum gentes participes esse. Filij autem regni, Id est, Iudæi destinati ad regnum cœleste, tanquā filius Dei & populus electus, siquidem Deo parere vo- luissent, ac Euangelium legi succedens & eam consum- mans, recipere, eijcientur in tenebras exteriores, Id est, in perpetuam Gehennam condemnabuntur.

† Mar. 1. c
Luc. 4. f.

ꝛ Et cum venisset Iesus in domum Petri, vidit sacrum eius iacentem & febricitantem, & tetigit manum eius, & dimisit eam febris, & surrexit, & ministrabat eis.

Marcus 1. Cap. & Lucas 4. afferunt pro ea sacru ro- gatum Christum, quam statim à febre curauerit: quæ vt inquit, surrexit, & ministrabat eis. Quod autem cura ta ministrabat, ostendit quod cum Dei gratia curati si- mus à peccatis, ociosos nos esse non oportet, Sed ad bo- na accingi opera, ne acceptam gratiam, si non bonis ope- ribus exercuerimus, effluere sinamus. Reuera autem di- cit ministrasse Christo & apostolis, vt intelligas perfe- ctam fuisse & non mancā illam sanitatem.

Vespere autem facto, obtulerunt ei multos demonia habentes, & egrediebatur spiritus verbo: & omnes male habentes curauit: ut adimpleretur quod dictum est per Isa. prophetam dicentem: † Ipse infirmitates nostras accepit, & agrotationes nostras portauit.

† Isa. 53. b
1. Pe. 2. d.

Sane vespere fidei inclinante (quando vt Paulus ait) † omnia in incredulitate conclusit, vt omnium misereretur, passim inuadere demonia cœperunt homines: Nulla enim re magis dominum in homines dæmon caput, quàm per incredulitatem. Omnes autem oblatos dæmoniacos, & quacunq; ex ægritudine male habentes, curauit, vt adimpleretur † Isaia: propheta. 53. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Eadè enim penè sunt verba Matthæi & Isaia: vt credatur Matthæus Hæbraicè scripsisse.

† Rom. 11. d.

† Isa. 53. b

Videns autem IESVS turbas multas circum se, inquit discipulos ire trans fretum. Et accedens vnus scriba, ait illi: † Magister sequar te quocunq; ieris. Et dicit ei Iesus: Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidus: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.

† Luc. 9. g

Et nos quoq; si veri discipuli Iesu esse volumus, trās rerum mundanarum inquietum fretum abire oportet: & sedatis carnis ac mundi tumultibus, in vno Deo acquiescere oportet. Quod cum efficeret, accedit ad eum vnus scriba: qui curiositatis magis, aut commodi sui gratia, Christo se assectatorem obtulisse videtur. Nimirum quòd quem iam videret tot clarum miraculis, tanto populi applausu & fauore dignatum, aliquem tandem ac magnum in mundo futurum. Vt autem hoc illi desiderium inane Christus auferret, paupertatem suam, Christus obijcit, cui post tot labores, nulla esset reposita ad quietendum domus, cum suam habeant, & volucres nidus, & vulpes foueas.

† Alius autem de discipulis eius ait illi: Domine permitte me primum ire, & sepelire patrem meum. Iesus autè ait illi: Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos.

† Luc. 9. g

Is est cui, Lucas dñm dixisse, ait: Sequere me, ipsumq; respondisse: Domine permitte mihi &c. Quia verò leuiora, quæ patri mortuo debentur officia, amoris Christi præse-

præferbat, denegans illi Christus quod petit, Sine inquit, vt mortui peccato vet fide, sepeliât mortuos suos. Tu autem qui fide vis viuere, nihil cunētatus, nihil aliorum officia moratus, sequere me.

† Mar. 4. d. Luc. 8. d. † Et ascendente eo in nauiculam, secuti sunt eum discipuli eius. Et ecce motus magnus factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus. Ipse verò dormiebat. Et accesserunt ad eum discipuli eius, & suscitauerunt eum dicentes: Domine salua nos, perimus. Et dixit eis IESVS: Quid timidi estis modicæ fidei? Tunc surgens, Imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna. Porro homines mirati sunt dicentes: Qualis est hic, quia venti & mari obediunt ei?

Mira Christi dispensatio, qui discipulorum fidē tentaturus, Ita mare conturbat, propè vt abforet quin nauicula periret: Ipse verò interim, qui nunquam dormit neque dormitat, dormiebat: siue re vera dormiret interim, vigilante intellectu: Sicut alibi dicitur. ✠ Ego dormio & cor meum vigilat: siue dormire se simulare t, illorum fidem exploraturus periclitantium: quæ vt infirma erat, certè non omnino perierat. Dicunt enim: Domine salua nos, perimus. At infirma & pusilla erat, qui non putabant dormientem Christum saluare eos posse. Quod & illis exprobrat Christus: Statim autem vt surrexit, & ventis imperauit, facta est magna tranquillitas.

† Mar. 5. b. Luc. 8. c. † Et cum venisset IESVS trans fretum in regionem Gerafenorum, occurrerunt ei duo, habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sæui nimis: Ita vt nemo posset transire per viam illam. Et ecce clamauerunt, dicentes: Quid nobis & tibi Iesu fili Dei. Venisti huc ante tempus iorquere nos.

Græci legunt Gergesseuorum, Marcus & Lucas Gadarenorum, alij Gergesorū à ciuitate Gadara vel Gergesa: quam Hebræi Giuofar dicunt: & est in regione Traconitide, in qua Philippus frater Herodis tetrarcha fuit. Ea enim regio est trans lacum Genesar, qui & Genereth, citra Galilæam. Quòd cum venisset Christus, occurrerunt ei duo dæmonia, id est, duo dæmoniaci, im mundis & sæuisimis spiritibus agitati. Dæmones autē

Iesum

Iesum agnoscentes, deprecabantur ne se ante tempus torqueret. Licet enim nunquam non luat impietatis & & arrogantiae suae poenas: quia tamen grauius post iudicium torquendi sunt, perpetuum cum his quos seduxerunt, quasi non antea torqueri dicantur, aiunt: ante tempus venisti torquere nos. Nonne Deum illum esse cognouerunt? Respondet ibi Chrysofost. Quoniam Iesum turbæ hominem appellabant, accesserunt demones, deitatem eius prædicantes. Verum ne assentatiuncula hæc dicere videantur, rebus ipsis probant, dicentes: Venisti huc ante tempus torquere nos. Nam nemine vidente flagellabantur, multò magis quàm paulò antè, perpuncti præsentia Christi atque incensi vexabantur, nec ferre villo modo poterant. Quia autem nunquam non nocere hominibus dæmoniaca prauitas querit, rogant Christum vt eos in gregem porcorum mittat vt vel hoc modo illorum dominis incommodent, quos ingressi præcipientes in mare dederunt. Quo miraculo attoniti pastores, dum ea nunciant, non modo nõ sanatis dæmoniis congratulantur, neque saluatori ac medico Christo gratias agunt, leuiorem ducentes Christi quàm porcorum absentiam, rogant ab se discedere, metuentes ne similem ex alijs dæmoniis, porcorum iacturam facerent, in mare iactatorum. Istud autè mare, lacus erat Geneareth, què vt oēs aquarum cõgregationes, mare Hebræi appellant.

CAPVT NONVM.

CHRISTVS à Gerasar reuersus in Capharnaum, paralyticum sanat, Matthæum in Apostolatam vocat, murmurantibus imponens silentium: Archisynagogi filium suscitaturus, hemorrhoidiam tactu simbriæ curat, duos cæcos & mutum plurimosque alios sanat ægrotos, & blasphemantibus Pharisæis, discipulos in moribus & doctrina confirmat.

ET ascendens IESVS in nauiculam, transiit, et venit in ciuitatem suam. Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Et videns Iesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de scribis, discipulis

† Mar. 2. a
Luc. 5. d.

xerunt intra se : hic blasphematur. Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum , dixit : *Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris ? Quid est facilius dicere : dimittuntur tibi peccata tua , an dicere : surge & ambula ?* ¶ *Ut autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata , tunc ait paralytico : Surge , tolle lectum tuum , & vade in domum tuam . Et surrexit , & abiit in domum suam . Videntes autem turbæ timuerunt , & glorificauerunt Deum , qui dedit potestatem talem hominibus .*

Capharnaum, Christi ciuitatem vocat, quòd id temporis frequentius illic ageret : quòd loci paralyticum illi adducunt . Cumque præ turba offerre illi non possent, summis per tegulas illi offerunt : scilicet, confidentes paralytico salutem se impetraturos . Quod & factum narrat Euangelista . Et si tantum cuique fides proficit aliena, quantum quæso valitura est propria? Quid autem his verbis humanius : Dimittuntur tibi peccata tua . Et hoc tamen scribis scandalo est, Christum ob id blasphemare censentibus, quos redarguturus & illorum cogitationes internas perspectas se habere ostendit : Et qui paralyticus fuerat lectum suum tollere, inque domum suam abire iussit .

Et cum transiret inde Iesus , & vidit hominem sedentem in telonio , Matthæum nomine . Et ait illi : sequere me . Et surgens secutus est eum . Et factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes, discubebant cum Iesu & discipulis eius . Et videntes Pharisei, dicebant discipulis eius : ¶ Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester? At Iesus audiens, ait : Non est opus valentibus medicus , sed malè habentibus . Euntes autè discite quid est : ¶ Misericordiam volo & non sacrificium?

¶ *1. Reg. 15 c.* Hic est Matthæus Euangelista & publicanus . Est autem publicanus, qui à fisco còducit vectigalia, à Romanis olim habitus in precio, odiosum autem hominum genus ipsi olim Iudæis : quòd ab eis qui se liberos iactarent, vectigalia exigent, neque nunc multò gratiosius vit. & o- vulgò nostrati . A telonio autem vocatus Matthæus , statim

† Mar.
3. b.
Luc. 5. c.

† Mar.
3. c.
Luc. 5. c.

† Mar.
3. d.
Luc. 5. c.
3. q. 1. ca.
Multi.

† 1. Reg.
15 c.

Osee. 6 c.
Infr. 12. a.

statim paruit, dominumque conuiuio excepit, multa publicanorum aliorum & peccatorum turba comitatum. Quare indignabundis Phariseis, rationem reddidit, cur id faciat. Non est inquit, opus valentibus medico, sed male habentibus. Quod postea clarius dicit: Nō veni vocare iustos, sed peccatores. Vos autem inquit, discite quid est: Misericordiam volo, & non sacrificiū. Quia Pharisei, externorum sacrificiorum studiosi erāt, misericordiæ opera negligentes, discite inquit, ex me, quid est misericordiam volo, & non sacrificium. Id est, misericordiam malo, quàm sacrificium externum. Vos autem misericordiam impartiri proximo non vultis, qui publicanos & peccatores accipi conuiuio indignamini, & peccatores arceri vultis, quorum gratia magis veni, quàm iustorum. Non enim inquit veni vocare iustos, sed peccatores (vt Græci subiungunt) ad pœnitentiam. Nam vocatione ad beatitudinem, iustos venit vocare, qui paratum omnibus offert regnum cœlorum.

*Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis, dicentes: † Quare † Mar.
re nos & Pharisei ieiunamus frequenter, discipuli autem 2.c.
tui non ieiunant? Et ait illis I E S V S: Nunquid possunt si Luc. 5. f.
ly sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? Venient autem
dies, cum auferetur ab eis sponſus, & tunc ieiunabunt.*

Dicentes: quare nos, & Pharisei ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant: hoc dixisse Lucas ait Phariseos & scribas, quod Matthæus Ioannis discipulos. Atqui excitatos à Phariseis illos non dubiū est. Arbitrabantur enim Pharisei, pro causa discipulorum facturum Ioannem, ac sic si per alios apostolorum facta reprehenderent, extra inuidiam se futuros. Christus autem discipulorum accepta causa: Nunquid possunt inquit filij sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? Ieiunium non modò abstinentiam ab esu & potu significat, sed quancunque carnis macerationem & afflictionem voluntariam, etiam vestitus asperitatem. Quæ admodum & Niniuitæ ieiunabant, cinere caput asperso, & saccos silitiaque induti: Vnde & nunc lugere pro ieiunare sumit Christus: Sponſus Christus est, sponsa Ecclesia. Vt docet ad Ephés. 5. Paulus. Cui Ecclesiæ, per car-

carnis assumptionem desponsatus est. Nuptiarum autē tempus fuit dispensatio Christi, in carne uiuentis. Vt verò non decet nouum sponsum sponsaliorum tempore austerum ac seuerum esse, sed hilariter suos habere: Ita quandiu uiuenti Christo in carne affuerunt discipuli, noluit eos ieiunijs affligere, neque vllis persecutionum flagellis tentari referuans ea in tempus ablati spōsi, post ipsius ascensionem: quo tēpore & assidui fuerunt in orationibus & ieiunijs, ac penē per omne tempus à Pharisæis & tyrannis afflictati.

†Mar. 3.c. Luc. 5.d. †Nemo autem immittit commissuram panni rudis, in uestimentum vetus: tollit enim plenitudinem eius à uestimento, & peior scissura fit.

Græcè οὐδ' ἴσ' δ' ἐπιθεῖλαι ἐπιβλημα σακχους ἀγνάφου ἐπιματιῶ μαλατῶ ἀρα γὰρ το πλῆρωμα αὐτοῦ ἀπο τοῦ ἱματίου. Budeus sic cēset vertendū: Nemo autē adfuit additamentum panniculi impoliti uesti vetusta: aufert enim illud supplementū eius à veste, & deterior fit scissura. ἐπιβλημα enim, pro quo interpres commissurā vertit, licet Marci 2. verterit assumentum, magis additamentum seu auctarium significat, quam commissuram, quæ cōiunctionem magis significat & adiunctionem, quàm adiunctam partem, seu additamentum. Cōmissura enim Græcis potius dicitur σάκχα φρέα, siue σάρα φρέα & ἰναρμὸ γη, quæ ἐπιβλημα. σακχος autem, quo vsus est interpres, vestem laceratam & detritam significat: & aliquando etiam panniculū seu linteolum, etiam non detritum. Duabus autem similitudinibus sequentibus probat non fuisse tam citò ieiunijs & alijs grandibus exercitijs onerandos discipulos, adhuc fragiles & rudes. Obiurgabant discipuli Iohannis, & Pharisæi Christi discipulos, quòd non frequentius vt ipsi orarent, & ieiunarēt, quibus similitudine hac respondet Christus: cū uestimentum aliquod vetustate iam detritum est & fragile, si quid in eo resarciendum est, imprudenter faciet sartor, si veteri panno ac vetustate iam fragili, commissuram atque additamentum addat & consuat panni rudis, impoliti & noui. Quod cū ipsum nouum fortius sit veteri, ac sic faciliè excindatur ab ipso veteri, deterior fit scissura, exciso nouo, secū ad-
huo

huc rapiente partem aliquam veteris. Porrò quanquã scissura noua non fieret, sicut Lucas dicit, veteri nõ conuenit commissura à nouo, id est, incongruum est, videre vessem aliquã veterem ac detritam, noui panni commissuris resartam. Quòd autem Matthæus dicit: Tollit enim plenitudinem eius: Sensus est, quòd factore nouo panno vestem tritam resarciens, dum sarcire putat, peior rem scissuram facit, quia tollit plenitudinem: Græcè *πλήρωμα*, Id est, id noui panni quod assumptum erat, ad supplendum quod deerat à veteri. Ita veteres ac fragiles adhuc discipuli, nondum à spiritu sancto confirmati, non poterant adhuc assumptum noui panni sustinere, id est, noua gratiæ exercitia, frequentium scilicet ieiuniorum & orationum ferre. Cùm autem ablatus fuit ab eis sponfus, & missus spiritus sanctus, de quo dicebat Christus: ✠ Nisi abiero paracletus non ueniet ad vos: tunc fortiores facti, frequentes esse cœperunt in orationibus & ieiunijs.

✠ Ioan.
16. b.

† Neque mitti uinum nouum in utres ueteres, alioquin rumpuntur utres, et uinum effunditur, et pereunt. Sed uinũ nouũ in utres novos mittit, et ambo cõseruatur.

† Marc.
2. c.
Luc. 5. f.

Alia parabola idem probat. Vt quoniam uinum uetus propter feruorem & ebullitionem sui, uasã uetera & putria, nimiaque uetustate detrita (hoc enim uocat ueteres utres) frangere soleat, nemo prudens, ueteres utres uino nouo impleat. Alioqui utribus fractis uinũ ipsum effluet. Ita si quis arduus uelit recens credẽtes & Christo renatos Apostolos onerare præceptis eiusmodi, frequẽs ieiuniorũ & orationũ usus, illos frangat, hoc est, despondere illos animũ faciat præceptorum austeritate fractos. Ita duplicẽ operationẽ perdat. Nã & utres effringentur, & uinũ nouũ effundetur, id est, & ipsi in desperationem adducentur, & peribit frustra sperata gratia ex adimplentiõne illorũ præceptorũ. Qui autẽ utrunq; uult conseruare, & uinum nouũ in utres novos mittat, id est, fortes ac spiritu cõfirmatos homines, difficilibus uirtutũ præceptis onerare non formidet, & in ueteres utres uinum uetus reponat. I. adhuc fragilibus, pro sui capacitã, humana det ac facilia præcepta. Secundũ Hieronymũ autẽ sensus est: Cõmissura uestimẽti noui, & uinũ nouũ, præcepta

E
cepta

cepta sunt Euangelica, per quæ exuto veteri homine, in nouum hominem Christianus renascitur. Huiusmodi autem pannus nouus, non est veteri affluendus, neque vinum illud Euangelij nouum veteribus immittendus vtribus, Iudeis scilicet, scribis et Phariseis, vetustate adhuc literæ mordicus retinētibus, & corruptæ vetustatis mores reprehendētib. Iis enim neutrū profuturū est, sicut Paulus ad Galatas scribit: vtrūq; testamentū serua-

†Ga. 5. a re falsō persuasus. Si circūcidimini inquit, Christus nihil vobis proderit. Merito ergo Christus hūc pannū rudē iudaicę vetustati prohibebat immitti, ne peior scissura fieret, si iudaica vetustas nouitatē scinderet christianā.

†Mar. 5. b
Luc. 8. f.
†dist. 5.
cap.
Ad eius
vero.
†mar. 5. d
Luc. 8. f.
†Mar. 5. f

‡ Hęc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit, & adorabat eum dicens: Domine filia mea modō defuncta est: sed veni, impone manum tuam super eam, et viuet. Et surgens Iesus sequebatur eum, & discipuli eius: ‡ Et ecce mulier quę sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retrō, & tetigit simbriam vestimenti eius: Dicebat enim intra se: ‡ Si tetigero tantum vestimentum eius, salua ero. At Iesus conuersus, & videns eam, dixit: Confide filia, fides tua te saluam fecit: Et salua facta est mulier ex illa horra. ‡ Et cū venisset Iesus in domū principis, & vidisset tibicines & turbam tumultuantem, dicebat: Recedite, non est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebāt eum. Et cū eiecta esset turba, intrauit, & tenuit manum eius. Et dixit, Puella surge. Et surrexit puella. Et exijt fama hec in vniuersam terram.

De sanata filia Iairi principis Synagogæ, de quo hīc Matthæus, Marcus 5. ca. Narrat lōgè postea factū, quàm præcedētibus similitudinibus vsus esset Christus: Lucas quoq; 8. cap. scilicet post immisos in porcos demones. Vide huius rei concordia. Nā quod Matthæus ait eum dixisse: Filia mea modō defuncta est, Lucas: Et hęc moriebatur. Marcus quod idem ferè est cum Luca, in extremis est. Anxij nimis in patre animi indicium est, qui in extremis agentē, desperata iā salute, iam defuncta assererat. Quod vtiq; verū puto. Nā profectus morientē reliquerat, & patre Christū assecuto, iā mortua erat, sicut & mortuū Christus reperit. Cū autē suscitaturus eā Christus

stus abiret, Obiter mulier quædam duodecim annis sanguinis fluxum patiens, desperata ab hominibus salute: quippe quæ totas in medicos facultates insumpserat, tanta fide Christum adiit, vt vno vestimentorū eius contactu saluam se fore crederet. Quod & factū narrat Euangelista. Fufius narrat historiam Lucas, de qua & ibi plura dicturus, deq; historiæ allegoria. Ea autem sanata vbi venit Iesus in domum principis, mortuam eius filiam reperit, & tibicines paratos, siue ad deferendam filiam pro more adessent, siue ad leniendum parentum luctum. Ille autem mortuam puellam non esse testatur, sed dormire: propter scilicet futuræ statim suscitationis accelerationem. Quod autem Matthæus dicit eiecta turba eum intrasse, addit Lucas Petrum Iacobum & Ioannem, patrēque ac matrem puellæ solos secum admisisse.

Et transeunte inde Iesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes, & dicentes: Miserere nostri fili Dauid. Cū autem venisset domum, accesserunt ad eum cæci. Et dicit eis Iesus: Creditis quia hoc possum facere vobis? Dixerūt ei: utique domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum: Et comminatus est illis Iesus, dicens: Videte, ne quis sciat. Illi autē exeuntes, diffamauerunt eum in tota terra illa.

Nota est huius historiæ litera. Aduertendum autem quòd non statim, neque in via curantur, sed cū domū Christi essent ingressi, discussa primū eorum fide: ex quo argumentum debemus capere nemini extra Christi domum, quæ est Ecclesia, absque fide salutem obuenire. Vtrunque enim oportet esse nobis, neq; cuiquā profutura est vel summa fides, si extra Ecclesiæ septa aberret. Quod autē interdixit eis, ne miraculum diuulgarent, domifactum, id nostri causa fecit, ne ex occultis benefactis nostris, inanem venemur gloriam: Neque verò putandū est quòd inaniter Buccerus asserit in diuulgando contra Dei præceptum miraculo cæcos deliquisse, quos nō contemptus gratia, sed vt Hieron. asserit gratitudinis nomine fecisse constat. Hilarius autem dicit Christum illis silentium imposuisse, quia Apostolorum erat proprium prædicare & non vulgi.

† Luc.
11. b.

† Marc.
3. c.

Egressis autem illis, ꝛ ecce obtulerunt ei hominē mutū dæmonū habentē. Et eiecto dæmonio locutus est mutus, & mirate sunt turbæ dicētes: Nunquā apparuit sic in Israël. Pharisæi autē dicebant: † in principe dæmonū eijcit dæmones. Et circubat Iesus omnes ciuitates & castella, docens in synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, & curans omnem languorem & omnem infirmitatem.

Solet dæmon obfessorū obstringere linguā, obturare aures, rationemq; impedire quantū à dño permittitur. Huius igitur obfessi, qui nec natura mutus, sed lingua à dæmone ligatus, Christus non fidē requirit, qui nec loqui poterat, sed prius dæmonē impediētē loquelā eijcit, & tūc locutus est qui fuerat mutus. Ita vt in admirationem duceret turbas Christus, vtpote qui non solum verbo vel tactu, sed & solo nutu curaret omnes languores, sed non sine Pharisæorum murmure.

Videns autē turbas, misertus est eis, quia erāt vexati & iacentes sicut oves nō habētēs pastore. Tūc dicit discipulis suis: † Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo dominum messis, vt mittat operarios in messem suam.

† Luc.
10. a.

Dist. 21.

cap. In no
uo. De hę
retic. cap.
cū ex in
iuncto.

Mar. 3. c.

† Ioan.

4. c.

Vidit Iesus turbas, quas nemo Iudæorū docere curabat, vtpote quæ destitutæ essent rectore, dispersæ essent sine pastore, & vexatę essent sine quiete: propterea discipulos iubet curā illorū habere, dicēs: Messis quidē multa. i. multa turba est audiēdo dei verbo proclius et apta: Pauci autē magistri sunt ex Iudæis, qui curēt eam: vnde Ioan. 4. ✠ Videte regiones, quia albæ sunt ad messem. Operarij autē pauci. i. pauci prædicatores pro aliorū portione. Ideo rogandus dñs messis, agricola ille cœlestis, Deo videlicet pater, vt operarios mittat. i. bonos ac fideles prædicatores, q nō ipsi se ingerāt, sed à deo mittātur.

CAPVT DECIMUM.

ACCERSITIS duodecim Apostolis & eorum nominibus recensitis, dedit illis Christus virtutem, non solum animas sed & corpora curandi, paupertatē præcipit, persecutorum metū prohibet, aduersus quos prudentiā docet: & prædicationis modum ostendit, cuncta etiam prospera Deo postponendo.

† Et

E† *Conuocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut eijcerent eos, & curarent omnem languorem & omnē infirmitatem. Duodecim autem discipulorum nomina sunt hæc. † Primus, Simon, qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius. Philippus & Bartholomæus, Iacobus Zebedæi, & Ioannes frater eius. Thomas et Matthæus publicanus, et Iacobus Alphæi, et Thaddæus, Simon Chananæus, et Iudas Scariotis, qui et tradidit eum.*

† Mar.
16. f.
Lu. 10. d.
Mar. 3. b.
† Mar. 3. b
Lu. 6. b.

Quod Christus Apostolis præceperat rogandum do-
minum, ut eos in messem eijceret, & illorum præuenit
orationem, quia illorum maiorem quam ipsi curam haberet,
non ob id præcipuè præcepit, sed ut promptiores
essent ad diuina excipienda præcepta. In hoc autem dedit
illis potestatem aduersus spiritus immundos, ut eijcerent
eos, & curarent omnem languorem. Hoc autem multum
facit aduersus hæreticos, qui dicunt in patrandis
miraculis, nihil prorsus sanctos agere, sed passiuam
tantum instrumenta esse, per quæ agit Deus. Quod si Apo-
stoli & alij sancti se in edendis miraculis passiuè habue-
rint, quare ipsi hæretici miracula non sapius edunt.

*Hos duodecim misit Iesus, præcipiens eis, et dicens: In viâ
gentium ne abieritis, et in ciuitates Samaritanorum ne in-
traueritis: sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israël.*

Quoniam Iudei populus Dei electus erant, filijq; regni,
primùm illis prædicari oportebat regnũ Dei, ut Paulus
Act. 13. ait: ✠ Vobis oportebat primùm loqui verbum
Dei, sed quia indignos vos iudicatis æternæ vitæ,
ecce cõuertimur ad gètes. Et alibi dicit Christus: ✠ Nõ
sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël: nõ
quod aliorum gratia non venerit Christus, ✠ qui vult
omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis
venire: sed quod Iudæorum primũ gratiam, quibus primũ
factæ sunt promissiones. Vnde Paulus frequenter
ait: Iudæo primùm & Græco. Ita nunc non simpliciter
interdicit, ne ad gentes abeat, aut ad Samaritanos: sed ite
potius inquit, ad oues quæ perierunt domus Israël, ut nõ
indignantur (quemadmodum peruersa & perfracta est
natio) sibi gentes esse prælatas. Ad Samaritanos etiã ire

✠ Act.
13. f.
✠ Inf. 15. c
Mar. 7. c.
✠ 1. Tim.
2. d.

prohibet, qui & si Moysen recepissent, non tamen integre seruabant. Fortasse etiam inhihet, quod & gentes & Samaritani odio essent Iudæis, & immundos ducerent qui cū illis cōuersarentur. Itaq; Apostolorum prædicationē tanquam à gentibus profectā, nō recepissent. *Euntes autem prædicate, dicentes: Quia appropinquabit regnum cælorum. Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mūdare, dæmones eijcite, ꝫ gratis accepistis, gratis date.*

ti. q. 1. ca
Quia
quid.
1. Pet. 6. b

Summa prædicationis quam iubet eos prædicare est, quod regnum cælorum appropinquauit, vel ipse Christus scilicet, qui in electorum suorum mentibus regnat, vel ipsa vita æterna quæ ideo appropinquare dicitur, quod Christo aduente facilior sit omnibus via ad illam. Quandoquidem verò nouam Euangelij legem prædicaturi erant, vult illos eam cum prædicatione à miraculis auspiciari, infirmos scilicet curare, mortuos suscitare, leprosos mundare, dæmones eijcere: Id cū fecerint noui Euangelistæ nostri, erit forsan quod dubitemus num illis habenda sit fides. Et quia dona illa spiritalia gratis acceperant Apostoli, gratis etiam vult ea illos conferre. Non quemadmodum Simon ille Magus, qui existimauit donum Dei pecunia se posse possidere, vt semel acceptum vendere alijs posset. Vel ille Giezi puer Elisæi prophætæ, qui secutus Naaman Syrum à domino mundatum composito mendacio vendere voluit, quod propheta gratis dederat.

ꝫ mar. 6. b
Luc. 9. a.

ꝫ Nolite possidere aurū, neq; argentū, neq; pecuniā in Zonis vestris: nō perā in via, neque duas tunicas, neque calceamēta, neque virgam. Dignus enim est operarius cibo suo.

Primos Euangelici verbi ministros ab vno Deo pendere volens, nullius rei temporalis sollicitudinem habere iussit. Non auri, argenti, pecuniæ alicuius, non viatici, quando peram eos ferre vetat: qua vel vnus diei victū ferre solemus. At vt de victu sollicitos esse non vult, ita neque de vestitu anxios: cū duas tunicas ferre eos inhihet & calceamēta. Quod intelligendum sane est de tunicis & calceamentis mutatorijs. Nam Mar. 6. vult eos calceatos esse sandalijs. Porro nullā aduersus latrones quoq; sollicitudinem eos vult habere, dū virgā ferre

vetat

verat eos, indubiè qua vti solemus ad nos aduerfum latrones detendendos. Nam & virgâ qua ambulantes nitantur, illis concedit Marc. 6. vbi dicitur: & præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgâ tantû. In summa sic: ab omni cura & sollicitudine semotos esse voluit nouos Euangelij sui præcones, vt ab vno Deo pendere disce- rent, qui nosset illis sufficere quacunq; re opus haberét. Quod & factû docet Luc. 22. dicens. ✠ Quâdo misi vos sine sacco, & pera & calceamētis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerūt: Nihil. quia verò dicere possent quomodo nobis victû quotidianû suppeditabimus, nisi vel nobiscû feramus vel pecunias vnde cõparemus? Subdidit: Dignus est. n. operarius cibo suo. Id est, si tẽporalis domini operarios cibus suus non deficit: cû ego vos conducâ, & in messe meâ mittâ, nolite quicquâ vobis putare defore. Quod verò prædicantes Apostolos nullius rei habere curam voluit: non alendi sui, non vestiendi, non defendendi, temporarium fuit istud præceptû: Nam illis præsentia Christi destitutis, ea licuerunt. In quacunque autẽ ciuitatẽ aut castellum intraueritis, interrogate quis in ea dignus sit, & ibi manet donec exeatis. † Intrâtes autẽ in domũ, salutate eã dicẽtes: Pax huic domui. Et siquidẽ fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eã: si autẽ nõ fuerit digna, pax vestra reuertetur ad vos.

Non vult eos passim ac temerè ad quemcunque hospitem diuertere, sed ciuitatem aliquam ingressos, de probo hospite interrogare, & Euangelica prædicatione digno, atq; illû diuertere, futurum scilicet, vt ille vicissim pro accepto Euangelio illos alat. Neq; vult illos passim hospitium mutare tanquã veritos ne grauiores esset hospiti diutius apud eũ manentes. Ideo ait: Et ibi manete donec exeatis. Futurû est enim vt ille lubens, ac nõ grauât vos alat. Domũ autẽ hospitis ingredientiẽ pacẽ illi vult eos precari, atque hospitem salutatione præuenire. Quo uis enim modo fore, vt pax illa fructum afferat hospiti quidem & familiæ ipsius: siquidem Euangelica pace digna fuerit, sin indigna, fructû illius ad salutantes, ac bene precantes rediturum: hoc est, de oblata illis pace mercedem recipient, & hæc saluatio illis meritoria erit.

✠ Luc. 22.
d.

† 13. q. 1. ca
Ecclesiã.

† Lu. 10. b † *Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros: exeuntes foras de domo vel ciuitate excutite puluerem de pedibus vestris † Amen dico vobis, tolerabitur vobis Sodus erit terra Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij quàm illi ciuitati.*

Quo confidentiores illos ad prædicandum reddat, pœnam subdit illorum, qui eos sermonesque eorum abiecerint. Cōtemptores enim verbi statim vult abijci. Quòd verò ait, Excutite puluerem de pedibus vestris, hyperbolica locutus est, qua nihil illorum planè commune vult esse cū prædicatoribus Apostolicis. Toleraabiliorem quoque asserit fore in iudicio Sodomorum & Gomorrhæorum pœnam, quàm illorum verbi contemptorum, nimirum quòd isti oblatum vltro ab Apostolis regnum, cœlorū abiecerint: Ad illos autem nec Apostolus nec propheta vnquam missi sint.

† dist. 36. cap. *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. † Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbae.*

Qui ecclesiast.

Quia nihil illis defore ad prædicandum missis promiserat, etiam nullo viatico instructis, nulla defensione munitis, quòd satis curæ essent patri cœlesti, ab omnibusque liberi molestijs forent, (quod indubiè Christo cum illis agente intelligendum est) ne imminenti illis post Christi mortem mala, tanquam improuisa, eos terrerēt. Ecce inquit, mitto vos, id est, mittam vos (in secunda missione, quæ post resurrectionē suam facta est) sicut oves in medio luporum, id est, omnium penè inimicitijs petitos omniq; penè auxilio destitutos, præter quàm meo pastoris. Qui sicut in prima missione ab omnibus seruatos tectosque molestijs seruabo, ita in secunda multis afflictatos petitosque malis more boni pastoris, eripiam tandem ac liberabo. Rectè autem ouibus prædicatores euangelicos comparat, quòd quemadmodum nihil in illis est ex quo fructum non capiant homines: nimirum ex lacte, carne, vellere, fimo: Ita nihil esse oportet in prædicatore Euangelico, ex quo nõ ad bonum ædificetur auditor Christianus. Vt quemadmodum tondenti se imò & occidenti non obmurmurat ouis, ita animo affectū esse oportet euanglicū prædicatorem:

tozem: vt rerū suarū dispendium, imò & vitæ propriæ iacturam, ita fert Euangelicū negotiū leue ducat patienterq; ferat. At quoniā inter lupos, id est, hæreticos Euangelijq; persecutores degendū erat ipsis Apostolis: Estote inquit, prudētes sicut serpētes, quo animalū genere nihil astutius, dicēte Moysē, Genes. 3. † Sed & serpens erat callidior cūctis animātibus terræ. Prudentiā autē & circumspectiōē Euāgelico prædicatori his verbis desiderat, quod & Paulus ad Ephes. 5. † Videte itaq; fratres, quomodo cautē ambuletis: vt verò prudētes & cautos esse oportet quo à luporū insidijs sibi caueāt, ne quā in Euangelico negotio iacturā faciat, ita simplices oportet esse sicut columbas, atq; ita Euangelicum tractare negotium, vt nihil fellis, nihil amarulentia, quæ admodum neq; illæ geramus aduersus fratres. Et interim cū omni candore, simplicitate colūbina rē tractemus Euangelicā. *Cauete autē ab hominibus. † Tradent enim vos in concilijs & in synagogis suis flagellabunt vos: et ad præfides, et ad reges ducemini propter me, in testimoniiū illis et Gentibus.*

*Ge. 3. a.

*Ephes. 5. d.

†Io. 16. a
Phili. 1. d.

Lupos cū antea dixit, puto palam seuientes tyrannos, & apertē insanientes hæreticos intellexisse: Nunc cū inquit, Cauete ab hominibus, hypocritas Pharisæos intelligit: qui ne apertē seuire more luporū viderentur in discipulos, ac palam trucidare in concilijs suis agitados & in synagogis flagellatos ad reges ducebant ab illis occidendos: quo eorum nomine impietate suam ipsi celarent. Sicut Act. 4. legimus incarceratos à Pharisæis Apostolos in eorū concilia productos, Et vt. 5. ca. p. legitur, conuocatos eos flagellis ceciderunt. Nam de Paulo manifestum est, quod infinitis prope modū insidijs & molestijs agitatum, tandem præfidibus Felici & Lysia occidendum tradiderunt. Quod verò ait: ad reges ducemini propter me in testimonium illis & gentibus. Sensus est: quod cū propter CHRISTVM prædicatum Pharisæorum, Scribarum, & Sadducæorum opera ad reges & præfides ducentur trucidandi in testimonium Iudæis & gentibus illud erit, id est, in conuictionem. Per hoc enim conuincuntur & Iudæi & gentiles, ita vt sint inexcusabiles, qui accepto de Christi aduentu testimonio, prædicantibus Apostolis, credere nolue-

noluerunt: Neque vllam habituri sunt ignorantia excu-
sationem. Ne autem in his prædictionibus Christi ter-
reantur, quid facturi sunt, quidque illis futurum est, rur-
sum prædicit, ne iacula non præuisa magis feriant, con-
solationeque; perseverantibus promittit sequentibus verbis.

† Luc. 21.
b. c.

‡ *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut
quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid lo-
quamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus pa-
tris vestri qui loquitur in vobis. Tradet autem frater
fratrem in mortem, & pater filium: & insurgent filij in
parentes, & morte eos afficient. Et eritis odio omnibus*

† De pœ.
di. 2. Non
reuer-
bantur.

‡ *hominibus propter nomen meum. † Qui autem persevera-
verit usque in finem, hic saluus erit.*

Nulla vult eos præmuniri adversum reges & princi-
pes humana prudentia, sed spiritui Dei vult illos fidere:
quem pro illis responsum pollicetur. Sicut & Luc. 21.
ait: Ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non po-
terunt contradicere, & resistere omnes adversarij vestri.
Tantam autem futuram persecutionem ostendit, ut mu-
tuo in se parentes insurgant, omniumque penè hominū,
non modò proximorum Christiani in se odia cōcitent:
quæ qui pro Christi nomine neglexerit, & demū in eius
nominis confessione perseveraverit, saluus erit.

† 7. q. 1. c.
Sicut al-
terius ca.
Adversu-
tas.

‡ *Cum autem persequerentur vos in civitate ista, fugite in
aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Is-
raël, donec veniat filius hominis.*

Non iunguntur verba ista præcedentibus, sed ad pri-
mam missionem referuntur, qua dictum est illis: Ite po-
tius ad oves, quæ perierunt domus Israël, in qua profe-
ctione nihil illis defuturum ostendit. Quod si qua ciui-
tas illos non receperit, sed expulerit, & persecuta illos
fuerit, vult illos in aliam fugere: non tam declinandæ
mortis gratia, quæ illis in prima missione non immine-
bat, quam ut fructū Evangelij ex alia reportarēt, ad quā
confugissent. Nō enim inquit, consummabitis civitates
Israël, donec veniat filius hominis. i. non peragraveritis
nec perfeceritis prædicationem, quam vobis faciendam
mando in civitatibus Israël, donec veniat filius homi-
nis in regnum suum, cum immortalis resurget: & tunc

toti

toti mūdo predicādi Euāgelij potestātē vobis cōcedet.
 † Non est discipulus super magistrum, nec seruus super do-
 minum suum. Sufficit discipulo, vt sit sicut magister eius,
 & seruus sicut dominus eius. Si patremfamiliās Beelze-
 bub vocauerunt, quāto magis domesticos eius. Ne ergo
 timueritis eos. † Nihil enim est opertum quod non reuele-
 tur, & occultum quod non sciatur.

† Luc. 6. f
 Ioan. 15. c

† Luc. 8. c

Quia futurum erat vt opprobrijs multis & conuitijs
 in predicando ciuitatibus Israēl afficerentur, prāuenit
 eos ne animum despondeant: quasi dicens, satis esse ser-
 uo debet & discipulo, si non deterius tractetur quā
 magister, & dominus eius. Sed patremfamiliās me sci-
 licet ipsum, Beelzebub vocauerūt, dicendo me in Beel-
 zebub dæmonia eijcere, quæ insignis est iniuria, multo
 magis & domesticos eius simili & grauiori iniuria affi-
 cient. Ad syllogisimum autem perfectum ista sententia
 reduci potest. Si obnoxius est iniurijs aliorum magi-
 ster & dominus, non debet grauius ferre seruus & disci-
 pulus, cū nec illo sit maior: sed obnoxius fuit ma-
 gister & dominus Phariseorum conuitijs, iniurijs &
 calumnijs: ergo non debent grauius ferre serui & disci-
 puli, si isdē obnoxij sint aduersitatibus. Assumptio au-
 tem hinc probatur: quia non est discipulus super magi-
 strum, neque seruus super dominum suum, neque enim
 superiores illi sunt: sed sufficere debet seruo & discipu-
 lo, si perinde tractentur sicut præceptor & herus. Hoc
 est enim quod ait: Sufficit enim discipulo, vt sit sicut
 magister eius, & seruo sicut dominus eius. Hoc autem
 veluti *ἀξιωμα* probatione non eget. Minorem autem
 probat **CHRISTVS**: Quia patremfamiliās vocau-
 erunt Beelzebub, intolleranda eum iniuria afficientes.
 Igitur non debent commoueri, neq; aliquatenus à pre-
 dicationis officio discedere ob intentatas sibi iniurias,
 ob easque animum despondere. Apostoli ad prædican-
 dum Israēli missi. Ne timueritis ergo eos inquit Chris-
 tus, & si opprobrijs & conuitijs multis indignis im-
 merentes vos affecturi sunt, tandem enim constabit
 num vera illi dicant, ac vobis falsā imponant. Nihil est
 enim opertum quod non reueletur. Cū enim omnia
 dieꝝ

dies reuelat, & si nunc persuadere nitantur orbi vos magos esse, demonum que vti opera, ipsa tamen dies declarabit: cum vbique prædicantes egros sanabunt, demonia eiicient, non magos vos esse cogentur palàm fateri. Sic enim Chrysolomus interpretatur.

† De heretico. Cum ex iniuncto. Luc. 12. 3. † 11. qu. 3. Nolite timere. Luc. 12. 3.

† Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta. † Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Nonne duo passeret assere veniunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus meliores estis vos.

παρ' ἡδὴ ὁδῶν volens illos ac palàm magna fiducia Euangelium prædicare, quod dico vobis inquit, in tenebris, id est, quod nunc vobis seorsim ac non palàm prædico, volo vos in lumine, id est, palam omnibus dicere: & quod in aure auditis, prædicare super tecta, eadem sententia vt palàm & cum fiducia prædicetur Euangelium: & qui grauis pœnæ omnibus erat Euangelij prædicatio, conspirantibus in prædicatores magnatibus omnibus, & regibus, iubet discipulos nihil illos formidare: quòd nulla illis sit in animum potestas, vt cunquæ scuire in corpus valeant: Sed Deum potius vereri, qui potest animum & corpus æternum perdere, volens hoc loco leuiorem illis esse corporis quàm animæ iacturam. Quandoquidem neque aliquid in corpus possunt, nisi volente ac permittente domino, qui non illud finit perdit nisi maiore suorum bono & commodo. Id autem probat à similitudine. Nonne duo passeret assere veniunt, &c. Id est minutulæ ac viles volucres, sicut passerculi, adeoque nullius momenti, vt assere tantum duo veniant: & tamen absque patre vestro, id est, Dei vestri & patris prouidentia, nullus vnquam perit passerulus: vestri autem maior est cura Deo quàm passerulorum, qui in numero merato habeat omnes capillos vestros. His autem verbis hyperbolicos immensum Dei erga nos affectum declarat, cui curæ sunt etiam minima nostra omnia. Vos ergo inquit, qui longè præstatis passeribus nihil est quod metuatis

Vtatis à tyrannis, qui nihil in vos poterunt sine Dei per-

missione ac providentia, quæ non nisi in bonum vestrum cedet, vel si minutatim secti à tyrannis fueritis.

† *Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, qui in cælis est. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo, qui in cælis est.*

† Mar. 8. g.
De pœni.
dist. 3. ca.
Adhuc

Ad intrepidè consistendum coram hominibus nomen suum & præmio contentum, & supplicio negantium hortatur: quia quem nihil puduerit Christum coram hominibus confiteri, utque regem ac dominum suum agnoscere, agnoscat quoque eum ut suum coram patre cælesti Christus. Et qui vel erubescencia ductus, vel timore percussus, coram hominibus negaverit, negabit & eum coram patre Christus. Non enim sufficit in eum credere corde ad iustitiam, nisi & ore, id est, palam accedat nominis eius confessio ad salutem.

De sacra.
vnctio. ca.
1. cap.
Quia ve-
10.

Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram: non veni mittere pacem sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam: & inimici hominis domestici eius. Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. Qui inuenit animam suam, perdet eam. Et qui perdidit animam suam propter me inueniet eam.

† Mich. 7.
b.
† Luc. 9. c
& 14. f.
Inf. 16. d.
† Luc. 9. c
14. f. &
17 g.

Quia antea nihil nisi conuitia, minas, & persecutiones Evangelij prædicatoribus Christus pollicebatur: contra autem prophetæ, læta & pacifica omnia in aduentu Messie præmittebant, ne subita & insolita persecutio terreantur: Non veni inquit, pacem mittere in terram, sed gladium. Neque negat simpliciter se venisse ut pacem mitteret inter homines: sed non venisse ut terrenam & carnalem pacem mitteret. Terrena autem & carnalis pax erat, cum reges & principes terræ conuenerunt in vnum aduersus dominum, & aduersus Christum eius, quomodo Phariseis ac tyrannis, ac primitiue ecclesie hæreticis, qui conueniebant inter se aduersus Christianos. Huiusmodi inquit pacem, non veni mittere

mittere, sed gladium, id est, dissidium & separationem. Veni enim separare hominem, &c. (Et hoc quidem nimirum in *τραπολογία* moremur) Euangelij enim prædicatio, quam attulit Christus, omnem parentum inter se affinitatem discidit: dum Christiani, relictis contemptisque omnibus, vni Christo adhæserunt: asines autem eorum idolis suis adhærescetes, omnibus eos odijs omniq̃ue hostilitate sunt profecuti: atque inuicem domestici, quibus cum summa intercesserat necessitudo, maximas ob Euangelium inter se contraxerunt inimicitias. Ne quis autem arbitraretur aduersum patrem aut matrem inimicitias, vel ob Christum exercere indignum, subdit: Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus, id est, quisquis patri aut matri, aut cuiusque rei in amicitia me posthabuerit, non est me dignus. Hoc est quod Lucas 14. cap. expressius dicit: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum aut matrem, & uxorem & filios, fratres & sorores, non potest esse meus discipulus. Vbi enim de Christi nomine ac honore agitur, cedere debent omnia affinitatum iura: non modò vt præter Christum neminem adiueamus, sed nos etiam ipsi affligamus. Hoc est enim quod sequitur: Et qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. Cui simile habet Lucas cap. 14. Vt autem retinendæ huius vitæ desiderium à nobis tollat: Qui inquit, inuenit animam suam. Anima pro vita frequens vsurpatur: Perdere autem animam & inuenire contraria sunt: vt hoc sit vitam suam ab omni periculo tueri & conseruare, illud autem mortis periculo offerre: sic quòd vitæ parcens pro Christo non vult vitam periculis exponere, perdit eam. Contrà qui pro Christo perdit, in æternum custodit eam. Qui eius seruandæ vsque ad Christum neglectum, studiosus est, verè perdit eam, dum plusculum tempore viuens æternum moritur. Sicut contrà qui eam perdit propter Christum, id est, nihili eius iacturam ducit præ Christi amore, in vitam æternam inueniet eam: qui æternum se ac beatum viuere agnoscet.

† Mar. 9. f Qui recipit vos me recipit: & qui me recipit, recipit eum
 Luc. 10. c qui me misit. † Qui recipit prophetam in nomine prophetæ,
 mercedem

mercedem prophetæ accipiet. *Et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.* † *Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis, calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* †75. di. c. in noie. †Mar. 9. f

Data prædicandi miraculâq; patrândi potestate ipsis Apostolis, ut rursum confidant sibi nihil defore, Christi negotium agentibus, cæteri que omnes electi ad eos alendos incitentur, asserit quod illis impensum suonomine fuerit, sibi & patri impensum putare. Nihilque ut vel minimum sit quod gelidæ aquæ potione intelligit, quod discipulis suis impensum fuerit irremuneratum iri. Quod verò ait: mercedem prophetæ accipiet: non intelligas quòd tantam accepturus sit mercedem, quantam & propheta: sed quòd particeps futurus est mercedis quæ prophetæ debetur: quia in nomine prophetæ ipsum recepit cooperans quantum in se fuit prophetæ officio.

CAPVT VNDECIMVM.

Rogatus CHRISTVS à discipulis Ioannis super conditione sua, non solum Ioannis, sed & sua recenset præconia: Interea verò ciuitatibus pœnitentiam negligentibus imprecatur maledicta, pœnitentibus verò quietem & misericordiam.

ET factum est cum consummasset Iesus præcipiens duodecim discipulis suis, transit inde, ut doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum.

Græca locutio pro præcipere, id est, cum finem fecisset instruendi Apostolos, atque illis præcepta dandi, misissetq; eos ad prædicandum, etiam inde transiens & ad ciuitates eorum prædicaturus accessit.

Ioannes autem cum audisset inuinculis opera Christi, mittens duos de discipulis, ait illi: † Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Et respondens Iesus, ait illis: Euntes renunciate Ioanni quæ audistis & vidistis. † Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur. Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. †Luc. 7. d †Isa. 35. b Infr. 15. c

Audi-

Auditus per suos discipulos, & ex cōmuni fama Christi factis & miraculis, Ioannes in carcere conclusus ab Herode, mittit duos discipulos Christum interrogaturos esset ne ipse Christus & Messias, tandem & tandiu expectatus, an alius esset expectandus? Quod interrogat non sua causa: qui de ventre norat, & venientem digito commonstrarat verus propheta Evangelicus. Sed vt discipulos suos CHRISTVS instruat, quos agnouerat ipse à Pharisæis tentatos. Et respondens Iesus ait illis: De se apertè hic testimonium ferre noluit: sed à factorum miraculorumque consideratione, quæ coram illis ipsum fecisse Lucas cap. 7. scribit. Ex quibus cum scripturarum collatione nemo non intelligeret ipsum esse Christum & Messiam. Nam eiusmodi miracula per Messiam facienda passim prophetæ testabantur, vt videre est

*Isa. 29. e
& 61. a.

Isa. 29. & 61. ✠ Ea ergo inquit, quæ me audistis & vidistis facere, Ioanni recitate, ex quibus quis ego sim facile agnoscat. Ad eos autem discipulos rectè sermonem convertens: Beatus est inquit, qui non fuerit scandalizatus in me, id est, qui nulla in re quæ in me sit, offensus fuerit, quo minus mihi fidem habeat. Latentem enim Christi diuinitatem multi ignorantes, & humilia tantum eius atque abiecta considerantes, scandalizabantur, nihil de eo altius aut diuinius cogitantes. Porro multi etiam quod externa aliquot legis præcepta nihili facere videretur, scandalizabantur in eo, quemadmodum fore vt multi scandalizarentur, & offenderentur, beatus ille senex Simeon antè matris eius prædixerit, dicens:

*Luc. 2. e.

✠ Ecce, positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur. Quod verò antè dixit: Pauperes euangelizantur, id est, Evangelicam prædicationem accipiunt. De pauperibus, id est, humilibus & mundo abiectis, afflictis que & humana prorsum consolatione destitutis, intelligendus est locus, modò pauperem animum, id est, abiectum, neque elatum præ se ferrent.

Illis autè abeuntibus, cepit Iesus dicere ad turbas de Ioanne: *Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? hominē mollibus vestitū?* ✠ Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.

† 21. q. 4.
cap. Ois
iactura.

Sed

Sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis et plusquam prophetam. Hic est enim de quo scriptum est:

† Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui

præparabit viam tuam ante te.

†Mal.3.a

Marc.1.a.

Luc.7.d.

Testimonium hoc loco de teste suo Ioanne CHRISTVS exhibet: non quòd vt vulgò dicitur: mulus mulum fricat, sed vt de Ioannis constantia & probitate persuasus populus, maiorem Ioanni fidem habeat de Christo prædicanti. Ac primùm à constantia rogat, dicens: Vos ad videndum audiendumque Ioannem in desertum properatis, ac certatim constutis: nam verò arundinem illic vento agitatam videre putatis, id est, leuem ac inconstantem hominem, cuius verbo fidem leuitas derogat? Sed hominem vidistis constanter degentem à puero vitam austeram & solitariam, solidamque & immutabilem doctrinam prædicantem: quò magis vos illi fidem habere oportebat, ad pœnitentiam inuitanti, & ad Euangelium recipiendum præparanti. Num fortè etiam delicatum ibi quempiam vidistis? Minimè sanè, quod ex asperioribus camelorum pellibus indicare est. In domibus regum quærendi sunt isti delicatuli, non in austera solitudine. At fortasse multò de illo præclarior existimatis, qui ad prophetam visendum exiistis. Ego autem dico vobis, non modò propheta ille est, sed & propheta superior. Quippe qui me nondum natum, è ventre matris quo nutu infantia potuit, nasciturum prophetauit, & præsentem digito indicauit. Et ne putetis vulgarem quempiam esse prophetam: ille est de quo prophetauit Malachias: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Hebræa paulò secus habent, scilicet: Ego mitto angelum meum qui præparabit viam ante faciem meam, & ante Christum: qui verè facies patris dicitur, per quem tantum videri & cognosci potest pater, dicente ipso Christo: Qui videt me, videt & patrem meum.

† Amen dico vobis: Non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista. Qui autem minor est in regno cælorum, maior est illo. †Luc.7.d

Scrupum nonnulli hæc verba faciunt, cum Christus, natus & vt Paulus inquit, factus ex muliere, indubiè maior Ioanne fuerit. Sed scrupum tollit Lucas hoc interpretans cap. 7. ✠ Neminem ex prophetis inter natos mulierum maiorem esse Ioanne Baptista. Nemo enim probatius ac certius prophetauit, qui venientem quoque indice digito commonstrauit. Quanquam etiam rectè intelligi potest, ac multò melius, cæteris omnibus, qui ante eum fuerunt, tumq̃ue erant, præstantiorem fuisse Ioannem: Tamen per hoc præstantiorem Christum intelligere debemus, qui alia ratione natus homo fuerit quam cæteri. Vnde præmissa Ioannis præstantia, subdidit: Qui autem minor est in regno cælorum maior est illo, id est, filius hominis, qui in regno cælorum & Ecclesia minori loco habetur ac vilis & abiectus censetur, maior est illo. Sunt qui interpretantur regnum cælorum Ecclesiam triumphantem, in qua minimus, maior ac præstantior sit, propter securitatem beatitudinis maximo viuientium. Nec desunt qui regnum cælorum Euangelicam predicationem interpretantur: cuius prædicatorum minimus maior sit propheta Ioanne: quia rectius & potentius Euangelicam gratiam adiectis miraculis prædicet. At prior expositio germanior mihi videtur.

† Lu. 16. d ✠ *A diebus Ioannis Baptiste vsque nunc regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.*

Ideo omnis qui vim facit vt ad tantæ rei perueniat fastigium, non mirum si magna vi nitatur, quando quidem vehementi properandum studio, & non torpendum inertia, quæ vna res est Iominis natura digna, ad quam omnes extendere neruos non lentescat. Est ergo inquit Ambrosius, fidei religiosa violentia, segnitie criminosa: & ideo vim faciamus naturæ, vt non ad terrena demergat, sed ad superna se subrigat.

† De pœ. dist. 2. ca. Si enim. ✠ *Omnes enim propheta & lex vsque ad Ioannem prophetauerunt: & si vultis recipere, ✠ ipse est Elias qui venturus est. Qui habet aures audiendi audiat.*

† Lu. 16. d 22. q. 2. ca. queritur. Id est, vsque ad Ioannem exclusiue propheta & lex Mala. 4. b prophetias de Christo venturo docuerunt: Ioannes autem

tem non de venturo prophetavit, sed natum ac prædicantem vobis commonstravit: Et si vultis eum recipere, ipse est Elias, qui venturus est, id est, non est tā parvæ authoritatis: Ipse enim est Elias, qui venturus expectatur. Quod sanè intelligendum est: non quòd eodem corpore & anima esset cum Elia: sed quòd prædicationis officio par Elię foret. Quemadmodum enim venturus est Elias in secundo aduentu, qui conuertat cor patrum ad filios, & cor filiorū ad patres: Ita in primo aduentu venit paraturus Christo plebem perfectam, & parare viam ante illum, & per pœnitentię prædicationem, à vijs iustitię auersos, ad Deum conuertere. Quia verò aliquibus paradoxum dixisse videbatur, Ioannem Eliam faciens, subdidit: Qui habet aures audiēdi, audiat. Quibus verbis uti vult Christus, & saepe solet, cum inculcare aliquid memorię hominum vult: quasi nunc diceret: Et si peruersam vitam hætenus vixistis, ac Messiam me nesciistis, vel propter legis ænigmata, aut aliam vestram ignorance[m], nunc meipsum prædicante vobis Ioanne, nihil est quod vltra excusare possitis.

Cui autem similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes cœqualibus dicunt: Cecinimus vobis & non saltastis: lamentauimus, & non planxistis: † Venit Ioannes non manducans neque bibens, & dicunt: Dæmonium habet. † Venit filius hominis manducans & bibens, & dicunt: Ecce homo vorax & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Et iustificata est sapientia à filijs suis.

Vnde is mos puerorū moleuit, non sat scio, nec vsquā scriptū reperi. Porrò is loquendi modus similis est pueris sedentibus in foro, videtur sumi pro isto, similis est de hac generatione, id est, de hoc hominum genere, ac similiter dici potest illi quod pueri sedentes in foro morosis ac se fastidientibus sodalibus & æqualibus suis dicunt. Cecinimus vobis & non saltastis, lamentauimus & lugubria cecinimus, & non planxistis, id est, neque lætis neque feueris rebus conciliare nos vobis potuimus: & in nostram sententiam vos adducere. Hic mihi sensus esse videtur. Nam vt verba sonare videntur, illa

† Luc. 7. e
† Dist. 35.
ca. Sexto
dic.

Iudæorū generatio non tā pueris qui ea verba suis sorda libus exprobrabant similis est, quā eorum quibus exprobrabantur. Quippe qui neque cantantibus alijs occinuerant & exultauerant, neque lamentantibus ipsi planxerant, id est, neque seuera Ioannis prædicatione, sed nec humana ac mihi Christi adduci poterant ad pœnitentiā. Quod explicat Christus: Venit enim inquit, Ioannes neque manducans neque bibens, id est, seueram qualis pœnitentes decet, vitam agens: neque tamen sic eius exemplo adduci potuistis, vt pœnitentiā agerets, neque verbo mihi crederets. Quin imò dæmonium Ioannem habere dixistis. Hoc autem quando dixerint Iudæi, nullus Euangelistarum recitat: Hæc autem verba neque manducans neque bibens, non sunt simpliciter intelligenda, sed hyperbolicòs, hoc est, rarissimo cibo & potu vtens: aut quomodo Lucas interpretatur eap. 7. Venit Ioannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum. Rursum inquit venit filius hominis manducans & bibens, id est, humanam neque austeram vitam agens: qui cū nullum hominum genus fastidiret sese accommodas, comedo tamen & gulosus ac vini potor publicanorum & peccatorum amicus audiuit à vobis. Vos autem cū in eum de vobis minimè merentem conuitia iacerets, gulæque ac vinolentiæ accusaretis, iustificata est sapientia à filijs suis, id est, me Dei patris sapientiam filij mei, id est, publicani & peccatores, qui pœnitudine ducti per fidem mihi adoptati sunt in filios, non modò nullius me conuitij vt vos accusauerunt, sed iustificauerunt, sed iustum censuerunt ac prædicauerunt. Vide tamen num filios sapientiæ Iudæos & Pharisæos intelligere possumus: & hoc modo sensus esset: Quanquā me Dei sapientiam vinolentiæ & gulæ accusaueritis, iustificata est tamen sapientia à filijs suis, id est, præ vobis, qui Dei filij eratis, si mihi credere voluissetis. Vos autem condemnabimini, coram quibus, Dei sapientia nihil, quod ad vestram spectaret salutem, prætermisit. Eodem modo loquendi vsus est Lucas de Publicano iustificato, & Pharisæo condemnato, dum de Publicano loquens ait **CHRISTVS** Lucæ. 18. Dico vobis: descendit hic iustificatus ab illo,

ab illo, id est, præ illo iustificatus, & iustus habitus Publicanus, reus autem Phariseus.

Tunc cepit exprobrare ciuitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes eius, quia nõ egissent penitentiam. Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere penitentiam egissent. Veruntamen dico vobis, Tyro et Sidoni remissus erit in die iudicij quàm vobis.

Corozaim & Bethsaida, & Capharnaum oppida sunt Galilææ, lacui Genesar vicina, quibus in locis frequenter versatus est Christus prædicans, quibus duritiam exprobrat quòd audita prædicatione tot miraculis confirmata, nunquam tamen egissent penitentiam, quòdque si pares: id est, paria miracula in Tyro & Sidone maritimis vrbibus facta fuissent: quanquam omni flagitiorum genere, & insolentia plenis (de quibus vide Isaiam & Ieremiam) olim in cinere & cilicio, quæ sunt externa signa verè penitentium, penitentiam egissent. Ideoque cum eis mitius agetur, quàm vobiscum in die iudicij. Quandoquidem æquum est vt ✠ seruus sciens ✠ *Luc. 12. f voluntatem domini & non faciens, pluribus vapulet, quàm ignorans.

Et tu Capharnaum, nunquid in cælum exaltaberis? vsque in infernum descendes: quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, fortè mansissent vsque in hanc diem. Veruntamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissus erit in die iudicij, quàm tibi.

Similia quoque Capharnaum minatur: quam & ob infinita Christi miracula in cælum vsque exaltatam & celebrem, vsque in infernum (nisi respuerit) descensuram dixit, & funditus perituram, si de materiali vrbe intelligas, sin de incolis, verè in infernum descensuros, mitiusque Sodomæ futurum, quàm Capharnaum, quòd illa nullos habuerit penitentiaæ præcones, hæc habitos neglexerit.

In illo tempore, respondens Iesus dixit: † Confitebor tibi pater dñe cæli et terre, quia abscondisti hæc à sapientibus et prudentibus, et reuelasti ea paruulis. Ita pater: quoniam sic

fuit placitum ante te. Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et nemo nouit filium nisi pater: neque patrem quis nouit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare.

Freques est Euangelistis uti verbo respondentis, etiam si nulla negatio præcesserit. Lucas enim 10. cap. nullam recitat orationem sed ita habet: In ipsa hora exultauit in spiritu sancto. Verisimile est autem quòd secum in spiritu sancto exultans, redemptionis humanæ mysteria comminisceretur. Vnde in uerba exiliens ait: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ, id est, gratias tibi ago, quòd abscondisti hæc mysteria, scilicet à sapientibus huius mundi, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, id est, rudibus & infantibus, & modo insipientibus: Et ne causam adeò roges, cur ita fecerit, subdit: Ita pater quoniam sic fuit placitum ante te. Id est, non opus est ut causam aliam sciscitemur, nisi quòd ita tibi uisum est. Ut uerò omne hominum genus ad se alliciat, ostendit quantæ sit apud patrem authoritatis, cui à patre in manus illi omnia sunt tradita, quem solus ipse nouerit. Deinde apertè & facillè sese omnibus præbet, uirò omnes inuitans peccatorum mole onustus, quos se refocillaturam pollicetur uerbis sequentibus.

Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, et ego reficiam uos. † Tollite iugum meum super uos, et discite à me quia mitis sum et humilis corde, et inuenietis requiem animabus uestris. † Iugum enim meum suauis est, et onus meum leue.

Vnde constat peccatū & laborem antequā perficiatur, & pondus postquā patratū est, plurimū habere, iugum uerò domini paucū vel nullum pondus habet. Iugum enim Christi & disciplina eius idem sunt. Sensus ergo est: Tradite mihi uos in disciplinam: non est enim quod metuatis ne austerus, aut durus sim præceptis, aut inflatus & insolens, qui rudes dedigner docere. At contrā, mitis sum & humilis corde: quòd si præceptor mihi operam dederitis, ac disciplinæ meæ iugū uirò subieritis, inuenietis requiē animabus uestris, hoc est, reperietis in ea ubi acquiescatis. Iugum enim disciplinæ meæ suauis est, & onus mandatorū, quæ uobis iniungo, leue.

CAPVT DVODECIMVM.

Christus super obseruatione sabbati conuictis Phari-
sæis, aridam sanat manum, & dæmoniacum cæcum &
mutum mirantibus multis: eosdemque murmurau-
tes Pharisæos & signum à celo petentes ar-
guit, & qui filij Dei sunt mater
& fratres ostendit.

IN illo tempore abiit Iesus per sata sabbato, discipuli
aut eius esuriētes cœperunt vellere spicas & mandu-
care. Pharisæi autem videntes, dixerunt ei: Ecce, di-
scipuli tui faciunt quod non licet eis facere sabbatis.
At ille dixit eis: † Non legistis quid fecerit Dauid, quando
esurijt, & qui cū eo erant, quomodo intrauit in domū Dei,
& panes propositionis comedit, † quos non licebat ei edere,
neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus.

† Mar. 2. d

Luc. 6. a.

1. Re. 21. g

† Leuit.

24. b.

Nu. 21. c.

Græci habent σαββατῆς. Sabbata autem appellāt Iu-
dæi festa sua omnia in quemcunque diem inciderint:
sabbatum verum diem ipsum septimum. Obstinatum
itaque hominum genus Pharisæi in hoc toti erant vt
Christi suorumque opera, vel ex leuicula occasione ca-
lumniarentur, quando prætextu legis, quæ operari sab-
bato vetabat, discipulos eius carpunt spicas ad tollen-
dam famem sabbato vellentes: Quos Dauidis exemplo
excusat: qui panes propositionis, alioqui laicis vetitos,
cū esuriret, comedit, & suis edendos proposuit. Hos
autē panes nonnulli Hebræorū panes facierū vocant: quæ
super mensam aureā ante propitiatorij quolibet sabba-
to proponerentur, vt semper essent ante faciem dñi. Et
hoc genus panis sacrū erat, & tantum sacerdotibus lice-
bat contingere, & comedere: imò vt dicit Hieron. Ma-
lach. 1. ca. Ipsi sacerdotes panes propositionis ferere, ipsi
demetere, ipsi molere, ipsi coquere debebant, & per sin-
gula sabbata noui proponebātur, quasi propositi ad spe-
ctandū in conspectu domini & hominum: vt essent pu-
blicum memoriale quo admonerētur Israëlita sacrificij
placationis, vt Leuit. 24. amplius scribitur. Hæc autem
Dauidis historia. 1. Reg. 21 habetur, cū Dauid fugiens
Saulem venit in Nobe ad Achimelech sacerdotē, apud
quē panis propositionis famelicus cū socijs comedit.

Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violât, & sine crimine sunt. Dico autem vobis, quia tēplo maior est hic. Si autem sciretis quid est. † Misericordiam volo & non sacrificium, nunquā condemnassetis innocentes: † Dñs enim est filius hominis, etiam sabbati.

† Mar.
3. d.

Secundò factum excusat alio sacerdotum facto, qui absque legis violatione impunè sabbatum violabant in templo. Sabbato enim hominem circumcidebât sacerdotes, vt Ioan. 7. **CHRISTVS** ostendit: Quòd si sacerdotibus templi ministris, sicut & Dauidi per necessitatem illud licuit, templique reuerentia necessitati celsit ipseus. Cùm hic, id est, in hoc loco, vbi sunt mei discipuli, ego sim templo maior, & superior, possunt contra externum legis cultum necessitati suæ subuenire. Quia verò anxia sacrificiorum sollicitudine sanctitatem Iudæi simulabant, ostendit eos magis sacrificio, id est, externo templi cultu duci, quàm misericordia. Quòd si primo loco misericordiam habuissent, nō condemnasset innocentes Apostolos: qui quod domino auctore faciūt, iure faciunt. Cùm hominis filius **CHRISTVS**, dominus sit sabbati, qui à legis cæremonijs prout illi visum est, dispensare possit.

† Mar. 3. d
Luc. 6. b.

Et cùm inde transisset, venit in synagogam eorum. † Et ecce homo manum habens aridam, & interrogabant eum dicentes: Si licet sabbatis curare? vt accusarent eum. Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo qui habeat ouē vnā, & si ceciderit sabbatis in foueam, nōne tenebit, & leuabit eam? Quāto magis melior est homo oue? Itaque licet sabbatis benefacere. Tunc aut homini: Extende manum tuam, & extendit. Et restituta est sanitati sicut altera. † Exeuntes autem Pharisei, consilium faciebant aduersus eum, quomodo perderent eum.

† Mar. 3.
b.
Io. 10. c.

Omnem mouent Pharisei lapidem, vt Christi benefacta calumentur. Christum enim synagogam ingressum interrogant: num sabbatis curare liceret. Qui si respondiisset, licere, sabbati violatorem accusassent, sin non licere inhumanitatis arguerent. **CHRISTVS** autem ouis parabola, quam si in foueam ceciderit sabbato,

bato, licet extrahere, cōcludit licitum esse sabbato benefacere: restitutaque homini manu sua, Phariseorum odium inuidiamq; in se concitauit, nihilque aliud quam de ipso perdendo consultantium.

Iesus autem sciens, recessit inde & secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes: † & praecepit eis ne manifestum eum facerent: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem. Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo mihi bene complacuit anime meae. Ponā spiritum meum super eum, & iudicium gentibus nuntiabit. Non contendet neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius. Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec eiciat ad victoriam iudicium: & in nomine eius gentes sperabunt.

Quorsum adducatur à Mattheo, & quò referatur ista propheta, fateor me nondum intelligere, & si in hoc laboraui. In propheta autem verba sunt patris de filio loquentis. Quod verò ait: iudicium gentibus nuntiabit, quidam interpretantur, Iudicium, id est, regnum iustitiæ, seu iustificationis, qua credentes in IESU CHRISTO IUSTIFICAT vel Euangelicam legem, per quam gentes Apostolorum prædicatione ad viam reuocat iustitiæ & fidei, quod repellentibus Apostolos Iudeis vt Act. 13. gentes recto iudicio in salutem assumpsit. Vide num de extremo iudicio intelligi possit. Quod verò ait: non contendet neque clamabit, nec audiet aliquis in plateis vocem eius: summam eius mansuetudinem indicat: qui conuiciantes opprobrijs non affectit: sed mititer sustinuit, ac veluti agnus coram se tondeute obmutuit. Arundinem quassatam non confregit. Arundo quassata dicitur viles nulliusq; pōderis homines, quos potēiores ferè vexare solent & opprimere. Hos inquit Christus non comminuit, nec oppressit, sed immensis iuuit beneficijs. Idem autem est arundinem quassatam confringere, & linum fumigans extingere id est, iam debilitatos, & fractis pene viribus ad interuersionem vsque perducere. Et hæc inquit, non faciet, donec eiciat ad victoriam iudicium: id est, donec vniuersum orbem iudicans, victorem sese manifestet: id est, quan-

diu mundus erit, afflictos non opprimet, neque tamen sequitur quòd postea sit oppressurus, sicuti docuimus Matth. i. In hoc loco: Et non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum. Non enim sequitur vt ibi docuimus, quòd postea cognouerit eam.

Sup. 9. g. *† Tunc oblatuſ est ei dæmonium habens, cæcus & mutus,*
 Luc. 11. b. *& curauit eum ita vt loqueretur & videret. Et stupebāt*
 De pœni. *omnes turbæ & dicebant: Nunquid hic est filius Dauid?*
 di. 3. cap. *Pharisæi autem audientes, dixerunt: † Hic nō eijcit dæ-*
 Sunt plu. *mones, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum.*

† Mar. 3. c. *Dæmonium cæcum & mutum erat. Ad hoc autem mi-*
 Luc. 11. b. *raculum vulgus & simplici mente præditi Christum ob*
id confitebantur filium Dauid esse, id est, Messiam. Iam
enim vulgò obtinuerat vt filius Dauid diceretur Messias.
Vnde & Mar. 10. Cæcus dicit: Fili Dauid miserere mei.
Pharisæi autem inuidia dissecabantur, & sancta Christi
opera, quæ Deo tribuere oportebat, principi dæmonio-
rum Beelzebub tribuebant. Est autem Beelzebub He-
breum nomē: quod dicitur Hebraicè Baalzebub, id est,
magister vel dominus muscæ. Fuitque idolum Accaron
urbis Philistinorum. Neque temerè hoc nomine princi-
pè dæmoniorum vocant, tanquam fordidarum & ina-
nium rerū, quales sunt muscæ magistrum & dominum.

I E S V S autem sciens cogitationes eorum, dixit eis: *Omne*
regnum diuisum contra se, desolabitur: & omnis ciuitas
vel domus diuisa contra se, non stabit. Et si satanas sat anā
eijcit aduersus se diuisus est: quomodo ergo stabit regnum
eius? Et si ego in Beelzebub eijcio dæmones, filij vestri in
quo eijciunt? Ideo ipsi iudices vestri erunt. Si autem ego in
spiritu Dei eijcio dæmones: Igitur peruenit in vos regnum
Dei. Aut quomodo potest quisquam intrare in domum for-
tis, & vasa eius diripere: nisi prius alligauerit fortem, &
tunc domum illius diripiet? Qui non est mecum, contra me
est, & qui non congregat mecum spargit.

Hanc autē iniuriam quā cogitatione atq; animo tantum Pharisei verfabant, his rationibus refellit **C H R I S T V S**. Nullum imperium, nulla ciuitas, nulla familia secū inter se dissidēs diu stare potest, sed regnū satanæ stat

adhuc

adhuc, viresque suas seruat in mundo mundi princeps: non igitur in se diuisum est regnum satanæ: neque fatanas satanan eijcit, neque ego in principe dæmoniorum dæmonia eijcio. Si enim alter alterum de possessione sua deijcit & deturbat, pugnent inter se necesse est: atque ita cum discordia magna imperia dilabi soleant, collabatur statim eorum regnum. Summa autem eis cura est, vt in communem hominum perniciem stabiliant illud & confirmet: Non igitur diuisi inter se sunt dæmones, neque ego alterius opera dæmonis, dæmonem eijcio. Et si ego in Beelzebub dæmonia eijcio, id est, si nullam habeo potestatem dæmonia eijciendi nisi mutuam à dæmone, filij vestri, id est, Apostoli & discipuli mei: vel etiam ipsi prophetae sancti, vestrique exorcistæ, in cuius potestate eijciunt? Non audeatis autem dicere vfos in hac re illos opera dæmonum, multò minus ego illorum magister & dominus. Ideo ipsi inquit, iudices vestri erunt, Id est, cum Dei opera non dæmonis, id se facere confiteantur, & agnoscant, iudices vestri erunt, id est, vos impietatis arguent, & condemnabunt. Si autem ego in spiritu Dei eijcio dæmones, id est, si fateri cogimini, his victi rationibus me in spiritu Dei dæmones eijcere, peruenit in vos regnum Dei. Quidam interpretantur regnum Dei Christum & Messiam: vt sit sensus: iam adest Christus & Messias tandiu à vobis expectatus, & talia signa facturus: frustra que iam alium queratis. Vide etiam num regnum Dei pro imensa eius potestate & vltione diuina sumi possit, vt sit sensus: Hactenus vos in peccatis vestris diuina clementia sustinuit, nunc si ego in Dei nomine ac spiritu patro, quæcunque facio, vos autem blasphemare pergitis dæmonio tribuentes, profecto in vos regnum Dei & diuina vltio & iustitia peruenit. Altera ratio est. Quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, &c. Id est, Nemo potest cuiuspiam fortis domum intrare, vasa que eius, id est omnem suppellectilem (nam eo nomine tota suppellex iurecòsultis dicitur, vnde conuasandi verbum spoliare) nisi prius expugnatum fortem illum in vinculis tenuerit. Neque enim vnquã volens spoliari se sinet. Quoniã igitur permittet dæmò obfesso homine spo-

liari nisi nolens & inuitus, aliaq; potestate coactus. Ego igitur non in dæmonis potestate, sed Dei virtute dæmonia eijcio. Tertia ratio est. Qui non est mecum, cōtra me est, & qui non congregat mecum, spargit. Entimema in perfectū hic est: quod ita reduci potest. Qui nō est mecum, id est, consentanea mihi non facit opera contra me est: Princeps autem dæmoniorum non mecum est, quod ex vtriusque operibus tam inter se diuersis manifestum est, contra me igitur est, id est, in omnibus mihi contrarius. Non igitur eius opera vtor, cuius studium est aduersari mihi potius quàm fauere. Et qui non congregat mecum, spargit. Christi officium ac munus erat, spargas Dei oues in vnum congregare: vt inquit Ioan. cap. 11. De Caipha, cū esset pontifex anni illius prophetauit quod Iesus moriturus erat pro gente: & non tantum pro gente: sed vt filios Dei qui erant dispersi congregaret in vnum. Dæmonis autem dispergere, & à Deo palabūdas alienare. Inquit ergo Christus: Qui non congregat mecum, spargit. Dæmon autem non congregat mecum, vt ex eius cōtrarijs operibus cōstat, dispergit igitur quod congreget. Quomodo igitur author mihi & adiutor erit in expellendo dæmone ab homine, quem eripere ab eo volo, & in meum ouile congregare.

† Mar. 3. g
Luc. 12. b
Di. 25. ca.
Qualis. *Ideo dico vobis: † Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemie nō remittetur. Et quicumque dixerit verbum cōtra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra spiritum sanctum, nō remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro.*

Nullum peccatum esse asserit dominus, quod non facile reuertenti remittatur, præter peccatum & blasphemiam in spiritum sanctum: quod neq; in hoc seculo neque in futuro remittitur. De peccato irremissibili diximus in episto. ad Hebræos sexto cap. & decimo, & in canonicam Ioānis, quomodo irremissibile dicatur. Quid est autem quod distinguit Christus blasphemiam in spiritum sanctum cōtra peccatum in filium hominis? Propriè peccatum in spiritum sanctum est contra mentem propriam, agnitamque veritatem decertare, quomodo & nūc Pharisei: qui tot visis Christi miraculis, tot agnitis di-

tis diuinitatis suæ argumentis, certissima adducti malitia & inuidia, sancta eius opera dæmoni tribuunt. In filium autem hominis blasphemabāt, cū nondum agnita eius diuinitate vinipotorem, et gulosum vocabant, ex deo quæ esse negabant, quia sabbatum solueret. Id enim partim accidebat ex ignorantia. Perinde ergo est ac si diceret Christus; Cū me Dei filium hæcenus opprobrijs affecistis, vtrunquæ remissione (si vos pœniteat) dignum fuit. Nam me filium tantūm hominis non item Dei credebatis: nunc autem cū spiritus sancti opera quæ facio, mera inuidia dæmoniorum principi tribuitis, tam durum inuisumquæ Deo Patri est peccatum, vt nunquā ipse sit vobis remissurus. Caue autem putes nullum esse in filium hominis irremissibile peccatum. Nam qui nūc agnitam, & professam eius diuinitatem negaret, indubiè in spiritum sanctum peccaret. Quod autem dixit Christus peccatum in spiritum sanctum non remitti, neq; in hoc neque in futuro seculo, hinc manifestò conijcitur pro purgatorio esse aliquod peccatum quod in futuro seculo remittitur, non quo ad culpam, sed quo ad reatum. Videant super hoc loco expositionem antiquorum.

Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonū: aut facite arborem malam & fructū eius malum. Siquidē ex fructu arbor agnoscitur. † Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. † Bonus homo de bono thesauro profert bona, & malus homo de malo thesauro profert mala.

† Sup. 3. a
Luc. 6. g.
† Luc. 6. g.

His verbis & sequentibus Iudæorum peruersitatem arguit. Quasi diceret: Nihil valet fucus iste aut hypocritis, per quam iusti parere hominibus vultis: Nam externa illa facies, & religionis larua iustos non reddit ac pios: bonam faciatis arborem oportet, si bonum ex ea fructum edj vultis, id est, internam mentem ac voluntatem, ipsamquæ intentionem piam ac bonā esse oportet. Alioquin nullum verè (quanquam fortassis simulate) fructū bonum edetis. Vnaquæque arbor qualis sit ex fructu agnoscitur: & vt quæ mala est arbor fructum bonum edere non potest: Ita & vos cū sitis mali, bona loqui non potestis. Ex abundantia enim cordis os loquitur, id est,

est, externum verbum index est mentis: neque quicquā os loquitur quod non antē mens senserit. Itaque cū inuidia & peruersitate plena mens est, non potest non inuidia & peruersa verba effutire, & qualis quisq; intus est, talia extra profert, bonus bona, & malus mala.

† 22. q. 5. Dico autē vobis, quoniam † omne verbum ociosum, quod
ca. Quo- locuti fuerint homines, reddēt rationē de eo in die iudicij. Ex
tens. verbis. n. tuis iustificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis.

Quia de summo blasphemiae peccato eos arguerat, ne putarent sufficere si à grauibus tantū abstinerent, ait: De verbo ocioso etiam in iudicio rationem reddituros, quantō magis de grauibus culpis. Et ne putarent nullam esse in pobrosis verbis culpam, ait: Ex verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis, id est, peruersa & impia verba peruersam & impiam mentem arguent, & condemnabunt: Bona autem iustam pronuntiabunt. Tunc responderunt ei quidam de Scribis & Phariseis, dicentes: Magister volumus à te signum videre. Qui respondens, ait illis: † Generatio mala & adultera signum querit: & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetae. † Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus.

† Mar.
8. b.
Luc. 11.
b. d. 9. c.
Deut.
32. a.
† Ionæ.
3. a.

Respondendi verbum, etiam si nulla interrogatio precessit, vsurpari solet ab Euangelistis pro dicere, & verba habere ad aliquem, secundum quod respondere significat, & ordiri sermonem ad aliquem. Quod autem volūt signum à Christo videre, nihil nouum. Nam vt ait Paulus. 1. Corin. 1. Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam querunt. Sciens autem Christus, tentandi tantū gratia, non credendi eos illa petere, obiurgatis illis vocatis que adulteris, vt pote reiecto Deo, cui desponsi erant nullum alserit dandum esse signum, nisi Ionæ prophetae, signum scilicet, resurrectionis suæ: Vt quemadmodum à mari absorptus, è ventre Ceti ad vitam reuocatus est, in columis Ionas, Ita Christus in terra sepultus è ventre inferi ad veram vitam & immortalitatem reuocatus est. Hoc est enim euidentissimum diuinitatis Christi testimoniū: Sicut Paulus ad Rom. 1. ait: ✠ Qui declaratus est filius Dei

✠ Rom.
1. a.

Dei

Dei ex eo quod resurrexit à mortuis. Quomodo autem Christus tribus diebus & tribus noctibus fuerit in sepulchro, vide doctores.

† *Vri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, et condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et ecce plusquam Ionas hic.*

Quia se solos Iudæi pios & iustos censebant, gentes autem auersabantur vt impias, condemnandam eorum impietatem dicit ab Ethnicis, Niniuitis scilicet, & Sabba regina Austri. Quòd illi quidem ad prædicationem Ionæ prophætæ conuersi sint, & respuerint: At Iudæi post tot miracula Christi & prædicationes, qui superior Iona fuit, (Hoc est enim quod ait: Et ecce plusquam Ionas hic, id est, in hoc loco) obstinati permanserint: Hæc autem ab extremis terræ finibus venit vt sapientiam Salomonis audiret: Iudæi verò vltro oblatam Christi, qui superior Salomone fuerit, sapientiã recusauerint. Quod autem ait Iudæos ab illis condemnandos, intelligendum est, vel quòd eorum impœnitentia Niniuitarum pœnitentiæ collata, & Salomonis veri contemptus, affectui reginæ Sabba comparatus, reos arguet & condemnabit Phariseos. Vel intellige quòd Niniuitæ se in respiscencia sua permanserunt, & regina Sabba si in percepta à Salomone sapientia perstiterit, vna cum sanctis alijs cumq; Christo condemnabunt Phariseos.

† *Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, et condemnabit eam: quia venit à finibus terre audire sapientiam Salomonis. Et ecce plusquam Salomon hic.*

Regina Austri, id est, Sabba regionis sitæ ad Austrum Iudææ. Quod verò ait: & condemnabit eam. Græcus habet *κατακρινα*. non est intelligendum quod sententiam ipsa iudicij & condemnationis ferat. Condemnare enim obiurgare, sicut & Græca *κρίνω*. sicut & *εξιλέγηται* apud probatos authores, nò modo iudicij sententiã ferre significat, sed & reipsa condénationis & obiurgationis reos ostendere. Sic Plinius in Epistolis: Nã mala emptio semper ingrata, eò quòd exprobrare stultitiã dño videtur. Sic Cicero ad Quintum fratrem. De sumptuosis ædificijs, quanquã ea villa quæ nũc est, tanquã philosophia videtur esse, quæ obiurget cæterarũ villarum insaniam.

Sic

† De pœ.
dist. 1.
cap.
Voluissent.

† 3. Reg.
10. a.
2. Par. 9. a
Luc. 11. c.

Sic condemnare Cicero in Pisonem vsurpat, dicens: Quid enim refert an conscientia tuorum scelerum oppressus, nihil ad senatum ausus sis scribere, an amici tui tabulas abdiderint. Idemque silentio suo temeritate atque audaciam tuam condemnarint, id est, hoc facto reu te ostenderint temeritatis. Sic paulo ante Matthæus de Niniuitis $\kappa\epsilon\tau\alpha\ \alpha\pi\ \rho\epsilon\iota\sigma\tau\epsilon\sigma\ \tau\eta\ \alpha\sigma\tau\ \nu\acute{\epsilon}\mu\eta$, id est, condemnabunt eam. Et paulo superius, ideo inquit, ipsi vestri iudices erunt, id est, per ea quæ sapienter ac modestè egerunt condemnationis vos reos arguent.

Cùm autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida querens requiem, & non inuenit. Tunc dicit: † Reuertar in domum meam vnde exiui. Et veniens inuenit eam vacantem, scopis mundatam & ornatam. Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi: † Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit & generationi huic pessime.

† De pœ.
dist. 4. ca.
Reuertar.
† 2. Petr.
2. d.

Hac similitudine dæmonis ab homine obsessio recentis, ac rursus deterius muadentis, Iudæos percellit, qui ante legis perceptionem à dæmone obsessi, ac per eius legis impletionem quandiu Deū coluerunt, ab eodem liberati sunt. Eiectus autem dæmon per loca arida & deserta (quò ablegari solitum legimus) vagas, Iudæis in deteriora per frequentes Idololatrias prolapsis: ac nouissimè per veri Melsiæ reiectionem, & agnitæ veritatis impugnationem obstinatis, currens ac recurrens cū opportunius sibi domiciliū non reperiat, (nam peruersissimum quenque lubens inhabitat) assumptis secū septè alijs dæmonijs, vt difficilius de sua possessione deturbetur: Domum illam Phariseorum scilicet, nationem vacantem & ornatam scopisque mundatam, id est, (allegorica enim est locutio) omnino sibi gratam & placentem reperiens, vi aggreditur & ingreditur. Tunc illi deterius multò contingūt nouissima quàm priora. Quod enim de Phariseis loquatur, indicant sequentia verba: Sic erit & generationi huic pessime. $\tau\ \rho\epsilon\omega\ \tau\ \iota\sigma\tau\epsilon\sigma$ autem de quouis homine intelligi potest, à quo cū Dei virtute superueniente gratia eiectus dæmon ac per deserta loca vagabundus, & requiem quærès nec inueniens, proponit

ponit in priorem domum reuerti : quam cum vacantem & ornata inuenerit, rursus ingreditur. Bene autem dicitur quod in desertis penitentiae locis, id est, penituntine tacitis animis, ubi mollitiei nihil est, sed aspera prorsum vita, requiem daemones non inuenit. Quamdiu enim solitaria ut passer peccata sua plangit anima, nulla illic ei mora esse potest. Si autem eam inuenerit vacantem, bonisque destitutam operibus, ornataque ac scopis mundatam, id est, delictis deditam, eò cum deterioribus se septem ingressus, peius illa multò habet quam antea.

† Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius, & fratres stabant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te: At ipse respondens dicenti sibi, ait. Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea & fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.

† Mar.
3. g.
Luc. 8. c.

Quod hoc loco quærentibus se matri & fratribus, id est, cognatis, (sic enim more Hebræo affines & cognatos scriptura vocat) non statim Christus adfuit, non arrogantiae vitium aut contemptus est, sed cum prædicando Dei verbo intentus, à tanto fructu per quendam parentis & consanguineorum nomine interpellaretur, docuit nullius affectionis carnalis gratia à Dei negotio recedendum esse, maioriq; curæ esse debere prædicatori doctore & episcopo commissi sibi gregis salutem, quam temporalem quorumlibet affinium curam. Neque his verbis: Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei, matrem esse suam virginem negat: sed aliud esse genus matris, & consanguineorum utpote spiritualium, carnali multò excellentius declarat, cum subdit: Quicumque fecerit voluntatem patris mei, ipse meus frater, soror & mater est. Nam quanto præstantior est spiritus corpore, tanto præstantius Christi frater dicitur, qui una eademque animi intentione ad perficiendam patris cælestis voluntatem totus inhiat.

G

CAPVT

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

REGNUM cœlorum comparat CHRISTVS quadruplici semini, tritico zizaniæ mixto, grano synapis, fermento, thesauro abscondito, margaritæ, & sagenæ piscatoris: vt plurimos duceret in admirationem.

† Mar.
4. a.
Luc. 8. d

IN illo tempore exiens Iesus de domo, sedebat secus mare. † Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita vt in nauiculam ascendens sederet: et omnis turba stabat in littore: et locutus est eis multa in parabolis, dicens.

Domum quendam ingressus cum Pharisæis disputaturus, exiuit vt palam turbas doceret: mare igitur ingressus vt plurimas piscaretur turbas. Mare istud lacus est Genesar, quod de domo Christus secesserat, tanquam capaciore loco predicaturus: sed nimia affluente turba, conatus est nauim ascendere, vnde turbæ in littore sedenti parabolas prædicare cœpit.

Ecce, exiit qui seminatur, seminare semē suum. Et dum seminatur, quedam ceciderunt secus viam, et venerunt volucres cœli et comederunt ea. Alia autem ceciderunt in petrosa, vbi non habebant terram multam: et continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ, sole autem orto aestuauerunt, et quia non habebant radicem, aruerunt.

† dist. 49
cap. Hic
enim

† Alia autem ceciderunt in spinas: et creuerunt spinæ, et suffocauerunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam, et dabant fructum aliud cente simum aliud sexagesimum, aliud tricesimum.

Ex quatuor igitur seminis partibus, vnica ad profectum peruenit, vnde constat plures ad regnū vocari, pauciores verò ad salutem elegi, & tandem saluari. Huius igitur parabolæ frustra est aliam expositionem afferre, quam quæ paulò post ipse Christus affert.

† Mar.
4. b.
Luc. 8. a.
† Inf. 25. c.
Mar. 4. e.
Luc. 8. c.
& 12. d.

Qui habet aures audiendi audiatur. † Et accedentes discipuli dixerunt: Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens ait illis: Quia vobis datum est nosse mysterium regni cœlorum, illis autem non est datum. † Qui enim habet dabitur ei, et abundabit: qui autem non habet, et quod habet, aufere-

auferetur ab eo. Ideo in parabolis loquor eis: quia videntes non vident, & audientes non audiunt neque intelligunt: vt impleatur in eis prophetia Isaie, dicens: † Audiui audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis. Incrassatum est enim cor populi huius: & auribus grauitur audierunt: & oculos clausuerunt: ne quando viderent oculis, & auribus audiant, & corde intelligant & conuertentur, & sanem eos.

† Isa. 6. c.
Mar. 4. b.
Luc. 8. b.
Ioan. 12. f.
Act. 28. f.
Ro. 11. b.

Hoc genere loquēdi vti scriptura solet, vt infra parabola Zizaniorum, & præcipue ἀποκαλύψις. cum subobscuro aliquid dignumque attentione inculcare vult auditoribus, quomodo cap. 2. Apocalyp. frequenter reperit: Qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat Ecclesijs. Similiter & cap. 3. Nunc itaque quia παραβολαῖς turbis loquebatur, volens illas attentas esse, ait: Qui habet aurē audiendi audiat. Rogantibus autē Apostolis cū non palam at παραβολαῖς loqueretur. Quia inquit, vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum, illis autē non est datum. Vbi sunt qui palam vertendas esse in vulgarem linguam scripturas sacras contendunt. Vbi præterea quæ ad vitam consequendam æternā omnino necessaria sunt, infinita sunt propē mysteria. Nā in Apocalypsi tot mysteria dicit esse Hieronymus quot verba. Isaie præterea & Ezechielis aliorumq; prophetarum, tā obscuras prophetias quorsum expedit in vulgarem sermonē vertere nudas? Cū rei per se obscuræ plus tenebrarum addat vulgatæ linguæ versio, quā sit in Hebræa, Græca aut Latina. Porro Salomonis cantica nemo adeo deplorato iudicio est, qui puellis & mulierculis vernaculæ versā legenda exhibere velit: Cū si quis ad illas admittatur spiritu Dei minimē tinctus, et imbutus, animi magis inde lasciuiam quā mentis puritatem reportet. Sunt igitur inter scripturæ sacræ libros quorum vulgata versio paucis officere possit: cuiusmodi sunt purē historici libri, pureq; morales: quales sunt Salomonis paræmiz & Ecclesiasticus, modō ab homine pio & docto, publicæque Ecclesiæ autoritate vertantur. Cui enim versioni itabitur si cuiq; pro arbitrio vertere licet? Pauli autē epistolas vt de cæteris libris taceam, in quibus ✠ Petrus 2. Pet. 3. d

esse dicit quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles depravant, sicut & cæteras scripturas ad suam ipsorum perditione: quis ferat vulgari lingua versas, passim rudi plebeculæ sardonibus ac mulierculis legendas obrudiri? cùm Paulus ipse ad Hebræos. 5. ✱ perfectiorum tantum dicat esse solidum cibum, id est, mysteriorum scripturæ intelligentium, eorum scilicet, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus: Corinthiis quæ adhuc scripturarum rudibus ac paruulis asserat se ✱ lac potu dedisse, id est, leuia fidei initia, non escam, solidum mysteriorum cibum. Ita & nunc Christus παραβολικῶς καὶ ἐν γματικῶς loquitur: quia partem illorum, utpote rudiores & simplices in scripturis minimè exercitati rerum intellectum ferre non possent. Partim peritiores quidam, sed invidia obcæcati, ut scribæ & Pharisei intelligere nollent: De quibus Christus ait: quia videntes non vident &c. Impleta scilicet in eis Isaiæ propheta: Auditis audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis. Videntes autem videre & non videre est, id quod videris faciendum quæ intelligeris: aut per affectatam inconsiderationem, aut certam malitiam non facere, perinde ac si nihil de illo audieris.

† Luc.
10. d.

† *Vestri autè beati oculi, quia videt: & aures vestre, quia audiunt. Amen quippe dico vobis, quia multi propheta & iusti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt.*

† Mar.
4. b.
Luc. 3. b.

Beatos dicit Apostolorum oculos auresque beatas, non modò quia Christum corporaliter videre meruerunt, quem multi iusti & prophetae videre cupientes non viderunt, sed etiã quia Christi mysteria, quæ in carne operatus est, aliisque spiritualia mentis oculis atque auribus videre & audire meruerunt, quæ Pharisei obcæcato mētis oculo, indurataque ceruice, cū videret, non intellexerunt. *Vos ergo audite parabolam seminantis. † Omnis qui audit verbum regni, & non intelligit, venit malus, et rapit quod seminatum est in corde eius: hic est qui secus viam seminatus est. Qui autem super petrosam seminatus est, hic est qui verbum Dei audit, & continuo cum gaudio accipit illud: non habet autem in se radicem, sed est temporalis: facta autem*

autem tribulatione & persecutione propter verbum continuo scandalizatur.

Quam Christus exponit parabolam, alia expositione non indiget. Tantum si qua difficultas est in verbis, exprimemus. Omnis qui audit verbum regni &c. Græcè omnis gentiui casus est. Sic enim habent Græca πάντος ακλόης τῶν λόγων τῆς βασιλείας τοῦ μεθυσμένου ἐρχεται ὁ πονηρός. Id est, quis omnium est qui verbum regni audiat quidem, at illi minimè attendat, venit versutus ille & verator diabolus, qui quod satū erat in corde ipsius, Dei verbum rapit. Hic est inquit Christus, qui seminatus est secus viam, id est, hic est in quo secus viam duram scilicet, ac tritam, bonisq; moribus minimè excultam iactum est semen. Seminatur enim semen, id est, verbum Dei vel fides, & seminatur terra, id est, auditor, qui iuxta attentionem semē suscipit, & fouet semen in se iactatum. Qui autem super petrosā seminatus est, &c. Id est, in quo super petrosā semen iactum est, is est qui verbum Dei audit, & auidē & confestum illud apprehēdit. At quia propter Petras proximè subtus modicam terram latentes, ra diceas altē agere non potest, sed est temporalis Græcè πρόσκαιρος, id est, paulisper durans, neque radicatum in eharitate satis erat. Orta tribulatione ob Euangeliū scandalizatur, impingitq; in fide, quam in prosperitate quidem seruare potuit, sed in persecutione statim animum despondit.

Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum Dei audit, et sollicitudo seculi istius, & fallacia diuitiarum suffocat verbum, & siue fructu efficitur.

Satis nota est hæc expositio, quæ nisi à Christo prodiret, nemo crediturus erat diuitias quibus nihil est mortalium vitæ insuauius & ingratius spinas dici. At quia nimia illarum cura mentem pungit ac suffocat, rectè spinæ dicuntur.

Qui verò in terram bonam seminatus est, hic est qui audit verbum, & intelligit & fructum affert, & facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud verò tricesimum.

Facilis est locus, nisi quòd non planè constat quid fru

Etus centesimus, quid sexagesimus, quid tricesimus. Certe simplicius est si intelligamus alium quidem centuplum, alium sexagecuplum, alium trigecuplum fructum afferre, id est, alium atque alium alio maiorem pro fidei portione & gratiæ: quanquam Græci centuplum martyribus sexagecuplum virginibus, trigecuplum viduis assignant, ut Hierony. virginitati, viduitati & nuptijs diuisionem illam ascribit. Ternarius quoque horum numerorum tres hominum status in Ecclesia militate significare potest, perfectorum scilicet, proficientium, et incipientium.

† Mar.
4. c.

Aliam parabolam proposuit illis, dicens: ¶ Simile factum est regnum cælorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo. Cū autē dormirēt homines, venit inimicus eius, et super seminavit zizania in medio tritici. Cū autem creuisset herba, et fructum fecisset, tūc apparuerunt et zizania.

Et in hac quoque parabola, quam dilucidè paulopost dominus explicat, non immorabimur, nisi si quid est in litera, quod breui expositione nō indigeat: quale est, creuisset Græcè ἐλάσθη. Id est, germinasset, & pullulasset. Accedentes autem serui patrifamilias, dixerunt ei: Domine, nōne bonum seminasti in agro tuo: unde ergo habet zizania? Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei: Vis imus, et colligimus ea? Et ait: Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis simul et triticum. ¶ Simile utraque crescere usque ad messem: et in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad cōburendū: triticū autē cōgregate in horreū meū.

† 11. q. 1.
capite.
Audi de
nique.
Nolite
recedere.
23. q. 1. ca.
1. 24. q. 3.
Notandū
est.

Et si quarta pars terre vt patet in prædicta parabola, bona & ferax fructum fecerit, nec eam tamen inimicus reliquit incorruptam, quæ si fructū non tū purū faceret: Vnde parabolā subdit zizaniōrū, quæ supra cæteras herbas deterius reddunt triticum. Quod agnoscetes orthodoxi ex zelo apud dñm conqueuntur, cur hæreticos passim inter fideles cū periculo eorū crescere sinat. Quibus dñs iubet eos in bonorum exercitiū remanere, donec appareat incorrigibiles, nec spes vlla sit respiscetiæ: quod est tempus messis in quo separentur à fidelibus necesse est.

† Mar.
4. d.
Luc. 13. d.

Aliam parabolam proposuit eis, dicens: ¶ Simile est regnum cælo-

cælorum grano synapis: quod accipiens homo seminavit in agro suo: quod minimum quidem est omnibus seminibus. Cum autem creverit maius est omnibus oleribus, et fit arbor, ita ut volucres cæli veniant, et habitent in ramis eius.

Regnum cælorum pro Euangelio sumi potest, & pro Christo: quia per utrumque nobis in cælum via patet. Euangelium autem grano synapis simile est: quia ut synapi semen est pusillum, omniumque; ferme minimum, nulliusque; in speciem virtutis. Cum autem seminatum creverit, in arboris penè magnitudinè excrevit, adeoque cæteris oleribus maius est: ut sub eius ramis habitet & nidificet cæli volucres. Ita Euangelium ab initio quidem res vilis erat & minima: at ubi homo Iesus in suo suoribus; agro. i. in Ecclesia illud predicatio seminavit, paulatim coepit crescere, adeo ut in omnem terram rami exierint, sub umbra quorum cæli volucres. i. spirituales cælestesque; homines habitare coeperint, ac nidificare, ut cælesti patri spirituales filios generet. Si regnum cælorum Christum intelligamus, verè Christus grano synapis similis est. Ut enim nihil propè minus est, minorisque virtutis grano synapis, si externam tantum faciem spectes, at suo tempore in magnam crescit arborem, ut umbraculum sit aivibus, tumque primum virtus illius apparet dum conteritur, ita Christo in humanis agente, nihil minus abiectius fuit: utpote qui vermis et non homo diceretur, opprobrium hominum & abiectio plebis: At paulatim prædicationibus suis ac miraculis, maior apparuit. Tum vero primum inges eius virtus, & immanis ad nos fructus prodeuntis utilitas apparuit, dum per passionem contritus, & in terram sepultus ac seminatus, in arbore exurrexit, & excrevit tam magnam, ut sub eius umbra cæli volucres, cælestes scilicet, ac spirituales homines habitent. Ibi enim nidificabat Paulus, cum Galathis diceret: Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus.

✠ Gal.
4. c.

Aliam parabolam locutus est eis: Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae satis tribus, donec fermentatum est totum.

† Luc.
13. d.

Fermentum in scriptura duplex invenitur, bonum et malum, novum ac vetus: quod expurgare nos iubet. Paulus ad Corinthios: *

* Cor. 5. b
thios:

thios: quale erat & Pharisæorū fermentū, à quo nos cauere. 16. ca. seq. Christus admonet. Bene autē regnum cœlorum, id est, Christi Ecclesia, quæ regnum etiam cœlorū dicitur, fermento comparatur. Ut enim modicū fermentū in modicam pastæ mensuram, cui miscetur, alterat totā: & de insipida sapidā reddit, totamq; breuit tempore permeat: Ita primitiua Christi Ecclesia solis cōstās Apostolis, & aliquot discipulis, vbi gentiū Ecclesiæ Iudæorumq; synagogæ misceri cœpit ac coniungi, qui prius insipidi erant, nullū præ se ferentes gustum, sapidos reddidit, Christoq; beneolentes: vt iam cum Paulo dicere possint, Christi bonus odor sumus Deo. Non est autē necesse, vt oēs parabolæ alicui simili respondeant. Sufficit quòd hic Ecclesia fermento cōparetur. Quod enim sequitur, quòd acceptū mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum, non necesse est partem esse parabolæ, sed ad parabolam adiectum, ita nō est quòd immoremur in explicando quæ sit ista mulier, quæ tria sata, tantū intelligamus modicum pusillumq; Christi gregem totius pene orbis massæ immixtum, totum penē eum inuasisse, in melioremq; alterasse, & permutasse naturam. Satum autem neutro genere, de quo ait: in satis tribus genus mensuræ est cōtinens modium vnum Italicum & semissem, de quo vide Budæum de Aste, & Georgium agricolam.

Hec omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis non loquebatur eis: vt impleretur quod dictum erat per prophetiam, dūcētem: † Aperiā in parabolis os meū, eruētabo abscondita à constitutione mundi.

† Psal.
77. a.
Col. 1. d.

Hiero. ait quondam lectum fuisse per Isaiam, sed primitus fuisse per Asaph: sed à sciolo quodam qui ignorabat quis esset Asaph, pro eo positū Isaiam. Psalmus enim 77. vnde sumptū testimoniū ab Asaph fertur editus. Ideo pro eius interpretatione vide psalmodum expositores. Tunc dimissis turbis venit in domum, & accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes. Edissere nobis parabolam zizaniarum agri. Qui respondens ait illis: Qui seminat bonum semen, est filius hominis. Ager autem est mundus. Bonum autem semē, hi sunt filij regni. Zizania autem, filij sunt nequam.

quam. Inimicus autē qui seminavit ea, est *diabolus* † *Mess-* † *Apoc.*
sis verò consummatio seculi est. Messores autem angeli 14. d.
 sunt. Sicut ergo colliguntur *zizania*, et igni comburuntur,
 sic erit in consummatione seculi. Mittet filius hominis an-
 gelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala, et eos
 qui faciunt iniquitatem, et mittent eos in caminum ignis.
 Ibi erit fletus et stridor dentium †. Tūc iusti fulgebunt sicut
 sol in regno patris eorum: Qui habet aures audiendū dicit.

† Sap. 3. b
 Dan. 12. b

Post interpretationem Christi alio interprete non est opus. Per *zizania* autem hypocritas, hereticos, & quos-
 que nequam intelligere debemus: quos nisi vult
 Christus crescere vsque ad messem. Latent enim penē
 semper viros bonos hypocritā & hæretici, prauitatem-
 que suam dissimulant, quō facilius incautos ad scallian-
 tiant. Vult ergo C H R I S T V S quod vsque ad messem,
 id est, consummationem seculi, futura sunt in agro Ec-
 clesie *zizania* bonis permixta seminibus, id est, bonos
 malis immixtos: quod frustra prorsum & funditus eradi-
 care coneris. Nam vt saluator ait: ✠ Necessē est vt veni-
 ant scandala. Et Paulus: ✠ Oportet hæreses esse: vt qui
 probati sunt manifesti fiāt. Non putes tamen quōd cum
 Christus vetat ante messem colligi *zizania*, ne forte &
 triticum eradicetur, velle inhibere pertinacium hæretico-
 rum, aliorumque sceleratorum, qui reip. statum pertur-
 bant sublationem, dum incorrigibiles perseverant. Idem
 enim est qui dixit: ✠ Non patieris maleficos viuere. Hæc
 paucis dicta volui ob nostrę tēpestatis hereticos, qui im-
 punē volunt cuique licere quicquid in fide senserit re-
 ctum an prauum enunciare in vulgus. Itaque ne à magi-
 stratu tanquam facinorosi in deumque blasphemi, ac
 tranquillitatis reip. euerfores, ad pœnam rapiantur, fal-
 sō persuadere ex hoc loco conantur nō esse tollendos ē
 medio hæreticos, sed suo iudicio dum meliorem domi-
 nus mentem dederit, relinquendos. *Zizania* autem, id
 est nequam homines, scandala appellat: eo quōd offen-
 diculo sint alijs, dum suo exēplo ad similiter agendū &
 loquendū inducūt: quos in caminū ignis, id est, in infer-
 nū mittēdos dicit: iusti autē inquit tūc, id est, post cōsum-
 mationē seculi, fulgebunt sicut sol in regno patris eorū,

✠ Matt.
 18. a.

✠ 1. Cor.
 11. b.

✠ Exod.
 22. c.

effugata omni pœnæ & peccati obscuritate. Bene autem regnum Dei, quod futurum est post consummationem seculi, regnum patris appellat: quia quod ipse interim dum hic viuimus administrat, patri in finem traditurus est: Dicite Paulo de ipso Christo. 1. Cor. 15.
 ✠ 1. Cor. 15. c. ✠ Deinde finis: cum tradiderit regnū Deo & patri, cum euacuauerit omnem principatū & potestatem & virtutē. *Simile est regnum cœlorū thesauro abscondito in agro, quē quī inuenit homo abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit uniuersa quæ habet, et emit agrum illum.*

Bene regnum cœlorum, thesauro abscondito comparatur: vt pote quo nihil charius esse debet homini, quod omnium rerum nostrarum vel charissimarum, precio comparari debet. Ac bene latenti thesauro comparatur: quia thesauri cœlestis visæ diuitiæ mortales latet, dicente Paulo ex Isaiā. * Nec oculus vidit, nec auris audiuit nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se. Potest etiam regnum cœlorum hic & sequenti parabola, de bono ac precioso margarito, quorū similis est ratio, sumi pro Euangelio.

✠ 1. Cor. 2. b.

Iterum simile est regnum cœlorum homini negociatori quæ renti bonas margaritas. Inuenta autem vna preciosa margarita, abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam.

Quod autem ait in hac parabola regnum cœlorum simile homini negociatori, non tam proprie negociatori, quā in inuēto margarito, quod nos vulgo perla appellam⁹. Ideo sic debet intelligi textus. Perinde est in regno cœlorū, vt cū quis negociator preciosum margaritū reperit, quod bonorū suorū omnium permutatiōe cōparat. *Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti, quam cum impleta esset, educentes, & secus litus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt: Sic erit in consummatione seculi. Exibunt angeli, & separabūt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus et stridor dentium. Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei: Etiam domine.*

† Inf. 25. c

Sagena quæ omnis generis pisces bonos aut malos complectitur, regno cœlorū cōparatur, id est, Ecclesiæ
mi-

militanti: in qua quandiu mortali cōditiōe viuunt, futurifunt boni & mali, donec in iudicio cum separabuntur ab improbis iusti, tota munda ac sine macula remanebit Ecclesia. Certè regnum cœlorum pro Ecclesia triumphante hic sumi non potest, in quam nihil introibit, rugam habens aut maculam: sed munda tantum omnia: secus in Ecclesia militante, quæ bonis constat & malis. Vbi sunt igitur qui Ecclesiã nobis in terris nouã faciunt inuisibilem, illã in solis iustis, & electis cōsistentem: quã vnã consulere in dubijs oporteat. Cui autem oculi sunt adeo lynci, vt ab electis reprobos distinguere possit? Scilicet verò nihil non sibi arrogãtes hæretici tueri mordicus hereses suas volūt, dum ab inuisibili illa Ecclesia secus iudicetur atq; opinetur. Sed de his satis.

Ait illis: Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamiliã, qui profert de thesauro suo noua et vetera.

Scribæ olim in lege dicebantur scripturarum legis quæ periti: Nunc autem cum dicat Christus, doctus in regno cœlorum, Euangelicos prædicatores notasse videtur, quo patrifamiliã comparat, qui venientes amicos nihil celat: sed de thesauro suo noua profert & vetera, Id est planè quicquid habet, illis aperit: Ita Euangelicus prædicator quicquid ad Euangelicum negocium facit, effundere debet, ac profundere. Quidam per vetera veterem Moyfi legem, per noua nouam Euangelij legem interpretantur.

Et factũ est cum consummasset Iesus parabolas istas, transiit inde. † Et veniens in patriã suam, docebat eos in synagogis eorum: Ita vt mirarētur, et dicerēt: Vnde huic sapientia hæc et virtutes? Nõnne hic est fabri filius? Nõnne mater eius dicitur Maria, et fratres eius Iacobus et Ioseph, et Simõ et Iudas: et sorores eius nõnne apud nos omnes sunt? Vnde ergo huic omnia ista. † Et scandalizabantur in eo. † Mar. 6. a

Post parabolas ad populum habitas, digressus inde Christus venit in patriam suam Nazareth vbi nutritus fuerat: & cepit docere in synagogis vel vt plures attraheret, vel ne quis eum argueret quod rudes clanculo doceret.

docens deciperet, non ausus palam docere. Vnde mirarentur ob sermones & signa vt dicerent: Vnde huic sapientia hæc &c. Ad summa diuinitatis opera, tot tamq; magnis miraculis patratu immoti, Nazareth incolæ (quæ patria Christi dicitur, nõ ob eius natiuitatē, sed cõceptionem & educationem) ad eius doctrinam, quam sine præceptore tenebat, admirabantur, quòd fabri Ioseph & Mariæ tenuium hominum filius, illorum sumptibus in literis institui non posset: Fratres autem & sorores illi tanquam viles & ignobiles exprobrant. Quos quidē fratres Hebræo more cognatos & affines appellat nõ eodem patre natos. Humilia ergo & externā tantum Christi faciem spectantes, illius ciues admirabatur vnde hæc illi nunquam in literis instituto doctrina, & vnde edificari oportuerat, scandalizabantur in eo, Id est, propter eum offendebant, vilia tantum de illo cogitantes.

† Luc. 4. d. *Iesus autem dixit eis: † Non est propheta sine honore nisi Ioan. 4. f. in patria sua, & in domo sua. † Et non fecit ibi virtutes † q. 1. ca. multas propter incredulitatem illorum.*

Pauliani-
sta.

Vnde propter illorum incredulitatem, reiectis illis pauca ibi Christus patrauit miracula, vulgatum in illo prouerbium vsurpans: Non est propheta inhonoratus nisi domi, & in patria.

CAPVT DECIMUMQUARTVM.

Ioanne ab Herode propter Herodiadem occiso, Christus in desertum secessit, vbi quinque hominum milia satiauit. Inde rediens super aquas ambulans. Petrum mergentem saluauit, & patriæ Genesar restitutus, plurimos etiam vestis fimbriæ tactu sanauit.

† Mar. 6. c.
Luc. 9. a.

IN illo tempore † Audiuit Herodes tetrarcha famam Iesu, & au pueris suis. Hic est Ioannes baptista: ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo. Hic est Herodes infanticidæ Herodis filius. Post priorem enim Herodem Palestinæ regem, Iudæa ipsa in quatuor partes diuisa est, vnde tetrarcha dictus est, qui resurrectionis non planè ignarus, audita de Iesu fama,

Ioan-

Ioannem illum esse arbitrabatur, quem decollauerat, à mortuis resuscitatum.

† Herodes enim tenuit Ioannem, & alligauit eum, & posuit in carcerem propter Herodiam uxorem fratris sui. Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam. Et volens illum occidere, timuit populum: † quia sicut prophetam eum habebant. Die autem natalis Herodis, saltauit filia Herodias in medio, & placuit Herodi † Vnde eum iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo. At illa praeconita à matre sua, da mihi inquit, hic in disco caput Ioannis Baptistae. Et contristatus est rex: propter iuramentum autem & eos qui pariter recumbebant iussit dari. Misitq; & decollauit Ioannem in carcere. Et allatum est caput eius in disco: & datum est puelle, & illa attulit matri suae. Et accedentes discipuli eius, tulerunt corpus eius, & sepelierunt illud, † & venientes nunciauerunt Iesu.

Hic Herodes primum uxorem duxit filiam Arethae regis: Philippus autem huius Herodis frater, quem & Herodem ipsum nominat Iosephus, uxorem duxerat Herodiam Aristoboli filiam, & Agrippae maioris sororem. Cuius amore captus Herodes, priorem uxorem Arethae filiam repudiat, & suam Philippo fratri aufert. Cuius adulterij gratia, liberè correptus est à Ioanne: conceptum in ipsum odium, cum propter vulgi metum cui habebatur Ioannes uti propheta, exequi non posset, captata occasione ex promissione facta filiae Herodias, quae eleganter in eius natalitijs saltauerat, decollari Ioannem iussit. Ideoq; miraculorum Christi fama crebrescente, Ioannem illum esse credidit, (utpote quo nomen sanctiorem viderat) à mortuis suscitatum. Ex hac Ioannis & Herodis historia, duci possunt praedicatoribus loci communes de damnando adulterio, de luxuriosis conuiuijs reprehendendis, & de lasciuia saltatione damnanda, deque libera praedicatorum correptione: praesertim ubi peccatum est publicum, quale tunc fuit Herodis.

Quod cum audisset Iesus, secessit inde in nauicula in locum desertum seorsum. Et cum audissent turbae, secutae sunt eum pede-

† Luc. 3. d

Di. 26. ca.

vna tantu

Infr. 21. c.

†. 23. q. 1.

1. cap.

Vnusquis

que.

De homi

cido. c.

Cum iu-

ramento .

† Mar. 6. d

Luc. 9. b.

†Ioā. 6. a. pedestres de ciuitatibus. † Et exiens uidit turbam multam, & miserus est eis, & curauit languidos eorum.

Cum audisset Ioannem scilicet occisum, nauicula se recepit in desertum, non quod mortem sibi metueret ab Herode: qui sciebat nondum venisse horam suam. Sed quia ut inquit Lucas, quærebat eum videre Herodes, ipse autem nihil inde fructus venturum sciens, quippe qui curiositate tantum teneri Herodem sciret, nauigio secessit in desertum, ubi secutas turbas curauit à languoribus.

†Mar. 6. c. Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli eius,

Luc. 9. b. dicentes: † Desertus est locus, & hora iam præterijt, dimittite turbas, ut euntes in castella emant sibi escas: Iesus autem dixit eis: Non habet necesse ire: date illis uos manducare: Responderunt ei: Non habemus hic nisi quinque panes, & duos pisces: Qui ait eis. Afferte mihi illos huc.

Et cum iussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus & duobus piscibus, aspiciens in cœlum, & duos pisces: Qui ait eis. Afferte mihi illos huc.

Et cum iussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus & duobus piscibus, aspiciens in cœlum,

†di. 36. ca. † benedixit, & fregit, & dedit discipulis panes, discipulis autem turbis. Et manducauerunt omnes, & saturati sunt.

Quieccle
sialtica.

Et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus, quinque milia virorum, exceptis mulieribus & paruulis.

De lassatis turbis, & iam ad uesperam ieiunis: neque propter deserti solitudinem suppetebat cibarijs, cum rogaret Apostoli dimitti illas, ut ex proximis oppidis sibi pararent escas. Ex quinque panibus & duobus piscibus, qui pro omni cibo Apostolis supererant, præposita gratiarum actione virorum quinque milia, præter mulieres & paruulos abunde pauit: adeo ut fragmentorum duodecim cophini superessent. Ex hac historia digna animaduersione est turbarum fides: quæ non itineris labore, deserti austeritate, ieiunijque inanitate deterretur, quominus ad audiendum uerbum Christum sequatur. Quod autem illic ministrare Apostolos iubet, superantesque cophinos tollere facit, ut ipsi rei insolentia, miraculique nouitate percussi, maiorem illi deinceps fidem habeant. Docemur quoque huic sperare nihil unquam defuturum qui Dei uerbum cum audire

rate suscipit & persequitur. Allegorias hic ponere (quia scholia tantum agimus) quod prolixior res esset, superfedebimus.

† *Et statim iussit Iesus discipulos ascendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas.*

† *Et dimissa turba ascendit in montem solus orare.*

Post patraturū miraculū turbas fugiens: quia ut inquit Ioannes ca 6. rapere eū volebant, ut facerent regē, iussis discipulus eum trans fretum præcedere, ut scribit Marcus ad Bethsaidam, & Ioānes in Capharnaum (quos locos postea conciliabimus) solus ascendit in montē oraturus: Insinuās nobis quod bona oratio debet procul esse à turba. Quod Marcus ait discipulos compulsos à domino eum præcedere trans fretum ad Bethsaidam, id certē verum est. Nec pugnat quod Ioannes ait, ipsos transmissō mari venisse Capharnaum, siue antē illō venerint quā ad Bethsaidam siue postea.

† *Vespere autē factō solus erat ibi: nauicula autē in medio mari iactabatur stultibus. Erat enim contrarius ventus.*

Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ambulans super mare. Et videntes eū super mare ambulanti, turbati sunt, dicentes: quia phantasma est. Et præ timore clamauerunt. Statimq; Iesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam; ego sum, nolite timere. Respondens autē Petrus, dixit: Domine, si tu es, iube me ad te venire super aquam. At ipse ait, Veni. Et descendens Petrus de nauicula ambulabat super aquam ut veniret ad Iesum. Videns verò ventū validū, timuit: et cū cœpisset mergi clamauit, dicens: Dñe, saluum me fac. Et continuo Iesus extendens manū, apprehendit eū, et ait illi: Modicæ fidei quare dubitasti? Et cū ascēdisset in nauiculā cessauit ventus. Qui autē in nauicula erant, venerunt, et adorauerunt eum, dicentes: Verè filius Dei es.

Historia naufragantium Apostolorū absente domino, nota est, ex qua multa docemur. Primum quod absente summo nauclero Christo, non potest non fluctuari Ecclesiæ nauicula: quodque aliquando longè à suis recessit luminibus: non ut planè destituat, sed ut sibijpsis diffidentes omnem in se ponere fiduciam doceat: quod

& Pe-

† Marc. 6.
f. g.
† Lu. 6. b.
Ioan. 6. b

† Mar. 6. g
Ioan. 6. ca

& Petrus fecit, qui ad solum Christi verbum pedibus mare ingressus est. Quod verò exurgente vento valido timuit ac mergi cœpit, hac in re similes habet multos: qui etsi in prosperitate fortes, ac constantes in fide esse videantur, vbi tamen ventus afflictionis exurgere cœperit: & magnatū fauorem nacti fuerint hæretici: tum illos videas tremere animoque destitui, & in pusillanimitatis mergi barathrum. Deinde docemur ob nullam afflictionem animum despondere. Cum enim minima aut certè nulla potius ab homine spes salutis est: tum suis adesse solet Iesus. Sicut & Petrum apprehensum dextra quiescere, vt prius agnito periculo maiorem beneficij magnitudinem agnoscerent, & gratias agerent, quod & fecisse testatur Matthæus illos qui erant in nauī.

† Mar. 6. d. † Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesar.
 † Sup. 4. d. † Et cum cognouissent eum viri loci illius, miserunt in vni-
 Mar. 6. g. uersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes male habentes: & rogabant eum, vt vel simbriam vestimenti eius tangerent. Et quicumque tetigerunt, salui facti sunt.

Genesar enim securus interpretatur, vt intelligamus Ecclesiam post varias & tyrannorum & hæreticorum persecuciones, duce Christo ad securitatem peruenturam, quam Christus de persecutione & naufragio liberatam traducat ad littus, & in tranquillo portu quiescere faciat: vel vt ait Hilarius: Finitis legis temporibus, & ex Israël quinq; milibus virorum intra Ecclesiam collocatis: iam credentium populus occurrit: iam ipse ex lege per fidem saluus, reliquos ex suis infirmos, agrotosque offerens domino, oblatique simbrias vestimentorum contingere optabant, sani per fidem futuri.

CAPVT QVINDECIMUM.

Christus Phariseorum traditiones diuinis aduersari probat. Chananææ filiam per matris fidem à dæmonio liberat, ac plurimos à varijs morbis sanat, & tandem ex septem panibus & paucis pisciculis quatuor virorum milia cum mulieribus & paruulis satiauit.

Tunc

Tunc accesserunt ad eum ab Ierosolymis Scribae et Pharisei, dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? non enim lauant manus suas cum panem manducant. Ipse autem respondens, ait illis.

Iudeis quibus per frequens varijs vti lautionibus & baptismatis mos inoleuerat, non ex Dei præcepto aut Moysi traditione, sed ex seniorum institutis, priusquam pransum coenatum ue irent, manus lauare. Quod cum aliquando non contemptus quidem gratia, sed per imprudenciam illotis manibus discipuli discubissent, vti flagitium ducens Pharisæica hypocrisis, cum re nulla attingere Christum possent, volentes in eum discipulorum culpam (si tamen culpa fuisset) reijcere. Quare inquirunt, discipuli transgrediuntur legem seniorum. Sperabant autem non nihil aduersus maiorum traditiones dicturum Christum: atq; ita vulgi inuidiâ constaturum. Christus aut sic responcionem temperat, vt & de traditione maiorum taceat, & de inhumanitate illos coarguat, inquiens:

Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram: Nam Deus dixit: † honora patrem et matrem, et † qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri: Munus quodcumque est ex me, tibi proderit. et non honorificabit patrem suum aut matrem suam: et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. Hypocrite, bene prophetauit de vobis Isaias, dicens: † Populus hic labijs me honorat: cor autē eorum longè est à me. Sine causa colunt me docentes doctrinas et mandata hominum.

Præceperat Deus Exodi. 20. patrem & matrem honorare: honoris autem appellatione non vulgarem tantum salutationem intellige, sed omne officium & obsequium illis debitum, siue in reuerendis, siue in alendis illis: vti 1. ad Timoth. 5. cap. Qui bene præsent presbyteri duplici honore digni habeantur: maximè qui laborant in verbo & doctrina. Dicit enim scriptura: † Non alligabis os boui trituranti: Dignus est operarius mercede sua. Præceptum quoque dederat de non maledicendo illis,

H Deute-

† Mar. 7. a

† Ex. 20.

b.

Deut. 5. b

Marc. 7. b

Galat. 3. d

Eph. 6. a.

† Exo. 21.

c.

Le. 20. c.

Pro. 20. c.

† Isa. 29. d

Marc. 7. b

Di. 8. ca.

Si solus.

† 1. Cor.

9. b.

Deuteron. 5. Auaritia autem Pharisaica non planè au-
dens iuuentutem auertere à subueniendo parentibus,
illisque beneficiendo per hypocrisim legem tulit, qua
sensim auerterentur à debita erga parentes beneficiètia,
falsò persuasi si quod impendendum erat parentum ne-
cessitati, deo id est, templo, templique ministris offerretur.
Atque ita parentibus ablatum, illorum auaritiæ cederet. Ideo dicit: Quicumque dixerit patri vel matri
&c. Eclipsis hoc loco est tam Latinis quàm Græcis
omnibus: quæ ita suppleri potest. Dicit Deus: Hon-
ora patrem & matrem, id est, necessaria illis impende.
Dicit auarus Pharisæus: quicumque dixerit patri vel ma-
tri: Munus quodcumque est ex me, id est, quicquid tem-
plo templique ministris obtulero tibi profuturum est.
Post hæc verba eclipsis est, atque supplendum: Liber est
à subuentione paterna, quæ autem verba sequuntur: &
non honorificabit &c. non Pharisæi legem ferentis, sed
Christi damnantis sunt, quasi subiungentis: atque ita
dum falsò persuasus iniqua vestra lege filius parentes
non honorificat, debitumque illis non impendit benefi-
cium, arbitratus se legi diuinæ per vestram impiam sa-
tisfecisse, vos irritum mandatum Dei fecistis propter
traditionem vestram. Hypocritæ, bene prophetauit de
vobis Isaias &c. Prophetia hæc scripta est, Isa. 29. Iisdem
penè verbis. Probè autem quod interpres Matthæi ha-
bet: sine causa colunt me, Græca habent: frustra colunt
me, docentes doctrinas & mandata hominum. Mandata
autem & doctrinas hominum, caue intelligas cū hæ-
reticis Ecclesiasticis traditiones, & institutiones neque
etiam humanas principum leges, quæ inductæ sunt, vt
reipub. statum, tranquillitatem publicam, rectam conser-
uarét. Cuiusmodi sunt, nō vt hoc loco inquit excucu-
latus quidam & vxoratus sacerdos ac monachus: sacer-
dotum continentia, sed de vxoribus ducendis libidino-
sa & effrenis licentia, non de ciborum discrimine tra-
ditio, quæ ad temperantiam viam facit, sed permissa
quiduis quouis tempore edendi ingluuies. Non auri-
cularis confessio, quæ à peccando nos arceat, & auocat:
humanæ autem traditiones dicuntur à Christo quæ re-
gèta aut obliqua cum Dei præcepto pugnant: qualis erat
illa

illa Phariseorum traditio: Quod quis templo obtulerit liber est à prestando parentibus obsequio: Non ea traditio quam hic affert idem Deo ornâdis templis & aris. De quo videbis postea ex Chrysofomo, ex facto Iudæ indignantis vnguentum Magdalenes effundi in pedes Christi. At si quis legem ferat vbi fuerit ornandum templum, parentibusque subueniendum, relictis illis templo offerendum esse, indubiè traditiones hominum docet, Dei mandato pugnantibus. Certè non ambigo, quod dolendum est, à multis pluris fieri manu ducetes ad Dei mandata superiorum traditiones, quam ipsissima Dei præcepta. Vt sunt qui scortari, & vsque ad ebrietatem crapulari diebus festis leuius ducant, quàm arare aut aliquam operam facere. At hi monendi sunt, vt quoad fieri potest, illi sabbatum, nisi grauis illos causa urgeat obseruent. Cæterùm à flagitijs illis de inuisis & abominabilibus summè caueant. An verò sacerdotum continentia Deo odiosa est, quòd plerique sacerdotum contra ordinis sui professionem scortantur? Non ita. Odiosum enim esset connubium quòd libidinosi plerique coniugatorum, nec sua contenti, alienam inuadunt. Sed de his satis.

Et conuocatis ad se turbis, dixit eis: Audite & intelligite.

† Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore hoc coinquinat hominem. † Marc. 7. b.

Huiusmodi verbis vti non solet Christus, nisi cum nouum aliquid & paradoxum dicturus est, quod hominum mentibus inculcari velit. Itaque cum abundè Phariseorum interrogationi satisfacisset, temerè ac sine causa discipulos accusantium, volens paulatim ceremonias legis, quibus plus nimio Iudæi fidebant, euertere: cuiusmodi erant de cibis mundis & immundis, subdit: Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod exit ab ore coinquinat hominem. Coinquinare verbum idem est quod Græci ex Hebræis sumpserunt *κοινῶν*. id est, communicare, more Hebræorum dixerunt immundū cibū τὸ κοινόν, nō quòd re vera vllus cibus suapte natura sit immundus: sed quòd Iudæis certis cibis interdictum erat vesci, cuiusmodi erat lepus,

nequaquam suapte natura immūdum animal: sed quòd certa & vni Deo cognita ratione aliquot cibis vesci illis interdictum erat, quos communes vocauerunt Iudæi, quasi certis gentibus concessos, & vnīs sibi vetitos. Hinc factum est vt immundi Iudæis cibi communes dicerentur: & κοινῶν communicare diceretur. Sic in Actis Petro adhuc Iudaizanti, & immundos aliquot cibos reputanti, cum iussus esset manducare de cibis cœlitus datis inter quos essent communes & immundi, illeque recufaret, dicens: ✠ Absit domine, quia nunquā manducaui omne commune & immundum. Rursū vocem de cœlo audiuit, dicentem: Quod Deus purificauit, tu cōmune ne dixeris: id est, impurum & immundum. Cū ergo mordicus huiusmodi ceremonias de immundo cibo non edendo Iudæi tuerentur, ad eò vt post acceptum spiritum sanctum in ea sententia permaneret Apostolorum coriphæus Petrus: sciens quā graue post hac esset Iudæis ab hac opinione discedere, Christus Iudæorū turbis, quibus mitius erat ac facilius quā superstitionis Pharisæis ingenium, Audite inquit, & intelligite. Quasi diceret: Rem nouam vobis & quæ initio dura videatur dicturus sum. Indignātur Pharisæi & vitio ducunt quòd discipuli mei illotis manibus manducent, rem minimè Dei præcepto inhibitam. Ego autem dico vobis quòd non modò in hoc non male agunt, quinimo si posthac cibos in lege vetitos & immundos comedant, nō coinquinabuntur, neque per hoc immundi erunt. Non enim quod intrat in os coinquinat, id est, immundum reddit hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem, id est, quod in os intrat purè externum est, ne-

† Io. 15. a. que boni neque mali rationem in se habens, nullamque
† Luc. 6 f. secum inuhere malitiam potest, nisi quæ ex corde men-
Di. 38. ca. tisque affectione prodeat.

Quæ ip- Tunc accedentes discipuli eius dixerunt ei: Scis quia Phari-
fis. sei audito verbo hoc scandalizati sunt? At ille respondens,
Di. 37. ca. ait: † Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cœ-
Ideo. De lestis, eradicabitur. Sinite illos, cæci sunt, & duces cæco-
Post trās. rum. † Cæcus autem si cæco ducatur præset, ambo in so-
lationem. ueam cadunt.

Dum enim ex verbo Christi intellexerunt paulatim
 ceremonias suas labefactari, quanquam meliora illis lon-
 ge succedebant pro ceremonijs scilicet, & vmbrijs, ipsif-
 sima lux & veritas, scandalizati sunt scandalo, vt Theo-
 logi vocant, accepto non dato: neque enim Christus ne-
 que eius verba occasionem illis vllam dabant offendicu-
 li. Sed ipsi mera inuidia vltro sibi scandalum accerse-
 bant. Ideo que negligendum docet huiusmodi homi-
 num scandalum, inquit. Sinite illos subaudi scandalizari:
 rationem que subdit. Cæci sunt ex his videlicet, qui
 videntes videre nolunt, neque intelligentes intel-
 ligere. Sinite ergo illos perire, qui scientes ac volentes
 perire volunt. Ego autem non possum patris mei opera
 non facere, & necessariam veritatem non prædicare. Et
 si futurum scio illos inde offendi, nihil ad me de illis,
 qui adulterina plantatio sunt, quam pater meus non
 plantauit. Ideo que eradicabuntur ex viua scilicet terra
 electorum, & domini vinea. Nam adulterinæ plantatio-
 nes non dabunt radices altas. Ideo que finite cæcos mag-
 istros cum cæcis discipulis, quos docent in æternæ
 damnationis foueam cadere: cum recta monentibus &
 salutaria audire nolint.

*Respondens autem Petrus, dixit ei: Ediffere nobis parabolam
 istam. At ille dixit: adhuc et vos sine intellectu estis? Non
 intelligitis, quia omne quod in os intrat in ventrem vadit, et
 in secessum emittitur: Que autem procedunt de ore, de corde
 exeunt, et ea coinquinant hominem. † De corde enim exeunt co
 † Ge. 6. a.
 gitationes male, homicidia, adulteria, fornicationes, furia, fal 8. d.
 sa testimonia, blasphemie. Hec sunt que coinquinant hominem. Marc. 7. e
 Non lovis autem manibus māducas, nō coinquinat hominem.*

Respondendi verbo vt antè diximus vtuntur Euan-
 gelista, etiam si nulla interrogatio præcessit. Quomodo
 hic Petrus, qui nihil antè interrogante Christo, dicit
 Matth. Respondens Petrus, ait: Ediffere nobis parabola-
 lam istam. Vbi notum est parabola nomen non pro si-
 militudine sumi sed pro obscura aliqua sententia. Quo-
 modo & in Psalmis. ✠ Aperiam in parabolis os meum, *Psal. 77.
 loquar propositiones ab initio. Ostendit autem Chri-
 stus quomodo quod intrat in os non coinquinat homi-
 nem:

nem : quia videlicet sola impietatis sedes mens & cor. Nam quicquid fit non accedente mentis consensione, siue illud stuprum sit, quemadmodum in Loth, culpa caret, siue homicidium fuerit, si verè imprudenti & ignoranti acciderit, non igitur quod in os intrat, sed quæ de corde exeunt mala id est, quæ animo prius patrantur, & concipiuntur, cuiusmodi sunt prauæ cogitationes, ea hominem maculant. Quod autem ait CHRISTVS : quæ procedunt de ore de corde exeunt : Idem est quod Aristoteles ait, *περὶ ἰσχυρίας*. Voces sunt mentis indices. Et alibi Christus : ✠ Ex abundantia cordis os loquitur. Nihil enim loqui solet, nisi quod illis mens suggerit. Ideo quodcumque peccatum est in voce & ore, cuiusmodi sunt falsa testimonia & blasphemix, radicem habent à corde. Hic frustra laborant hæretici, contententes de externo ciborum delectu : cùm nihil aliud velit Christus his verbis quàm cibum nullum ore sumptum per se hominem impurum reddere. Quod vtique concedunt qui quadragesimale ieiunium, Ecclesiasticaque alia obseruant.

† Mar. 7. c ✠ Et egressus inde Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis: et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa clamauit, dicens ei: Misere mei domine fili David, filia mea male à demonio vexatur. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli eius, rogabant eum, dicens: Dimitte illam, quia clamat post nos. Ipse autem respondens, ait: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël. At illa venit, & adorauit eum, dicens: Domine adiuua me. Qui respondens, ait: Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. At illa dixit: Etiam domine. Nam & canelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Iesus, ait illi: ò mulier, magna est fides tua: sicut vis: Et sanata est filia eius ex illa hora.

Egresso Iesu à Genesâr, quæ Iudæorum terra est, & in partes gentium scilicet Tyri & Sidonis ingresso: Ecce mulier Chananæa instanter ab illo filix curationem postulat, suum dicens filix morbum, dum inquit, Misere mei domine fili David, filia mea male à demonio vexatur. Filium autem David appellat, id est, Christum

ac Messiam in lege promissum. Christus autem audire dissimulans, non respondit ei verbum, nam vt fidei nostra perseverantiam teneret, plerunq; quod dare instruit, negare simulat. Mulier autem iratum putans dominum, discipulos adit, qui sua causa eum rogent, dicentes: Dimitte illam, quia clamat post nos. In verbo autem clamat, ardentem mulieris affectionem intelligas licet. Christus autem rursum dissimulans, non sum missus inquit, nisi ad oves quæ perierunt domus Israël. Quod intellige primùm ac principaliter. Nam qui saluti omnium venerat, Iudæorum tamen gratia primùm ac principaliter missus erat. Hic mihi temperare non possum, quin pseudoeuangelici cuiusdam rideam sententiam qui suis in hoc loco commentarijs sanctorum se intercessionem eneruasse putat, inquit: Videre hic liceat quàm perierit sapientia sapientum quorundam: qui ex hoc loco intercessionem sanctorum probare conantur: non animaduertentes discipulos quidem pro hac muliercula rogasse, sed nihil impetrasse. An verò nihil impetrat qui non statim assequitur quod optat, ac non magis sic bonitatem suam dispensauit dominus, vt primùm roganti mulieri veluti obsurdesceret: vt illa vilitatis suæ, & indignitatis conscia intercessores adhiberet discipulos, illis verò ab ea inductis non concederet quidem, sed neque negaret, vt perseverantiam tentaret mulieris, quæ non auditis discipulos intelligens, rursus per se venit, & adorauit. Neque rursus exaudita, audiuit à domino: Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. ✠ Filios Iudæos vocat: De quibus conquerens Isaias, ait: Filios enutriui & exaltaui, ipsi autè spreuerunt me. Quos & filios regni Matt 5. vocans Christus, prædicat eiciendos. Et certè populus Israëliticus non modò Dei filius dicitur, sed & primogeniti filij nomenclatura dignatus est Exod. 4. Hæc dicit dominus: ✠ Filius meus primogenitus Israel. ✠ Exodi 4. c. uangelium ergo verbum filiorum, id est, Iudæorum, panem appellat: quòd primùm ac principaliter missus esset illis. Primùmque illis, teste Paulo, prædicatum verbum oportuit. Canes autè infideles gentiles vocat: quibus negat mittendum panem filiorum, prout antè dixit,

✠ Isaię. 1. a

✠ Exodi 4. c.

ca. 7. Nolite sanctum dare canibus . At illa humilitatis suæ conscia, neque catellæ nomen erubescens, tandem filiæ sanitatem impetrauit.

† Mar. 7.
d.

Isa. 35. b.

Et cum transisset inde Iesus, venit secus mare Galilææ: & ascendens in montem sedebat ibi. † Et accesserunt ad eum turbae multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos: & proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos, ita ut turbæ mirarentur videntes, mutos loquētes, claudos ambulantes, cæcos vidētes & magnificabāt Deū Israhel.

Paulò latius tractat hunc locum Marcus, quem & ibidem fusius declarabimus. Nunc tātum quæ præter Marcum narranda senserimus. Iesus autem interdum dicitur circuire, quasi querens malè habentes quos sanaret. Interdū verò sedere expectans eos quibus cura opus est. Et ita ut inquit Hilarius, varijs obsessi morbis, id est gētiles infideles à fidelibus domino sanandi adducūtur, ut eum adoret, & procidant, quibus salus redditur, atque ad sentiendum, contuendum, laudandum, comitandumque Deum omnia & mentis & corporis ministeria reformantur.

† Mar. 8.
a.

Iesus autem conuocatis discipulis suis, dixit: † Misericordia turbae: quia triduo iam perseuerant mecum, & nō habēt quod manducant: & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Et dicunt ei discipuli: Vnde ergo nobis in deserto panes tantos ut saturemus turbam tantam? Et ait illis Iesus: Quot habetis panes? At illi dixerunt: Septem & paucos

† Mar. 6. f
8. b. Ioan.
6. b.

pisciculos. † Et præcepit turbae ut discumberent super terram. Et accipiens septem panes et pisces, et gratias agens fregit, et dedit discipulis, et discipuli dederunt populo. Et comederunt omnes, et saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. Erant autem qui manducauerunt, quatuor millia hominum extra paruulos & mulieres.

Simile penè miraculum est quod præcedenti cap. tractauit Matthæus. Ne quis autem putet idem miraculum esse repetitum, aliter tractat. In quo occurrunt multa noua tractanda. Vnde Hilarius. Discipuli in priori scilicet miraculo, vnius diei ieiunium misericordes, quing; milia

Via virorum ad coëmendos cibos remitti in castella volunt: Nunc in posteriori toto iam triduo tacent. Et deinceps sceno superior turba subfternitur, hæc accumbit in terra: illic quinque panes, hic septem offeruntur: illic duo pisces, hic indefinitus sub paucitatis tamen significatione numerus est: illic quinque milia virorum, hic quatuor: illic duodecim cophini, hic septem sportæ repletæ.

Et dimissa turba, ascendit in nauiculam: et venit in fines Magedan.

Græci habent Magdala: pro quo Marcus habet Dalmanutha. Nec dum constat quæ regio sit diuersis nominibus ab Evangelistis nuncupata. Vide num fortè ea regio fit iuxta castrum Magdalenes.

CAPVT DECIMUMSEXTVM.

Sadducæis & Pharisæis cœleste signum CHRISTVS negauit, atque ab eorum fermento cauendum docuit. discipulis autem super diuinitate sua confitentibus, suam prædixit post multa fidei documenta passionem & resurrectionem.

ET † accesserunt ad eum Pharisei et Sadducæi tentantes: et rogauerunt eum, ut signum de cœlo ostenderet eis. At ille respondens, ait illis: factu vespere dicitis: Serenum erit, rubicundum est enim cœlū. Et mane: Hodie tēpe stas, rutilat enim triste cœlū.

† Mar. 8. b
Luc. 12. g.

Nimirum ✠ Iudæi teste Paulo signa petunt, Græci ✠ 1. Cor. autem sapientiam. Quamquam etiam sancti nonnunquā i. d. signa sanctè petierint. vt Gedeon. Iudicum. 6. Ezechias, & ipse Achab. Quin imò ipse Achaz infidelis damnatur ✠ quod signum à domino petere recusauerit. Qui vero vt de Dei voluntate certior fiat: eamque impleat, signum petit, non improbè agit. At qui curiositatis tantum gratia, aut diffidentia causa id agit, impius est.

Faciem ergo cœli djudicare nōstis, signa autem temporum non potestis?

Id est, qualis est futura dici crastinè tempestas ex cœli facie,

H 5 li facie,

- li facie, & inspectu discernere nostis, signa autē temporū non potestis. Quæ verò sunt ista temporum signa indicat Lucas cap. 19. Quando mirabundus & miserabundus (ait ad Ierusalem.) ¶ Quia venient dies in te & c. & non relinquent in te lapidem super lapidem, eò quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ, aduentum scilicet Messie. De quo Zacharias pater Ioannis Baptistæ. ¶ Benedictus dominus Deus Israël, quia visitauit & fecit redemptionē plebis suæ. Quanquam & tempus visitationis aliquando videtur sumi pro die iudicij. 1. Pet. 2. & 5. Similiter & apud Isaiam & Ieremiam.
- † Sup. 12. c. ¶ Generatio mala et adultera signum querit: et signum nõ dabitur ei nisi signũ ¶ Ionæ prophete. Et relictis illis abiit.
- † Mar. 8. b. De hoc vide supra Matt. 12. & similiter de signo Ionæ prophete.
- Et cum venissent discipuli eius trans fretum, obliti sunt panes accipere. Qui dixit illis: ¶ Intuemini & cauetè à fermento Pharisæorum & Sadducæorum. At illi cogitabant inter se, dicentes: Quia panes non accepimus. Sciens autē Iesus, dixit: ¶ Quid cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis? Nondum intelligitis, neq; recordamini quinque panum, & quinque milium hominum & quot cophinos sumpsistis? Neque septem panum, & quinque milium hominum, & quot sportas sumpsistis? Quare nõ intelligitis, quia non de pane dixi vobis: Cauete à fermento Pharisæorum & Sadducæorum? Tunc intellexerunt quia nõ dixerit cauetum à fermento panum, sed à doctrina Pharisæorum & Sadducæorum.

Cum dicit: Cauete à fermento Pharisæorū & Sadducæorū Marcus addit: & Herodis. Paulò antè diximus fermentum nũc probona doctrina sumi, nũc pro mala. Quo modo hic Apostoli ex Christo sumi intellexerūt. Dicuntur & prauis moribus fermentū à Paulo. 1. Corint. 5. c. ¶ Itaque epulemur nõ in fermento veteri, neque in fermento; malitiæ & nequitie, sed in azimis synceritatis & veritatis. Itaq; arbitrati sunt Apostoli dũm prohibuisse, ne & ipsi panes à Pharisæis & Sadducæis tanquam excommunicatis acciperēt, qđ Christus nec immerito arguit.

¶ Venit

† 1. Cor. 5. c.

† Venit autem Iesus in partes Cæsareæ & Philippi, & interrogabat discipulos suos, dicens: Quem dicunt homines esse filium hominis? At illi dixerunt. Alij Ioannem Baptistam, alij autem Eliã, alij verò Ieremiam, aut unum ex prophetis.

Cæsarea ista, nam & alia duæ sunt, sita est ad fontem Iordanis, olim dicta Paneas, postea autem à Philippo maioris Herodis filio, & fratre Tetrarchæ Herodis, qui Ioannem decollavit, ampliata, Cæsarea est appellata: Quam postea amplius exornas Agrippa in honorem Neronis, Neronianam vocavit. Erat autem finitima regionis Iudæorum, Iudæis & Syris simul habitata.

Dicit illis Iesus: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus, dixit: † Tu es Christus filius Dei vivi. Respondens autem Iesus, dixit ei:

Haftenus Christus humilia tantum de se professus. Quippe qui filium hominis, quo nullus est abiectionis titulus, tantum se vocare solitus sit. Nunc quid de se vulgus sentiat, (vulgus enim homines vocat) discipulos interrogat: non quo inanè ab eo gloriam capteret, sed vt altius de se sentire eos qui prædicaturum illum erant, doceat. Quod verò vulgus existimabit aut Ioannem aut Eliam, aliumve ex prophetis esse, cum Iudæis palam resurrectio generalis crederetur. Argumentum est simile cum Pithagoricis qui credebant animas de corpore in corpus migrare solitas. Non enim existimabant eum esse Ioannem fuscitatum, cuius nuper defuncti lineamenta omnia tenebant, sed animam Ioannis in corpus illud migrasse.

† Beatus es Simon Bar Iona: quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed pater meus qui in cælis est.

Quid sit Bar Iona declarat Christus Ioan. 1. Cùm Petro diceret: Tu es Simon filius Iona, tu vocaberis Cæphas, quod interpretatur Petrus. Bar enim Hebraicum, filium significat. Iona verò siue Iohanna dicebatur Petri & Andreae pater, quem Latini Ioannem dicunt. Beatum autem illum pronunciat ob fidei confessionem, quam de CHRISTO habebat, vocans illum Dei viventis atque omnia vivificantis filium. Quia caro & sanguis non revelavit tibi, id est, nullus planè hominum, sicq; enim carnè & sanguinem simul Paulus ad Galat. 1.

† Mar. 8. c.
Luc. 9. c.
De baptismo
cap. Maioribus.

† Lu. 6. g.

† Dist.
29. ca.
Ita dominus.
De maioribus.
& obedi.

Soluta. 11.
q. 1. cap.
Relatum.
distin. 21.
In nono.
cap.
Quãvis.
50. dist.
Fidelior.
Poderet.

† Con-

Ut consti- ✠ Continuo non acquieui, siue non contuli cum carne.
tueretur. & sanguine.

Ioã. 20. c. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram æ-
Ifa. 12. dificabo Ecclesiam meam. Et portæ inferi non preualebunt
g. 2. q. 3. aduersus eam. Et tibi dabo clauēs regni cælorum. Et quod-
Aliorum. cunque ligaueris super terram erit ligatum & in cælis: &
✠ Galat. quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis.
1. c.

Tu es Petrus: Non hinc Petrus Simonis cognomen-
tū significat, sed idem prorsus quod saxum & petra. Idem
enim est Græcè τῆς πέτρας ἢ πέτρα, Ideo quia tu es Pe-
trus, id est, planè saxum, rupes, & Petra, in nominis mei
confessione firmus & solidus. Ideo super hanc petram,
id est, super te tam firmum ac solidum, ædificabo Eccle-
siam meam. Nam alienum est quod hic Buccerus in suis
commentarijs confiteri nolens Simonem Petrum, siue
petram & saxum esse super quod Christus ædificaturus
erat Ecclesiam, dicit Petrum quasi petreum siue lapido-
nem vocari: Neque minus firmum est argumentum, cū
ait Christum dicentem: Et super hanc petram, &c. Non
intellexisse de Petro, cū scriptum sit ἡ πέτρα ἢ τῆς πέτρας,
id est, & super hanc petram, non τῆς πέτρας.
Nam constat Matthæum qui Hebraicè scripsit, vnicum
pro hoc, vocabulum posuisse. Cephas scilicet, id est, saxū
& rupes: Neque vt antè dixi Christus dicens: Tu es Pe-
trus, intellexit: Tu vocaris Petrus: sed tu fidei firmitate
verum saxum & rupes, veraque petra es, super quam æ-
dificabo Ecclesiam meam. Quod enim de fide intellexe-
rit hanc petram, hinc manifestum est, quod dixit, ædifi-
cabo: Semper enim in Dei Christi que fide, siue explicita
(vt theologi vocant) siue implicita ædificata & fundata
fuit Dei viuētis Ecclesia. Sed dum quodammodo nouā
reiecta synagoga ædificaturus esset Ecclesiam, primariū
secundū se & caput & fundamentum esse voluit Petrū,
cui ob id nominatim primario clauēs regni cælorū tra-
duntur: Cui vni nunc ligandi soluendique potestas tra-
ditur. Cuique vni & soli pascendi ouilis Christiani trina
repetitione cura committitur, vt Ioan. vltimo doce-
bimus. Vide hoc loco quid portæ inferi, & consule Græ-
cos & Latinos de ligandi soluendique potestate, quidue
sint

sint claves. Portas inferi vocant mala & blasphemias à gentibus & hæreticis in Christũ & Ecclesiam, siue persecuciones & supplicia ab iisdem in Christianos & Ecclesiasticos inflicta. De quibus & clauibus dicit hic beatus Hilarius. O in nuncupatione noui nominis sælix Ecclesiæ fundamentum, dignaque illius ædificatione petra: quæ infernas leges, & tartari portas, & omnia mortis claustra dissolueret. O beatus cœli janitor, cuius arbitrio claves æterni aditus traduntur, cuius terrestre iudicium præiudicata autoritas sit in cœlo: vt quæ in terris aut ligata sunt aut soluta, statuti eiusdem conditionem obtineant & in cœlo.

Tunc præcepit discipulis suis, vt nemini dicerent quia ipse esset IESVS CHRISTVS.

Aliquot locis sciens Christus nondum venisse horã manifestationis suæ, inhibuit discipulis suis ne manifestũ facerent ipsum esse Iesum Christum, Deiq; filium & Saluatorem hominum.

Exinde cœpit Iesus ostendere discipulis suis quia oporteres illum ire Ierosolymã & multa pati à senioribus, & scribis, & principibus sacerdotũ, & occidi, & tertia die resurgere.

Quia futurum erat vt paulò post mortem traderetur ignominiosæ, ne tanquã noua & inaudita discipulos turbaret, præmonitos hos voluit se dira passurum ac tandem mortem obiturum, simulque consolationem addidit se die tertia resurrecturum.

Et assumens eum Petrus cœpit increpare illum dicens: Absit à te domine, non erit tibi hoc. Qui conuersus dixit Petro:

† Vade post me Satana: scandalum es mihi: quia non sapi ea quæ Dei sunt, sed ea quæ sunt hominum.

† Marc.
8. d.

Assumentis verbum indicat seorsum ab alijs eductum Christum à Petro increpatum, dicente: Absit à te, siue, vt Græca habent, propitius tibi sis domine. Increpandi autem verbum, non pro aspera obiurgatione hic sumi debet, sed pro commiseratione potius. Quod indicant verba: propitius tibi sis. Neque quicquam facit quòd Christus eum satanam vocat, id est, aduersarium. Nam Petrus licet pro affectu, humano tamen sensu loquens, verè Christo aduersabatur, nolens eum iuxta patris voluntatē necessa-

necessariam humanæ salutis mortem obire. Nihil autem mirum si humana tantum, non item diuina saperet, nondum accepto ad satietatem diuino spiritu, qui etiam post acceptum non nihil tiubauit, vt docet Pau. ad Galat. Vides autem quomodo à peccato defendes cum reiecto illi Christus dicat: scandalum mihi es. Quod verò Matthæus ait de Christo qui conuersus indicat quod scorsim & clā alijs Christo Petrus aduersabatur, voluisset eorā alijs reprehēdere, vt & cæteri in peccato correcti discerent Christi Dei que patris voluntati non aduersari.

†Luc. 14. f. 17. g. *Tūc Iesus dixit discipulis suis. † Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suā & sequatur me.*
Sup. 10. g.

Venire post Christum est eum imitando sectari, eiusque se præstare discipulum: abnegare autē semetipsum, est totum pendere à Deo, omnemque voluntatem suam diuinæ voluntati conformare: tollere crucem suam, est lubenter & ex animo erumnas Deo volente & permitte sibi oblatas propter Deum apprehendere. Quia ideo abhorreere videbatur à cruce Petrus, dum ab ea toleranda Christum auertere nititur, omnes vna discipulos docet non modò non ab ea abhorrendum, sed vltro eam verè suis discipulis apprehendam.

Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eā: qui autem perdidit animam suam propter me, inueniet eam. † Quid enim prodest homini si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Aut quā dabit homo commutationem suam pro anima sua? Filius enim hominis venturus est in gloria patris sui cum angelis suis, & tunc reddet vnicuique secundum opera eius.

†De
monia.
capite.
Matthæ.
Mar. 9. g.
Ioan. 12. d

Animam suam volens saluam facere, est euangelico negotio deiq; causæ vitam suam præferre (hic autem anima pro vita) perdere autem eam propter Christum, est leuem eius præ illius amore iacturam facere? quod qui fecerit, & si perdidisse mundo videatur, inueniet eam, id est, saluam faciet, quod ait Marcus. Cum verò potior hominis pars animus sit ad Dei imaginem & similitudinē formatus, quid lucrifacere potest cum animi iactura, in quo aut perpetuum beatus, aut æternū miser est futurus? Adire nihil charius homini debet esse anima propria, neque

neque etiam vita. Quandoquidem salua anima aeterna potest recuperare vitam: vt autem ad toleranda pro Christo crucem, illos discipulos animet, ostendit non desere olim se sequentibus praemia: quia filius hominis: qui scilicet nunc vilis & abiectus, ac mundo contemptus, olim in iudicio venturus est cum angelis suis gloria patris ornatus: tuncq; redditurus vnique secundum opera eius, ijs scilicet, qui se fuerint secuti, vitam aeterna: ijs vero qui contempserint mortem pro Christo, perpetuum cruciatum.

Amen dico vobis, † sunt quidam de his stantibus qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo. † Mar. 9. 2
Luc. 9. d.

Aduentum filij hominis in regnum suum, quida interpretantur in iudicium, deque Ioanne Evangelista locum intelligunt, quem non ante moriturum praedicant. Sed quia nihil de hoc certi habet, praestat aduentum suum in regnum intelligere: quando in omnem terram praedicationis sonus Apostolorum: ac passim cum magna gloria praedicari coepit recipique Euangelium: vel inuisis tyrannis ac diabolo, quod factum est circiter annum a passione Christi vigesimum. Tunc enim verè regnare coepit, cum frendentibus tyrānis, passim euerfa est idololatria: quod indubiè multi ex Apostolis viderunt.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

Transfiguratus Christus, Moyses & Elia praesentibus, interrogatus à discipulis super Eliae aduentu in quorum praesentia lunaticum curat, quem discipuli propter incredulitatem curare non poterant, & tandem didrachma Caesari

Petro iubet dari.

ET † post dies sex assumpsit IESVS Petrum & † Mar. 9. 3
Iacobum & Ioannem fratrem eius, & duxit il- Luc. 9. d.
los in montem excelsum seorsum, & transfigura-
tus est ante eos. Et resplenduit facies eius sicut sol,
vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix. Et ecce
apparuerunt illis Moyses & Elias cum eo loquentes. Respon-
dens autem Petrus, dixit ad Iesum. Domine bonum est nos
hic esse. Si vis faciamus hic tria tabernacula, tibi unum,
Moysi unum, & Eliae unum.

Quia

Quia abiecta tantum & ignominiosa de se nouissimo capite prædixerat, futurum scilicet, vt post multa opprobria, multasque molestias, tandem probrosa morte occideretur: Petro, & Iacobo, & Ioanni, quos secreto rû suorum testes primarios adhibere consuevit, gloriæ futuræ specimen quoddam ostendere voluit, vt nō puderet more magistri crucem atque ignominias ferre, quos tanta demum maneret gloria, vt aliquotam eius lintillam vel vmbra sibi in monte ostensam ferre non possent. Itaq; assumptis secum illis in montem, ita transfiguratus est, vt facies eius vti sol replenderet, & vestimenta eius valut nix candescerent: quæ futuræ nostræ in resurrectione immortalitatis, gloriæ, & innocentiam representabant. Interim verò oranti Christo in monte apparuerunt Moyses & Elias cum eo loquentes: Cùm verò loqueretur, Lucas cap. 9. Indicauit, nimirum de excessu & exitu eius, quem completurus erat Ierusalem. Vt verò ibidem Lucas testatur sic inter se colloquentibus, grauati somno dormiebant Apostoli: quibus excitatis à tantæ gloriæ fulgore, stupefactis illis, tribus illis tria tabernacula fieri Petrus optat: vt tantæ gloriæ ac maiestatis contemplatione diutius fruatur.

† Marc.
1. b. j
Luc. 3. e.
2. Pet. 1. d

† Sup. 8.
2. 9. f.
12. b.
Marc. 7.
d. 9. b.

Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. † Et ecce vox de nube dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Et audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde. Et accessit Iesus, et tetigit eos, dixitq; eis: Surgite, et nolite timere. Leuantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Iesum. † Et descendentibus illis de monte præcepit Iesus, dicens: Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis à mortuis resurgat.

Quia verò secum habebant in quo vno acquiescere perpetuò deberent Christum Dei filium assumptis in nube prophetis, audita est vox de nube: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Quasi diceret: Nihil iam vobis Moyses & Elia opus est. Nā lex & prophete (vt inquit Christus) qui per hos duos representantur, vsque ad Ioannem: Christus autē legis est perfectio, & consummatio. Exterriti autem pa-

terna

terna voce discipuli, prociderunt in faciem. Quòd autè discipulis inhiuit hanc transfigurationis gloriam ante suam resurrectionem cuiquàm reuelare: fortasse id fecit quòd humilia tantùm in eo mundus considerans, delirare illos & nugari crederet: & quanto maiora de eo predicarèt, tãto difficiliora creditu riderètur, & ita amplius Iudæi exasperarentur: secus post resurrectionem eius.

Et interrogauerunt eum discipuli, dicentes: † Quid ergo scribæ dicunt quòd Eliam oporteat primũ venire. At ille respondens, ait eis: Elias quidẽ venturus est, & restituet omnia. Dico aut̃ vobis: quia Elias iam venit, & non cognouerunt eum; sed fecerunt in eo quæcumq; voluerunt. Sic & filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli quia de Ioanne Baptistã dixisset eis.

† Mala. 4.
b.

Sup. 11. b.

Hoc turbabat Apostolos quòd dixerat Christus donec filius hominis à mortuis resurgat, tanquam non antè ab ipso Christo præmonitos quòd pati ipsam oporteret & tertia die à mortuis resurgere. Ideo aiunt: *Quid est quod de resurrectione tua loqueris, cum scribæ asserant, quòd Eliam antè venire oporteat?* Indubiè fanè cum Melsiæ tempus appeteret, varij varia de eo loquebantur. Inter quos scribæ ex Malachiæ vaticinio asserabant ante venturum Eliam, quod certissimè futurum Christus respondet, venturum scilicet illum antè secundum eius in iudicium aduentum. Cæterùm venisse iam Eliam alium, prioris aduentus ipsius præcursorem, quem non cognouerunt Iudæi, id est, cuius doctrinam monitaq; non receperunt ad pœnitentiã inuitantis: sed contrã, pro mala voluntate sua pessimè tractauerunt ac fortassis per Herodem decollari procurauerunt. Nam aliquoties iunctos Iudæis Herodianos aduersus Christum legimus, ita fore vt nihil indignius ipsum tractarent, occidiq; procurarent.

† *Cũ venissent ad turbã, accessit ad eum homo genibus prouolutus ante eũ, dicens: Dñe miserere filio meo, quia lunaticus est, et male patitur. Nã sepe cecidit in ignẽ, & crebro in aquã. Et obtuli eũ discipulis tuis, et nõ potuerũt curare eũ.*

† Mar. 9. c
Luc. 9. c.

Lunatici sunt qui morbo comitiali laborant: quod qui interclunio nati sunt huic morbo sunt obnoxij, & tales

deficiente luna potissimum vexantur, & in ignem & aquam sepe cadunt. Consule hac de re medicos.

O generatio incredula et peruersa, quousq; ero vobiscū? usquequo, patiar vos? Afferte huc illū ad me. Et increpauit illū Iesus: et exijt ab eo dæmoniu; et curatus est puer ex illa hora.

Verisimile non est, quicquid Buccerus dicat, non tam ad patrem lunatici, qui ad discipulos & Christum venerat vt curaretur filius, aut ad discipulos hæc verba spectare: quorum vtrique fidem licet non perfectam habebant, quam ad scribas, qui ea de re cum discipulis disceptabant, vt testatur Marcus cap. 9. qui asserit Christum inuenisse scribas conquirentes & altercantes cum discipulis: interrogantiq; Christo quid inter se conquirerent & contenderent, respondisse vnum de turba: magister attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum. Tunc Iesus non ad patrem pueri loquens, qui magna fide puerum ad ipsum attulerat, neque ad discipulos, sed ad altercantes scribas inquit: O generatio incredula & peruersa. Quibus verbis solet CHRISTVS Phariseos & Scribas percellere: vt Matth. 12. Generatio mala & adultera signum quærit, & alibi sæpe. Quod verò ait Christus illis: quousq; ero vobiscū quousq; patiar vos? Indignatis sunt verba, quæ pertæsum sit cum huiusmodi prætractis & incredulis tandiu versari, quasiq; mortē suā à patre accelerari optantis: ne diutius eorū importunitatem & incredulitatem ferre cogatur. Tunc accesserunt discipuli ad Iesum secretò, & dixerunt:

¶ Lu. 17. b

Propter incredulitatē vestrā. Amē quippe dico vobis, & si habueritis fidē sicut granum sinapis, dicetis monti huic: transe hinc illuc & transibit: et nihil erit impossibile vobis. Hoc autem genus non eijcitur nisi per orationem & ieiunium.

Quare non potuimus eijcere illum, scilicet spiritum malignum, ad hanc discipulorum interrogationē, duas afferit causas Christus quare dæmonium illud eijcere nō potuerint. Prima est propter eorū incredulitatē, id est, nondū plenā & perfectā fidē. Maiori enim fide maiori-
bus in reb⁹ opus est. Sed huic expositioni videtur obuia-
re verba quæ sequuntur: Si habueritis fidē sicut granum
sina-

sinapis, &c. Nam cum modica fides sicut granum sinapi, sufficiat ad transferendos montes, sufficere potest ad expellendum dæmonium. Ad quod quidam responderet, quod comparatio fidei ad granum sinapis, non refertur ad exiguitatem, sed ad efficaciam, cuius tanta vis est, vt referente Ruelio: Si quis vnum & alterum granum indies masticet, ad primæ illud valeat aduersus apoplexiam. Dicit ergo Christus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, id est, tam efficacem sicut est granum sinapis, cuius vel vnum granum tam actiuosum est, vt per simile montes transferretis, id est, rem quâlibet difficilè perficere possitis. Et enim metaphorica & hyperbolica ista locutio: quanquam etiam in primitiua Ecclesia leguntur simplices Christiani montes transtulisse: vt audiui de coriario quodam aduersus Iulianum Apostatâ. Ergo propter defectum duarum causarum non potuerunt eicere. Prima est ex parte eorum, scilicet incredulitas, id est, imperfecta & insufficiens fides. Secunda est ex parte illius dæmonij, ad quod eiciendum, non sufficit eicientis fides, sed requiritur ieiunium & oratio: Quæ quia nõ adhibuerunt Apostoli, vim illius dæmonij ignorantes, idcirco non eiecerunt. Inquit enim Christus: Hoc genus dæmonij, non eicitur nisi per orationem & ieiunium. Sensus ergo est: Primùm per incredulitatem vestram & fidem imperfectam, factum est vt hoc genus dæmoniorum non eiceretur. Deinde si tantæ efficaciz fidem habuissetis, quantæ est granum sinapis, neq; sic eiecissetis. Nam ad hoc eiciendum oratio requiritur & ieiunium. Hic est verus sensus. Et vt sic intelligam, facit coniunctio, autem, vt sit sensus verborum: Verum est quod si habueritis fidem sicut granum sinapis, montes transferetis, sed hoc dæmonium non eicietis nisi ieiunio & oratione. Hic multis multùm se torquet Buccerus, vt ostendat ad eiciendum dæmoniũ omnem efficaciam fidei tribui, nihil ieiunio & orationi: & sensum dicit esse eius: Hoc aut genus, &c. Quod ad eiciendũ dæmoniũ requiritur fides tã intesa & vehemês, quæ ieiunio & oratione eliciat. Sed videat lector Christianus quã sit hoc torquere scripturã, quod in alijs summũ nephas esse ducit Buccerus. † Mar. 9.

† Conuersantibus autẽ ei in Galilea dixit illis Iesus: Filius

Luc. 9. c. hominis tradendus est in manus hominum, & occident eum.
 Inf. 20. c. & tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer.

CHRISTVS multiphariam discipulis suis prædicat mortem & resurrectionem, vt illius passionem discipuli eius videntes non scandalizarentur, nec hoc naturæ illius imbecillitati tribuerent: & vt his monitionibus frequenter exercitati, non deficerent, cum hæc quæ audierant aduenisse viderent.

Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum & dixerunt ei: Magister vester non soluit didrachma? At: Etiam. Et cum intrasset in domum, præuenit eum Iesus, dicens: Quid tibi videtur Simo? Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum, à filiis suis an ab alienis? Et ille dixit ab alienis. Dixit illi Iesus: Ergo liberi sunt filij. Vt autem nō scandalizemus eos, vade ad mare et mitte hamū: et eū piscē qui primus ascēderit, tolle. Et aperito ore eius, inuenies staterē, illum sumēs, da eis pro me et te. Didrachma media pars sicli, qui valet quatuor drachmas: cuius mediā partem scilicet didrachma iubentur Iudæi offerre templo, vt habetur Exod. 30. Vt autem ibidem habetur. Siclus valet viginti obolos, & sic didrachma decem: quæ est quinta pars coronati. Hanc autem summam post Christum Vespasianus Iudæis indixit viritim soluendam, & in capitolium deferendam, siue quod tantundem templo offerre soliti erant, siue fortasse quod parem summam Iudæis Augustus Cæsar exegisset: qui primis illis Cirenio præfide censum imperauit. Vnde infert: Ergo liberi sunt filij. Paululum multis incommoda videtur hæc illatio. Cum enim præmisset Christus: Reges terræ à quibus accipiunt tributum, à filiis suis, an ab alienis: Petrus quæ subiunxisset ab alienis, videbatur inferendum: Ergo liberi sunt regum terræ filij. Sed Christus Petro loquens intelligenti cuius esset per naturam filius. Petrus autem & alij Apostoli per gratiam nempe patris & regis cœlestis filij tantum intulit Christus: Ergo liberi sunt filij. Nam si regum terræ filij liberi sunt, sunt & filij regis cœlestis. Vitandi tamen scādali gratia, quod nō debebat, solui iussit: scilicet staterem casu repertam. Est autē stater idē quod siclus,

scelus, valens bis didrachma quem, pro se & Petro. Pro singulis videlicet didrachma solui iussit.

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

Dignitatem in humilitate Christus constituit, Ideo superbiam fugiendam & scandalum in fratrem etiam vsque ad membrorum abscissionem. Insuper fratris correptionem præcipit per ouis perditæ inuentionem, & ingrati beneficentiæ serui repetitionem.

Iñ illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicens: *Quis putas maior est in regno cælorum? Et aduocans Iesus paruulum, statuit eum in medio eorum, & dixit: Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum. Quicumque ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cælorum. Et qui suscepit unum paruulum talem in nomine meo, me suscipit.*

† Mar. 9.

c.

Luc. 9. f.

1. Cor.

14. d.

Non placent Buccero qui dicunt huius disputationis causam ortam esse, quod Christus Petrum in soluenda didrachma cæteris prætulisset, quasi sensim significaret illum alijs præficiendum. Quia inquit, hæc disputatio facta est in itinere ad Capharnaum, vt tractat Marcus cap. 9. Cuius oppositum est præcedentibus & sequentibus constat. Nempè quia inter pares post eius discessum eligendus esset, qui alijs vice eius præset. Atqui primus fidem Christi alijs tacentibus cõfessus est, quidni alijs præficiendum censeret. Ex sequentibus verò, quod Petrus humilimo loco natus, & humiliori arti addictus, qualem vult dominus cæteris in Ecclesiasticis dignitatibus modò nihil vitiorum obsistat præficiendum. Quandoquidem nisi efficiantur sicut paruuli indigni sunt regno cælorum. Vbi docet modum quo vere paruuli & humiles efficiamur, si à veteri scilicet homine cõuersi morum conuersatione, in nouitatem vitæ transeamus, & abiecta animi elatione, quam pueri nesciunt superbire & indignari dediscamus. Verè puer aut irasci nequit, aut confestim mitigatur. Regnum autem cælorum aliquando pro Ecclesia sumitur, hic autè sumi videtur pro ipsa cœlesti patria, in qua Christus qui

tunc abiectus videbatur, regnaturus erat cū suis: Vide-
turque tunc eos φιλοτιμία quardā & ambitio cœpisse de
prælatura in vita futura. Ad quæstionem autem eorū re-
spondet Christus de prælatura in regno cœlorum futu-
ra. Quandoquidem nemini datur in regno cœlorum,
non modo non præesse, sed nec esse aut illud intrare, ni-
si prius efficiatur vt paruulus, qui nulla capitur φιλοτιμία
aut ambitione.

*Qui autem scandalizauerit vnum de pusillis istis qui in me
credunt, expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo ei-
us, & demergatur in profundum maris.*

Mola asinaria Græcè μῶλος ὀνικος. Et est molédini mo-
la inferior, quæ Græcè simpliciter ὄνος dicitur. Latinis mo-
la vt superior catillus: et si ὄνος interdū significat asinum.

Vt mundo à scandalis. Necessè est enim vt veniât scanda-

† De no- la: veruntamen † v̄x homini illi per quem scandalū venit.

ui operis Scandalum generali vocabulo dicitur occasio lapsus
nūcia ca. & ruinæ alicui: & hoc modo bonis & malis competit.

Cum ex Nam Christus lapis scandali dicitur, & sana eius doctri-
niuncto. na scandalum Pharisæis erat. Aretius autem scandalum

Mar. 9. f. dicitur quicquid per se malum est: aut si non per se malū,

Luc. 17. a imprudenter tamen neque temporari dictum, alijs inde

Sup. 5. c. peccandi occasionem affert, nullam aliunde secum ferens

maioris boni occasionem. Væ ergo mundo à scandalis,

Id est, infœlix & maledictus est mundus ob infinita in

eo scandala: tantoque infœlicior quāto necessè est vt ea

veniant. Necessè quidē non necessitate absoluta, sed con-

ditionata, quando scilicet ita corruptus est mūdus, vt vix

sine scandalo in eo viuatur. Necessè est etiam esse scanda-

la eo modo quo Paulus: ✠ Oportet inquit, hæreses esse,

vt qui probati sunt, manifesti fiant. At ne quis ideo existi-

met impunè sibi fore, si cuiquam scandalo fuerit, subdit

Christus: Væ homini illi per quem scandalum venit.

† Si autē manus tua vel pes tuus scādalizat te, absconde eū,
et projice abs te. Bonū tibi est ad vitā ingredi debile vel clau-
dum, quā duas manus vel duos pedes habentē mitti in ignē
eternū. Et si oculus tuus scādalizat te, erue eum, & projice
abs te: bonum tibi est vnum oculum habentem in vitā in-
trare, quā duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.

Nec

✠ 1. Cor.
11. d.

† Mar. 9.
f. g.
Sup. 5. c.

Nec ista de corporis membris intelligit, sed parabolicè vt supra cap. 5. dictum est, de socijs, amicis vel ministris, quos vice membrorum habemus, & quorum si scandalo nobis sit eorum consortium, non minus fugiendum nobis est, quàm aliquid membrorum nostrorum amputarem, si cæteris vel toti corpori foret noxiũ. Præstaret. n. absq; illis saluos fieri quàm cum illis in æternum perire.

Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei qui in cælis est.

†Psal.

33. b.

Eccle. 5. b.

Reuera pusillos istos, & paruulum quem ad se vocatum Iesus amplexus est, accipere debemus, quòd eiusmodi ætas infirma, nihilque in sese opis habens Deo curæ sit, tantoque fortasse maiori, quanto vnde pendeant aliam non habent: quos non modo offendi non vult, sed neque propter infirmitatem contemni: quos tanto ipse dignatur honore, vt angelos eorum faciem patris semper videre asserat. Quod cum de alijs non neget, non tamen asserit. Potest tamen de his pusillis & pueris locus intelligi, qui etsi grandiori sunt ætate, animi tamen abiectione & humilitate vitæq; simplicitate & cædore pueros referunt, inque proprijs oculis abiecti nullam suam curam habent, totos se domino credentes. Vnde constat angelos ad custodiã hominis deputatos, qui quotidie Deum vident inquit Hilarius. Hi igitur spiritus ad salutem humani generis emissi sunt: neque enim infirmitas nostra nisi datis ad custodiam angelis tot tantisque spiritualium cælestium nequitijs obfisteret. Opus ad id fuit naturæ potioris auxilio, & hoc ita esse ex his dictis docemur, quibus trepidum ac pauentem Moysen dominus confirmat, dicens: Ecce angelus meus antecedit te. Hæc ille. Hos igitur paruulos & humiles despiciere non est tutum, etsi non propter illos illorumque humilitatem & abiectionem, saltem propter illorum custodes, qui tantam apud Deum habent libertatem & conuersationem, vt eius semper faciem videant, & fruuntur.

Venit enim filius hominis saluare quod perierat.

Quo istud enim referatur difficultas est. Nam si ad ipsum verbum contemnatis referas, cum Christo tẽpore

Rom. 11. c totum hominum genus perijisset, & omniaque Deus in incredulitate cōclusisset, vt omnium misereretur, illi magis videbantur perijisse, qui cū maiores natu essent, plura & actualia peccata habebant, quā pusilli & paruuli siue atate siue morum candore. Ad quod dicere possumus, quōd si tunc omnes perierant, illi tamen magis perijisse videbantur, qui ne minimum quidem in se adiumenti habebant, vnde aberrantes redire in viam possent non lumen rationis, quod super vnumquenque signatum est. Nimirum quod in paruulis aut nullum propē est, aut efficacīe quā minimā, quale est in puenis, & ideo ne condemnatis inquit illos. Venit enim filius hominis saluare quod erat abiectius, imprimisque quod planē videbatur perijisse: nihilque in sese opis habebat ad consequendam salutem.

† Lu. 15. a. † *Quid vobis videtur? si fuerint alicui centum oves, et errauerit vna ex eis, nunquid relinquit nonaginta nouem in montibus, & vadit querere eā quae errauit? et si contigerit vt inueniat eam: amen dico vobis, quia gaudet super eam magis quā super nonaginta nouem, quae nō errauerint. Sic non est voluntas ante patrem vestrum qui in caelis est, vt pereat vnus de pusillis istis.*

Parabola ouis palabundae & perditae super cuius inuentione tantū gaudij possessori accidit, ostendit Christus non temerē fieri quōd curā sibi sint pueri & pusilli ab omnibus alioquin neglecti & derelicti. Si enim qui centū oves habet, tā sollicitus est vna relicta vt eius gratia reliquas omittat incustoditas, nihil mirū si inter tot electos patris pueros & pusillos, qui centesima & minima pars electorū sunt, qui praesidio destituti praeter quā diuino, sollicitē requirunt, & studiosē amplexatur Christus quorum neminem perire vult pater caelestis.

† Lu. 17. a. † *Si autem peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum: si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium testimonium stet omne verbū. Quōd si non audierit eos, dic Ecclesiae: si autem Ecclesia nō audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.*

Paulo

Paulò antè vetuit. Christus ne cui scandalo essemus, maxime in pusillis: nunc autè amplius in hoc totos nos esse vult, vt quàm studiosissimè poterimus fratrum nostrorum salutè quæramus: illosq; qua fieri poterit diligètia lucrèmur. Quod verò ait: Si peccauerit in te, non est solum intelligendù, de eo peccato quo quis recta & directa fratrem afficit iniuria, sed de omni peccato etià, siue recta feratur in Deum, siue in proximum. Qui enim fieri potest, vt verè Christianus quouis peccato fratrem non offendar. Qui enim iubetur Deum & proximù diligere quomodo non illorù iniuria affici potest? Nemo enim alterius iniuriam non suam facere debet & ab ea faciendâ proximù deterrere tenetur. Primumq; & seorsim atq; clàtestibus peccantè corripere, vt ne indignatus peccatù suum alteri detectù monitionè rejiciat. Qui si audierit magnum corripienti lucrù asserit emendati fratris: sin audire recusauerit, adhibendi testes: quos etiam si contempserit, Ecclesiæ dicendum, Sed hic scrupus est quid hic Ecclesiæ nomine intelligere velit CHRISTVS. Nò enim ipsam Ecclesiæ vniuersalis congregationem intelligi vult, quam toties congregare difficillimum esset quos peccantis fratris conscij sumus: multominus quod vult Buccerus, Ecclesiam vicinorum aut familiarium & affinium intelligas: Sed Ecclesiæ præfectum & prælatum, qui hac in re vices gerit Ecclesiæ. Quem scilicet præfectum si proximus peccans non audierit, vult Christus eiusmodi rebellem & præfractum fidelium còsortio & communionè abijci (quod est excommunicari et prorsus abijci) quomodo olim Iudæi & ethnicos & publicanos Iudæos abijciébât respectuique habebant. Qui autem publicani antè dictum est. Ethnicos autem lege constat quàm aduersarentur Iudæi.

Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo. Et quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælo.

Vt inculcet hominibus parendum illis, scilicet qui præfunt Ecclesiæ, potestatem subdit ipsi cõcessam, quos scilicet ligauerint, ita vt in Ecclesiæ militantis consortium, eiusque communionem intrare non possint ligati: similiter in Ecclesia triùphante, & in cælis existente

capite.
Nouit.
De
test. ca. In
omni .45
di. cap.
Sed illud,
† Deut.
17, b.
2. Cor.
12.
Heb. 5. c.
† 11. q. 3.
cap.
Audi de
niq; .25. q
8. cano.
Incestuo
si.

re: & quos super terram soluerint, liberam eis potestate regrediendi in Ecclesiam facientes, hi similiter soluti sunt & in cælis: tam scilicet efficax est congregata in Christo Ecclesiæ unio.

† Ho. 8. c.

Dist. 20.

cap.

De quib.

24. q. 1. ca.

Audi-

mus.

Alienus.

Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcunque petierint, fiet illis à patre meo qui in cælis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.

Nec sola Ecclesiæ cōgregatio Deo grata est, quinimo duorum in Christi nomine congregatorum consensus à patre cœlesti postulata exigit. Quandoquidem quoties etiam duo vel tres ad differendum de fide, dogmatibus, & præceptis diuinis, Christus præsens semper adest. Verum quia etiam vni iustè viuenti & quæ iusta sunt doctenti vel scribenti, Christus adest, vult tamen manifestare, quantum illi placet concordia atque vnanimitas inter fideles, quos in vnione Ecclesiæ colligare desiderat.

† Lu. 17. a

Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine, quoties peccauerit in me frater meus & dimittam ei? † Usque septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.

Hic certus numerus pro incerto ponitur. Significat enim semper esse remittendam fratris iniuriam, etià infinitis. Vti sexcenta pro numero immenso latinis vsurpanti solet. Nā Chrysostomus inquit Septuagies septies nō significat determinatum numerum, sed immensum continuū, & semper. Et est septenarius numerus apud Hebræos frequens, de quo non est scolasticæ philosophari.

Ideo assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cœpisset rationem ponere, oblatu est ei vnus qui debeat ei decem milia talenta. Cum autem non haberet unde redderet, iussit eū dominus eius venundari, & uxorem eius, & filios, & omnia quæ habebat, & reddi. Procidens autem seruus ille orabat, eum dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Misertus autem Dominus serui illius, dimisit eum, & debitum dimisit ei.

Regnum

Regnum cœlorum Ecclesia dicitur, quæ quomodo regi homini assimilatur, non facile video, nisi ex capite ipsius, quod est Christus qui est verus rex regisque filius. Nihil autem aliud vult hac parabola Christus quam quod Ecclesia semper parata sit misericordiam petenti facere, & debita deprecanti remittere: nosque iniuriam ac debita deprecanti dimittere oportere: quia semper remittere oportet, qui semper est paratus respicere: quoniam qui non ignoscit deprecanti, seipsum priuat de misericordia consequenda.

Egressus autem seruus ille, inuenit unum de seruis suis, qui debebat ei centum denarios: & tenens suffocabat eum, dicens: Redde quod debes. Et prociens seruus eius, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Ille autem noluit, sed abiit, & misit eum in carcerem donec redderet debitum.

Qui verò acceptæ gratiæ immemor, crudelis in alium extiterit, in eum vult Ecclesiam animaduertere. Videtur quoque Christus per regem istum patrem cœlestem intelligere voluisse, cum inquit: pater meus cœlestis sic faciet vobis &c. Quid autem valeant centum denarij, quidque valeant decem milia talenta, vide ex Budeo.

Videntes autem serui eius quæ fiebant, contristati sunt valde, & venerunt, & narrauerunt domino suo omnia quæ facta fuerant. Tunc vocauit illum dominus suus, & ait illi. & Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo oportuit & te misereri serui tui, sicut & ego tui misertus sum? Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus, & quoadusque redderet uniuersum debitum. Sic & pater meus faciet vobis si non remisistis uniusquisque fratri suo de cordibus vestris.

Ex his vides quantum compassio Deo placeat, & contra quantum incompatibilitas illi displiceat, quæ nec etiam mansuetis est grata hominibus. Hic autem ingratus priorem nactus gratiam, seipsum condemnauit: qui cum domini sui misericordiam consecutus, sui etiam serui misericordiam non est motus: ideo damnatur ad debitam etiam remissi per solutionem. At si quod remissum est, iterum repetatur, quomodo sine penitentiâ sunt dona
Dei

† De cō-
secr. dist.
4. ca.
Quomo-
do in fi.
† Sup. 5. d.
Luc. 12. g.

✠ Ro. 11. d

Dei? intellige vniuersum debitū ipsum peccatum, quo tanta domini gratiæ ingratus, nec exiguum fratri debitum remittere voluit: quod peccatum tam graue fuit, vt illud decem milium talentorum debitum æquauerit. Neque enim formam supplicationis veritus est, qua & ipse misericordiam percepit, neque sermone placatus est, quo & ipse seruatus erat.

CAPVT DECIMVMNONVM.

Probata matrimonij inseparabilitate libelli repudij rationem tentantibus Pharisæis reddidit. Vnde triplices docet eunuchos, diuites regno cœlorum indignos, paruulos verò & pauperes dignos prædicat.

† Mar. 10. 2.

E† factum est cum consummasset Iesus sermones istos, migravit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans Iordanem: & secutæ sunt eum turbe multæ, & curauit eos ibi.

Vt plurimum Christus post doctrinam transit ad miracula, & post sanatas animas sanat & corpora. Quod vt faceret appropinquauit Ierosolymam vti passurus erat, relicta Galilæa vbi tam sancta dogmata seminauerat.

† Ge. 1. d. *Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, & dicentes:*
 Mar. 10. a. *Si licet homini dimittere uxorem suā quacunq; ex causa?*
 † Ge. 2. d. *Qui respondens, ait eis: Non legistis, quia? qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam fecit eos? Et dixit: † Propter hoc dimittet homo patrē & matrē, & adheret uxori suæ, & erunt duo in carne vna. Itaq; iā non sunt duo, sed vna caro.* † Quod ergo Deus cōiunxit, homo nō separet.

d. Memores Pharisæi quid de connubio Christus supra † De trās ca. 5. docuisset tentant eum, an quoquo pacto liceat conlatio epif- iugium pati diuortiu: vt si diceret licere, opponerēt illi co. c. licet quod superius docuerat: Omnis qui dimiserit uxorem dist. 26. c. suam excepta fornicationis causa, facit eam mœcham. Et Deinde. qui dimissam duxerit, adulterat. Si verò diceret non licere, opponerent illi legem Moyfi, cui si aduersaretur, Sūt qui di ipsam accusarent: Dominus autem docet suam doctrinam legi Moyfi conformem, eòsque malè illam legem Scribit. interpretari, nempe quòd esset permissio, & non lex: cum

cum dominus ab initio legem tulisset de non separando coniugio dicens: Erunt duo in carne vna, id est, sic in uicem colligati esse debent mutua amicitia, vt separari non possint ab inuicem, quippe quia vnum sunt. Quod ergo lex diuina sanxit, humana dissoluere nequit.

Dicunt illi: † Quid ergo Moyses mandauit dare libellum repudij, et dimittere? Ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras ab initio autem non sic.

Legem igitur Moyfi illi obijciunt, qua soluebatur matrimonium, quam in caput eorum retorquet, latam videlicet propter eorum impatientiam in uxores & crudelitatem, qui sepe illas morte afficerent, & ideo ad vitandas caedes hoc tanquam minus malum illis à Moysse permillum est.

Dico autem vobis quia † quicumq; dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur: et qui dimissam duxerit, mœchatur.

Hic notanda sunt multa. Primum, quòd non licet dimittere uxorem nisi fornicariam: secundo quòd non sic dimittitur, neque ita est verum diuortium, vt liceat viro dimissa fornicaria alteram ducere, cum expressè Christus dicat, & aliam duxerit, mœchatur. Neque valet dicere quod hic Buccerus, quòd hoc intelligitur, qui aliam duxerit priore repudiata sine causa legitima, cum expressè CHRISTVS loquatur de eo qui eam dimittit ob fornicationem. Quod licitum quidem facit: sed ita tamè vincetus manet, vt aliam superinducere nequeat. Nam si hoc non intelligeret Christus, non responderent discipuli: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Vide eos qui de hoc scripserunt aduersus Erasmus. Et qui dimissam duxerit, mœchatur. Falso hic Caietanus dimissam interpretatur non fornicariam, cum nulla sit questio nisi de dimittenda fornicaria.

Dicunt ei discipuli eius: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere.

Id est, si ita est vincetus homo vt dimissa fornicaria ducere aliam nequeat, graue est iugum, ijs presertim qui contin-

† Deuter.
24. a.
Sup. 5. c.

† 28. q. 1.
Idololatria.

30. q. 1 Ad
lumina.
De con-
uers. cõ-
iug. ca.
Ex publi-
co ca. Ad
apostoli-
ca. De di-
uortijs. c.
Gaude-
mus.

continere non possunt. Respondit Christus id verum esse, dicens.

Qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.

Id est, Non omnes continentiae capaces sunt, sed quibus datum est. Quemadmodum scriptum est. Sap. 8. d.

✠ Sap. 8. ✠ Quoniam alter non possum esse continens nisi Deus det. Nam interpretari vt Bucerus: Quod discipuli existimarent rem grauem & molestam perpetuo adhaerere vxorificedae aut morbosae, falsum illud est. Quippe qui nullam molestiam corporalem ducerent, obdurati animo ad omnia ab aduersarijs pro Christo ferenda. Sed graue illud ducerent quod absque speciali Dei dono homo ferre non posset.

Qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sunt enim eunuchi qui de matris utero sic nati sunt, & sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus: & sunt eunuchi qui seipfos castrauerunt propter regnum caelorum. Qui potest capere capiat.

✠ Ibidē. De eunuchis ait Hilarius: ✠ In vno possunt naturam, in altero necessitatem, & in tertio voluntatem. Naturam in eo qui ita nascitur, necessitatem in eo qui ita factus est, & voluntatem in illo qui spe regni caelestis talis esse decreuerit, cui nos similes effici si tamen possumus admonuit. Hæc ille. Hi autem postremi vt expeditius Deo vacent continere propofuerunt, de quibus Paulus .1. Corin. 7. f. ✠

✠ 1. Cor. 7. f. ✠ Qui sine vxore est, sollicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat Deo. Hoc autem cum omnium non sit, sed quibus à Deo datum est, rectè subiungit: Qui potest capere capiat. De morali expositione huius loci, vide Gregorium Nazianzenum. Quod autem ait: Qui potest capere capiat, indicare videtur id quod Paulus .1. Cor. 7. f. ait. Cum hortaretur ad constantiam, & virginitatem: ✠ Porro hoc ad vtilitatem vestrâ dico, non vt laqueum vobis iniiciam. Ita Christus ait: Qui potest capere capiat, Id est, qui continentiam habet à Deo, contineat.

✠ Ibidē.

† Mar. 10. b. Tunc oblati sunt ei paruuli, vt manus eis imponeret & oraret. Discipuli autem increpabant eos. Iesus vero ait eis:

† Sini-

† *Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire: talium est enim regnum cœlorum. Et cum imposuisset eis manus abiit inde.* † Lu. 18. c.

Lucas habet βρεφῶν, id est, Infantes quibus manus imponeret & oraret. Ista autem manuum Christi impositio & oratio supra pueros tantum effectam habuisset quantum postea baptismus nondum institutus. Mirum quod per eam manuum impositionem spiritus sancti gratia conferebatur, quæ baptismi aequiuebat. Quem admodum actuum octauo scribitur, quod Apostoli imponerent manus super illos, & accipiebant spiritum sanctum. Ita quod post hanc manuum impositionem nondum instituto baptismi, decedentes paruuli etiam incircumcisi saluati fuissent. His itaque uerbis cõuincuntur anabaptistæ, qui pueros negant baptizandos, quibus tunc erant similes discipuli, qui ex ignorantia & simplicitate pueros ad Christum adduci nolabant, tãquam impotes & incapaces diuinæ gratiæ: quos Christus increpat, dicens: Nolite eos prohibere venire ad me: talium est enim regnum cœlorum. Vbi per uerbum talium non excluduntur paruuli, sed innuitur, quod tã ipsorum qui doli capaces non sunt, & gratiæ gratis oblatæ sunt participes, quàm talium, id est, eorum qui similem animi candorem habent & innocentiam, est regnum cœlorum.

‡ *Et ecce vnus accedens, ait illi: Magister bone, quid boni faciam, ut habeam uitam æternam? Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? Vnus est bonus Deus: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Dicit illi: Quæ? Iesus autem dixit: Non homicidium facies. Non adulterabis. Non facies furtum. Non falsum testimonium dices. Honora patrem tuum et matrem tuam. Diliges proximum tuum sicut teipsum.* † Mar. 10. b. Lu. 18. d.

Cum quidã iuuenis audiisset Christum promittentem paruulis regnum cœlorum, cupidus ipse regni cœlorum, dñm rogat nõnne & ipse capax esset, & quid illũ facere oporteret. Rogat igitur: Magister bone, &c. Cui respondet Christus: Quid me interrogas de bono? Id est, (sic enim Græca habent.) Quid me bonum dicis? Vnus

Vnus est bonus Deus. Id est, nemo bonus nisi Deus. Nō quōd Christus negaret quemquā hominū aut Christum etiam bonum esse. Sed quod verum boni nomen, vt independentem significat bonitatem: & id quod perfecte naturaque sua non ab alio bonum est, vni Deo competit: neque Christus quatenus homo propriē & independentem siue essentialiter bonus: Vult autem his verbis docere Christus: quicquid in nobis boni inest, ne nobis tribuamus, sed vni Deo acceptum ferendum est.

Dicit illi adolescens: Omnia hæc custodiui à iuuentute mea quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia que habes, & da pauperibus: & habebis thesaurum in celo: & veni sequere me.

In hac sententia indicat Christus alia esse præcepta, alia consilia: & quod præcepta quidem seruantibus ingressus in vitam æternam promittitur, ea autem quæ perfectionis sunt, amplectentibus, & vltro omnia propter Christum relinquentibus, atque in pauperes elargientibus, amplius quid promittitur quàm vitæ ingressus, scilicet in ea vita & celo thesauri possessio. Non hic igitur præceptum est, neque enim exigit Deus possibilem à Christianis perfectionem: sed docet quōd qui eam volet assequi, plura ei esse facienda quàm alijs. Consilia enim Evangelica, cuiusmodi sunt de relinquendo pallio auferenti tunicam: eique qui alapa cæsus est, altera gena offerenda, nequaquam præcepta sunt, nisi exigente fidei necessitate, aut summo aliquo bono necessario. Nota autem quōd non ait: Si vis perfectus esse renuncia omnibus quæ habes, & sequere me, quod vulgo boni religiosi faciunt, sed maiorem indicauit perfectionem, cui scilicet, adiuncta sit misericordia voluntariæ paupertati: prius erogatis in pauperes facultatibus omaibus. Et veni inquit, & sequere me. Expeditius bene ambulat, qui terrenis facultatibus abiectis, iam deoneratus est, quæ nullus facere potest, nisi qui Christum

† Mar. 10. sequi cœperit.

c.

‡ *Cum audivisset autem adolescens verbum, abiit tristis. E-*
Luc. 18. d. rat enim habens multas possessiones.

Cum

Cum autem iuuenis audiret iacturam diuitiarum terrenarum diuitias caelestes emendas, abiit tristis, quod pluris faceret diuitias suas, quas plus aequo diligebat, quam ipsum caelestem thesaurum. Quod praedicatoribus valet: vt auditores moneant, ne tãtopere diuitijs animum adiungant, quodd hæ soleant à Christi regno auertere.

Iesus autem dixit discipulis suis: Amen dico vobis, quia ¶ Mar. 10. c. Luc. 18. c.
 † diues difficile intrabit in regnum caelorum. Et iterum dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum caelorum. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde dicentes: Quis ergo poterit saluus esse? Aspiciens autem Iesus, dixit illis: Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt.

Camelus de se nõ animal modò significat, sed funem nauticum, quem Galli vocant (*chable*) Cum autem nullius acus foramen tam magnum sit, vt intrare eo possit Camelus funis. Significatur ὀπίσθοι καὶ; non quidem impossibilitas, sed magna difficultas vt diues saluetur quod vt plurimum qui multa possident, multum hic afficiuntur, minimum de salute sua solliciti. Apud Marcum autem. 10. cap. mitigans hunc locum Christus, cum eo discipuli scandalizarentur, interpretatur, dicens: Filii quã difficultè est confidentem in pecunijs in regnum Dei introire. Quod autem ait Christus: Apud homines hoc impossibile est, non est intelligendum quod simpliciter sit impossibile: Cum Abraham & alij diuites saluati sint: sed intelligendum est impossibile admodum difficile, quemadmodum Paulus ad Heb. ait cap. 6. ✠ Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, ✠ Heb. 6. a. &c. Aut intellige quod apud homines autem impossibile est, Id est, sola hominis virtute.

Tũc respondens Petrus dixit ei: † Mar. 10. d.
 † Tũc respondens Petrus dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis? Iesus autem dixit illis.

Vel hinc liquet nõ malum esse spe retributionis bonum agere: Iuxta illud Psal. inclinaui cor meum ad faciendas iustificatiões tuas in eternũ propter retributionẽ.

Amen dico vobis, quodd vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suae.

Regenerationem vocat resurrectionem, cūm ad vitā immortalē omnes resurgent, neque enim vita præsens tam genesis est & generatio, quā *φύσις* & interitus. *Sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël.*

Non modò hic iudicantes condemnantes significat: sed iudicare, hic pro iudicaria potestate sumitur, quā nō modò impijs supplicia, sed iustis etiam assignantur præmia: quòd indubiè iudicanti Christo tanquam afflores futuri sunt Apostoli.

† 28. quæ.
1. cap. 1.

† *Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam eternam possidebit.* † *Multi autem erunt primi nouissimi et nouissimi primi.*

† Mar. 10.
d.

Nimirum multa plura accipiet etiam in hoc seculo, qui tot reliquerit temporalia, sed propter Deum, quia nec centuplum solum, numerus enim certus pro incerto ponitur. Nam minimum bonum spirituale, utpote gratia, maioris est momenti quolibet temporali bono.

CAPVT VIGESIMVM.

Aequalis laborantibus in vinea domini redditur merces: mater filiorum Zebedæi cum filijs suis patitur repulsam, vnde indignatos cæteros discipulos **CHRISTVS** iuxta cuiusque simplicitatem ordinat,

inde exiens duos cæcos in Iericho illuminat.

Simile est regnum cælorum homini patrifamiliâs, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. Conuentione autem facta cum operarijs ex denario diurno, misit eos in vineam suam. Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro ociosos, et dixit illis: *Ite et vos in vineam meam, et quod iustum fuerit dabo vobis: illi autem abierunt.* Iterum autem exiit circa sextam et nonam horam, et fecit similiter. Circa undecimam verò exiit, et inuenit alios stantes, et dixit illis: *Quid hic statis tota die ociosi? dicunt ei quia nemo nos conuocauit.* Dicit illis: *Ite et vos in vineam meam.*

In

In fine præcedentis capitis dixerat: Erunt primi nouissimi & nouissimi primi, id est, multi qui in oculis suis sunt sibi abiecti, ac vix loco nouissimo digni reputati, qualis publicanus, primi erunt in regno cælorum, etiam præmio vitæ æternæ digni. Qui autem primi sunt, primoque loco & magna dignitate ac merito censentur apud homines, vt Pharisæi, nouissimi erunt in regno & præmio. Hoc autem nunc præfens parabola probat. Regnum itaque cælorum hic aut pro rege cælesti Deo sumitur, qui in præmiorum distributione parabola huius patrem familiâs imitatur: qui quanta & qualia, quibusque vult laborantibus in vinea, id est, in Ecclesia domini præmia largitur. Quod si regnum cælorum pro rege ipso sumatur, sic intelligitur: Simile est regnum cælorum, id est, similis fit in regno cælorum præmiorum distributio, quomodo in hac parabola operantibus in vinea paterfamiliâs distribuit: cui tantundem dare placuit nouissima hora ad operandum venientibus, quantum his qui prima hora venerunt. Sic latroni qui nouissima hora ad operandum venit, cælestis præmij denarium largitus est, quemadmodum & his qui totam penè vitam ex virtute etiam Deo vixerunt. Igitur paterfamiliâs iste Deus pater est, qui exit operarios conducere in vineam suam, id est, spiritu suo sancto atque diuino instinctu ad fructificandum in Ecclesia sua munit. Quod autem alios primo mane, alios tertia, sexta, nona, & vndecima hora conducit, significat quod citius alios, alios tardius ad bene viuendum & operandum conuertit. Quod autem conuenit & paciscitur cum operarijs ex denario diurno, id est, pro diurna vnicuiusque diei opera, intellige per diem qua vnusquisque operatur, vitam præsentem, propter cuius breuitatem dies potius quam vita dicitur. Quoniam teste Dauid: ✠ Mille anni ante oculos domini, tanquam dies ✠ Psal. 89 hesternæ quæ præterijt. Denarius autem pactum diurnæ operæ vitæ æternæ est, quam pactus est dare Deus totum diem, id est, totam vitam in vinea Ecclesiæ suæ laborantibus atque operantibus. Scriptum est autem istud pactum & conuentum capite præcedente: Si vis ad vitam ingredi serua mandata, id est, opere

rare in vinea mea, & fac quod tibi præcipio, & vitæ æternæ denarium tibi dabo. Cum autem paulopost subdit: Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, voluit indicare alia esse præcepta, quæ nos omnes obligent, alia consilia, quæ solû obligent seipfos obligantes. Quod verò hora tertia, sexta, nona, & vndecima egressus, ociosos stantes in foro operarios inuenit: significatur quod antequam dominus per gratiam præuenientem, & inspirationem suorum corda ad bene operandum inuitauerit, quantacunque naturalium bonitate & gratia valeant, ociosi stant in mundi huius foro, nundinationeque ac strepitu ab omni opere bono vacantes: Vbi autem pollicita mercede in vineam mittit, id est, ad fructificandum in Ecclesia sua, inspirat, cõfestim abeunt. Nescit enim tarda molimina spiritus sancti gratia. Vnde rectè ocij causam interrogati respondent, quia nemo nos conducit. Quibus verbis innuitur contra Luteranos quòd spe præmij liceat ad bene operandum accedere, sicut cap. præcedenti diximus, cum & iustam istorum excusationem accipiat dominus. Prætereaque iustam mercedem operantibus polliceatur. Tanta est enim hominum naturæ imbecillitas ac fragilitas quòd nisi ad bene agendum & operandû, prior Deus nos inuitaret, insuper & præmium adijceret, totam diem. i. totam vitam ociosi staremus, atque ab omni opere feriareremur.

Cum autem sero factum esset, dixit dominus vineæ procuratori suo: Voca operarios & redde illis mercedem, incipies à nouissimis vsque ad primos. Cum venissent ergo qui circa vndecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. Venientes autem & primi arbitrati sunt quòd plus essent accepturi, acceperunt autem & ipsi singulos denarios. Et accipientes murmurabant aduersus patrem familiæ, dicentes: Hi nouissimi vna hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstus.

Cum diem totam esse hominis vitam dixerimus, huius diei sero cuiusq; mors est. Siquidem ad singulos respiciamus, si ad vniuersa, tempus est iudicij. Cum vineæ Dominus Deus pater procuratori suo, bonorumque suo-

suorum dispensatori Christo iubet vnicuique operario in morte, iubebitque amplius in iudicio extremo mercedem suam reddere. At quod qui vndecima hora venerant, singulos denarios acceperunt, quemadmodum & qui prima, significat gratuitam esse Dei remunerationem: neque sic eum alligari nostris operibus, vt minus ei tribuat, qui minus operatus est. Nam vt August. ait: Sua dona facit Deus, in nobis nostra merita (Hic tractat quomodo debeamus mereri, & quid ad cōdignum.) Quod autem primi murmurant indignantes parem illis mercedem numeratam, qui vnam tantum horam laborauerant, non inuidiæ istud est, sed indignationis humana tantum sapientis. Quomodo & Dauidem, & plerofque viros sanctos indignari, & vt ita dicam aduersus Deum postulare videmus, cumque Dei prouidentia velut expostulare, quod impiorum res in hoc seculo vt plurimum feliciter succedant, piorum verò infeliciter. Ideo concludit Euangelium nemini fieri iniuriam, cum ei qui minus laborauit, plus datur quā ei qui plus. Siquidem ei quod ex pacto & conuento debeatur, redditur. Itaque recte concludit Euangelium. Erunt primi nouissimi, & nouissimi primi: quia qui nouissimi venerant, absque vllius iniuria tantundem præmiati sunt, quantum & primi.

At ille respondens vni eorum, dixit: Amice non facio tibi iniuriam. Nonne ex denario conuenisti mecum? Tolle quod tuum est, & vade. Volo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi. Aut non licet mihi quod volo facere? an oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum.

Denarius idem quod drachma, valens decimam partem coronati nostri, id est, vt mihi quidem videtur tres solidos cum quatuor denarijs, aut dimidiato.

† Sic erunt nouissimi primi, & primi nouissimi: multi enim sunt vocati, pauci verò electi.

Quod autem concludit: multi sunt vocati, pauci verò electi, superioribus sic aduerte. Causa cur qui primi erant, nouissimi fiant, hæc est: quod etsi vocati sint tam multi suo tamen vitio non eligantur, præter paucos, prædicat igitur duo, & gentes præcessuras, & paucos e Iu-

† Sup. 19. d.

Mar. 10. c. Luc. 13. f.

dæis saluandos. Hic locus facit vt ambigamus de ijs qui prima hora cõducti sunt, an electi sint an reprobi. Quod si denarium vitam æternam interpretamur, reprobi esse non possunt, quippe quibus est redditus denarius. Si autem dicamus illos reprobos esse, necesse est denarium equiuocè sumere, ideo attentius vide locum.

Et ascendens Iesus Ierosolymam, assumpsit duodecim discipulos secretò, & ait illis: † Ecce ascendimus Ierosolymam, † Su. 16. c
Mar. 10. e † filius hominis tradetur principibus sacerdotũ & scribis
Luc. 18. f † & condẽnabunt eũ morte: & tradet eũ Gẽtibus ad illudẽdũ & flagellandũ & crucifigendũ: & tertia die resurget.

Bene ait: ascendens, quia à Galilæa in Ierusalem semper ascenditur. Quod autem secretò discipulos assumpsit de passione sua illis prædicturus, indicat non palàm ac passim cuius diuulganda esse Christi mysteria, sed ijs tantum qui solidi cibi capaces exercitatos habent sensus in scripturis. Et hic locus applicari potest contra eos qui dicunt passim omnibus vulgari lingua tradendam esse sacram scripturam. Præmonet autem eos passionis: ne superueniens nec opinatos illos nimium perturbaret. Rursus autem & resurrectionis meminit, vt leuiorem faciat de passione tristitiam.

† Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filijs suis, adorans & petens aliquid ab eo. Qui dixit ei: Quid vis? † Mar. 10. c.

Audierant Apostoli ex scripturis prophetarum Christum fore regem in Israël: quem & passim audiebant regem vocari. Et rursus audierant promissam sibi iudicariam sedem, quia reliquissent omnia & secuti illũ fuerant. Quod intelligentes duo filij Zebedæi Iacobus & Ioannes cognati eius arbitrati sunt quòd inter ceteros in dignitatibus essent præferendi, ideo matri persuaserunt primas in regno eius dignitates.

Ait illi: Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo. Respondens autem Iesus, dixit: Nescitis quid petatis.

Animo igitur propter audita elati, altumque sapientes præferri cupiunt reliquis Iacobus & Ioannes Zebedæi filij: quod ita dispensatum esse à Deo credimus, vt occasionem inde captaret Christus reprimendæ illorum ambitionis.

bitio-

bitionis, dicens: Nescitis quid petatis. Præmium enim petebant ante meritum, finem quæ obtinere volebant ante pertransitum medium. Aut enim stolidi mater, adhuc rudes discipuli carnalis affinitatis qua Christum attingebant ratione prælaturam affectabant. Potes hunc locum applicare aduersus eos qui Ecclesiastica officia atque beneficia hac affinitatis ratione ab affinis suis ambiunt, neque probitate præditis, neque literarum studio instructis atque præsidio.

Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Dicunt ei: Possimus.

Hic calix non tam vas ipsum quam poculum, seu magis potionem significat: sicut 23. cap. ipsum vas significat, cum dicit: Mundatis quod de foris est calicis, & paropsidis. Est autem metaphorica locutio, ut calix pro afflictionibus & perpassionibus sumatur. Sic infra 24. cap. Transeat à me calix iste. Sic etiam vulgò Gallis usurpanti solet parcemia cum dicunt: *Il luy a brassé vn breuaise, mais il le boyra luy mesmes*, cum innuere volunt in malum alicuius cessura, quæ illi alteri moliebatur. Græci hoc loco addunt quod & Marcus habet: aut baptismate quo ego baptizor, baptizari quod idem est cum præcedente. Nam CHRISTI mors & calix siue poculum dicitur & baptismus. At poculum quidem quod inebriet & dormire faciat. Inebriat enim quemadmodum testatur David de Christo loquens Psal. 22. ✠ Impinguasti in oleo caput meum, & calix meus inebrians quàm præclarus est. Dormire autem eum passionis eius calix & poculum fecit quòd illa potius somnus fuit quàm mors: ut ipse de se Christus ait, Psal. 3. ✠ Ego dormiui & soporatus sum, & exurrexi, quia dñs suscepit me. Baptisma autem dicitur, quod animas nostras sanguine suo purificauerit Christus, ut Apocalyp. 1. dicitur: ✠ Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Hinc factum est ut conformiter ad Christum Paulus baptizare usurpauerit pro affligere. 1. Cor. 13. ✠ Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? Curus loci explanationem vide suo loco in scholijs nostris super Paulu.

✠ Psal. 22
b.

✠ Psal. 3. a

✠ Ap. 1. b.

✠ 1. Co. 15
d.

At illis: Calicem quidem meum bibetis: sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à patre meo.

Hoc est, mortem quidem pro me sustinebitis: & vt Græci hoc loco addunt vt supra baptisinate quo ego baptizor, baptizabimini, id est, afflictiones ac supplicia, perinde atq; ego feretis, sedere autè ad dexteram meam & sinistram, non est meum dare vobis. Cuius ergo est, dicat aliquis, si Christi non est? Quidam dicunt hoc loco superflue τδ vobis, & ideo dicunt quòd non est Christi quatenus hominis id donare: neque à patre, quòd ab æterno pater decreuit qui ad dexteram & ad sinistram sint sessuri. Quòd si vera hæc ratio, neque quicquam à patre CHRISTVS orare debuit, aut donare quicquam potuit. Nihil enim à patre definitum non est ab æterno. Cùm autem sequatur: sed quibus paratum est à patre meo, præstat vt legamus vobis, & exponamus cum Chrylосто. Non est meum dare vobis, qui carnales estis, atque ambitioni: sed humilibus quibus paratum est à patre meo: aut non est meum, quatenus homo sum, quem nondū planè Deum creditis, cuius temporale regnum suspicamini, ad illudque aspiratis.

† Mar. 10. f.
 † Lu. 22. c.
 † 93. dist.
 cap.
 Diaconi.
 9. q. 3. c.
 Nullus.

† Et audientes decem indignati sunt de duobus fratribus. Iesus autem vocavit eos ad se, et ait: † Scitis quia principes Gentium dominantur eorum: et qui maiores sunt, potestatem exercent inter eos. Non ita erit inter vos: † sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus.

Deliquerant duo fratres spe ambitionis, reliqui verò indignationis, & prope inuidiæ cuiusdam peccato tanguntur: quos ideo labi Christus finit, vt misereri discant aliorum fragilitatis ipsi suæ consenj. Inter quos & seculares grande vult esse discrimen. Nequaquam tamen damnat Christus iudiciariam ac bene ordinatam Christianorum potestatem: quippe quæ à domino Deo est, sed vult discipulos suos adeoque Christianos illum rejicere infidelium principum fastum, qui arroganti & insolenti dånatione vtuntur in suos: sed vicissim alterutris inferuire

inseruire ac ministrare. Admonentur autem hoc loco præcipue episcopi, ceterique Ecclesiastici prælati ne insolenti potestate abutantur in subditos: sed Paulum potius imitantur Christi imitatore, Corinthijs dicentem: ✠ Cùm essem liber, omnium me seruum feci, vt omnes lucrifacerem.

Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.

Animam sumi pro vita non modo in scripturis sanctis, sed & prophanis inuenimus. Pro vocabulo redemptionis Græci dicunt λυτρωσις, quod precium est, quo redimuntur captiui aut serui: nos autem serui peccati, captiuique & vinciti diaboli eramus.

† Et egredientibus illis ab Iericho secuta est eum turba multa: † Et ecce duo cæci sedentes secus viam, audierunt quia Iesus transiret: & clamauerunt, dicentes:

De horum cæcorum miraculo quod hic tractatur, dicemus Marci. 10. & Luca. 18.

Domine miserere nostri fili Dauid. Turba autem increpabat eos vt tacerent. At illi magis clamabant, dicentes: Domine miserere nostri fili Dauid. Et stetit Iesus, & vocauit eos, & ait: Quid vultis vt faciã vobis? Dicunt illi Domine, vt aperiantur oculi nostri: Misertus autẽ eorum Iesus tetigit oculos eorum. Et confestim viderunt, & secuti sunt eum.

Dauidis illum filium appellant, & indubiẽ illum Messiam esse cõfitentur. Iam enim vulgo receptum erat Christum ac Messiam ex Dauidis genere nasciturum. In hac historia tractare potes de sensu mystico ac moralis: & de concordia Matthæi & Luca.

CAPVT VIGESIMVM PRIMVM.

Christus cum pompa Ierusalem ingressus, eiectis è templo negotiatoribus reuertitur Bethaniam: Vnde redeundo ficui maledicit, in templo autem Iudæas multis parabolis conuincit.

ET ✠ cùm appropinquasset Ierosolymis, & venisset Bethphage, ad montem oliueti, tunc Iesus misit duos discipulos, dicens eis: Ite in castellum quod cõtra vos est, & statim inuenietis asinã alligatã, & pul-

† 1. Cor.
9. c.

† Mar.
10. g.
Luc. 18. g.
† Mar. 01.
g.
Luc. 18. g.
Sup. 9. c.

† Mar. 11.
2.
Luc. 19. c.
Ioã. 12. b.

Et pullum cum ea: Soluite, & adducite mihi? & si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia dominus his opus habet, & confestim dimittet eos.

Bethphage viculus est sacerdotum ad radices montis: Oliueti: qui interpretatur domus oris: & fidei confessionem significare potest. Quia vt Paulus Romanis ait: ✠ Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ite in castellum. Pro castelli vocabulo Græcè est τὴν κἀμυρ, quod villam castellum & pagum significat. Cumque loci nomen Euangelistæ taceant, non est de eo temerè pronuntiandum. Certè omnes castellum hoc Ierusalem interpretantur, abiectionis gratia ita nominatum. Vbi autem Latinus habet quod contra vos est, Græci habent τὴν ἀπενάντι, quod quidem magis significat quod ante vos est, & in cōspectu vestro, siue è regione, quomodo & cōtrà Latini vsurpant. Dicite quia dominus his opus habet. Non ait: dominus vester, sed simpliciter dominus, vt vniuersi dñm esse intelligat. *Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem:*

Ne putares eum vectoris opera indigni esse aselli & asinæ, ostendit cuius gratia ad se illos adduci iubeat. Nōpe vt adimpletam doceret Zachariæ, quam de ipso prædixerat cap. 9. prophetiam, vel suo prophetæ Iudæi crederent, ac tandem Messiam illum esse confiterentur.

✠ Zac. 9. b ✠ Dicite filiæ Sion: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, se-
Kai. 62. d. dens super asinam & pullum filium subiugalis. ✠ Euntes
Eoan. 12. d autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Iesus.

✠ Mar. 11. b Tò filiæ hoc loco dandi casus est, non vocandi plu-
Luc. 16. c. ralis numeri. Filia Siò verò hoc loco Hebraismus est, nō plus significat quàm Sionios. quemadmodum filia Tyri Psal. 44. pro Tyrijs. Et filia Aegypti Iere. 46. pro Aegyptijs. Sic Threno. 2. Filia Ierusalè & filia Siò. Et Isaie. 1. Derelinquetur filia Sion vt vmbra culū in vinea. Prophetia aut Zachariæ iuxta Hebræum sic habet: Exultatis filia Sion, iubila filia Ierusalè: Ecce rex tuus venit tibi iustus & Saluator, ipse pauper & ascendens super asinā, & super pullum filium asinæ. Hoc loco confer septuaginta cū Hebræis: Euāgelista aut magis recitauit prophetæ

phetae verba iuxta versionem Septuaginta aut Chaldaicam, quam iuxta Hebraeum, nonnullis ex Hebraeo omiffis: vrputa verbis illis iustus & Saluator. Quod autem propheta dicit pauper, pro quo Hebraea vox pauperem & afflictum significat: & Euangelista dixit, mansuetus, parum refert, cum Hebraea vox mansuetum etiam significet: neque mansuetus verè dici possit, qui non & ipse afflictus videatur. Vnde & mansuetudinem suam possit ostendere. Confydera cum docto Hebraeo, & magistro Matthæo Beroaldo.

† Et adduxerunt asinam et pullum, et imposuerunt super eos vestimenta sua, et eum desuper sedere fecerunt.

Non admodum refert sese hic torquere an Christum super vtranque asinam & pullum successiuè sederit, quod dicere videtur Matthæus, an super pullum tantum, quod dicere videtur Marcus, Lucas & Ioannes: qui tacent de asina, & de pullo tantum loquuntur. Nam dicere possumus, quod vel super vtrunq; sedit, vel quòd Matthæus synecdochicè locutus est, plurali numero vrès pro singulari, vel quòd reliquis Euangelistis sufficit de pullo rectasse. Quod autem super asinae filium subiugalis indomitum, videlicet vt nec ad vehendum bellè commedum sedit. Non laboro si eo referas, vt inde significare dicas Indomita quæque Christo tandem paritura, quanquam verbum hoc Hebraicum pro quo hic noster interpres habet pullum, non tam indomitum significet asinum, quam vestationi iam idoneum. De quo cõsule Hebræos. De allegorico autem & morali sensu postea.

† Plurima autem turba strauerunt vestimenta sua in via: † Mar. 11. a
 alij autem cedebant ramos de arboribus, et sternerant in Luc. 19. f.
 via. † Turbæ autem quæ præcedebant et quæ sequeban- Ioan. 12. b
 tur, clamabant, dicentes: Osanna filio David: benedictus qui 23. q. 3. ca
 venit in nomine domini. pite. 1.

Quod Christus nequaquam regio more splendenti † Mar.
 aut feroci equo vectus, sed vili asino, tanto omniũ plau- 11. b.
 su excipitur, vt non modò vestimentis iumenta sternerentur ab ipsis Apostolis, quod vnum illi facere poterat: Luc. 19. g.
 quodq; vestes qui habebat sterneret in via, qui nõ habe Ioan. 12. c
 ret, arborũ frõdes. Quòd gratulabũda illi obuiam exijt
 turba

turba cum ramis palmarum : quòd fœlicia illi precatur, & acclamant, dicentes: Benedictus qui venit in nomine domini, ofanna in excelsis: argumentum erat Latentis in Christo diuinitatis, quæ in sui admirationem ac laudationem habitum aliqui plebei & abiecti gerentis tam subito conuertit. De hac acclamatione ofanna, consule Hebræos. De sensu allegorico vide chrysoftomum et alios. Et cum intrasset Ierosolymam, commota est vniuersa ciuitas, dicens: Quis est hic? Populi autem dicebant: Hic est Iesus propheta à Nazareth Galilæe.

Iam fama increbuerat per totâ Iudæam propediem adfore Messiam, ideo tantum populi occursum & aggratulationem, qui illi obuiam prodierat intelligentes, hi qui in ciuitate manserant, admirabundi interrogant, dicentes: quis est hic?

† Et intrauit IESVS in templum Dei, † & eiciebat omnes vendentes, & ementes in templo, & mensas numulariorum, & cathedras vendentium columbas euerit: † Marc. Et dixit eis: Scriptum est.

11. b. Templum Dei hoc loco templa tria intelligere debemus, vt ad orandum & psallendum plebs conueniebat: Luc. 19. g. & ea quibus opus erat ad sacrificandum, vt paratiora essent palam venibat. At cum licitis ceremonijs tunc Pharisæi ad quæstum, non ad Dei cultum abuterentur, non ferens dominus ijs nundinationibus conspurcari templum Dei, omnes prorsus eiecit: in quo rursus potestatis suæ & autoritatis signum illis exhibuit, nondum priore correptione quam similiter biennio antè fecerat, emendatis.

Amplius autem de hoc facto tractabimus Ioan. 2. & an diuersa sit eius & Matthæi historia.

† Domus mea domus orationis vocabitur, † vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et accesserunt ad eum cæci et claudi in templo, et sanauit eos.

Vel hinc concludere licet materialia templa & oratoria, quòd ad Deum orandum & psallendum fideles conueniunt, Deo ingrata non esse, qua de re fuse & eleganter tractat Petrus venerabilis abbas Clumacen. in libro contra Hemricianorum & Petrobousianorum hæreses. Vel Iere. 7. b. hinc apparet Christum non damnasse simplicem illa eorum

† 1. q. 1. ca. Quibusdam.

† Marc.

11. b.

Luc. 19. g.

Ioan. 2. c.

† 16. q. 7. capite.

Et hæc diximus.

Isa. 56. c.

† 1. q. 3. cap.

Ex multis:

Isa. 56. c.

Iere. 7. b.

rum

rum quæ ad sacrificia pertinebant, venditione: modò fieret extra templum & septa templi: cum tunc lex illa exigeret, sed quæstum illum ac rapinam, qua emptores vexabant, ab illis nimium precium exigentes. Neque similiter faciunt, qui candelas quotidie in valuis Ecclesiarum vendunt, quod perperam dixit Caietanus Ioan. 2. cù ea in re nulla sit exactio, nec emere quispiam cogatur.

Videntes autem principes sacerdotum et scribæ mirabilia quæ fecit, ei pueros clamantes in templo, et dicentes: Osanna filio David, indignati sunt, et dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? IESVS autem dixit eis: utriusque.

Inuident Pharisei & sacerdotum principes factis à Christo miraculis: Et qui vna cum pueris acclamantibus osanna filio David, laudare deberent, indignantur, et ei laudationem inuident illorum puerorum. Audis inquit, quid isti dicunt? quasi dicerent: Isti te Mesiæ honore dignantur, num tu illud feres? Iesus autem prudenti responsione illorum os obturat, dicens?

Nunquam legistis: quia ꝑ ex ore infantium et lactentium ꝑ Psal. 8. a
perficisti laudem? Et relictis illis abiit foras extra ciuitatē
in Bethaniam: ibiq; mansit.

Quasi dicere vellet: Quòd me pueri laudant, nequam à me procuratum est, sed à spiritu sancto & patre: qui cum suam ducat filij gloriam, in mei laudatione pueros facit erumpere. Iuxta Davidis prophetiam, quia à nullo melius laudatur Deus quàm à pueris, & humilibus. Confer autem locum psalmorum cum Hebræo.

ꝑ Mane autem reuertens in ciuitatem, esuriit: Et videns ꝑ Mar.
fici arborem vnā secus viam, venit ad eam, et nihil in 11. d.
uenit in ea nisi folia tantum, et ait illi: Nunquam ex te fru Luc. 19. g
ctus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo
ficulnea.

Hic Matthæus post expulsos vendentes & ementes è templo, in Bethaniam diuertisse Christum narrat, maneq; reuertentem esuriisse, & ficui maledixisse: Marcus verò recitat post maledictam ficum in templum venisse, vendentesq; & ementes inde eiecisse. De maledictione autem ficus dicemus Marc. 11. & inde quendam tractatum quem de eo fecimus in gratiam domini de Chemat.

ꝑ Et

† Mar.
11. d.

† Et videntes discipuli mirati sunt, dicentes: quomodo continuo aruit? Respondens autem Iesus, ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hesitaueritis, non solum de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis: tolle & iacta te in mare fiet. † Et omnia quaecunque petieritis in oratione credentes, accipietis.

† Mar.
11. d.
Luc. 20. a.
Iacob. 1. a.

Quod si Apostoli montes non transfulerunt, non fuit illis impossibilitas: quia non fuit ad hoc vrgens necessitas. Fides autem talis oritur ex voluntatis ad Deum libertate, non autem ad credendum etiam Deum esse, sed etiam ex dono miraculorum faciendorum. Sed & firmiter credentes, omnia digna accipietis, non ad curiositatem, et fastidium.

† Mar.
11. f.
Luc. 20. a.
Ioan. 15. a.

Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentes principes sacerdotum & seniores populi, dicentes: † In qua potestate haec facis, & quis tibi dedit potestatem? Respondens autem Iesus, dixit eis: Interrogabo vos & ego vnum sermonem, quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate haec faciam: Baptismus Ioannis unde erat: e caelo an ex hominibus.

Cum duo Iesus in templo fecisse dicatur, vendentes inquam & ementes templo eiecisse, & caecos & claudos sanasse, non puto de secundo interrogasse, quod per se bonum erat, nullamque mali speciem habebat, sed & solius diuinae potestatis: alias stulta esset illorum responsio, & diuino indigna responsio: quia talia nullus vquam signa fecerat nisi propheta & homo Deo dignus. Ideo relinquitur ut quaeratur qua ratione vendentes eiecerit, quod vendere in templo quae ad sacrificia facerent, liceret. Haec autem quaestionem tanquam etiam responsione indignam, alia quaestione de baptismo Ioannis soluit.

† Sup.
14. a.

At illi cogitabant inter se, dicentes: Si dixerimus e caelo, dicet nobis: quare ergo non credidistis illi. Si autem dixerimus ex hominibus, timeamus turbam. † Omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam. Et respondentes Iesu, dixerunt: Nescimus. At illis & ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate haec facio.

Solutionem in eos alia quaestione retorquet, quae cum eos perplexos reddidisset; ita ut dicere se nescirent, quod si re-

si respondissent, baptismum Ioannis è cœlo & Deo esse dicit nobis: quare ergo non credidistis illi: qui scilicet tantum, ac tã euidēs tulit testimoniũ. Ita neq; propositæ quæstionis solutionem illis Christus reddidit.

Quid autem vobis videtur: Homo quidam habebat duos filios: & accedens ad primum dixit: Fili, vade hodie operari in vinea mea. Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea autem pœnitentia motus, abiit. Accedens autem ad alterũ, dixit similiter: At ille respondens, ait: Eo domine, & non iuit. Quis ex duobus fecit voluntatem patris. Dicunt ei: Primus. Dixit illis Iesus: Amen dico vobis: quia publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei. Venit enim ad vos Ioannes in via iustitiæ, & non credidistis ei, publicani autem & meretrices crediderunt ei: vos autem videntes nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei.

Nota est ex se & Christi explicatione parabola hæc & similitudo, qua Christus similes Phariseos facit nouissimo filio: qui cùm patri mandata illius se facturum esse respondisset, non tamen fecit: prior autem qui ab initio facere recusasset, postmodum pœnitentia ductus ea peregerat. Sacerdotes enim & Pharisei, vt professione, ita simulato opere se Dei mandata facere simulabant, nequaquam tamen faciebant: vel Ioannis prædicatione admoniti, vt illis exprobrat Christus. Publicani autem & meretrices, qui nihil minus quam virtutem & respicientiam amplexaturi videbantur, & si fortassè ad primam Ioannis prædicationem conuersi non sunt: postea tamè pœnitentia ducti ad meliorè frugem sunt reuersi, quod præcipuè aperit hæc parabola.

*Aliam parabolam audite: † Homo erat paterfamilias, qui † Mar.
plantauit vineam & sepem circumdedit ei, & fodit in ea 12. a.
torcular, & edificauit turrim, & locauit eam agricolis, & Luc. 20. b
peregrè profectus est. Cùm autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, vt acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium verò lapidauerunt. Iterum misit alios seruos plures prioribus, et fecerunt illis similiter. Quod*

Isa. 5. a.
Ierc. 2. d.

Quod ad sensum literalem attinet clarus est. Quem verò sensum Christus prætendit hac parabola, hic est. Paterfamilias Deus pater est. Vineam quam plantavit populus est Israëliticus. Sicut Isaiæ. 5. dicitur: * Vineam enim domini exercituum domus Israël est Huic & sepem circumdedit in ea, fodit torcular, id est altare & turrim, templum & sepem circumdedit, hoc est, legem, quæ vineam Iudaicam tueretur, quemadmodum testatur Isaias, dicēs:

*Isa. 5. b

*Isa. 5. a

* Vineam factam dilecto meo, & sepiunt eam, & lapides elegit ex ea: & plantavit vineam electam & edificavit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea, id est, omnibus armamentis, quæ ad vineæ cultum fructuumq; collectionem faciunt, eam extruxit. Nihil enim quod ad fructum Deo faciendum spectare posset Israëlitico populo Deus non dedit. Si quis curiosus velit torcular, turrim & sepem anagogicè interpretari, nihil moror, vt sepem dicamus circumcisionis interstitiū fuisse, quo à cæteris gentibus Iudæi distinguerentur. Ac sic alia alij interpretantur: simplicior tamen est prior sensus. Agricola verò quibus hanc vineam locavit, & colendam dedit paterfamilias Deus, sacerdotes erant ac synagogæ principes. Quod autem peregrè paterfamilias proficiscitur, significat Deum nonnunquam cum diutius gratia eius abusi fuerimus, eamq; neglexerimus plerunq; à nobis recedere per gratiæ subtractionē. Hoc est enim Deū à nobis peregrinari, ac se elongare. Nam cum Psalm. 70. Deum David aut patrem potius obtestetur Christus, dicens: Deus ne elongeris à me. Quid sit Deum se elongare ab aliquo, declarat Psalm. 21. Tu autem domine ne elongaueris auxilium tuum à me. Tempus autem fructuū semper fuit: quia nunquam non Deo fructificare vinea debuit, ideo diuersis temporibus diuersos misit seruos ad fructus colligendos, sibiq; recondendos, diuersos scilicet, diuersis temporibus prophetas, quorum illi partim ceciderunt, alium occiderunt. Ieremiam, Isaiam, & Zachariam. Vide de his vndecimum caput ad Hebræos, alium verò lapidauerunt.

Novissimè autem misit ad eos filium suum, dicens. Verēbuntur forte filiū meum. Agricole autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est heres, & venite, occidamus eum,

†Gene.
37. d.

et ha-

Et habebimus hereditatem eius. Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & occiderunt.

Filius autem quem nouissimè misit ad eos vt fructus ex vinea colligeret Christus est, qui se testatur non esse missum nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. Agricola autem sacerdotes & Pharisei Christum videntes, dixerunt intra se: Hic est hæres, venite, occidamus eum, cum consilio inter se clam inuito & collecto, perimere eum deliberauerunt consulente Caipha: Quia expedit vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Quid enim aliud est dicere: expedit vt vnus homo moriatur, & non tota gens pereat, quàm dicere occidamus eum & habebimus, id est, vt habeamus & retineamus hereditatem. Et quid est autem quod apprehensum filium eiecerunt extra vineam & occiderunt, quàm quod reiectum Messiam suum, extra ciuitatem crucifigendum curauerunt.

Cum autem venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? aiunt illi: Malos male perdet, & vineam suam locabit alijs agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis.

Responsionem ex eorum ore exigere dominus voluit vt suo se ore ipsi damnarent, dicentes: Malos male perdet, & vineam suam locabit alijs agricolis, veris scilicet Christianis, qui suo tempore fructum illi reddent. De concordia responsionis huius cum Luca, suo apud Lucam loco tractabitur.

Nunquam legistis in scripturis: † Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic est factus in caput anguli. A domino factus est istud: & est mirabile in oculis nostris? Ideo dico vobis: quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur Geniti facienti fructus eius.

Ne confidentiam fortassis prætextu huius parabola caperent Christum funditus euertendi, ostendit, Licet multimodè affligerent, ac demum ignominiosa morte occiderent, non tamen eum extinguerent: Quippe qui lapis ille sit, de quo Psalm. Dauid. 117. qui vsque adeo reprobatus est à Scribis, Phariseis & Pontificibus, Ecclesiastici ædificij lapis angularis factus est, qui & Iudeos & Gentes in se credentes in vnum ædificium con-

L necteret.

† Psal.
117. c.
Act. 4. b.
Rom. 9. g.
Isa. 28. d.
1. Pet. 2. a.
Luc. 19. g
20. c. 22. a

neferet. Quod & à domino factum esse testatur Dauid, ut euasis tot illorum post resurrectionem periculis lapis fieret ἀπέθραυστος. Ideo dico vobis, id quod. 13. ca. Act. Aposto. Iudæis Paulus exprobrat: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad Gentes. Auferetur à vobis regnū Dei. Regnum enim Dei plerunque scripturæ sacræ veram intelligentiam significat: quæ ablata est à Iudæis, posito super cor eorum velamine, ne audientes audirent, & intelligentes intelligerent. Quæ autem Iudæis ablata est, Genti data est facienti fructus eius, id est: Gentibus ad Deum conuersis, et illi fructificantibus.

Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem verò ceciderit, conteret eum. Et cum audissent principes sacerdotum & Pharisei parabolam eius, cognouerunt quòd de ipsis diceret. † Et querentes eum tenere, timuerunt turbas: quoniam sicut prophetam eum habebant.

† Ioa. 7. e.
& g.

Duo hic describuntur peccatorum genera duoque pœnarum. Quidam in lapidem angularem Christum ex infirmitate & fragilitate siue imprudētia offendunt: & quemadmodum lapidem qui durus est, offendere quis non potest, quin lædatur fracta aut mutilata, & quoquomodo læsa corporis sui parte aliqua, ita Christum offendere quis non potest, quin pœna eum aliqua sequatur: misericorditer tamen Deo agente nobiscum, qui infirmitates nostras supportare nouit. Aliud genus est eorum qui continuè peccant, obduranturque in malis, Dei que & Christi patientia abutuntur, ad penitentiam se expectantis, super illos lapis iste cadere dicitur, cum totum suæ iræ & vindictæ pondus in eos CHRISTVS exerit: non luxatos modò, & aliqua sui parte mutilatos & confractos: quod facere solet ingens lapis ex alto cadens, sed planè contritos: quod his verbis Iudæis futurum prædicit Christus: qui neque Ioannis prædicatione, neque tot Christi beneficijs, ac miraculis respiscere voluerunt, neque in eum credere.

CAPVT VIGESIMVM SECUNDVM.

Reprobatis tanquam indignis nuptiarum contemptoribus, nuptiali veste carente eiecto, Cæsarei census exploratores exprobrat: Sadducæos super mortuorum resurrectione, & Pharisæos super præceptorum obseruatione conuincit, ac seipsum Dauidis filium probat.

E T respondens IESVS dixit iterum in parabolis eis dicens: † Simile factum est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Et misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias, & nolabant venire.

† Luc.
14. d.
Apor.
19. a.

In fine prioris capitis dixit Matthæus Pharisæos agnouisse de seipsis dici parabolas, magis tamen ob hoc aduersus Christum irritatos. Ideo quò magis conscientia illorum pungeret, alia vtitur parabola: qua illos ad monet futuræ tandem vindictæ, quæ illos omnesq; Dei gratiam reiicientes manet. Regnû itaq; cælorum, sicut in præcedenti capite pro rege cælesti Deo patre sumi potest, qui assimilatur homini regi, &c. & pro cælesti patria. Si pro ipsa cælesti patria accipias, sic intellige assimilari, quòd in eo fit ingratorum hominum punitio, & indignorum à Deo patre abiectio, qualem ab homine rege factam docet parabola. Homo iste rex est cælestis rex Deus pater, qui filio suo Christo nuptias fecit, cum per incarnationem sponsæ suæ Ecclesiæ ipsum copulauit. Inuitati ad nuptias imprimis Iudæi erant per prophetas, quorum præcipuè gratia Christus venerat illorum patribus promissus. Ad hos autem homo rex Deus seruos suos misit, Ioannè scilicet, & Apostolos, cû misit sunt per vniuersam Iudæam prædicare, vetitiq; in viam Gentium abire. Bene autem dicit vocare inuitatos, & nõ inuitare: quia ad celebrandas Christi nuptias, credendamque eius incarnationem, iam antè per prophetas erant inuitati, per Ioannem autem & Apostolos vocati. Quod autem illi vocati venire noluerunt, nihil aliud quàm quòd Christo incarnato credere noluerunt.

Iterum misit alios seruos, dicens: Dicite inuitatis, Ecce prandium

dium meum parauit: tauri mei & altitia occisa sunt, & omnia parata, venite ad nuptias.

Indicat quòd post Christi passionem præter Apostolos alios etiam misit: utpote Leuitas & discipulos septuagintaduos, qui Iudæis indicarent paratum prandium, taurorum altitiaque occisa esse, adeoque omnia parata, ut fide tantum illis fuerit opus, qua venirent ad has nuptias. Si vis singulas parabole partes mysticè explicare, potes quidè, modò id cù ratiòe fiat, ac pie: de quo vide doctores. Illi autem neglexerunt, & abierunt: alius in villam suam, **† Sup. 21. f.** alius verò ad negotiationem suam: † reliqui verò tenuerunt seruos eius, & contumelijs affectos occiderunt.

Iudæorum nonnulli còmodi sui gratia venire ad nuptias, id est, in Christum credere noluerunt temporali- bus additi commodis, nullamque rerum suarum iacturam propter Christum facere volentes. Et hi quidem minus in culpa, reliqui verò ex malignitate & inuidia veritatem quidem intelligentes, eiusque Christi que prædicatores Apostolos, qui ad nuptias eos inuitabát Christi & Ecclesiæ, tenuerunt, id est, victos incarcerationunt: quemadmodum in Actis Apostolicis & contumelijs affectos occiderunt, ut Stephanum & vtranque Iacobum. Rex autem cùm audisset, iratus est, & missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, & in ciuitatem illorum succendit. Tunc ait seruis suis: Nuptiæ quidè paratæ sunt, & qui inuitati erant, non fuerunt digni: ite ergo ad exitus viarum, & quosunque inueneritis, vocate ad nuptias. Egressi serui eius in vias, congregauerunt omnes quos inuenerunt, malos & bonos: & impleti sunt nuptiæ discumbentium.

Quorù intellecta & audita malitia, id est, diutius quã par erat, tolerata: Iratus rex, missis exercitibus suis Romanorù videlicet, quorum voluntates in Iudæorù vindictam illò direxit. iracundiam illorum Ierusalem succendit igni, funditus scilicet euersis & pessundatis Ierusalem. Tunc dispersis quoquò terrarum Iudæis, & ab eo uuptiarum connubio sua malitia exclusis, seruis suis inquit: Qui inuitati erant, non fuerunt digni. Sic Iudæis dicit Paulus Act. 13. ✠ Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos

vos iudicatis æternæ vitæ ecce conuertimur ad gentes. Quod verò post abiectos Iudæos, egressi serui in vias, quotquot inuenerunt bonos & malos congregauerunt, significat omnes indifferenter ad fidem esse vocatos.

Intrauit autem rex vt videret discumbentes: et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali. Et ait illi, Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem. At ille obmutuit. Tunc dixit rex ministris: † Ligatis manibus et pedibus eius, mitte eum in tenebras exteriores. Ibi erit fletus, et stridor dentium. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi.

†35. dist.
ca. Eccle.
Infr. 25. e.

Quòd autem impletis nuptijs ingressus rex, vt discumbentes lustraret: Hominem non nuptiali veste indutum eijci iubet, & in tenebras exteriores mitti: significat quòd in fine nuptiarum quo ad eum, si quem in morte inuenerit ad fidem vocatum, nuptiali tamen charitatis veste carentem, ab æterno conuiuio excludet, in tenebras amandatum exteriores. Vbi per fletum & stridorem dentium, metaphoricè damnatorum pœnæ describuntur. Vi de hoc loco amplius de hac veste nuptiali, quã falsò hæretici dicunt esse fidem, quam pij quique doctores dicunt esse charitatè sine qua vt testatur Paulus nihil proficit fides. Vnde Chrysof. in Ioan. Homil. 9. Nolumus igitur, nolumus inquam, dilectissimi, fidem nobis ad salutè satis esse existimare: Nam nisi vitam puram exhibuerimus, & hac cœlesti vocatione digna nos induerimus charitatis vestimenta, cum illo misero excludemur. Et Grego. Homil. 38. Si enim vestem nuptialem baptismata vel fidem dicimus, quis sine fide & baptisate has nuptias intrauit? Eo enim ipso foris est, quia necdum credidit. Quid ergo debemus intelligere vestem nuptialem nisi charitatem? Qui ergo per charitatem venit ad homines, eandem charitatem innotuit vestem esse nuptialem. Tunc abeuntes Pharisei, consilium inierunt, vt caperent eum in sermone. † Et mittunt ei discipulos suos cum Herodiani, dicentes. Magister scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo. Non enim respicis personam hominum: Dic ergo nobis quid tibi videtur: licet censum dare Cesari an non?

† Mar. 12.
b. c.
Luc. 20. d

In fine prioris capituli recitavit Matthæus, quòd indignati Pharisei lubetēs vim Christo intulissent, nisi turbas metuissent: nunc dolo capere eum, & illaqueare volunt sua responsione. Verè quidem eum laudantes, sed ex adulatione, rogantes quæ num licitū esset censum pendere Cæsari? Extiterat enim temporibus Augusti Iudas quidam Galannites, qui assereret non licere populo fidei, Ethnico principi censum pendere. Itaque utramvis in partem responderet, tenere eum arbitrabantur. Nam si licere responderet, infensum eum populo, cui ingratum illud est, reddere sperabant. Sin non licere, illum apud Pilatum seditionis & monopolij expostularent, traderentque eum præfidi, tanquam defectionem à Cæsare bellumque consulentem.

Cognita autem IESVS nequitia eorum, ait: Quid me tentatis hypocritæ? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis IESVS: Cuius est imago hæc, & superscriptio? dicunt ei: Cæsaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Et audientes mirati sunt, & relicto eo abierunt.

† Rom.

13. c.

De cleric.

ric. con-

iuga. cap.

Ex parte.

Mar. 12. b

Luc. 20. d

† Act.

23. b.

† Deute.

25. b.

Mar. 12. b

Christus autem postulato numismate, vana eorum iuga. cap. dissipavit consilia: iubens eos si quod Cæsari debeant pendere, similiter & cultum Deo debitum. Non autè dicit dandum Cæsari censum, quod verbum ab eius ore venari tentabant, sed Cæsari reddendū quod suum est, & similiter quod suū est Deo: in quibus nulla fit iniuria. Si mul autè vtrunq; latèter posse fieri docēs, nec tñ modesta respōsione aut populū offendēs, aut Romanos irritās.

In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, † qui dicunt non esse resurrectionem: & interrogauerunt eum, dicentes: Magister, Moyses dixit: † Si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater eius uxorem illius: & suscitet semē fratri suo. Erant apud nos septem fratres: & primus uxore ducta defunctus est, & non habens semen reliquit uxore suam fratri suo. Similiter secundus & tertius usque ad septimum. Nouissimè autem omnium & mulier defuncta est. In resurrectione ergo cuius erit de septem uxor? Omnes enim habuerunt eam.

De ijs antè dictum est, quorum interrogatio legem præsupponit Deutero. 25. præscriptam qua superstes frater iubetur defuncti fratris vxorem accipere, eiq; semen suscitare. Interrogatio autem eorum quod ad literam atinet, facilis & clara eò præcipuè tendebat, vt siue vnus siue plarium hanc mulierem vxorem foret responderet Christus, ex hoc inferrent futuram vitam huic similem esse: vt pote quia nuptiæ essent, pariter essent puerperia, nutritiones, labores, affectus bella et mortes: quod si hæc vita huic sit futura similis, quare resurrectio erit, vt rursum moriatur.

Respondens autem Iesus ait illis: Erratis nescientes scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubent neque nubentur: sed erunt sicut angeli Dei in cælo. De resurrectione autem mortuorum num legistis quod dictum est à Deo dicente vobis: † Ego sum Deus Abraham, & Exod. 3. b. Deus Isaac, & Deus Iacob. Non est Deus mortuorum, sed viuentiũ. Et audientes turbe mirabatur in doctrina eius. Marc. 12. c.

Hanc igitur interrogationem refellit Christus, dicēs: Erratis nesciētes scripturas, neque virtutem Dei. Et virtutem quidem Dei nesciebant, putantes non posse Deũ absque esu & potu, cæterisque carnalibus actibus hominum genus sustentare, neque sine propagatione carnali posse illud in alia vita consistere, cum opus non sit, vt respondet illis Christus, in resurrectione vt viri vxores ducant, aut vxores nubant viris: sed tunc futuri sint sicut angeli Dei, omnibus scilicet corporeis actibus carentes. Cũ autem sciret deridiculam esse eorum quæstionem dominus, quippe qui resurrectionem fore non crederent, fore illam probat Exod. 3. Ego sum Deus Abraham, &c. Ex quo loco Enthimema assumit dominus ad probandam huiusmodi resurrectionem. Deus non est mortuorũ Deus, sed viuentiũ: Quod ad Syllogismũ ita reduci potest. Profitetur Deus se esse Deũ Abraham, Isaac, et Iacob, iam dudũ mortuorũ, Sed Deus non est mortuorum Deus, sed viuentiũ, Non ergo planè mortui sunt Abraham Isaac et Iacob, sed viuũt in spe resurrectionis: Atqui argumentum istud non procederet contra nostrę tempestatis hæreticos, qui nihil adduci volunt ex scri-

ptura sancta, quomodo non expressè contineatur in illa. Nec enim in loco quem CHRISTVS allegat, expressè mortuorum resurrectio asseritur, sed ex eo in bona consequentia deducitur. Quemadmodum in argumento quod theologifaciunt ad probandam confessionem esse faciendam sacerdoti. Hoc argumento dixit Christus Apostolis & eius sequacibus. Quæcunque remiseritis, remissa erunt in caelis, & quæcunque retineatis retenta erunt, sed remittere & retinere peccata alicuius sacerdos non potest, si non indicata illi, ergo sunt illi sacerdoti indicanda antequam remittatur vel retineatur.

Pharisæi autè audientes quòd silentium imposuisset Sadduceis, conuenerunt in unum: & interrogauit eum vnus ex eis legis doctor tentans eum: Magister, † Quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Iesus: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum.

† Mar. 12. c.
Luc. 20. a
Dist. 3. cap. fi.
Deu. 6. a

De præcipuo mandato interrogat. Cui respondet dominus: Diliges dominum Deum tuum, &c. Certè si hic totum sumatur vt ab omni alia creatura, vel minimam partem amoris nostri, & affectionis excludat, fieri hic neq; potest, neque debet quando sic Deum diligere debemus, vt & proximum etiam diligamus. Id autè fiet in cælesti, quando sic toti in Deum rapiemur, vt præter eum nihil diligamus. Toto verò corde tota anima diligere, nihil aliud puto quàm cõtra eum nihil, ac præter eum nihil, aut supra eum diligere. Philosophicũ autem magis puto quàm theologum, sed animæ facultates hoc loco distinguẽde.

† 23. q. 5.
cap. Si
nõ licet.
Mar. 12. c.
Luc. 20. d
Ioan. 2. b.

Secundum autem simile est huic. † Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & propheta.

Id est, sicut tibi bene cupis esse, ita proximo tuo semper bene velis: & quod tibi fieri nolis, proximo tuo ne feceris: in his enim mandatis inquit dominus, vniuersa lex pendet & propheta. Quandoquidem ad illa duo dilectionis præcepta referuntur quæcunque scripta sunt. Congregatis autem Pharisæis interrogauit eos Iesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Dicunt ei: David.

David. *Ait illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum dominum, dicens: † Dixit dominus domno meo sede a dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Si ergo David vocat eum dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.*

Cum carnales Iudæi tantum hominem Messiam, humanumque eius regnum & carnale expectarent, eleuat eos quod in se est: ad agnoscendam Messiae diuinitate. Non negauit quidem dominus quod erat per assumptam naturam Dauidis se esse filium: sed maius quid se esse pronunciauit: quibus verbis Phariseorum ora obturauit Christus, cum pulcherrimum de diuinitate sua afferret testimonium, quod illi refellere non potuerunt, nec soluere, cum mysterium incarnationis non caperent: quod si intellexissent, Christum Dauidis filium secundum humanitatem, patrem verò eius secundum diuinitatem, facile illi credidissent, & eum tanquam verum Messiam recepissent.

CAPVT VIGESIMVM TERTIVM.

Approbata Phariseorum & Scribarum autoritate & doctrina, eorum mores & vitam multis reprobat maledictis, pro quibus finale illis comminatur exitium, & sui loci desertionem.

Tunc ¶ Iesus locutus est ad turbas, et ad discipulos suos, dicens: Super cathedram Moysi sederunt scribæ et Pharisei. ¶ Omnia quaecumque dixerint vobis seruate et facite, secundum opera verò eorum nolite facere. Dicunt enim et non faciunt.

Cum scribæ & Pharisei prorsus viderentur incorrigibiles, reliquum erat monere turbas ne eorum mores & opera imitarentur, ab autoritate verò eorum & doctrina ne discederent cum ipsi super Moysi cathedram sederent. Id est, in docendi munere legemque interpretandi Moysi successerunt scribæ & Pharisei: Ideo quodcunque vobis dixerint ex ea videlicet Moysi doctrina facite & seruate, secundum verò opera eorū nolite facere:

L 5 quoniam

† Psal.

109. a.

Mar. 12. f.

Luc. 20. g.

† 16. q. 7.

cap.

Et hoc

diximus.

Dist. 19.

cap.

Secundū.

† 1. q. 1.

cano.

Nō qua-

les. 3. q. 7.

cap.

Sacer-

dos.

quoniam futurum erat vt Phariseorum hypocritism per uersamque vitam argueret. Ad eos autem spectabat populum instruere & recta legique Moyfi conuenientia docere turbas, quas ideo admonet Christus vt illis in ea doctrina pareant & attendant, etsi vitam suis prædicationibus degant contrariam, praua verò illorum vitæ opera non imitentur. Quod si probè perpendissent nostræ aetatis hæretici, non tam efferatè debaccharentur in summum potesticem, episcopos aut sacerdotes, (quorum doctrinam moribus parem falsò existimant) sed potius monerent populum illis parendum esse: quatenus ex delegata à domino Deo potestate recta præcipiunt & honesta. Potest & hic locus applicari contra eos qui negant malos prælatos & sacerdotes autoritate à Deo sibi concessa vti posse. Nam si ius prædicandi per improba suam vitâ scribæ & Pharisei nõ amittebât, multò minus christiani, quibus eatenus parendû est quatenus rectû & honestû, nihilq; deo contrariû præcipiunt.

†26.q.7. *¶ Alligant autem onera grauiâ & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem ea mouere. Omnia verò opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus.*

De statutis dicit, non à Moyse constitutis, sed ab ipsismet ob lucrum & quæstum inuentis, vel ea statuta dicit, quæ cum implere populus vix posset, à quibus tamen exigebant æreû illum, transgressisse legis teneret, an tanquam etiam in lege Moyfi, si ad vim spectas humanæ facultatis & fragilitatis, nonnulla erant penè factû impossibilia, quemadmodum testatur Petrus Act. 15. Cum à Christianis ex Gentibus factis Pharisei facti Christiani circuncisionem legis que obseruationem exigerent: Nunc ergo inquit, Quid tentatis iugû imponere super ceruices discipulorum: quod neque nos neque patres nostri portare potuimus. Grandia igitur & admodum difficilia legis mandata à vulgo & plebecula exigebant, cum illa neq; digito ipsi mouere vellent, id est, ne vel modicû quidem ad ea peragenda conari, & quod deterius est, non modò ipsi grauiâ mandata non faciunt, sed leuia etiam (non vti par est) faciunt. Omnium enim eorum operum scopus, illis non gloria Dei, sed hominum

num erat: siue precarentur, siue legis ieiunia ieiunaret, siue eleemosynam largirentur, aut aliud quid per se laudabile facerent. Hic docentur viri Christiani imposita à maioribus suis præcepta, etiam si duriuscula videantur, nequaquam ferre iniquius, aut cum insolentia rejicere: sed cum animi modestia & abiectione quod in se erit illis parere. Pergit autem Christus hoc loco Phariseorum inanem gloriationem ostendere, ne similiter Christiani faciant.

Dilatant enim phylacteria sua, & magnificant simbrias. Amant autem primos recubitus in cœnis, † & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus rabbi.

† Mar. 12.

d.

Luc. 21. f.

Ad hoc intelligendum repetendum est id quod habet Deuterono .6. Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo: & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere dormiens atque consurgens, & ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine, & in ostijs domus tuæ. His autem verbis cum aliud nihil vellet dominus quam ut decalogi præcepta frequentius & sibi & suis inculcarent, semperque in animo haberent, versarenturque continue illis ob oculos, frontalia ex membranis faciebant, decalogum continentia quæ complicata & ligata in fronte gerebant: latioraque illa faciebant, quo citius viderentur à populo. Hoc est quod inquit Saluator: Dilatant phylacteria sua, id est, frontalia & membranas decalogi conseruatorias. *φυλακτήρια* enim Græcè ἀπὸ τῆς *φυλάξω*, id est, à custodiendo, Latine conseruatoria dicuntur. Sed & magnificant simbrias. De quibus Numeri. 15. dicit Dominus Moyse: Loquere filiis Israël, & dices ad eos, ut faciant sibi simbrias per angulos palliorum ponentes in eis vittas hiacinthinas, quas cum viderint recordentur omnium mandatorum domini. Has ergo simbrias magnificabant, id est, plus æquo maiores faciebant: ut externis illis simbrijs & phylacterijs, legis se obseruantès fingerent, cum nihil minus in mente & animo quàm legē haberent, vana tantum de se opinio nominum

nominum bonaque existimatione contenti. Satis enim illis erat si probi haberentur, primi que aut inter primos censerentur: quippe qui & primi sederent in conuiujs, & protocathedras amarent in synagogis: pulchrumque ducerent ac iucundum saluari in foro, & à reliquis rabbi, id est, doctoris titulo insigniri. Quibus in rebus dantur CHRIS TV S inanis illum gloriæ affectum, quo cedere nemini vellent.

- †Hac. 3. a Vos autem nolite vocari rabbi. Vnus est enim magister vester, omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram. † vnus est enim pater vester, qui in caelis est. Nec vocemini magistri: quia magister vester vnus est Christus. Qui maior est vestrum, erit minister vester. † Qui autem se exaltauerit humiliabitur, & qui se humiliauerit, exaltabitur.
- †Luc. 14. c. 18. c.

Nequaquam his verbis simpliciter huiusmodi appellationibus vti vetat Christus: cum & Paulus, ideo doctoris titulum non auerfetur, vt. 1. Timot. 2. de eo gloriatur dicens: † In quo positus sum prædicator & Apostolus, veritatem dico non mentior doctor Gentium in fide & veritate: neque simpliciter vetat Christus ne quam patrem vocemus. Nam & carnalis generationis patres sic appellare licet: & spirituales patres bonorum formatores. Sic Paulus Roma. 4. Abraham patrem omnium credentium appellat. & 1. Tim. 5. Presbyteros & seniores increpari non vult, sed obsecrari vt patres. Vult ergo hoc loco Christus ne huiusmodi titulis, siquidem nobis tribuuntur, inaniter gloriemur atque vt ita dicam authoritatiuè illos vsurpemus: sed vt non sic in alijs magisterium vsurpemus, quin magistrum vnum Christum agnoscamus, quem cæteris præferamus. Nosque inuicem fratres esse intelligamus, patremque vnum amplectemur Deum, à quo vno pendeamus, bonaque omnia nostra speremus: in summa superbiendi occasione omnè tollere voluit, cū subdidit: Qui maior est vestrum, erit minister vester, id est, si quis inter vos hoc Dei munere præditus est, vt doctor & magister aliorum esse possit, non affectet tamen neque vsurpet ex inani gloria huiusmodi titulum: neque magisterium in illos, sed alijs ipse potius

potius ministret: Quoniam qui se exaltauerit, humiliabitur, & contra.

Ve autem vobis scribe & Pharisei hypocrite: qui clauditis regnum cælorum ante homines: Vos enim non intratis, nec introeuntes finitis intrare. †Lu.ii.g.

Verè Pharisei reliquis Iudæis regnum cælorum claudabant, dum ab Euangelio reliquos Iudæos arcerent, neq; per Christum qui est ostium regni cælorum, ipsi introire, neque volentes introire finentes cum per illum solum pateat aditus.

Ve vobis scribe et Pharisei hypocrite, qui comeditis domos viduarum, orationes longas orantes: propter hoc amplius accipietis iudicium.

Verbum Græcum κατιδῆσι, plus significat quàm comeditis, scilicet, deuoratis. Eorum itaque auaritiam notat & gulam, qui viduarum domos circuncursantes religionis & prolixarum orationum prætextu: quicquid poterant inde corradebant: propter quod maioris illos dicit iudicij reos. Pro eo autem quod latini habent: orationes longas orantes, Græci habent πρὸς τὸ θεὸν μακρὰν ποσυχόμενοι, id est, in speciem seu simulatorie prolixius orantes.

Ve vobis scribe et Pharisei hypocrite, qui circuitis mare et aridam, vt faciatis vnum proselytum: et cum fuerit factus, faciatis eum filium gehennæ, duplo quàm vos.

Proselytus siue aduena dicebatur qui ex gentilitia in pietate ad legem Iudæorum transibat. Pharisei autem & vt gloriarentur, ea de re mare & aridam circuibant, id est, omnia loca lustrabant, nullumque lapidem non mouebant, vt vnum talem facerent: Et cum factus fuerit inquit, facitis eum filium gehennæ duplo magis quàm vos, id est, multo vobis deteriorem facitis. Nam cum ex praua vestra conuersatione boni nihil ac virtutis haurire possit, & eorum quæ à vobis didicit flagitiorum reus est, & idololatriæ quam talibus vsus magistris de discere non potest.

Ve vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumque iurauerit per templum, nihil est, qui autè iurauerit in auro templi, debitor est

est. Stulti & cæci, quid enim maius est, aurum an templum quod sanctificat aurum? Et quicumque iurauerit in altari, nihil est: quicumque autem iurauerit in dono quod est super illud, debet. Cæci, quid enim maius est, donum an altare quod sanctificat donum? Qui ergo iurat in altari, iurat in eo & in omnibus quæ super illud sunt, & quicumque iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipso: & qui iurat in cælo, iurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum.

Vide num iurare in auro templi sit iurare aurum templo se oblaturū. Pharisei hypocritæ & avari, quo oblationem quæ templo fit, maioris momenti & ponderis esse vulgo persuaderent, atque ita ad facilius offerendum inuitarent, iuramentum quod per templum fieret, nullius valoris esse dicebant, nulliusque obligationis. Id est enim quod ait, nihil est. At iuramentum quod per aurum aliudue quid, templo aut altari oblatum fieret, multi ponderis esse dicebant, persuadere volentes maiorem esse in rebus oblati, quàm in ipso templo & altari sanctitatem, quo scilicet vulgus facilius & lubentius ad offerendum inuitarent. Contrà quorum opinionem asserit Christus, & templum & altare auro rebusque oblati maiora esse, nempe à quibus oblata quandam significationem externam accipiant: quemadmodum sacrum & sanctum vocamus quicquid Deo seu ecclesie semel oblatum fuerit. Similiter ostendit quod qui per altare & templum iurat, verè iurat, validumque est iuramentum. Quòd qui per ea iurat in omnibus etiam quæ ad ea spectant, iurat. Qui per altare in omnibus oblationibus & sacrificijs. Et qui per templum iurat per Dei thronum, & per habitantem sedentemque in eo Deum iurat. Quòd autem dicit & in eo qui habitat in ipso, ostendit non corporaliter, sed suo modo habitare in templis Deum: Licet hic Buccerus tantum vult intelligi ante publicatum Euangelium. De quo vide Petrum Clumacen.

† Lu. 11. f. † *Ve vobis scribe & Pharisei hypocrite, qui decimatis mentam & anethum, & cuminum, & reliquistis quæ sunt gra-*

graviora legis iudicium, & misericordiam, & fidem. Hæc oportuit facere, & illa non omittere.

Scribas & Phariseos hypocritas arguit, qui cum abundè legis præuaricatores essent, in minimis tamen & his quæ palàm fiebant, eam seruabant: decimas scilicet, tam exactè soluentes, vt vel de minimis herbulis, menta, anetho, & cymino, illas persoluerent, maxima verò præcepta negligerent, scilicet iudicium & misericordiam, quæ facere volebant. Hæc tamen facere inquit Christus, oportuit: & illa non omittere. Quo ex loco constat Christum decimarum persolutionem approbare. Vtinam verò quàm solliciti sumus de iure percipiendi tuendo, tam laboraremus in officio peragendo, illasque quibus superant, rectè elargiendo.

Duces cæci excolantes culicem, camelum autem glutientes.

Ad idem refertur hæc metaphora, qua notantur Pharisei, qui minima quidem vitia diligenter euitant, quo probitatis non nihil præ se ferre videantur: grauisima verò peccata deuitare negligunt. Per excolantes culicem mundiciei studiosos intellige & curiosos homines, quibus non satis est priusquam bibant, lapsum culicem è poculo extrahere, nisi vinum totum percolent, quo nulla ex culice immundicia maneat. Excolare enim culicem dixit, pro eo quod est excolare vinum quo culex incidit. Per camelum autem glutientes, intellige e contrario nullius mundiciæ studiosos. Intellige ergo notari Phariseos, & rideri, qui in excolandis culicibus, maximam adhibent diligentiam, in glutientis verò camelis summa est incuria, peccata videlicet leuia diligenter vitando, grauiam verò negligenter, Dum de minimis quibusq; conscientiam faciunt, grauisima autem flagitia & delicta committere non verentur, tanquam illis assueti. Veluti si quis conscientiam faceret die non festo abesse à sacro, & interim rapinæ & blasphemix cæterisque enormibus vitijs totum diem se addiceret: quomodo faciebant Pharisei, quos postea arguit, dicens:

Vobis scribæ et Pharisei hypocritæ, quæ mihi datus quod de foris est calicis et paropsidis, intus autem pleni estis rapina et immundicia

†Su. 15. b.

munditia. Pharisee cœce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis: ut fiat et id quod de foris est, mundum.

Græca habent ὀπίκατα πίστε το ἔξωθεν ἔμπροσθεν καὶ τῆς παροψιδος ἔξωθεν δὲ γίμουσιν ἐξ ἀπαγῆς καὶ ἀκαθάρσιας; Id est, quia calicem & catinum quidem mundatis, interiora autem eorum plena sunt rapinæ & immunditiae sue incontinentiæ. Quo loco miror audentem nimium Caietani viri alioqui in theologia scholastica eruditi licentiam & stoliditatem, qui cum Latine quidem perparum, Hebraicè autem & Græcè plane nihil sciret, ad Iudæorum aliquot arbitrium & Græcolorum, veterem semper translationem carpere audeat. At non intelligebat vir bonus aut secum illos plerumque delirare, aut sibi industria ab illis imponi. Nam pro quo Græcus habet ἀκαθάρσιας, quod incontinentiam, luxuriam, & victus intemperantiam significat, nosterque interpres immunditiam non male vertit, ipse iniustitiam reponit. Vide igitur Christiane lector, quam periculosum sit imperito homini præsertim in rebus sacris alieno ore niti ac fidere. Hac autem metaphora & parabola Phariseos Christus arguit, qui externum quidem corporis habitum ab externis sordibus mundare solliciti nimium erant & curiosi, crebris utentes ablutionibus & baptismatibus: Internas autem animi sordes rapinam, immunditiam, invidiam, hypocrisim, ac similia eluere negligentes: haud dissimiles illis, qui calicis & paropsidis sive catini (Idem enim sunt, & hoc Græcum illud Latinum) exteriora studiose mundant, interiora autem vnde periculum est, mundare negligunt, quos e contrario facere oportuisse Christus asserit quia homo videt quæ parent, dominus autem intuetur cor. 1. Reg. 16.

✠ 1. Reg.
16. b.

Ve vobis scribæ et Pharisei hypocritæ: quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorū, et omni spurcitiâ: sic et vos a foris quidem paretis hominibus iusti, intus autē pleni estis hypocrisis et iniquitate.

Hac similitudine rursus Phariseorum hypocrisim notat, qui religionem quidem & probitatem per hypocrisim præ se ferebant, intus autem omni vitiorū genere pleni

pleni essent, in hoc similes sepulchris dealbatis & marmoreis, quibus nihil est in speciem quidem venustius, ac pulchrius: quæ si aperueris, introque aspexeris, plena omni fœtore & spurcitia mortuorumque ossibus inuenies. Non secus si externum tantum Phariseorum habitum spectas nihil religiosius ac sanctius, nihil iustius, quod si intus eos scrutatus fueris, omni iniquitate & hypocrisis plenos inuenies.

Vae vobis scribæ & Pharisei hypocritæ, qui edificatis sepulchra prophetarum, & ornatis monumenta iustorum; & dicitis: Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. †Lu. 11. f.

Nequaquam eis maledicit ob id quod occisis prophetis sepulchra illis ædificarent, alioqui damnarentur discipuli Ioannis, qui occisum ab Herode Ioannem sepeliverunt. Ad totam ergo copulatiuam refertur maledictio, ut sit sensus: Vae vobis hypocritæ qui cum nihilo meliores sitis patribus vestris prophetarum homicidis, nihilominus ad tegendam impietatem vestram & sæuitiã qua me prophetarum maximum ac meos ad mortem queritis, veterumq; sepulchra ædificatis, & ædificata ornatis, simulq; hunc vestræ impietatis & sæuitiæ prætextus afferentes dicitis: Si patrum nostrorum tẽpore vixissetis, nequaquam consensissetis in mortem prophetarum, quorum sepulchra tantopere ornamus.

Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis eorum qui prophetas occiderunt.

Id est dũ per hypocrisim sæuitiam & impietatem vestram celare vultis eis quos patres vestri occiderunt, sepulchra ædificãdo, testamini vos homicidarum illorum filios esse, tum natura & genere, dum patres vestros appellatis, tum imitatione, dum in meam meorumque mortem totis animis ac viribus inhiatis,

Et vos implete mensuram patrum vestrorum. † Serpentes, et genimina viperarum, quomodo fugietis à iudicio gehennæ? †Sup. 3. c. Luc. 3. b.

Quia filij parentum similes esse solent, idcirco impletis mensurã patrum vestrorũ, hoc est, nondũ ad summã

M impie-

impietatem pervenerat patrum veterorum iniquitas, vos qui nihilo illis meliores estis, Imò deteriores, ad summum impietatis caput iamdiu molimini, vt me scilicet saluatoré vestrum occidatis. Implete igitur patrum vestrorú mensuram, neq; à parentum vestrorú de generate moribus, & quod superest faciendú, vt consumetur omnis impietas, peragite. Verba autem isthac non sunt imperantis, sed permittentis, quomodo Iudæ dixit: Quod facis, fac citius. Quàm autem non rectè faciunt, ostendit dicens secuturam illos gehennæ pœnam: quos viperarum genimina, id est, viperarum progeniem vocat: quia quemadmodum nascentes viperæ fetus matrè dicuntur occidere, ita ipsi parentem suum Christum patremque benignissimum occiderunt.

†Lu. 11. g.
Heb. 11. a.

Ideo dico vobis: † Ecce ego mitto ad vos prophetas & sapientes & scribas: & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex illis flagellabitis in synagogis vestris, & persequimini de ciuitate in ciuitatem:

Prædicit futuram in suos sæuitiam, quorum partim prophetas appellat, siue qui scripturas interpretantur, quomodo Paulus 1. Cor. 14. appellat, siue qui futura prædicarent, quales Antiochiæ fuisse dicuntur. Act. 13. Partim sapientes, qui dono sapientiæ præditi essent, quales vnà cum Stephano electos esse legimus, ad ministrandum mensi viros boni testimonij septem plenos spiritu sancto & sapientia. Scribas autem non veteris legis scribas dicit, sed in lege Christi & Euangelio doctos Apostolos: quos fore dicit vt persequantur & flagellent, ac demum occidant.

†2. Para.
24. f.

Vt veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus terram à sanguine Abel iusti † vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachie, quem occidistis inter templum & altare. Amen dico vobis veniet hæc omnia super generationem istam.

tò vt, hoc loco non finem dicit: neque enim ob id occiderunt, sperantes requirendum ab eis illorum sanguinem, sed vt rei consequentiam dicit, & euentum, id est, & propter hoc veniet super vos, hoc est, exigitur à vobis pœna de omni sanguine iusto, qui super terram

ram effusus est, à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare? Sed hic difficultas est cum scriptum sit: quoniam filius non portabit iniquitatem patris, quomodo exigendam dicit ab eis esse pœnam ob eorum necem, quos patres illorum occiderunt. Dicendum quod cum impunita non maneant authorum suorum scelera, sua etiam illos homicidas pœna secuta est. At cum insignem Dei & publicam vindictam mererentur, tam longè Iudæorum impietates, completa consummataque patrum iniquitate, per tempestatis illius Iudæos, visum est Deo insignem & de præsentibus & de præteritis Iudæorum omnium flagitijs vindictam per Titum Vespasianum facere: Et hoc est quod ait: vt veniat super vos omnis sanguis iustus: quia in generali illa vindicta non modo vltus est se Deus, de Iudæorum eius ætatis, sed de omnibus ante à reliquis patris flagitijs. Nec occurrit alia difficultas, cum post Zachariam, Ieremiam, & alios Iudæi occiderunt, cur requirendi sanguinis termini constituuntur ab Abel vsque ad Zachariam. Nec video qui difficultas ista solvatur, nisi dicamus hos duos tantum esse recitatos, quod mortui quidem Abelis sanguis vindictam postulat à domino. Sed cur à Deo de Iudæis vindictam sanguinis Abel postulat, non video magis quàm de alijs. Similiter & Zacharias moriens vt scribitur 2. Paralip. 24. qui cum moreretur ait: Videat dominus & requirat. Barachias autem cuius hic esse filius Zacharias dicitur, illic Ioiada nominatur, puto binominem fuisse quemadmodum & multos alios. Puto etiam & Zachariæ pontificis meminisse, quia similiter pontificem nostrum, animarumq; nostrarum episcopum, qui cœlos penetrauit Iesum paulopost erant occisuri. Quod autem hic dicitur: Inter templum & altare, in paralipomeno dicitur in atrio domus domini. Vide destructionem templi. Quidam dicunt in atrio templi fuisse altare holocaustorum: quodque inter templum & altare illud fuerit occisus Zacharias.

† Ierusalē Ierusalē quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt † quoties volui cōgregare filios tuos, quæ ad
 † Lu. 13. g
 † 4. Efdr.
 1. c.

modum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisse?
Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

Prædicta Iudæorum euersione commiserendo ostendit non per eum stetit quominus resipiscerent, futurumque supplicium euaderent. Quippe qui à diabolo in diuersa flagitia dispersos sub alarum suarum tegmè congregare voluerit ab infestatione diaboli protegendos: quod cum noluerint, fore vt desoletur pessundeturque Ierusalem.

Dico enim vobis: non me videbitis à modo donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.

Difficultas est quod tempus referat τὸ à modo: quia & crucifigi postea Christum viderunt: & post istud idē, quo Lucas narrat, sæpè cum Phariseis est locutus: nisi dicere velimus, nõ seruasse historia ordinē: Et quod Mattheus nouissimè factum dicit, Lucas multo ante recitat. Nec tamē solutus est scrupus: quia postea illum viderunt, nisi dicamus, id factū quod isthic Mattheus recitat pridie quàm Ierusalem pompatice ingressus esset. Quando aut dicturi sint: Benedictus qui venit in nomine domini, grandis etiam difficultas est: nisi quia dicturi sunt in secundo aduentu, cum se sua spe fraudatos agnoscent.

CAPVT VIGESIMVM QVARTVM.

Siscitantibus Apostolis super eius aduentu secundo & sine seculi, Christus illis multa fugienda, & multa imitanda prædicat.

† Mar. 13.
a.
Lu. 19.g.
& 21.b.

ET ingressus Iesus de templo, ibat. Et accesserunt discipuli eius, vt ostenderent ei ædificationes templi: Ipse autem respondens, dixit illis: Videtis hec omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruat.

Minatus est Christus in fine superioris capitis Ierosolymorū & templi sui excidium, vnde templū egressus à discipulis stupefactis propter verba illa & structuras mirabiles demonstrantibus, respondit: Non relinquetur la Antiq. Iu pis super lapidem, saltem vsque ad fundamenta quin destruat. Nec illud erat templum quod fecerat Esdras vt cap. 14. ait Iosephus. sed quod fecerat Herodes, quale non est visum

visum in vniuerso mundo nec auditum est quod aliquis rex tale poterit in toto orbe facere ædificium.

Sedente autem eo super montem oliueti, accesserunt ad eū discipuli secreto, diuentes: Dic nobis quando hæc erunt, & quod signum aduentus tui, & consummationis sæculi?

Audientes discipuli Ierosolymorum futuram euer-
sionem, & arbitantes post hæc futuram mundi consum-
mationem, gloriosumque domini aduentum, interro-
gant quando futura sit hæc Ierosolymorum subuersio,
quodque signum aduentus eius & consummationis sæ-
culi sit futurum. Quibus non statim respondet domi-
nus, sed de his primum, quæ hanc Ierosolymorum sub-
uersionem, mundi que consummationem præcessura sunt:
quæ illos primum scire oportebat, vt ab illis maxime si
bi cauerent, & quæ ad salutem suam multum conduce-
rent, ipsi imprimis curarent, nec ab his calamitatibus
turbarentur.

*Ei respondens Iesus dixit eis: † Videte ne quis vos seducat. † Mar. 13.
Multi enim venient in nomine meo, dicentes: ego sum Chri- b.
stus: & multos seducent. Lu. 21. b.
Eph. 5. b.
Col. 2. d.*

Quidam dicunt hæc & sequentia verba vsque ad τθ,
Tunc veniet consummatio, intelligi de signis præceden-
tibus iudicium. Alij, inter quos Chrysostomus & Euse-
bius de signis præcedentibus Ierosolymorum subuer-
sionem: quomodo primum exponemus. Videte inquit,
ne quis vos seducat: Quia antequam fiat Ierosolymorū
subuersio, multi venient in nomine meo se Christum &
Mesiā esse fatentes, sed & mentientes: Quod autem
huiusmodi seductores extiterint ante Ierosolymorum
subuersionē, docet Iosephus libro Antiquita. Iudaic. 20
cap. 4. † Qui magnū quendam Theodam refert magnā † Ioseph
populi partem seduxisse, eisque persuasisse, vt sumptis fa- Anti. Iu-
cultatibus suis ad Iordanem egredierentur, quæ manda- daic. l. 20
to solo diuisurus esset. Hic captus à Cuspiofado res Iu- cap. 4.
dæorum administrare, capitis pœna mulctatus est. † Eo † Idē. co.
dem quoque libro. cap. 11. scribit magorū turbā, qui pseu- li. cap. 11.
doprophetæ erant, surrexisse. † Eodem lib. ca. 14. quen- † Idē. co.
dam scribit insurrexisse, qui se Mesiā affereret: popu li. cap. 14
loque se in desertum sequenti, salutem promitteret, & ma-
lorum

*Ac. 8. b.

lorum requiem. Exiit & Simon magus, qui se virtutem Dei magnam nominaret. Itaque cum plerosque tales ante Ierosolymorum euersionem fore sciret dominus, iubet discipulos suos magis sollicitos esse, ut ab huiusmodi pseudochristis cauerent, quam ut tempora illa noscerent.

Audituri enim estis prelia & opiniones preliorum. Videte ne turbemini, oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis. Consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum.

Id est, antequam euertatur Ierusalem, non modò prelia preliorumque rumores audientur, propter quos tamen suos terri non vult: sed vni Deo fidere ac niti quorum non modo rumores fore asserit, sed futurum ut gens aduersus gentem, & regnum aduersus regnum insurgeret, bella autem & rumores bellorum, ac tumultus ut refert Iosephus Antiquita. 20. cap. 6. & Belli Iudaici, 2. cap. 11. Cœperunt primùm præside Cumano, qui Tiberio Alexandro successerat, exorto tumultu ob militis cuiusdam insolentiam, qui in festiuitate azimorum Iudæo cuidam, reiectis genitalibus, illuserat: in quo tumultu perierunt viginti milia. Gens quoque aduersus gentem insurrexit, orto inter Iudæos & Samaritas tumultu: vbi magna hominum strages, locorumque secuta est desolatio: similes quoque multi tumultus fuisse leguntur: & in Actis, & de bello Iudaico apud Iosephum quòd regnum quoque cõtra regnum insurrexit, ex eodem clarum est. Nam Cæsareæ schitepoli, Afcalo Ptolomai Alexandriæ, multi extitere dolorum tumultus. Videte ibidem Iosephum.

Et erunt pestilentie & fames, et terræmotus per loca. Hæc autem omnia, initia sunt dolorum.

Cum ferè fiat, ut grauisima bella pestilentie sequantur, totque clades extiterint & corporum strages, indubium est secutam esse pestem. De terræmotibus an extiterint nihil dicit Iosephus. Fortè quòd præ alijs malis leuicula illa duceret. Quòd autem fames oppresserit, docet Iosephus De bello Iudaico lib. 1. cap. 2. Scribitur & Actuum. 11. prædictum ab Agabo futuram famem sub Claudio imperatore: quæ res discipulos mouit, ut per

per manus Barnabæ & Sauli fratribus in Iudæa habitantibus necessaria mitterent. Colligit autem his verbis dominus miserias omnes & calamitates, quæ omnes ante Ierosolymorum subuersionem manebant, vt ostenderet exigendam ab eis esse omnem etiam per alios Iudeos iusti sanguinis effusionem. Quas tamen omnes calamitates non finem, sed initia tantum dolorum appellat, quod in euersione ipsa longè grauiora perpeffuri erant.

† Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi, & inuicem tradent, & occident inuicem.

† Mar. 13. b.
Lu. 21. c.
Ioan. 15. f.
& 16. a.
Sup. 10. c

Tunc, id est, sub id tempus à Christi resurrectione scilicet vsque ad Ierosolymorum subuersionem, quanta eo tempore perpeffi sunt discipuli, docet discipulorum à nece Stephani dispersio per totam Iudæam ac Samariam: Docetur & ex multis locis Actorum & Pauli Epistolis & scandalizabuntur ex his plurimi, & de his præcipuè intelligit qui aut afflictionum metu, aut pollicitationibus à fide recessuri erant. Magna enim erat Christianis futura afflictio, dum viderent suos à fide & Christo recedere: qua de re conqueritur Paulus 2.

Timoth. 4. ✠ Demas enim me dereliquit diligens hoc seculum. Similiter conqueritur Ioannes. 1. Epist. cap. b.

2. de his qui à fide recesserant Antichristi facti: Dicens: ✠ ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis: Nam si fuissent ex nobis, permanissent vtique nobiscum.

Et multi pseudoprophetae surgent, & seducēt multos. Et quoniam abundabit iniquitas refrigescet charitas multorum.

† Qui autem perseuerauerit vsq. in finem, hic saluus erit.

Magos illos & pseudoprophetas intelligit, de quibus antè diximus ex Antiquitatum Iosephi lib. 20. capit. 11. De Aegypto quoque pseudopropheta intelligi potest: de quo Iosephus lib. 2. de bello Iudaico. ca. 12. De quibus diximus paulò antè & de quibus etiam, totiens conqueritur in suis Epistolis Paulus.

Et prædicabitur hoc Euangeliū regi in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus & tunc veniet cōsummatio.

† Ro. 12. c
Mar. 13. b

Ante Ierosolymorum subuersionem prædicatum fuisse Euangelium per vniuersum orbem, ita vt imple-
 tum fuerit illud de Apostolis dictum: ✠ In omnem
 terram exiit sonus eorum: & in fines orbis terræ ver-
 ba eorum: Et Paulus ad Collocensē primo, testatur
 iam tum Euangelij notitiam & fructum in muudum
 vniuersum permanasse, dicens: ✠ De Euangelio quod
 peruenit ad nos, sicut in vniuerso mundo est, & fructifi-
 cat & crescit. Quòd verò ait in testimonium omnibus
 gentibus, intelligendum est, vt omnes gentes in testi-
 monio sint receptum à se Euangelium, quod Iudæi
 abiecerint: & post hæc omnia veniet consummatio,
 Id est, vrbis Ierusalem desolatio. Et de ea quidem
 intelligunt Chrysostomus & Eusebius: Quod si quis
 de consummatione seculi intelligere malit, non repu-
 gno. Nam si prædicta ante Ierosolymorum subuer-
 sionem impleta sunt, multo magis ante mundi consum-
 mationē. Certè vt magis accedam ad opinionem Chry-
 sostomi, facit quod apud Lucam non interrogant disci-
 puli de consummatione seculi: & enumeratis illis
 quæ Mathæus dixit, statim subiungit de euersione
 Ierusalem, inquit: Cùm autem videritis circunda-
 ri ab exercitu Ierusalem, tunc scitote quia appropinqua-
 uit desolatio eius. Neque valet quod hic assert Caieta-
 nus, quod CHRIS TVS absolutè dixit: tunc veniet
 consummatio, & non consummatio huius vel illius.
 Nam Marcus de qua consummatione CHRIS TVS
 intelligat, ostendit: Cùm enim de lapidibus & structuris
 templi dixisset fore, vt non relinqueretur lapis su-
 per lapidem, interrogabant illum Petrus Ioannes &
 Andreas: Dic nobis quando ista fient, & quod signum
 erit quando hæc omnia incipient consummari? vbi non
 de generali consummatione seculi, sed de particulari ip-
 sius templi interrogant.

† Mar. 13. b. Luc. 12. d. † Dani. 9. g. ✠ Cùm ergo videritis abominationem desolationis, que
 dicta est ✠ à Daniele propheta, stantem in loco san-
 cto (qui legit, intelligat) tunc qui in Iudæa sunt, fu-
 giant ad montes, & qui in tecto non descendat tollere ali-
 quid de domo sua: & qui in agro, non reuertatur tolle-
 re tuni-

re tunicam suam. † Ve autem prægnantibus & nutribus in diebus illis. † Isa. 13. b.

Abominatio desolationis quid sit, multi multa sentiunt. Quidam Antichristum, alij imaginem Cæsaris quam Pylatus posuit in templo, cæteri imaginem Hadriani, quæ adhuc Hieronymi tempore erat Ierosolymis. Mihi simplicius abominatio desolationis sumi videtur, pro abominanda desolatione, qua Romanorum exercitus Ierusalem obsedit. Sic enim interpretari videtur Lucas. 21. dicens: * Cùm autem videritis * Lu. 21. d
circundari ab exercitu Ierusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio eius. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes. Idem enim subiungit Matthæus. Paulò antè prædixit ea quæ præcessura erant euersionem Ierusalem, nunc de ipsa dicit: Cùm videritis abominandum gentium exercitum vrbi sanctæ imminens. Illud enim est quod ait: stantem in loco sancto, hoc est, firmo proposito illam euertendi, ibi manentem: tunc qui in Iudæa sunt, id est, in tribu Iudæ, fugiant ad montes: quia armatorum militum toto tribus plena erat. Et qui in tecto, non descendat tollere aliquid de dōmo sua, id est, cùm obsidionem vrbis viderit, nihil aliud quàm subitam fugam meditetur: vel cū rerum omnium sua iactura. Itaque prægnantes & nutrices ob onus infantium, quos gestant, aut in ventre aut inter vlnas, ideo vè inquit, illis.

† Orate autem ut non fiat fuga vestra in hyeme vel sabbato: Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vsque modo, neque fiet. † Mar. 13. d.

Similiter quia in hyeme ob molestiam tempestatis, expeditè fugere non licet, neque sabbato longius ire ob legis edictum, ideo orate inquit, ne tempus fugiendi accidat hyeme aut sabbato. Quoniam tanta tum erit afflictio, quanta neque fuit, neque post futura est. Quod autem de afflictione, quæ tunc erit in Ierusalem loquatur dominus, manifestò apparet ex verbis Lucæ: qui loco eorū verborum, ait: Erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic: quod Matthæus ve-

menter expressit, dicens: qualis nec fuit, nec futura est. Neque hic valet, quod contra hoc affert Caietanus, dicens: quia non constat tribulationem Ierusalem fuisse maiorem omnibus præteritis. Nam ex collatione omnium historiarum facile id constat. Multo minus valet quod ait: Non constat nullam post futuram talem. De futuro enim constare non potest, nisi quia ita prædixit dominus: quanquam conijci de illo potest ob immanitatem obsidionis.

Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur dies illi.

Quia nisi decurtatum esset obsidionis illud belli tempus, non fieret salua omnis caro, id est, nullus omnino Iudæorum saluus euasisset, sed perijissent tunc omnes: sed propter electos breuiabuntur dies illi, id est, quia inter Iudæos supererunt electi, qui in me credituri sunt, licet nunc non credant, neque statim credituri sint: ne simul cum illis reprobis pereant, breuiabuntur illius obsidionis & desolationis dies: Huiusmodi autem Ierusalem vastatio & desolatio prædicitur à Daniele castit. 9. Dum ait: ✠ Et post hebdomadas septuaginta duas occidetur CHRISTVS, & non erit eius populus, qui eum negaturus est, & ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vastitas: & post finem belli statuta desolatio. Quia verò in Daniele sequitur: Erit in templo abominatio desolationis. Quem locum quidam interpretati sunt de erigenda in templo statua. Quidam interpretati sunt abominationem desolationis in loco sancto stantem, statuam quandam aut Idolum in templo erectum, sed simplicius est quod diximus.

✠ Dan. 9. pit. 9.
f. & g.

† Lu. 17. c
† 1. q. 3.
Saltor.
Mar. 13. c.

✠ Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. ✠ Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errore inducantur (si fieri potest) etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si ergo dixerint vobis: ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite credere.

Tunc, quidam referunt ad subuersionem Ierusalem, quod

quod aptius est : quidam ad mundi consummationem. Iudæi enim qui superfuerunt desolationi, non minus obstinati erant præcedentibus : adeoque nec dubium quin impostores fuerint inter eos, qui se Christum mentirentur, falsoque prophetas haberent. Qualis Aegyptius ille, qui sub scelice præside, quem Iudæi Ben Cufiba vocant, qui & pseudopropheta habuit nomine Rabbi Aquiba: qui tot seduxit, vt triginta ferme milia Iudæorum congregaret : quos ex solitudine in montem ducens Oliuarum, Ierusalem capere visus fuerat, quique vt Acto. 21. scribitur, paulò antè eduxerat in desertum quatuor milia Siccariorum. Si ergo dixerint vobis, Ecce, in deserto est, vt ille Aegyptius, nolite exire, & in penetralibus, nolite credere, vel ecce in deserto gentilium, vt eos in idololatriam inducant, vt in penetralibus hæreticorum vt eos in errorem inducant, & hæresim quibus non est adhibenda fides.

Sicut enim fulgur exit ab oriente, & patet vsque in occidentem, ita erit & aduentus filij hominis. & Vbicunque fuerit corpus, illic congregabuntur & Aquilæ.

† 24. q.
1. cap.
Quoniã
vetus.

Id est, non erit latens, aut clancularius Christi in mundum aduentus, sed sicut fulgur aut fulgetra ab oriente exiens, ijs qui in occidente sunt subito videtur in aère: Ita manifestus erit omnibus orbis incolis Christi aduentus. Ad eum nempe (statim vt aderit) confluentibus suis. Quomodo inquit Paulus. 1. ad Thesalonicon. 4. Quoniam ipse Dominus in iussu & voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Domino in aère. Hoc est enim quod ait Euangelista: Vbicunque enim fuerit corpus siue cadauer, illuc congregabuntur Aquilæ quo se pascant. Ita statim vbi CHRISTVM adesse senserint, verum & vnum electorum cibum, ad eum statim congregabuntur, & aduolabunt pij: Qui verò Aquilæ dicuntur, quòd relictis terrenis omnibus in aère, hoc est in cælo versari consueuerunt.

† 1. Thef.
4. d.

Statim

† Ezech. 32. b. *Statim autem post tribulationem dierum illorum † sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum commouebuntur.*

Isai. 13. b.

Ioël. 3. c.

† Mar,

13. f.

Qui volunt præcedentes locos: tunc erit tribulatio magna: & nisi breuiati fuissent dies, &c. exponi de consummatione seculi, tuentur se ob id quod dicitur statim post tribulationem illorum dierum, &c. quia dicunt si statim ergo loci præcedentes nequaquam de Ierosolymitana tribulatione loquuntur, quæ longè antè præcesserit. Porro etiam cum secunda ad Thessalonicens. 2. tollere nititur opinionem qua persuasi erant Thessalonicenses instare aduentum domini. Non ergo statim post tribulationem illorum dierum, si de Ierosolymitana intelligamus, apparebit signum filij hominis. Qui aliam tuentur opinionem, dicunt statim post non plus significare quàm quod Marcus habet in illis diebus. Sed hoc videtur gratis dictum. Ideo præstaret dicere: quòd hoc loco Christus volens suos in perpetua custodia & vigilia esse, quasi quotidie venturus sit dominus: non quòd re vera tam citò ac statim sit venturus: sed quòd tam attentos nos esse velit, quàm si statim esset venturus. Qui re vera et si ante mille annos adhuc non veniret, statim tamen quod ad se est, venire diceretur. * Nam apud dominum mille anni tanquàm dies hesternæ quæ præterijt. Alioqui propè adfore consummationem seculi Petrus recitat. 1. Canonica cap. 4. inquit. * Omnium autem finis appropinquauit. Quòd autem sol dicatur obscurari, non per eclipsim intelligas naturalem, sed miraculosam per luminis defectionem: quomodo & stellæ de cælo casuræ dicuntur, quia tunc lumen suum non sunt daturæ. Et virtutes cælorum mouebuntur, siue concutientur vt Græci habent. Virtutes cælorum quidam vocant astra & planetas, quidam interpretantur corporum cælestium facultates & potentias: quæ quidem tunc nullas habebunt confusus tumultuatisquæ omnibus rebus.

† Apoc.

1. b.

Luc. 21. f.

Et tunc parebit signum filij hominis: † & tunc plangent omnes tribus terræ: et videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute sua et maiestate. Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna: et congregabunt eos

Deus eius à quatuor ventis, à summis cœlorum vsque ad terminos eorum

Hoc signum crucem Christi esse, aut crucis ipsius signum, quod terrori sit futurũ, & crucifixoribus Iudeis, & ijs qui crucifigi procurauerũt demonibus: & in summa omnibus qui crucis huius ac pãssionis fructũ vti neglexerũt. Sed in hoc aduentũ plangent omnes tribus terræ, quod de bonis intelligas ac malis, qui præ motu tanti iudicis pectora sua tondent ac plangent, præsertim impij videntes filium hominis in aere cum tam magna potentia venientem & gloria. Et mittere angelos suos prius tamen quàm signum crucis apparuerit: Euangelista autem non seruat ordinem euentus, sed narrat quæ futura sunt. Angelos autem mutet cum tuba & voce magna. Sic enim Græca habent *μετὰ δάλπιγγος καὶ φωνῆς μεγάλης*: quanquam Caietanus asserat legendum esse in tuba vocis magna, metuens ne vox quædam articulata intelligeretur: quod nõ putat, quia non subditur quid illa vox diceret, quasi necesse fuerit vt ipse putat aut vocem aut sensibilem quendam sonum audientium auribus insonuisse, corporaque ipsa resurrectione iam donata sensibili sono indiguerint, ac non potius tuba illa efficacissima fuerit viuorum & mortuorum ad Christi iudicium conuocatio ipsius iussu angelorumq; ministerio. Quod autem à quatuor ventis congregandos, & à summo cœlorum vsque ad terminos, significat vnde cunq; conuocandos electos vbicunq; fuerint eorum animæ, vt sua corpora recipiant glorificanda in vitam æternam.

† Luc. 21. f.
 † *Ab arbore autem fici discite parabolam: cum iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, scitis quia propè est æstas. Ita & vos cum videritis hæc omnia, scitote quia propè est in Ianuis.*

Ex similitudine eorum quæ nobis continuè accidunt, ducit nos in aduentus illius notitiam & cautionem. Cognoscendi autem inquit Hilarius, temporis signum in similitudine ficus arboris posuit, cuius cum ramus tener fuerit, atque fronderit, tum propè esse æstas intelligitur, ita cum prædicta euenerint, propediem futura est mundi consummatio.

Amen

Amen dico vobis quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.

Difficultas est magna quid significet ac demonstret τὸ generatio hæc. Quidam vult τὸ γενεά, quod interpretatur generatio, significare ætatem, & centum annorum seculum: pro quo etiam fortasse, licet minus latinè, generatio dicitur hominis vnus: pater videlicet cum sua sobole, qui ferè centum annos viuere soleant. Hunc ergo sensum facit non præteribit hæc generatio, id est, hæc ætas, hoc seculum, id est, quin ante centum annos præteritos hæc omnia fiant. Ac certè ante illud tempus effluxum præterita dicere possimus omnia illa præter seculi consummationis: de qua cū antè Christus locutus sit, non video quomodo verificetur illud, donec hæc omnia fiant. Caietanus interpretatur: præteribit generatio hæc electorum: at non video cur electorum potius quàm reprobatorum intelligat: Nam fumere generationem electorum pro plenitudine completoquè eorum numero, non video quàm rectè fiat. Mihi videtur non incommodè generatio hæc gentem significare Iudaicam: quàm cū dixisset tantopere affligendam quod parùm abfuturum erat quin omnes perirent: Subdidit non præterituram illam, sed duraturam donec ea omnia completerentur: dum scilicet congregatis omnibus electis, tam ex gentibus quàm Iudæis, fiat vnum ouile & vnus pastor. Certè simplicius vt generationem centum annorum interpretemur, citò omnia intelligamus præter seculi consummationem, vt scilicet sit sensus: hæc omnia quæ consummationem seculi præcedēt, fiant hac ætate et generatione, id est, intra centum annos.

‡ 25. q. 10. cap. 2. Pet. 3. b. ‡ *Cælū et terra transibūt, verba autē mea non præteribunt.* Non quòd ad substantiam attinet, sed quòd ad motum sicut dicit Petrus, 2. cano. cap. 3. Adueniet autem dies domini vt fur, in quo cæli magno impetu transierūt, elementa verò calore soluentur, terra autem, & quæ in ea sunt opera exurentur. Quod etsi cæli transitori sunt, & mutandi, verba autem mea inquit, non transibunt, id est, vera semper manebunt. Nam quod ad prolationem quidem verborum attinet, transierunt, iam & illa effluxerunt

runt simulatque prolata sunt, rei tamen significatæ veritas semper manebit.

De die autem illa et hora, nemo scit neque angeli cælorum, nisi solus pater.

Quia non nihil de signis præcedentibus iudicii prædixerat, sciebatq; fore coniectatores qui certò tēpus illius definire præsumerent, dixit: De die autē illa & hora, nemo scit, neq; angeli cælorum: quod intelligit naturali notitia, qua neq; ipse Christus quatenus homo nouit, vt Marcus ait. Nūquid ait Hilarius, Deus pater cognitionem diei celandi filium proposito abnegauit, cū dictū ab eo sit: Omnia mihi à patre meo tradita sunt? Ergo nō omnia sunt, si est aliquid quod negatur: sed quia ad nos omnia à patre accepta deucheret, deiq; verbū, non tā futuri in se fidē contineat quā facti, ideo extra definitionē dies posita est: vt largū licet Deus prænitentiæ nobis tēpus indulgens, incerti tū metu semper nos sollicitos detineret, & ipse nulli loquendo voluntatem dandi huius diei nulla dicti sui definitione cohiberet, hæc ille ibidē.

† *Sicut autem in diebus Noë, ita erit & aduentus filij hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes usque ad eū diem quo intrauit Noe in arcā: & non cognouerunt donec uenit diluuiū, et tulit omnes, ita erit et aduentus filij hominis.* † Gene. 7. b.

Id est, quemadmodum nihil tale opinantes, sed incurios, rebusque suis tantū vacantes diluuium reperit, ita & aduentus filij hominis, nec inopinantibus nobis superueniet. Nam vt Paulus ait. 1. Thessalonicen. 5. † Dies domini sicut fur in nocte ita ueniet, Cū enim dixerit 5. a. pax & securitas, tūc repentinus eis superueniet interitus. † Sic & Petrus. 2. canoni. 3. capit. Quod enim Christus dixit: Erant comedentes & bibētes, id est, quod Paulus ait: Cū dixerint pax & securitas, hoc est, cū tota ac secuta omnia sibi pollicebuntur.

† *Tūc duo erūt in agro, unus assumetur et unus relinquetur: due molētes in mola, una assumetur et una relinquetur. Duo in lecto, unus assumetur & unus relinquetur.* † Luc. 17. g.

Significat his verbis electos à Christo in regnum cælorum assumendos, reprobos autem abijciendos. Duo enim

enim in agro, duæ molentes, & duo in lecto, duo hominum genera significant, electos scilicet, ac reprobos. Cû ergo nec opinantibus nobis aduentus domini sit venturus, iubet nos semper esse paratos. Ideo subdit.

† Mar.
13. d.

† Luc.
12. c.
Apoc. 3. a

† *Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus noster venturus sit. Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, & non fineret perfodi domum suam. † Ideo & vos estote parati: quia nescitis qua hora filius hominis venturus est.*

Parabola autem patrisfamilias iubet nos vigilare. Nã vti cû is noctu domos furem circuncursare intellexerit, si sciret qua hora fur veniret vigilaret utique. Cû ergo more patrisfamilias venturum sciamus, qua hora nesciamus: Iubet nos paratos esse: ne imparatis nobis & inopinatis superueniat.

Quis putas est fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus super familiam suam ut det illi cibum in tempore? Beatus ille seruus, quem cû venerit dominus eius, inuenit sic facientem. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. Si autem dixerit malus seruus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire: & cœperit percutere conseruos suos, manducet autem & bibat cum ebriosis: veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eum, partemq; eius ponet cum hypocritis. † Illic erit fletus, & stridor dentium.

† Sup.
8. b. 13. f.
g. & 22. b.
Infr. 25. e.

Duo facit Christus hac parabola seruorum genera, si delis & infidelis: quibus duo genera prælatorum intelliguntur, quibus familie sue dispensandum cibum suo tempore dominus committit. Ecclesie enim sue prælatos ordinauit dominus: qui cœlestis doctrinæ panem familiam suam alât: quam si cuique prout illis commodû est, suo tempore dispensauerint, boni serui præmium accipiant, super omnia domini sui bona constituti, id est, in regni cœlestis bonorumque omnium confortû assumpti. Qui verò per absentiam domini tardantis, id est, per Dei patientiam peccata punire differentis cœperit percutere consortes, id est, iniurius esse contra proximum, neque aliud quam luxui vacet & delitijs, veniet domi-

nus hora ab eo non expectata, occidetq; & mediū difsecabit, in gehennamque retrudet, pari sorte et pœna cū hypocritis puniendum. Admonemur quoq; hac parabola, ne ob moram tardantis iudicij incurij simus, boneq; viuendi negligentes, alioqui similes cum malo seruo pœnas luemus.

CAPVT VIGESIMVM QVINTVM.

Futurum iudicium Christus per decem virginum opera, & decem talentorum distributiones & profectus præ figurat. In iudicio verò iustorum & iniustorum discrimen per opera & situm designat.

Tunc simile erit regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas obuiam sponso & sponsæ. † Quinque autem ex eis erant fatuæ & quinque prudentes. Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus non sumpserunt oleum secum. † Prudentes verò acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus.

In quinq; enim prudentibus virginibus & in quinque fatuis constituta est omnium fidelium & infidelium animarum distinctio. Omnes enim animæ, virgines atq; incorruptæ conditæ sunt, & lumē à Deo acceperunt, de quo dicitur Psal. 4. ✠ Signatū est super nos lumen vultus tui dñe, quod quæ prudentes sunt nutriūt vt perseuerēt: Imprudentes verò negligūt, sed vera et expectata Dei fides non ambigūe spei meritū consequetur. Hilar. ibid. Moram autem fatiente sponso, dormitauerunt omnes & dormierunt. Media autē nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obuiam ei: Tunc surrexerunt omnes virginēs illæ, & ornauerunt lampades suas.

Cum aderit dies iudicij & aduentus domini, similiter fiet in exclusionem malorum & admissionem bonorum in regnum cœlorum: quod factum legitur in hac parabola in admissionem quinque virginum prudentium ad nuptias sponsi & sponsæ: & in expulsionem quinq; fatuarū, vt scilicet qui moram faciente sponso, id est, Dei tardante iudicio vigilauerunt aduersus mundi & carnis insidias & astutias: ita vt venienti Christo ad iudicium vltro obuiam prodire possint lampade instructi & oleo, id est, si-

† 1. q. 1. ca.

Quod quinque.

§. Itē dominus.

† De sacra vntio. cap.

Cū venisset.

2. Thes.

5. a.

✠ Psal.

4. d.

est, fide bonorum operum copia relucente in regnum cœleste ad cœlestis agni nuptias, & sponsi intromittantur. Qui verò more fatuarum virginū ociosi dormitauerint, negligēterq; vixerint, cœlesti ianua exclusi, nihil sibi profuisse lāpades suas iactabunt, id est, frustra fidem suā allegabunt, tū carentes oleo inuentæ sunt, id est, fidē habuerint tantūmodo mortuam bonis operibus carētes. *Fatuae autem sapientibus dixerunt. Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur. Responderunt prudentes: dicentes: Ne foris non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite vobis. Dum autem venit emere, venit sponsus, et quæ paratæ erant intraverunt cum eo ad nuptias: et clausa est ianua.*

Tum frustra postulabunt fatuae à sapientibus oleum: quia tunc nihil proderunt aliena merita & opera, si nostra defuerint. Quod hic dictum est de die aduentus vniuersalis & iudicij, potest etiā applicari ad iudicium vniuscuiusque particulare in morte, quando medio tempore dormiunt virgines omnes prudentes & fatuae: hoc est, omnes tam boni quàm mali somnolentiam patiuntur & negligentiam venialia incurrendo.

Novissime verò veniunt et reliquæ virgines, dicentes: Domine domine, aperi nobis. At ille respondens, ait: Amen dico vobis, nescio vos. Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam,

Quia verò media nocte, hora scilicet qua nō putamus, clamor excitatur, vel repentinæ ruinæ vel ægritudinis longioris, tunc qui parati sunt, lucernas perferentes bonorum operum ac fidei oleo plenas, ac relucentes intromittuntur: qui verò mortuam quandam & hypocriticam fidem præferunt, extinctis defectu olei bonorum operum lampadibus excluduntur. Quia cū iam penitentię non est tempus, fatuae occurrunt, aperiri sibi adiutum rogant. Quibus respondetur à sponso, quia nescio vos. Non enim in officio aduenientis affuerant neque ad vocem tubæ exitantis occurrerant, neq; introeuntū comitatuū adhæserant, sed morantes & indignæ introeundi ad nuptias tempus amiserant. Hilar. ibid.

† Mar. 13.
d.

† Luc.
19. b.

† Sicut enim homo peregrè proficiscens, vocavit seruos suos,
et ita-

Et tradidit illis bona sua . Et vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij verò vnum, unicuique secundum propriam virtutem, et profectus est statim.

Eos qui negligentes salutis propriæ fuerunt, arguit præcedens parabola: hic autem arguuntur, qui acceptis à Deo beneficijs malè vtuntur: nec ea in gratiam proximorum & commoda impendunt. Græcè est *ἕκαστος*, cui respondere debebat ad finem parabola *ἕκαστος*, quod tamè deest & Græcè & Latinè. Idcirco supplendum est ad finem parabolæ: Ita qui accepta talenta multiplicauerit, præmia inde feret: qui verò multiplicare neglexerit, supplicia. Homo iste peregrè proficiscens, vt quibusdam videtur, Christus est die ascensionis in cælum pergens, quod quidem humanæ carnis locus peregrinus: neque illi proprius, nisi per eius à verbo assumptionem. Sed coactor videtur ista expositio. Idcirco vide an ad Deū simpliciter possit referri. Deus enim vocat seruos suos, fidem illis inspirando & gratiam. Nec contentus fide illos insigniuisse & gratia, reliqua quoque bona sua eis tradit, ac veluti talenta dispensanda committit: non quidem æquè omnibus, sed prout illi visum est, ac quantum unicuique illorum vtendi facultas suppetit. Et ideo dicitur quòd vni quinque dedit, alij duo, alij vnum talentū, unicuique secundum propriam virtutem, id est, quantum cuiusq; valet facultas. Quæ quidè talenta Paulus ad Romanos repetit, dicens: ✠ Multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius mēbra habemus, habentes donationes secundum gratiam, quæ data est nobis differentes. Sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministeriam in ministrado, sive qui docet, in doctrina: qui exhortatur in exhortado, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseratur in hilaritate. Similiter. 1. Cor. 12. a. ✠ Diuisiones verò gratiarum sunt, idem autem spiritus, &c. quæ ibidem sequuntur & enumerantur dona gratiarum. Quod autem distributis in seruos viritim talentis peregrè proficiscitur, significat Deū cū libero nos arbitrio donauerit, in super gratiam & fidem inspirauerit: & alij quidem prophetandi munus, alteri verò prædicandi gratiam, alij docendi & interpretandi

✠ Rom.
12. b.

✠ 1. Cor.
12. a.

Pretandi dederit : & vnique prout illi visum est, gratias suas elargitus fuerit, operari per se nos cū gratia sua finit, testaturus videlicet nū recte illis vsuri simus an nō. Abijt autem qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & lucratus est alia quinque. Similiter & qui duo acceperat, lucratus est alia duo: Qui autem vnum acceperat, abiens fodit in terram, & abscondit pecuniam domini sui.

Qui autem frugi ac diligentes serui fuerint, domini sui talenta ociosa esse non sinunt, sed multiplicant cum acceptis donis ac gratijs in proximorum vtilitatem & edificationem vtuntur. Malus autem & inutilis seruus, qui vnicum à domino talentum acceptum fodit in terra dominiq; sui pecuniam abscondit, is est qui totus terrenis addictus, celestia planè vbi fodere deberet & thesaurizare, non curat, & cū per acceptum à domino talentū commodare proximis posset: aut eis inseruiens, aut eos bono exemplo edificans, eo non vitur perinde ac si nō accepisset. Hoc est enim tantū pecuniam abscondere, in nullum eam neq; sui neque proximi vsū applicare. Post multum verò temporis venit dominus seruorum illorum, & posuit rationem cum eis. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum: Ait illi dominus eius. ¶ Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis supra multa te constituam. Intra in gaudium domini tui.

Si hominem istum Christum intelligamus, post multum temporis venit creditorum talentorum rationem exacturus. Post multum quidem tempus, quia in die iudicij, vbi interim somnolentis & negligentibus peregrinari videtur, & à nobis abesse: quia statim malefacta & negligentias hominum non punit. Quemadmodum autem in parabola qui talenta multiplicauerunt, fidelitatis suæ præmium accipiunt, dum gaudij domini sui sunt participes: Ita qui accepta à Deo beneficia. In sui proximorumq; vtilitatem & edificationē dispensauerint, æterni gaudij sunt participes. Potes etiam dicere quod homo iste, siue Christus est, siue Deus pater, post multū

† Luc.
19. c.

tempus venit, quia tempore iudicij vniuersalis, siue etiã iudicij particularis cuiusque in morte.

Accesit autem & qui duo talenta acceperat, & ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo superiuratus sum. Ait illi dominus eius. Euge serue bone & fidelis: quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: Intra in gaudium domini tui.

Sicut prior seruus ex quinque librorum Moyſi doctrina decem præcepta retulit, ita gentilis populus qui fide & confessione filij & patris iustificatus Christo spiritu & carne confessus est. Nam corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Hæc ergo duo inquit Hilarius, sunt talenta commissa. Sed vt prior ille omne sacramentum in quinque talentis, id est, in lege cognouerat, idque fide Euangelij duplicauerat: ita iste incremento duorum talentorum, atq; operatione promeruit: ratione ac re ditu dissimili: par tamen à domino munus, amborum est, vt gentium fidem exequatam credentium ex lege scientiæ nosceremus: Nam cum laudatione eadem iubetur in gaudiũ dñi introire. Hæc ille.

Accedens autem et qui vnum talentum acceperat, ait: Domine, scio quia homo durus es, metis vbi non seminasti: & congregas vbi non sparsisti: & timens abij & abscondi talentum tuum in terra. Ecce habes quod tuum est. Respondens autem dominus eius, dixit ei: Serue male & piger, sciebas quia meto vbi non semino, & congrego vbi non sparsi, oportuit ergo te committere pecuniam meam nummularijs, & veniẽs ego recepissẽm vti que quod meum est cũ vsura.

Malus ac negligens seruus, non modò crimen non confitetur, nec veniam deprecatur, quod facere debuerat: sed negligentia etiam suã crimen in dominum rejicit. Quippe qui etiam quod suum non est, exigit. Id est enim quod ait: metis vbi non seminasti, & colligis vbi non sparsisti. Non est necesse semper singulas parabolæ partes rei assimilatae partibus respondere, vt hoc loco clarum est. Nec enim Deus pater aut Christus durior est ac feuerior, qui supra condignũ præmiat, puni que semper citra condignum. Refert autem malus seruus & negligens eorum personam qui Dei iustitias ode

runt, & qui cū negligentēs semper degant, Deū misericordem requirunt indultorē, iustum oderunt vltorem. Itaq; absconfum domini talentum integrum reddere se putat, ac propterea fatisfacere qui eo quidē malē vsus nō est: sed cū in aliorum vtilitate m multiplicare deberet, non facit: idcirco ab irato domino audit: Serue male & piger, Sciebas quia meto vbi non semino, &c. Non quod re vera niniūm durus aut austerus esset dominus, aut nō sua exigeret, sed ad excusationem serui illud excusantes ita loquitur. Quasi diceret: In credito tibi talento operari formidabas, quod me seueriorem quā par est exactorem crederes, tōto magis cauere oportebat, ne infensum me haberes, & nulla per te industria valeres, pecuniam meam nummularijs, vt vel tantillum lucrum ex ea facerem, committere oportebat. Si enim talem me existimabas qualis tamen non eram, debuisti talentum meum exponere his qui bona à malis nouerunt discernere, (quos vocat nummularios) Oportebat igitur quod in te erat fecisse, docuisse inquam, consuluisse, increpasse, arguisse, obsecraste, cętera autē difficiliora mihi reliquisse.

Tollite itaq; ab eo talentū, et date ei qui habet decē talenta.

Si de iudicio extremo sumatur parabola, difficile videtur quomodo tollatur à malo seruo talentum, & detur habenti decem: cū iam postea futurum non sit operandi tempus ac merendi: nisi dicamus quod talentū ademptum vni & datū alteri, isthic sumitur pro premio, quod debitum fuisset seruo pigro, si probē dispensasset.

† Supr.
13. b.

Mar. 4. c.
Luc. 8. c.
& 19. d.

† *Omni enim habenti dabitur & abundabit: ei autem qui non habet & quod videtur habere auferetur ab eo. Et inutilem seruum eijcite in tenebras exteriores. Illic erit fletus & stridor dentium.*

Id est, omni habenti gratiā & merita, dabitur gloria per quā abundabit, ei autē qui non habet, id est, qui data gratia acceptisq; beneficijs bene vsus nō est, etiā id quod habere videtur, (Græci habēt etiā id quod habet) id est gratia quē primitius acceperat, auferetur. Certē Marcus ca. 4. & Matth. 13. habēt etiā id quod habet & Lucas ca. 8. habet. *ἡ δὲ δόξα ἔχει*, id est, & quod habere videtur: quod forte ab aliquo translaturum est in hunc Matthæi locum.

Cum

Cum autem venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli eius cum eo: tunc sedebit super sedem maiestatis suae: & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab invicē, sicut pastor segregat oves ab hœdis, et statuet quidem oves à dextris suis, hœdos autem à sinistris.

† Apoc.
19. d.

Qualē se sit exhibiturus in extremo iudicio dominus hoc loco docet: Nempe bonorum operum præmiatorem, malorum verò ultorem. Quomodo autem sit sessurus in iudicio Christus, an visibili forma annō, certū non est. Sessio verò hic sumitur pro authoritate iudicandi, quam vocat sedem maiestatis. Non est autem putandum hic esse parabolam, sed cum oves & hœdos nominat ut αφ' επι' ας loquitur, oves pios ac mansuetos Christianos appellans electos, hœdos verò reprobos malorum operum sordibus fœtidos.

Tunc dicit Rex qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei possidere paratum vobis regnum à constitutione mundi. & Esuriivi enim & dedistis mihi manducare, sitiivi & dedistis mihi bibere: & hospes eram, & collegistis me: nudus eram, & operuistis me. & Infirmus & visitastis me: in carcere eram, & venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, & paupum, sitientem, & dedimus tibi potum? quando autem te vidimus hospitem, & collegimus te: aut nudum, cooperuimus te? aut quando te vidimus infirmum: aut in carcere, & venimus ad te? Et respondens Rex dicit illis: Amen dico vobis: quandiu fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.

† Isa. 58. b
Eze. 18. b
† Distin.
14. cap. 1.
† Ecclesi.
7. d.

Quò verò magis hæc intelligamus, sciendum est prædestinationis nostræ nullam esse in Deo causam præter eius voluntatem, non quævis bona opera nostra, non fides denique ipsam. Ipsius autem prædestinationis effectus, est beatitudinis collatio & glorificatio: cuius quidē causa præcipua est & bona opera quæ cum fide & gratia faciamus. Et propterea benedicit Christus: Venite, possidete regnū: quia cū esurirē, me paupis, cū sitirē, potastis, et cætera sequētia quæ sibi esse facta dicit, dū minimis et abiectis pauperib⁹ propter eū impesa fuerint. Velit autē

nolit Buccerus, fatendum est hoc loco bonis operibus, quæ tamé fidē consequuntur & charitatē (alioqui digna non sunt) deberi præmia nosque ijs, non ex operum nudorum dignitate, sed largitoris Dei benignitate, cui ita nobiscum pacisci placuit, vitam æternam mereri. Nihil enim vetat & nos eam ex pacto mereri, & mera Dei liberalitate donari nobis: qui (vt ait Augustinus) sua in nobis dona facit merita, & illa coronat.

† P^{sal.} 6. d. *Tunc dicit et his qui à sinistris erūt: † Discedite à me male dicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare: Sitiui, & non dedistis mihi potum: hospes eram, & non collegistis me: nudus, & non operuistis me: infirmus, & in carcere, & non visitaſtis me. Tunc respondebunt ei & ipsi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc respondebit illis, dicens: Amen dico vobis quandiu non fecistis vni de minoribus his, nec mihi fecistis. † Et ibunt hi in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam.*

† Ioa. 5. c.

Vides regnum æternum hominibus quidem paratum, ignem verò dæmonibus, non igitur primò paratus fuerat ignis hominibus, sed ipsi illum sibi præparauerunt, eos quibus paratus erat imitando, & ea quæ regno digna sunt relinquendo. Nec enim improperat inopiæ omnimodum subleuamen, aut à carcere liberationem, sed quæ facilitiora erant, & inopiæ necessaria, & que cuiusq; vires non excedebat. Ideo sicut misericordibus regnum concessi æternum, ita immisericordibus ignem æternum, quem meruerunt.

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

Concilio super morte Christi à Iudæis inito, & discipulorum ob vnguentum effusum indignatione, Christus cœna in cœnaculo, & Eucharistia institutione celebrata, à Iuda Iudæis traditus, à quibus morte damnatur, illuditur, & caditur, & tandem à Petro negatur.

Et

E† factum cum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: Scitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur ut crucifigatur. †Mar. 14.2. Luc.22.2. Ioan.12.2.

Quo die Iudæi eo anno pascha celebrarint, & quo Christus, vide Paulum Burgensem in additionibus ad Matthæum. Pascha autem non ἀπὸ παλαιῶν, id est, à patiendo dictum putat Hieron. sed à Phasæ quod transitum significat. Et tamen Phasi seu Pascha festiuitas à Deo instituta, in memoriam quod pertransiens angelus castra Aegyptiorum & Aegypti primogenita occidens, ab Hebræis absomit, in cuius rei memoriam iussit eos dominus septem dies azimos absque pane fermentato celebrare, & decima quarta die ad vesperam agnum immolare, ut est Exodi. 12. quod Iudæi quibusdā patrum traditionibus irretiti, in sequentē diē distulerūt. vide Burgesem & post eū Munstherū in Calēdario suo, et super Matth. Tunc congregati sunt principes sacerdotum, & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas, & consilium fecerunt ut Iesum dolo tenerent & occiderent. Dicebant autem: Non in die festo, ne fortē tumultus fieret in populo.

Vult Chrysostomus ea ætate contra legis institutionem, quæ vnicum volebat esse sacerdotum plures fuisse: aiuntque nonnulli plurali illo numero Annam & Caiapham intelligi qui multa summa sacerdotum redemerat, quod annuis exercerent vicibus. Mihi simplicior sensus videtur, si principes sacerdotum intelligamus principes ac primarios sacerdotes, qui multa inter reliquos autoritate valerent & gratia, nimirum eos qui à Dauide ordinati sunt 1. Paralip. 24. Nam statim de summo principe subdit in atrium principis sacerdotum. Per seniores autem populi, qui Græcè πρεσβύτεροι dicuntur, dubium est an πρεσβύτερος hoc est, Iudaici populi sacerdotes intelligere debeamus, an seniores aliquot ex populo, ætate scilicet venerandos, & longa rerum experientia præditos. ac præterea in rerū agendarū consilium adhiberi solitos. Hi omnes inuito aduersus Christum domini consilio, consultant quomodo Christum

ctum dolo captum occiderent. Id imprimis cautum volentes ne die festo fieret, non religionis gratia, sed quòd conuenientibus in templum die festo turbis, vbi penè semper versabatur Christus, metuebatur ne per tumultum Christum quem suspiciebant, ac venerabantur sibi eriperent. Vide autem quomodo stat, vt in die festo non sit occisus Christus, cum die paschæ videatur occisus.

† Mar. 14. 3. Io an. 12. a Luc. 7. f. † *Cùm autem Iesus esset in Bethania in domo Simonis Leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti preciosi, & effudit super caput ipsius recubentis.*

Hunc Simonè Leprosum quidam dicunt fuisse patrè Lazari, quem à lepra dominus curauerat nomen adhuc leprosi retinentem. Sed vide si quid certi de hoc haberi potest. Huius domum ferunt peregrini adhuc Bethaniæ monstrari, nomenque eius retinere Bethania, de qua hic, villa est in latere montis Oliueti quindecim quasi stadijs, id est, duobus ferè miliaribus distans ab Ierusalem: mulier autem quæ super caput Christi recubentis alabastrum vnguenti effudit, Maria est Magdalene soror Lazari. Videtur autem hæc eadem esse cum ea de qua Ioannis 12. quæ ibidem nominatur, non hic. Primum autem putem eandem esse mulierem de qua hic Matthæus, & Marcus 14. & Ioan. 12. facit Bethaniæ locus: deinde quòd Simon leprosus aut pater vt quidam dicunt, aut certè affinis erat ac notus Lazaro & fororibus. Ego autem vti censeo vnã eandemque fuisse mulierem, ita vt diuersas fuisse putem vnctiones. Moneor quòd Ioannes vnctionem quam recitat, sex dies ante festum Paschæ fuisse dicit: Matthæus autem & Marcus tantum duos, quodque apud Ioannem pedes tantum vnxisse dicitur, apud Matthæum & Marcum caput. Nam primum caput attingere non ausa pedes tantum adiit: quarto verò postea die audentior facta, quod supererat vnguenti sui in caput effudit. Nam dicere vtraque die factum, cum sex dies ante festum Paschæ scribat Ioannes, Matthæus & Marcus duos tantum, videtur merè gratis dictum. Deinde Rupertus qui vnã tantum de tribus Magdalenâ efficit, asserit eam de qua Ioan. 12. & eam de qua Luc. 7. eandem esse quæ à Luca peccatrix

peccatrix dicitur, & ab Ioanne & Luca pedes tantum unxisse dicitur, & capillis extersisse. Neque validum est argumentum quod contra avertit Buccerus vnctionem Lucæ longè ante passionem factam fuisse dicit, Ioannes autem sex dies ante: cum plerumque si quis occurrat seruus ambiguus, inter Euangelistas non dubitet dicere quod vnus Euangelista vno tempore vnoque loco factum dicit: Idem alius Euangelista alio. Quippe quod curiosi non fuerunt locorum & temporum obseruationis, vti reuera plerumque non fuerunt. Certè nulli Euangelistæ in describenda historia sua verum temporis ordinem seruare studuerunt. Itaque quod sex dies ante Pascha factum recitat Ioannes in Bethania, Lucas nulla temporis aut loci facta mentione cum ibi visum est, factum recitauit historiæ ordine neglecto. Sed ne longior sim remitto te ad eos qui de vnica Magdalena aduersus Fabrum scripserunt: quem audio olim cum Romæ esset, in bibliotheca Romana tractatum inuenisse de tribus & vnica Magdalena differentem, ac demum pro vnica concludentem, eum autem qui semper studiosus nouitatis fuisse, eum tantum qui pro tribus differeret, adiectis & inuersis, quæ illi visum est, ne agnosceretur inuulgasse, quanquam ei postea doctè responderunt viri aliquot docti: Atque imprimis Iudocus Clechtouæus, Fabri vt audio quendam discipulus, & ipsius alioqui obseruantissimus. Maria itaque effudit vnguenti preciosi alabastrum delicatum pixidis genus, quo in genere vasis optime seruantur vnguenta, sic appellatum, ἀπό τοῦ λαβάν, id est, prehendere & à primitiua particula, quod obliuorem sui prehendi nequeat. Quod hic Matthæus vnquentum preciosum effudisse super caput dicit, non contrariatur ei quod dicit Ioannes super pedes. Nam etsi eadem mulier, duæ tamen vnctiones sunt. Nam vt Rupertus ait, quam Ioannes ante sex dies Paschæ super pedes domini effudisse recitat, eadem est idemque factum quod Lucas 7. cap. narrat. Nempè quod ad pedes Domini primum venit mulier peccatrix, quatuor autem dies postea iustificata prius & tunc accepta à CHRISTO peccatorum venia, ad ipsum vsque caput ausa est attingere. Magnam verò hic Mariæ fidem

fidem, & in Christum adiectionem considerare oportet: quæ tam preciosum vnguentum, quo vti solebat in delicijs, tam largiter primum in pedes, deinde verò in caput Christi effuderit.

† Mar. 14. *Videntes autem discipuli, indignati sunt, dicentes: ut quid perditio hæc? Potuit enim istud venundari multo, & dari pauperibus.*

a.
Luc. 7. f.

Non est hoc contrarium ei quod recitat Ioannes solum Iudam indignatum esse: siue quod vnus Iudas fecerit synecdochicos, Matthæus & Marcus reliquis tribuunt: siue quod omnes indignati sunt, vni Iudæ Ioannes tribuit, qui plus cæteris indignatus est, ac si dicamus eiusdem mulieris diuersas fuisse actiones, quod verisimilius puto, nihil est contrarium. Nam apud Ioannem ob primam vnguenti effusionem, solus mouetur Iudas & indignatur, reliqui tacent, mulieris factum pie interpretantes. At cum paulò post rursus effundi vident, non nihil adhuc carnale sapientes indignantur, non quidem domino benefactum invidentes, sed arbitantes gratius fore domino, si in pauperes vnguenti precium infunderetur. Indignantibus autem discipulis, aut Iudæ potius vnguenti effusionem grauius ferenti, eamq; prætextu eleemosynæ damnati. Similes sunt huius tempestatis hæretici, cultum & ornatû templorum, & ea quæ in vsum diuini sacrificij impèduntur, eleemosynæ prætextu tollere volentes. Contra quos dicit hoc loco Theophilactus ex Chrysostomo: Quando quis igitur offerret Deo donum ne auerferis illum, neque confringas alacritatem eius, abducens illum vt det pauperibus: sed sine implere oblationem. Decet enim vt honorem quem Deo debemus, omnibus præferamus, etiam misericordie operibus.

Sciens autem Iesus, ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? Opus bonum operata est in me. Nam semper pauperes habetis vobiscum, me autem non semper habebitis. Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.

Pro bonum, Græcè est καλόν, id est, egregium. Notatur autem his verbis, quod plerunque licet non habita
ratione

ratione pauperum, sua in cultum diuinum impendere, maxime si non premit & vrget ingens pauperum necessitas: Quod autem bonū opus sit operata, ratione probat. Nam pauperes semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis. Quasi diceret: Poterit ipsa semper, poteritis & vos misericordiam impendere in pauperes, in me autem non semper, quia non semper me habebitis vobiscum, corporali scilicet, ac visibili praesentia. Deinde ne indignentur, ostendit non temerè sed diuina dispensatione effusum vnguentum, dicens: Mittens enim hoc vnguentum in corpus meum, ad sepeliendum me fecit, id est, instigante spiritu sancto vngendum corpus meum suscepit, sepeliendum innuens, & sepulturae munus praeueniens, ne posset illud suo tempore praestare.

Amen dico vobis, vbicumque praedicatum fuerit hoc euangelium in toto mundo, dicetur & quod haec fecit in memoriam eius.

Vltra spiritualem retributionem, temporalem quoque dicit fore, perpetuam scilicet eius facti in eius laudem & narrationem, memoriam. Praefigurabat autem haec mulier Ecclesiam, quae prius erat peccatrix: vnguentum verò fidem, quam in Christum effudit, dum audiuit à domino: Fides tua te saluam fecit, & idcirco inquit Hilarius, vbi praedicabitur hoc Euangelium narrabitur opus eius: quia cessante Israël, Euangelij gloria fide gentium praedicabitur. Qua aemulatione in Iudaea persona Israël prophanus accensus, omni odio ad extinguendum nomen domini incitatur.

† Tunc abiit vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Scharioth ad principes sacerdotum & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam: At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde querebat oportunitatem vt eum traderet.

Sic autem dicebatur Iudas Ischariothes ab Ischara oppido Iudaeae, vnde ortus erat: quod cognomen tū addidit Euangelista, ad differentiam Iudae Lebbei, qui & ipse ex duodenario erat numero. Iudas autem de prodè do magistro cum Pharisaeis paciscitur precio triginta argen-

† Za. 11. c.
11. q. 3. ca.
abiit Iudas.
Mar. 14. b
Luc. 22. a.

argenteorū. Vide si vis de argēteis Budæū & Agricola
 † Mar. 14 b. † Prima autē die azimorum accesserunt discipuli ad Iesum,
 dicētes: Vbi vus paremus tibi comedere pascha? At Iesus di
 Luc. 22. b. xit: Ite in ciuitatē ad quendā, & dicite ei: Magister dixit.
 Ioan. 13. b. Prima dies azimorum erat decima quarta dies primi

mensis, qui Hebræis Nisan dicitur, apud Latinos partim Martio partim Aprili correspondens, in prima videlicet Luna post æquinoctium: Ad cuius diei. 14. vesperā immolabatur Agnus. Nam vt Exodi. 12. dicitur: iubebantur Iudæi decima die Nisan tollere & segregare agnum anniculum, & vsq; ad decimam quartam mensis seruare & eo die ad vesperam immolare, ab eaque vespera fermentatis abstinentes azimos panes edere incipiebāt. Ea igitur die, quæ dies iouis erat, ad vesperam, rogant discipuli dominum vbi velit comedere Pascha, id est, agnum Paschalem. Neq; enim vbiuis edere licebat: neq; alibi quàm Ierosolymis. Itaq; cū in Bethania versaretur, rogant in qua domo, nimirum Ierosolymorum, velit edere. Ipse autē ait: Ite ad quendam Græcè ἄρτος τὸν, quo verbo Græci certum hominem significant, at notum, quem tamen nominare noluit.

Tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, & parauerunt Pascha.

Id est, tempus meæ mortis proximū antè quam & legale Pascha cū discipulis celebrare volo: & ego ipse verum Pascha, agnusq; immaculatus pro mundi delictis immolari cupio, vt legale finiatur.

† 2. q. 1. ca. *Vespere autē factō, discumbebat cum duodecim discipulis*
 Vnus ex vobis. *Et edentibus illis dixit: Amen dico vobis, quia vnus*
 De offic. *vestrū me traditurus est. Et contristati valde, cæperūt singuli*
 ord. Si sacerdos. *dicere: Nunquid ego sum dñe? At ipse respondens, ait:*
Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.

Sup. 11. b. *Cū ex lege iuberētur Iudæi stantes agnū paschalem*
 Psal. 40. c. *edere, hic autē dicitur Christus nō sedens sed discubēs,*
 dicit Theophylactus quōd Christus & discipuli ex more legis agnū typicū stantes comederint, & peractō Pascha discubuerint, alios cibos manducantes, ac palā ibi de proditore locutus, ita vt sufficienter Iudam exprimeret

ret proditorē, dicens: Qui intingit mecum manum in parophide, hic me tradet, a reliquis tamen intellectus non est, de tanto facinore nimium turbatis & contristatis. Quod autem interpret habet parophide, Græci habent ἐν τῷ τροπέλιῳ de quo vide Bayphiū de vasis culmarijs. Filius quidē hominis vadit sicut scriptū est de illo. Vē autē homini illi per quē filius hominis tradetur. Bonū erat ei, si natus nō fuisset homo ille. Respondens autē Iudas qui tradidit eū dixit: Nunquid ego sum Rabbi? At illi: Tu dixisti.

Pro vadit, Græcē est ὑπαγαῖν & idem Marcus habet. Lucas verō προβαίνει, quod vulgari more sumitur pro eo quod est abire vita: quomodo nos Galli de moriente homine dicimus. *Il sen vad.*

¶ Cœnantibus autem illis accepit Iesus panem, & benedixit, ac fregit, deditq; discipulis suis, & ait: Accipite & comedite, hoc est corpus meum.

Pro cœnantibus Græcē est αἰσθίσιναι quod indifferēter & prandium & cœnā significat. Nam ἀνασθίσιναι est conuiuari, & conuiuia celebrare. De veritate corporis & sanguinis domini in venerabili Sacramento, quod hic institutum est, plura hic dicere supersedeo quod pijs & Christianis tantum scholiasticos ista scribimus: non hoc loco aduersum hereticos scribere instituimus: quod piē & elegāter editis libris multi scripserint. Satis erit nobis vnū Iustini martyris testimoniū adduxisse: quod ex libraria regia, aut à dño Danesio sumere oportet. Pro eo autē quod Latinis habet: & benedixit Græcē est ἐχαριστῆσαι & εὐχαριστῆσαι est, habitis Deo gratijs. Quod autē dicit: Fregit deditq; discipulis suis: nō intelligendū est quod corpus frerit, quia Christus in Sacramento sumitur non contractus nec diuisus. Ideo difficultas est quod refertur Tō fregit. Thomas & alij dicūt, quod accepto pane benedixit Iesus, dicens: Hoc est corpus meum: deinde, fregit dicens: Accipite & manducate. Atq; ita species tantum specierumq; dimensiones fregit. Notandum est autem quod illæ voces Christi, Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus noui testamenti, eam habeant virtutem, quod statim panis, alterata natura panis, similiter & vini substantiæ in corpus & sanguinem mutatae, sunt

1. Co. 11.

c.

Mar. 14. c.

Lu. 22. b.

Ioan. 6. f.

sunt manentibus tantum speciebus. Nec eam modo habuit virtutem Christi vox, sed ministrorum sacerdotum idem, quod ille tunc facere intendentium: vi tamen verborum illorum à Christo prolatorum. Et de hoc ait Chrysostomus: Sicut illa vox quæ dixit cresce, & multiplicamini, & replete terram: Semel quidem dicta est: sed in omni tempore sentit effectum ad generationem operante natura: Ita & vox ista semel quidem dicta est, sed per omnes mentes Ecclesiæ usque in hodiernum diem, & usque ad Christi aduentum præstat sacrificio firmitatem.

† De cele. † Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis, dicens: missa ca. Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

liquijs & Non dicit de corpore: Hoc est corpus novi testamenti, sed de sanguine τοῦ τῆς καινῆς διαθήκης, id est, qui ad nouum fœdus & pactum spectat. Quia sicut veteris ad nouum fœdus & pactum, quod Paulus ad Hebræ. 9. ait: legis testamenta & pacta, quod Paulus ad Hebræ. 9. ait: Non sine sanguine dedicata sunt. Et olim Gentiles in confirmationem fœderum suorum, sanguis utebatur effusione, mactatis eam in rem animalibus. Ita ad confirmanda nouæ legis pacta & testamenta sanguine opus fuit mactati & immolati Christi. Quia sicut ait Paulus ad Hebr. 9. Vbi testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Ideo quia ad confirmanda pacta & testamenta interuenire Christi mortem oportuit, bene dicit de sanguine suo: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro vobis effundetur. Græcè est ἐκχυθῆναι, id est, effunditur, quod in præsentī dicitur ab Euangelista: nõ quòd reuera iam effunderetur, sed quòd iam passionis eius mysterium inceptisset: quippe quem Iudas tradere pactus esset.

Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei.

Supplet Lucas quod hîc Matthæus omittit: quod scilicet tradito discipulis agno Paschali, dixerit: Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud donec impleatur

tur in regno Dei. Vbi notandum, quòd māducatio ista, de qua solus Lucas, & potus de genimine vitis, de quo tres Euangelistæ, non intelliguntur de manducatione corporis Domini, neque de potu sanguinis: quia apertè Lucas recitat post illa verba Christum accepto pane & vino corpus & sanguinem suum consecrassè, ac discipulis tradidissè: Ita quòd inter manducandum Pascha legale, hæc verba dixerit: Licet Matthæus & Marcus, qui curiosi non fuerunt historiæ ordinem seruare, quòd Christus antè dixit, post oblatum calicem dictum repetens. Mihi autem simpliciter his verbis dixissè videtur Christus dum nouissimum Pascha legale cum suis discipulis celebraret, non bibam amodo, id est, finito Paschali hoc conuiuio, non amplius vobiscum bibam vsque in diem illum scilicet postquam resurrexero, tum bibam illud vobiscum nouum in regno patris mei, id est, in resurrectione mea: quam regnum patris appellat. Quòd verè tūc post resurrectionem subiugata morte & inferno regnare cœperit. Quòd autem dicit: illud nouum, significat quod nouo modo bibiturus esset, scilicet iam immortalis factus, nulloq; cibo aut potu indigens. Similiter quod & Lucas ait: Non manducabo, &c. Intelligit se non manducaturum amplius cum illis ante resurrectionem.

† *Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti.*

Paulus Burgensis ex Iudæo Christianus, legisq; inter Iudæos peritissimus, vetustum Iudæis morem fuisse ait, vt cū à mensa surrexissent, psalmum illum, Laudate pueri dominum, & sequentes vsque ad Psalmum: Beati immaculati, recitarent: quos etiam Psalmos Christum cecinisse putat.

Tunc dixit illis Iesus:

Tò, tunc, vt quidam putant, non demonstrat id quod præcessit, exierunt in montem Oliueti, cū Lucas indicet ante egressum dominum, discipulis suis dixisse quæ sequuntur. Ideo aiunt Tò, tunc, referre illud inter cœnandum: quanquam propior videtur sensus Matthei & Marci, si dicamus hymno dicto Christum egressum, & inter proficiscendum ea verba cum discipulis habuisse, &

se, & post finem verborum in villam quæ dicitur Gethsemani, appulisse, sicut Matthæus postea ait: Tunc venit cum illis in villam Gethsemani. Et Marcus: Et veniunt in prælium cui nomen Gethsemani. Atqui non admodum refert post an antè. Nam Euangelistæ sæpe quod antè factum est, postea recitant, & quod postea longè antè.

† Mar. 14 b. † Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte: Scriptum est enim: † Percutiam pascorem, & dispergentur oves gregis.

† Zac. 3. c. Sciens fore Christus vt in eū discipuli omnes offenderent & impingerent, relicto eo fugientes præmonet eos huius lapsus, ne lapsi animum desponderent. Porro etiam non sine Dei dispensatione huiusmodi lapsum fore ait: quippe quorum lapsum, simulq; percussione suâ prædixisset Zacharias.

† Mar. 14 c. & 16. b. Postquam autem resurrexero, † præcedā vos in Galilæā. Cum scandalum eorum & dispersionem simulq; mortem suam à Propheta prædictam ostendisset, ne desperarent tanquam pallantes semper futuri, nunquamq; congregandi, & se ressurecturum prædixit, & eos in Galilæa congregaturum.

Respondens autē Petrus, ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquā scandalizabor. Ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori tecū, non te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerunt.

Animosior quàm par esset Petrus, neque prophetiæ fidem habet, neque Christo ab eo se negandum prædicenti: sed dispensatione Dei totum factum est, ne nimium nobis ipsi fidere discamus, sed Dei nos totos arbitrio præmittamus.

† Mar. 14 d. † Tunc venit Iesus cum illis in villam, quæ dicitur Gethsemani, & dixit discipulis suis: Sedete hic, donec vadam. Lu. 22. d. illuc & orem. Et assumpto Petro & duobus filijs Zebedæi, Ioā. 18. a. cæpit contristari & mæstus esse.

Gethsemani prædium quoddam est ad radices montis Oliueti: quò vnà cum discipulis profectus Christus, assumpto Petro & duobus filijs Zebedæi, Iacobo scilicet

et & Ioanne, paululum vt ait Lucas, quantum scilicet est iactus lapidis, secessit à reliquis: Et coram tribus illis cœpit tritari & mœstus esse, nimirum infirmitatis testes assumens, quos in monte Tabor gloriæ testes adhibuerat, ac maiestatis.

Tunc ait illis: † *Tristis est anima mea usque ad mortem: Sustinete hic, & uigilate mecum. Et progressus pusillum procidit in faciem suam, orans & dicens:*

† Mar. 14
d. De celebra. mis
sa. cap. In
quadam.

Indubiè vera & naturalis in Christo tristitia erat, cum tam prope esset naturæ humanæ disconueniens ac displicens mortis obiectum: duriusculum verò est quod hic philosophatur Caietanus, Christi animam tristem fuisse vsq; ad mortem intensiue, propter magnitudinem tristitiæ, & extensiue, quia continuè vsque ad horâ mortis contristatus est animo. Non enim minoris fuisse virtutis Christi animam hominis, quàm multorum philosophorum, qui ad primam mortis apprehensionem vehementer quidem contristantur, sed semel apprehensa componunt tandem sese, vt patientes eam ferant: ita non dubito cum oraturum in horto Christum proximæ mortis horror subiit, quin vehemens eum angustia atque animi tristitia ceperit, adedò vt in agonia factus, quemadmodum recitat Lucas, guttas sanguinis sudauerit. Postea verò vt idem Lucas recitat, cum angelus de cœlo illi astitisset confortans eum, quin animum receperit non dubito, ac se iuxta patris voluntatem ad patienter & non querulè ferendum mortem composuerit. Itaq; cum dicit Euangelista, Christi animam ad mortem vsq; tristatam fuisse, magnitudinem tristitiæ indicare voluit: quæ tunc non minor esset, quàm si præsens illi mors intentaretur.

† *Pater mi si possibile est, transeat à me calix iste. Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.*

† Mar. 14
d.

Non dubitabar Christus possibile esse absque calicis huius portione, id est, passionis tolerantia, saluari posse genus humanum, potentia quidem extraordinaria: contrà verò sciebat potentia ordinaria fieri non posse quin pateretur, & mortis exhauriret poculum. Quippe qui postea dixerit: Oportebat Christū pati, &

Lu. 22. c.
Ioâ. 12. d.

ita intrare in gloriam suam, sed affectu hominis hic loquitur Christus secundum portionem inferiorem, mortem (si quidem fieri potest, potentia à Deo patre ordinata) deprecantis, quam tamen si ita visum est patri lubenter se perpessurum promittit.

Et venit ad discipulos, & inuenit eos dormientes. Et dicit Petro: sic non potuisti vna hora vigilare mecum? Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem.

Nimirum & præ tristitia & multa (vt credere par est) vigilia: dixitque omnibus ad personam Christi loquens: Sic non potuistis vna hora vigilare mecum? adeò ne vel vnâ horam vigilare mecum nõ potuistis? Vigilate inquit itaque, & orate, vt non intretis in tentationem. Non enim vigilare sufficit, nisi inter vigilandum orationi instemus. Vnde Paulus ad Colocens. 4. Orationi inquit, instate, vigilantes in ea. Rationem autem addit cur vigilandum sit.

Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.

Duplicem habet hic locus sensum. Primum vt spiritum intelligamus superiorem animi portionem, ac rationem cui appetitus subest ac sensualitas, & ea animi pars quam carnem theologo vocant. Et hoc modo sensus est: Non dubito spiritus vobis adesse atque animos, qui prompti sint tentationi resistere: sed quoniam non deest carnis oppugnatio maligni spiritus adiuta auxilio, quæ quidem caro licet potens sit ad oppugnandum, infirma tamen est ad resistendum. Ideo non sufficiunt nostri illi animi ac spiritus, quos nuper vna cum Petro iactabatis, dicentes: Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Vigilare itaque opus est ac orare. Ideo nominatim Petrum alloquitur, quasi diceret: Tu ne ille qui nuper tanta iactabas, & mecum vnâ horam vigilare non potuisti? Alio modo spiritus, & Græcè τὸ πνεῦμα, pro tentatore & maligno spiritu sumitur: quomodo Luc. 9. Vir quidem de turba dicit: Respice in filium meum, quia vnicus est mihi: & ecce spiritus apprehendit eum, & subito clamat, & dissipat eum cum spuma. Paulus post autem sequitur quod adductum ad Iesum filium, demonium illisit & dissipauit. Et Luca. 10. Cum gaudentes discipuli domino dixissent: Domine, etiam demonia subijciuntur

ciuntur nobis in nomine tuo. Dixit illis Christus paulò post: in hoc uolite gaudere, quia spiritus uobis subijciuntur. Planè insinuans spirituum nomine se dæmones intelligere. Hoc modo potest spiritus sumi pro tentatore spiritu: propter quem iubet uigilijs & orationi attentos esse discipulos dominus: quippe qui potentem aduersarium habeant ac promptum suapte natura: homines autem & carnales & infirmi sint ad resistendum. Quia inquit, spiritus promptus est, id est, potens atque alacer ad tentandum, caro autem infirma, id est, nos carnales & infirmi ad resistendum. Vnde & similiter huic loco nos admonet Petrus. 1. Cano. cap. 5. Sobrii estote & uigilate: quia aduersarius uester diabolus tanquã leo rugiens, circuit quem deuoret.

Iterum secundo abiit, & orauit dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat uoluntas tua. Et uenit iterum, & inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati. Et relictis illis iterum abiit, & orauit tercio eandem sermonem dicens.

Non sunt enim hæc omnino metuentis uerba, sed auentis & designantis quæ assumpta esset passura humanitas, ut qui mortem timere potuit, & mori possit. In Deo autem nihil mori potuit, neque ideo ex se metus Deo ullus est. Ideo nisi esset hæc mors Christi necessaria, non se periculis gratis obiecisset, & suos ad talia induxisset, quia in Christo Deus mundum sibi reconciliare decreuerat, Christus ex patris uoluntate omnem metum superauit, & illi ad mortem usque obediuit.

*Tunc uenit ad discipulos suos, et dicit illis. † Dormite iam † Mar. 14
& requiescite. Ecce appropinquauit hora, & filius hominis
tradetur in manus peccatorum. Surgite eamus. Ecce appropinquabit qui me tradet.*

Ironica uidetur hæc locutio ad somnolentos discipulos, q. d. dormite iam. Num Iudæ non uidetis quomodo non dormit, quamque peruigiles oculos habet auaritia? Num dormiendi tempus est cum passionis meæ hora appropinquat? statimque in manus impiorum tradendus est filius hominis. Tamen ne fugere mortem uideretur, petentibus se ad mortem obuiam secum illos procedere iubet, dicens: surgite, eamus: ecce appropinquabit

† Mar. 14. c. Luc. 22. c. Ioan. 18. a. qui me tradet, Iudas scilicet Ischariotes. † Adhuc eo loquente, ecce Iudas vnus de duodecim venit, & cum eo turba multa cum gladijs & fustibus, missi à principibus sacerdotum & senioribus populi: Qui autem tradidit eum, dedit illis signum dicens:

Non pudet Euangelistas Iudā annumerare inter duodecim Apostolos Christi, & de primo ordine vnū. Veritati enim student, negligentes pudorem. Ipse autem Iudas Christi vires agnoscens plurimam turbam secum adduxit cum signo traditurus & fortè signum pollicitus, quia audierat eum in monte trās figuratum, ideo timebat ne simili transformatione elaberetur.

Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens ad Iesum, dixit: Aue Rabbi. Et osculatus est eum.

Ferunt Iacobum qui frater domini dictus est, domino similem fuisse, ideo veritum Iudā, vt in tenebris fieri assolet (nam ad capiendum Iesum noctu venerant) ni propius inspiceret, Iacobum illis loco Christi traderet, signum eis dedisse vt quemcunque ipse oscularetur, eū illi apprehenderent. Ideoque propius Christo accedentem eum salutasse & osculatum esse, Christum autem animo amico respondisse.

Dixit illi Iesus: Amice, ad quid venisti? Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in Iesum, & tenuerunt eum.

Græci habent ἰταῖσι ἰφὸν ἀφ᾽ ἑᾶς Qua gratia huc ades sodalis? ἰταῖσος enim plus quàm amicū significat, Nemp̄ eos qui eadem ætate eademque vitæ consuetudine, & actione diu inter se vixerunt, quales Christus & Apostoli. ἀφ᾽ ἑᾶς etiam ἀπὸ τῆς ἀμὶ præterquam quòd adesse significat, etiam accedere & aduenire. Vnde ἀφ᾽ ἑᾶς τῆς Χριστοῦ sumitur à Matthæo. 24. cap. pro aduentu ipsius in iudicium. Perinde est igitur hoc ac si diceret: Si vt amicus & sodalis huc ades, quorsum gladijs & fustibus? Sin vt inimicus, quorsum oscula? Admonet autem nos hoc factò Christus, vt agnitos etiam inimicos, qualem esse Iudam nouerat, & illi prædixerat, nequaquam aspero amarouè animo obiurgare velimus, sed blandè ac leniter tanquam à peccato reuocaturi corripiamus.

† Et ecce unus ex his qui erant cum Iesu, extendens manū † Mar.

exemit gladiū suū, & percutiens seruū principis sacerdo- 14. c.

rum, amputauit auriculam eius. Tunc dicit illi Iesus. Luc. 22. c.

Ioā. 18. b.

Dixerat paulò antè Christus Lucæ. 22. Qui non ha-
bet, vendat tunicam suam & emat gladium. Cui respon-
derunt: Domine, ecce duo gladij hic. Receptis igitur a-
nimis Petrus eo quòd prostratos à Christo Iudæos in
terram viderat, contra armatam manum audet magi-
strum defendere. Itaque exerto gladio auriculam eius,
Lucas & Ioannes addunt dexteram, Malcho pontifi-
cis seruo amputasse. Passus est autem Christus, Pe-
trum gladio ferire, vt eum inde corripiens omnem
vltiscendi sui cupiditatem ex suorum animis auferret,
inrepto videlicet Petro, & adiecta sententia: Omnes
qui acceperint gladium, gladio peribunt: Quem sump-
sisse videtur ex Genes. capite 9. vbi dicit Dominus:
Quicumque effuderit humanum sanguinem fundetur
sanguis illius. Non est autem putandum ad literam,
quòd omnes qui gladio ceciderint, gladio sint peritu-
ri. De eis autem intelligendum est, qui propria autho-
ritate & temerè alios percusserint. Neque rursus in-
telligendum est, quòd omnes gladio materiali sint per-
cutiendi: sed partim materiali, partim spiritali, quod
est Dei iudicium. De quo gladio dicit Ioannes Apo-
calyp. 19. Et de ore eius procedit gladius ex vtraque
parte acutus, vt in ipso percutiat gentes. Verum itaque
est fore vt omnes qui temerè gladio ceciderunt, aut
gladio materiali percutiantur, aut spiritali, dum iu-
sto Dei iudicio quouis modo puniantur. Ideo dicit illi
dominus:

† Conuerte gladium tuum in locum suum. Omnes enim 123. q. 1. c.

qui acceperint gladium gladio peribunt. An putas quia nō 1. q. 4. ca.

possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò Dum ista

plusquam duodecim legiones angelorum? quomodo ergo im- q. 8. c. 1. et

plebuntur scriptura, quia sic oportet fieri? cano. Cū

Longè diuersa est vox ista ab ea quam nuper tristis & à Iudæis.

angustiatas in horto emittebat. Confirmati enim & † Ge. 9. a.

non ad mortem vsque, vt Caietanus putat, contristati Apo. 13. c.

animi sunt hæc verba. Illic enim pro carnis trepidatis q;

animi affectu loquebatur, hic pro confirmati corroboratiq̄ue animi etiam in manu hostium, ab angelo asserens nihil si vellet valituros aduersus eum militum animos: aduersum quos à patre plus duodecim miiium legionum impetrare posse: sed velle se decreto patris obedire, & iussa eius in salutem generis humani exequi, scripturasq̄ue prophetarum implere.

In illa hora dixit Iesus turbis: Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me? Quotidie apud vos sedebam, docens in templo & non me tenuistis. Hoc autem totum factum est, vt adimplerentur scripturæ prophetarum. Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt.

Quod Matthæus ait Iesum turbis dixisse, Lucas dixisse ait ad principes sacerdotum, & magistratus templi & seniores. Non autem sumendum hic est turba pro multitudine illa populi, quæ confluere ad Christi prædicationes solebat, sed pro turbulento illo militum confictu & exercitu, Iudæorumque illorum illos adducientium, ad quos præcipuè verba habet: ostendēs non fuisse in eorum potestate illum tenere, quem plerumque in templo docentem, intrepideque illos argumentem comprehendere noluerunt. At non potuerunt. Itaque quòd se tenere ab eis finit, facit vt scripturæ, quæ capiendum & crucifigendum prædixerat, statuto à patre tempore implerentur. Quod audientes discipuli, nec vllam amplius eius sperarent liberationem, imò quòd ipse sponte manibus inimicorum se subijceret, relicto eo omnes fugam arripiunt.

† Isa. 53. c. † *At illi tenentes Iesum duxerunt ad Caipham principem sacerdotum, vbi scribæ & seniores conuenerant.*

Thré. 4. d. Mar. 14. f. Luc. 22. f. Ioan. 18. c. Sic scribunt Marcus & Lucas: at Ioannes qui omnibus his præsens aderat, diligentius obseruare potuit quæ tunc agebantur. Quoniam primùm ad Annam Christum fuisse ductum scribit, vt Caiphæ deferrent, qui gener esset Annæ, & inde post multa missum ad Caipham, vt videbitur suo loco.

Petrus autem sequebatur eum à longè vsque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intrò sedebat cum ministris vt videret finem.

Et si

Et si apprehenso domino cū reliquis Petrus fugeret, non tū planè Christū deseruisse videtur, quem à longè secutus est in atrii vsq; pòtificis, sinè expectaturus. Et quorsum tragediæ huius exitus euaderet spectaturus.

Principes autem sacerdotum & omne còcilium querebant falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderet. Et non inuenerunt, cum multi falsi testes accessissent.

Quomodo verò non inuenerunt, cùm statim postea recitat Matthæus, cùm multi falsi testes accessissent, & Paulò pòst: Nouissimè autem venerunt duo falsi testes, &c. Dicendum ad hoc quòd non simpliciter querebāt falsum testimonium, sed tale vt sufficiens esset ad Christum opprimendum, ac morti tradendum. Et ideo dicit, quòd non inuenerunt cùm multi falsi testes accessissent. Græci hic præponunt τὸ καὶ rursusque repetunt. οὐχ ἕπον, id est, & cùm multi falsi testes accessissent, non inuenerunt commodum, scilicet testimonium ad Iesum opprimendum.

Nouissimè autem venerunt duo falsi testes, & dixerunt: Hic dixit: & Possum destruere templum Dei, & post triduum reedificare illud. Et surgens princeps sacerdotum ait illi: Nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur? Iesus autem tacebat.

Falsi indubiè isti sunt, qui & Christi verba immutant, & ad alium sensum detorquent. Verba enim quæ CHRISTVS Ioannis. 2. Iudæis dixerat, hæc erant. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Aliud autem est: Possum destruere, & soluere, & possum reedificare, & excitabo, siue suscitabo illud. Apud Ioan nem enim de templo corporis loquebatur, quod morte soluturi erant Iudæi: Ipse autem post triduum à morte suscitaturus.

Et princeps sacerdotum ait: Adiuro te per Deum vivum, vt dicas nobis si tu es Christus filius Dei? Dixit illi Iesus: Tu dixisti. Veruntamen dico vobis, Amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli.

† Sup. 16.
d.

2. Thef.

4. d.

Ro. 14. b.

Caiphas qui ex Christi actis ignorare non poterat ipsum esse Messiam, præterea ex scripturis intelligebat Messiam filium Dei fore, Per Deum viuum Christum adiurat, vt verè ac sine fuce dicat, nū Messias esset, ac Christus Dei filius: quia adiuratum per Deum patrem Christum, quòd verum est sciebat ipsum responsurum: atque inde blasphemix aduersus Christum occasionem captabat: quod qui vulgo tantum homo crederetur, Dei se filium faceret. Euenit autem vt optabat Caiphas. Nam & Christus ad votum Caiphæ respondebit, professus se filium Dei esse, dum ait: Tu dixisti, Id est, id quod verè est, tu dixisti me esse Dei filium. Nam hunc locum Matthæi interpretans Marcus ait Christum Caiphæ interroganti: num filius Dei benedicti esset, respondisse ego sum: & quia illum hæctenus despectui in primo aduentu habuerant velut abiectum & inglorium, asserit se in secundo aduentu venturum in nubibus cœli, hoc est, in aère ad iudicandum, quando filium hominis, id est, quæ vilem & abiectum existimauerunt, videbunt à dextris virtutis Dei sedentem, id est, æqualem cum patre iudicandi potestatem habentem.

Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: Blasphemaui: quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam. Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis: & Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt. Alij autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes: Prophetiza nobis Christe, quæ est qui te percussit.

† Isa. 50. c
& 53. c.
Mar. 14. g
Luc. 22. f
Ioã. 18. c.

Mos erat Iudæis cum aduersi quid illis accideret, ac maximè contra Dei honorem & gloriam, in detestationem & doloris sui testimonium vestimenta scindere. Quemadmodum numeri 14. Murmurantibus aduersum Moysen & Aaron Iudæis, vestimenta sua scidit Iosue. Et idem Iosue 7. Percussis triginta sex hominibus in oppugnatione Hai, vestimenta sua scidit. Sic iudicium 11. Iepte. Sic David 2. Reg. 11. audita morte Saulis & Ionathæ, multisque alijs scripturæ locis. Ita & hoc per hypocrisim, quasi aliquod indignum facinus accidisset, vereque Christus blasphemasset, vestimenta sua scidit Caiphas.

Caiphas. Et quia conuenientia aduersus Christum testimonio afferre non poterat, quid adhuc inquit, egemus testibus? quem aduersus Deum blasphematem audistis. Ad praedictum verò pontificis consentiens Iudaeorum & Pharisaeorum turba, reum mortis Christum esse pronunciat, ijs iniurijs quas postea Matthaeus recitat, illum afficientes: Implentes illud Isaiae de Christo praedictum cap. 50. b. ✠ Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me.

Petrus autem sedebat foris in atrio, et accessit ad eum una ancilla, dicens: E tu cum Galileo eras. At ille negauit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicis. Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla, et ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum negauit cum iuramento, quia non noui hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, et dixerunt Petro: Verè et tu ex illis es. Nam et loquela tua manifestum te facit. Tunc cepit detestari et iurare quia non nouisset hominem. Et continuo gallus cantauit.

Nota est ad literam haec Petri historia, quapropter restat tantum admonendum ut ne Petri exemplo tantum viribus nostris fidamus, cum ille Christo tam dilectus ac familiaris, atque ab eodem casus sui & lapsus praemonitus, statim ut à Christo discedit, & eius gratia speciali destituitur, primum ad vnius ancillae vocem simpliciter Christum abnegat. Deinde ad alterius cum iuramento, demum ad ministrorum testimonium, cum detestatione & adiuratione, quem petri lapsum praeterquam quod ex metu vano accidit, Dei etiam dispensatione factum puto: ut scilicet impleretur illud Christi: ✠ Simon, ecce satanas expetiuit vos, ut cribraret sicut tritum. Ego autem rogavi pro te ut non deficiet fides tua: & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos: ipseque princeps Ecclesiae futurus, lapsus sui immemor, delinquentium fratrum commiserescere disceret.

Et recordatus est Petrus verbi Iesu quod dixerat: Priusquam gallus cantet, ter me negabis. † Et egressus foras fleuit amare.

✠ Lu. 22. e

† 50. dist. capite. Pöderet. cap. Vt constituetur.

Nota

Nota humanam infirmitatem, in quam lapsus Petrus breui adeò tempore dominum suum tertio negauerit, non quæstionibus examinatus, sed ab ancillis & famulis interrogatus: vnde per gallum admonitus foras exiit, noxam expiaturus. In atrio enim pontificis non poterat agere pœnitentiam, egreditur foras de impiorum concilio, vt pauidæ negationis fordes amoris fletibus lauet.

CAPVT VIGESIMVM SEPTIMVM.

Christum à Iudæis vincitum tanquàm reum Pilato traditum videns Iudas laqueo se suspendit. Apud Pilatum Christus accusatus, flagellatus, & illusus, Barraba dimisso, ad mortem damnatus, ad locum pœnarum ducitur, crucifigitur, illuditur, mortuus à cruce deponitur, sepelitur, & Iudæorum custodię committitur.

† Mar.
15. a.
Luc. 23. a.
Ioã. 18. c.

M† Anè autem factò, consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderent. Et vincitū adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato Præsidi.

Non dubium quin totam noctē præcedentem in blasphemando cædendo & illudendo Christo impenderint, manè autem inito consilio, sufficiens se habere testimonium putantes duorum testium de templi subuersione loquentium. Similiter & ex sermone Christi, qui se filium Dei professus erat, vincitum illum Põtio Pilato præfidi steterunt, commentis prius in cõsilio suo impio cauis, quæ Pilato præfidi probabiles viderentur, sufficientesque ad eum damnandum, cuiusmodi esse poterant, quòd populi seductor esset, quòd tributa Cæsari dari prohiberet, quòd se regem fecisset, & palàm se ita salutaris passus esset.

† De pcc. distinct. 6. cap. Quivult. Tunc videns Iudas qui eum tradidit, quòd damnatus esset, † pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus, dicens:

Si tunc referat certum illud tempus, quo præfidi eum steterunt, damnatus intelligendum est, quòd Phariseorum ac sacerdotum præiudicio ac testimonio, iam erat damnatus, quomodo vulgò dicimus eum qui morti proximus

ximus est, ac damnationi. Gallicè. *C'est fait de luy, il est mort la ou il est.* Itaque pœnitentia ductus Iudas, sed infructuosa, quippe quam misericordia non est consecuta, quam quærere neglexit, retulit principibus & senioribus triginta argenteos.

† Peccauit tradens sanguinẽ iustum. At illi dixerunt: Quid ad nos, tu uideris. Et proiectis argenteis in templo, recessit: & abiens laqueo se suspendit. Principes autem sacerdotũ acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbanam: quia precium sanguinis est. Consilio autem inuito emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorũ. Propter hoc uocatus est ager ille Acheldemac, hoc est ager sanguinis, usque in hodiernum diem.

Initium bonæ confessionis erat peccati agnitio, siquidem misericordiã postulasset. Peccatum suum agnoscit, Christi fateatur innocentiam, pecuniam scelestis Pharisæis uult reddere, quam quum primum recipere recusassent, abiectam in templo reliquit: Illi autem simulata religione & hypocrysi, magis quàm pietate, in corbanã, id est, in gazophylacium suũ mittere nolunt, precio sanguinis gazophylacium suum prophanatum iri credentes, se autem iusti & innoxij sanguinis effusione impiari non intelligetes: corbana quod erat illis thesaurus sacer pluris facientes, quàm suam conscientiam. Itaque ex ea pecunia emerũt agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Et bene ait peregrinorum, quoniam Iudæis qui filij erant, & ciues ac domestici Dei, foras eiectis, in usum peregrinorum, id est, Gentilium, qui longè antè aberant à Deo, celsit precium sanguinis Christi. ✠ Consepulti enim cum Christo omnes Christiani sumus.

Tunc adimpletum est, quod dictum est per Ieremiã prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos, precium appreciati, quem appreciauerunt a filiis Israël: & dederũt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus: & Iesus autem stetit ante Præsidentem.

In libris Ieremiæ qui nunc extant, non est huiusmodi prophetia: sed Zachariæ. 11. similia propè habentur de mercede triginta argenteorum in domo Dei proie-

storum.

† De pœ. dist. 3. ca. Inter hæc ca. Iudas pœnituit. † 1. q. 1. ca. no. Qui studet. A. & 1. c. † Iere. 32. b. Zach. 11. c.

✠ Rom. 6. a.

1. Cor. 2. b.

† Mar. 15. a.

Luc. 23. a. Ioan. 18. f.

ctorum. Ideo putat Hieronymus errorem librariorum inualuisse, vt pro Zachariam Ieremiam ascriptum sit. Et Euseb. de demóstrat. lib. 10. ca. 4. dubitat an per quam malitiam sublatum fuisse à textu Iere. 32. an per librarij erratū alterū pro altero sit positum nomen. Certè Hiero. asserit, se Ieremiæ librū vidisse, vbi ea euangelistę verba essent: quanquā illum librum ἀποκρυφόν censet: & ideo Matthæum opinatur apocryphi testimonio non vsum esse. Tametsi istud nouum videri nō debet: cū 2. Timoth. 3. apocryphum illud Iannes & Mambres Paulus recitat: nec dubitet Iudas in sua canonica in testimonium adducere apocryphum Enoch prophetiam. Porro non dubiū est tunc plura fuisse veteris testamenti quā nunc, quę si extarent, apocrypha non essent, sed recepta.

† Io. 19. b

Et interrogauit eum præses, dicens. † Tu es rex Iudæorum. Dicit illi Iesus: Tu dicis. Et cum accusaretur à principibus sacerdotum & senioribus, nihil respondit. Tunc dixit illi Pilatus: Non audis quantā aduersum te dicunt testimonia?

Vel hinc patet accusatum apud Pilatum fuisse Christum, quod se contra Cæsaris auctoritatem Iudæorum regem fecisset: Ideo interroganti Pilato: Num tu es rex Iudæorum? Respondet: tu dicis. Quod quidam exponunt: Tu reuera id quod est, dicis. Alij exponunt: Tu quidem dicis: ego aut talem me non profiteor. Sed præstat prima expositio. Cui accedit Christi responsio apud Ioannem: Tu dicis, quia rex sum ego. Id est, verè dicis, sum enim rex. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate audit vocē meam. Id est, verè tu dicis me regem esse. Ego enim veni in mundum, vt veritati testimonium perhibeam. Omnis qui est ex veritate audit vocem meam. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt in electis meis regnem.

† Mar.
15. a.
Luc. 23. c.
Ioā. 18. g.

Et non respondit ei ad vllum verbum, itā vt miraretur præses vehementer. † Per diem autem solemnem consueuerat præses populo dimittere vnum vinctū quē voluissent. Habebat autem tunc vnum vinctum insignem, qui dicebatur Barrabas. Congregatis autem illis dixit Pilatus:

Quem

Quem vultis dimittam vobis, Barrabam an Iesum qui dicitur Christus:

Interoganti Pilato de falsis Iudæorum testimonijs in Christum, quod falsa illa essent nihil respondet Christus. Cui de re vera interroganti num scilicet Iudæorum rex foret respondit. Per diem autem solennem Græcè est, κατὰ τὴν ἑορτήν. Id est, die autem festo, vbi automaticè ac per excellentiam diei festi nomine pascha intelligitur. Vide autem vnde manauerit consuetudo vt die festo donaretur populo vinculus vnus. Quidam dicunt quod in memoriam occisorum Aegyptiorum & saluatorum Hebræorum, in festo phase solebant Iudæi vnum ex reis morti proximum liberare alijs interfectis. Quodque id pro more obseruatum, à Romanis imptauerant. Vnde id quod dicit Matthæus consueuerat, Lucas dicit: necesse habebat dimittere. Oblatis igitur populo insigni latrone Barraba & Christo, vtrum ex illis dimitti vellent, persuasæ à principibus & senioribus populi turbæ, quæ nuper tanto honore venientè Christum exceperant, Barrabam dimitti postulanti Iesum verò crucifigi.

Sedente ante pro tribunali, misit ad eum uxor eius, dicens: Nihil tibi est iusto illi. Multa enim passa sum hodie pro uisum propter eum.

Non dubium quin agnoscentes Christi morte spoliandos inferos dæmones, vxori Pilati persuaserint maritum à Christi condemnatione auertere, quod facere illa nititur, dicens: Nil tibi & iusto illi. Id est, nihil tibi sit cum illo tam iusto.

Principes autem sacerdotum, et seniores persuaserunt populis ut peterent Barrabam, Iesum verò perderent. Respondens autem præses ait illis: Quem vultis igitur vobis de duobus dimitti: At illi dixerunt, Barrabam. Dixit illi Pilatus:

Quantum uis persuaserint primates turbis præoptare Barrabam, Pilatus tamen sollicitè curabat eos à tanto scelere liberare: sed quanto ipsi studio, quantaq; opera afficerentur, vt nihil intentatū relinquerent, tanta ipse diligentia resistere nitentur, miratus certè q̄ illum qui

com.

communi omnium fama & homicida & latro, sed & insignis latro pro confesso habebatur, vellent liberari & sibi dimitti, illum verò quem non nisi invidia & falsis & seductis testibus superati, damnari tanto affectu peteret. *‡ Quid igitur faciam de Iesu qui dicitur Christus? Dicunt omnes: Crucifigatur. Ait illis præses. Quid enim mali fecit?*

‡ Mar.
15. b.

Luc. 13. c.

Ioã. 18. g.

Act. 3. c.

At illa magis clamabant, dicentes: Crucifigatur.

Græce, τὴ, οὖν ποιῶ τοὺν Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστὸν, Quid Iesu faciam. Nam Græcam phrasim per ablatiuū etiam sine præpositione Latini exprimunt. Sic Cicero pro Cluentio: Quid hoc homine factum est: quanquam interpres non malè verterit, quid de Iesu.

Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua, lauit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum à sanguine huius iusti.

Videns inquit, quòd nihil proficeret, id est, frustra persuasum à principibus & senioribus populum pacare contenderet, accepta aqua lauit manus coram populo, si eum putabat innocentiam suam professus. Sed quid lauisse manus profuit, illotam mentem habet? Vos inquit, videbitis: Id est considerate quidnam de eo futuri estis, & videte quid.

‡ 1. q. 4.

capite.

Ecclesia.

Mar. 15. c.

Et respondens vniuersus populus, dixit: ‡ Sanguis eius super nos & super filios nostros.

Id est, si qua sumenda sunt pro sanguinis illius effusione supplicia, nos filijq; nostri pendemus, & culpã, si qua in ea re est, præstabimus.

Tunc dimisit illis Barrabam, Iesum autem flagellatum tradidit eis rōt crucifigetur.

Quidam dicūt sic de industria flagellari ipsum Christum voluisse Pilatum: vt vel saltem eo supplicio contentus à morte eius procuranda abstineret. Quidam dicūt, moris fuisse morti damnatos prius flagellare.

Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorium, congregauerunt ad eum vniuersam cohortem. Et exuentes eū, chlamydem coccineam circumdederunt ei: & plerentes coronam de spinis posuerunt super caput eius, & arundinem in dextera eius: & genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes:

dicentes:

centes : † *Aue rex Iudeorum . Et expuentes in eum, acceperunt arundinē, & percutiebāt caput eius. Et postquam illuserunt ei, excuerunt eū chlamydem, & induerunt eū vestimenta eius, & duxerunt eum vt crucifigerent.* † Ioan. 19. a. Mar. 15. e.

Vel ex hoc loco manifestum est, tunc non semper indicare tempus rei, quæ tum fieret. Nam ex Ioannis 19. capite apertum est quod simul atq; milites Pilati iustum Christum flagellauerunt, ijs etiã opprobrijs quæ hic Matthæus recitat, ei illuserunt: sicquæ flagellatum & illulum, ac tam malè habitum, Pilatus populo representauit, vt ad commiserationem moueret, multisquæ rationibus, vt in Ioanne habetur, quò eum liberaret, contedit. Tandem verò turbarū vociferatione, ac Cæsaris metu victus, tradidit ijs crucifigendum. Itaque quod antè factum est postea recitat Matthæus, quod frequens est in omnibus Euangelistis: Sed & antea chlamydē coccineã circudederunt ei, in argumentum scilicet, maioris irrisionis, quasi senatus populusq; Romanus illi vt regi insigne regnum misissent. Quos nanque Romani reges appellassent & saluassent, togam illis purpuream, quæ & picta dicebatur, dono mittebāt. Chlamys enim coccinea vt ait Matthæus, purpurea vestis est.

† *Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem. Hunc angariauerunt vt tolleret crucem eius.* † Mar. 15. c. Luc. 23. d

Simon iste gentilis erat, ex Cyrene quæ est in Lybia Africã, Alexandri & Ruffi Christi discipulorum pater. Eum cum ferendo oneri crucis CHRISTVS non esset tot iam afflictionibus & miserijs delassatus, ad subeundum onus crucis, cum Christo angariauerūt, id est, coegerunt. Dei autè dispositione ita factum est, vt negligentibus Christum sequi, crucemque eius post eum portare Iudæis, dignus inuentus est qui id faceret, gentilitius Christianorum populus.

Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Caluarie locus. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. † Et cum gustasset noluit bibere. † De pœ. dist. 2. ca. Citius. Ioã. 19. d.

Golgotha Syra vox est, ex Hebræa nonnihil habens, & Chaldaica, quam Matthæus interpretatur Caluarie locum. Ex quo loco Græcè scilicet doctus & Hebraicè

Caietanus, argumētum efficax sumit Marthæum Græcè scripsisse, & non Hebraicè: quasi verò vocem Syrà Golgotha duobus Hebraicis nominibus explicare non potuerit quæ interpres Græcus Græcè interpretatus fuerit. Consule Chaldaicos. Imò sequitur oppositū. Vt quid Hebræa Græcis miscuisset, si Græcè scripsisset.

† Mar. 15.
d.
Luc. 23. c
Ioā. 19. d.
† Psal. 21.
c.
Ioā. 19. d.

† Postquam autem crucifixerunt eum, diuiserunt sibi vestimenta eius sorte mittētes. ut impleretur quod dictū est per prophetam, dicentem: † Diuiserūt sibi vestimenta mea, et super vestē meā miserunt sortem: & sedentes seruabāt eum.

Quòd autē vestimenta Christi sibi diuiserunt, suam discordiam & errorem, regniq̄ue diuisionem figurauerunt futuram. Quòd autem vestem inconsutilem non diuiserunt, sed sorte super eā miserunt, Ecclesiæ cōcordiā inter veros fideles, & apud hæreticos illusionē significauerūt. Vel vestimēta diuisa scripturas sacras & Ecclesię sacramēta significāt, quæ per hæreses diuidi potuerūt, & hac præcipuè tēpestate diuidūtur: sed tunica desuper cōtexta, charitas scilicet, quā nemo adhuc diuisit, sed nec diuidere potest, quæ per totū Christianismū cōtexta est de celo à patre, & filio & spiritu sancto. Sacramenta. n. hæretici sibi diuiserūt, & vix duo probauerūt, charitatis verò vnitatē diuidere nondū potuerūt, et id recesserūt. Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam: Hic est rex Iudæorum.

Causa hoc loco, pro quo Græci habent ἀριαν accusa tionem significat. Ita nempè crimen, de quo apud Pilatum Iudæi Christum accusauerunt, nempè quòd se regem Iudæorum faceret.

Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, vnus à dextris & vnus à sinistris. Prætereuntes autem blasphemabant eum mouentes capita sua, & dicentes: † Vah qui destruis templum Dei, & in triduo illud reedificas. Salua te metipsum. Si filius Dei es, descende de cruce. † Similiter & principes sacerdotum illudentes eum cum senioribus & scribis, dicebant: † Alios saluos fecit, seipsum nō potest saluū facere. Si rex Israël est, descēdat nūc de cruce, & credimus ei. Confidit in Deo liberet eū nunc si vult. Dixit. n. quia filius Dei sum.

† Ioā. 2. d
Sup. 26.
f.
† Sup. 2.
f.
† Mar.
15. e.
Luc. 23. c

Mouere caput, apud Hebræos est sublannare aliquē, & aper-

& apertè eū ridere: vt P^{sal.} 21. & 43. Significat etiam criminari. Iere. 18. cap.

Idipsum autem & latrones qui crucifixi sunt cum eo improperebant ei.

Quòd à latronibus factum dicit Matthæus, cùm cæteri à conuerso latrone obiurgatum alterum dicant, hoc dicendum est, locutionem Matthæi more Hebræico, synecdochicòs sumendum esse, latrones scilicet pro altero ex latronibus. Aut dicendum est ambos latrones ab initio cõuittatos esse, sed altero plus iusto in iniurias & blasphemias prorumpente, alter sub finem cõuersus est. *A sexta autem hora, tenebræ factæ sunt super vniuersam terram usque ad horam nonam.*

Iudæi diem ab ortu solis ad occasum auspicantur, more Babyloniorum. Proinde primam horam dices à solis ortu hinc ad horam vnā, sexta verò circa meridiem, nonam circa tertiā, & has vocat astrologi horas inæquales: ab hac igitur sexta has esse tenebras dicit Matthæus super vniuersam terram: quod non nulli interpretantur super vniuersam terram Iudæorum tantum, cùm tamen textus habeat simpliciter super vniuersam terram: & communis Ecclesia sic teneat, præstat sic intelligere. Nec valet dicere quod si vniuersalis fuisset solis obtenebratio, de eo historici non tacuissent: quanquam non est necesse tam longam fuisse vbique terrarum quàm Ierosolymis. Quapropter non aduersantibus multis & credentibus communem fuisse eclipsim, pauci de ea meminere: quanquam mentionem facit de ea Dionysius Areopagita: asserens in Aegypto se ea ætate eclipsim vidisse minimè naturalem. Eusebius quoq; asserit quòd tunc in Bitinia tenebræ fuerunt ita dense vt stellæ viderentur in cælo circa meridiem. Paulus Orosius dicit tunc Romæ extitisse tenebras. Hieronymus putat hanc solis obscuracionem virtute diuina factam, cùm sol radios suos retraxisset, patiente vero sole: Origines propter tenebrarum densitatem, quales per triduum fuere in Aegypto sub Moysè.

†P^{sal.}
21. a.

Et circa horā nonā clamauit Iesus voce magna, dicens: Eli, Eli, Lamazabatani? Hoc est, † Deus meus, Deus meus, vt Mar. 15. c.

P 2 quid.

quid dereliquisti me? Quidam autem illic stantes, & audientes, dicebant: Eliam vocat iste.

Christus tanquam vulgaris homo inter vulgares homines vulgari lingua hoc est, Chaldaica vel Syriaca locutus, qua communiter vulgò loquebantur Iudæi à regressu è Babylonica captiuitate: qua lingua in cruce hâc querelam expressit: Eli, Eli, Lamazabatani, quemadmodum habent vetusta etiam latina exemplaria. In quo Fabrum oppugna, dicentem hîc Christum desperasse. Verum hic apud patrem questus est se in manibus impiorum hostium ad omnem illorum libidinem derelictum à patre secundum hominem afficiendum, quanquam volens spiritu omnia libenter perferret. In quo se Deum & hominem euidenter probat. Quod autem Caietanus dicit, hinc esse argumentum Matthæum Græcè scripsisse, non Hebraicè, quia interpretatus est Hebraica verba, dicens, hoc est: Deus meus, Deus meus vt quid dereliquisti me? Friuolum est admodum istud, nec impugnatione dignum. Nam Græcus interpretis Matthæi ex Hebræo in Græcum, ex officio interpretis verba illa Hebraica non modo Græcè vertit, sed Hebraica seruanda esse duxit: Alioqui non seruasset allusionem eorum qui dicebant: Eliam vocat iste. Qui quidem Gentiles cùm essent, Hebrææque linguæ ignari, dum Christum Eli sonantem intelligerent, Eliam vocari putabant.

† Mar. 15. f. † Et continuo currens vnus ex eis acceptam spongiam impleuit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere.
 Luc. 23. e. Cateri verò dicebant: Sine, videamus an veniat Elias liberans eum.
 Ioã. 19. e.

Quidam dicunt quòd ad afflictionis cumulum, quispian ex eis propinauit illi acetum, quâquam dici posset etiam quòd cõmiserationis gratia dederit, ad accelerandam iamdiu languentis mortem. Gentilis enim erat iste, neque odio quemadmodum Iudæi mouebatur in Christum. Certè Plutarchus recitat iam vulneratis acetum mortem accelerare.

† De celebra Missa. c. In quadam.
 Mar. 15. e. † Iesus aut̄ iterum clamans voce magna, emisit spiritum.
 Lu 23. f. Græcè est κραταίως ἠρξάμενος autem vociferari significat.
 Ioã. 19. a. Cùm ergo voce magna, id quod Lucas recitat, clamasset, Pater

Pater in manus tuas cōmendo spiritum meum, Id est, vitam fudit.

Et ecce velum templi scissum est in duas partes, à summo usque deorsum.

Vide hic definitionem templi, vt explices quid sit velum. Erat autem illud velum inter sanctuarium & sanctum sanctorum, nec ociose scriptum est illud scissum esse, quod summa templi mysteria tegebat. Nemp̄ vt indicaretur veteris testamenti arca omnia, & mysteria prius abstrusa, Christi morte reuelata esse. Finis enim & perfectio legis est vt Paulus ait, Christus. Similiter vt doceretur abrogatas esse Christi morte veteris legis ceremonias. De velo lege 3. Reg. 6. vnde pendeat.

† Et terra mota est, & petre scissæ sunt.

† Apoca.
6. c.

Quaquam reuera ad literam ita factū est, indicabat tamen commonendum Euangelica prædicatione vniuersum orbem terrarū, durāq; & saxea peccatorum corda per penitentiam scindenda.

Et monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctā ciuitatem, & apparuerunt multis. Centurio autē & qui cū eo erant custodientes Iesum, viso terræ motu, & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Verè filius Dei erat iste.

Sic aperta docet Matthæus vt tamen mortuo Christo & die mortis eius surrexisset: quemadmodū petræ scissæ sunt, ita & monumenta sunt aperta: sed tantū die resurrectionis Christi corpora sanctorum surrexisset, non amplius moritura. Ideo subdit. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius. Neque enim verisimile est ante Christum vi resurrectionis eius alios surrexisset, cū ipse sit primitiæ resurgentium, cū ipse tertia die ab inferis rediens, fructus secum triduanæ peregrinationis viuientibus reportauit: & vt omnes eum ab inferis regredi crederent, testes secum ad superiores, & præcones subactæ mortis exhibuit: qui tunc venerunt in sanctam ciuitatem Ierusalem, & apparentes multis narrauerunt quæ gesta erant. Ideo id quod dicitur corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt, in-

telligendum per anticipationem dici.

† Mar. 15. † Erant autem ibi mulieres multæ à longè, quæ secutæ erant
f. Iesum à Galilæa ministrantes ei, inter quas erat Maria

Luc. 23. g Magdalene, & Maria Iacobi, & Ioseph mater, & mater
filiorum Zebedæi.

Vide libellum de genealogia trium Mariarum, in fine
libri Vita Christi.

† Mar.

15. d.

Luc. 23. g

Ioâ. 19. g

‡ Cùm autem sero factum esset, venit quidam homo diues
ab Arimathia nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat
Iesu. Hic accessit ad Pilatum, & petijt corpus Iesu. Tunc
Pilatus iussit reddi corpus. Et accepto corpore Ioseph, inuoluit
illud in syndone munda, & posuit illud in monumento
suo nouo, quod exciderat in petra. Et aduoluit saxum ma-
gnum ad ostium monumenti, & abiit. Erat autem ibi Ma-
ria Magdalene et altera Maria sedentes contra sepulchrũ.

Arimathæa ciuitatis nomen est, quam & Ramatha
fuisse dicunt, siue Ramathaim ciuitas tribus Manasse sepa-
rata Leuitis, & ciuitas Samuelis in Thamnitica regione
montis Ephraim, procul ab Ierosolymis. 20. miliaribus.
Græcè enim non per, id est, neque per e, sed per a scri-
bitur: sic Arimathæa, hinc erat Ioseph iste: qui cùm a-
pertè ob Pharisæorum violentiam Christi se discipulum
proferri non auderet, arbitratus ipsius morte extinctum
illorum odium, quod uiuo præstare obsequium non
audebat, mortuo impendit, impetrato scilicet à Pilato
ad sepeliendum mortui corpore, quod munda syndone
inuolutum in monumento suo nouo posuit: quod nu-
per in rupe excauauerat, magnum quæ saxum, ne quis
corpus auferret, ad ostium aduoluit.

Altera autem die quæ est post Parasceuen, conuenerunt
principes sacerdotum, & Pharisæi ad Pilatum, dicentes:
Domine, recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc vi-
uens: Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepul-
chrum usque in diem tertium: ne forte veniant discipu-
li eius & furentur eum, & dicant plebi surrexit à mortuis:
& erit nouissimus error peior priore. At illis Pilatus: Ha-
betis custodiam, Ite custodite sicuti scitis.

Cùm

Cum pasceue sit preparatio ad festiuitatem pasce-
tis, videtur hæc dies fuisse aut die pasce, aut die sequen-
ti: sed de hoc amplius considera. Ideo, rogant custodiri
sepulchrum. Pro custodiri est verbum Græcum ἐσφα-
λίστηται, quod significat munire, & pestulo obfirmare.
Petunt autem à Pilato vt militum præsidio muniat, qui-
bus Pilatus ait: *Ite, custodite sicut scitis.*

*Illi autem abeuntes munierunt sepulchrum, † signantes la-
pidem cum custodibus.* † Marc.
15. g.

Pro signantes Græcè est ἐσφαλίστηται, Id est, sigillan-
tes lapidem, quem ad ostium monumenti Ioseph adu-
uerat. Neque enim contenti mole illa lapidea, quæ mul-
ti homines vix mouere poterant, publicum adhuc præ-
toris sigillum apponi curauerunt vnà cū militum custo-
dia, verū scilicet, ne corrupti milites lapidem auferrent,
quem adhibito prætoris sigillo ausi non essent auferre.

CAPVT VIGESIMVM OCTA VVM.

CHRISTVS absque sepulchri fractura resurgens cu-
stodes perterruit: resurrectionem suam per angelos mu-
lieribus, & per mulieres discipulis ostendit: Iudæi
verò data custodibus pecunia vt celarent,
celare non potuerunt.

Vespere autem sabbati que lucefcit in prima sab-
bati, † venit Maria Magdalene & alte-
ra Maria videre sepulchrum. Et ecce terræ-
motus factus est magnus: Angelus enim domini
descendit de celo, & accedens reuoluit lapidem, & sedebat
super eum. Erat autem aspectus eius sicut fulgur, & vesti-
mentum eius sicut nix. † Marc.
16. a.
Luc. 24. .
Ioã. 20. a

Vide quomodo vespere sabbati lucefcere possit pri-
ma dies sabbati. Nempè quia vespere illius hebdomadæ
nocte fortè media cū iam diluculum primæ diei lu-
cesceret, quod Marcus dicit valde manè orto iam sole,
Ioannes autem manè dicit: cū adhuc tenebræ es-
sent: sub ipsa scilicet aurora, mulieres quæ feria sexta
dominum fuerat secutæ, die sabbato paraauerunt aroma-
ta, quæ die dominica attulerunt ad dominicum corpus
vngendum. Angelum autem Domini inuenerunt à
patre missum, inuenerunt resurrectionem eius annun-

cientem, qui prius illius nunciauerat incarnationem.

Præ timore autem eius exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui. Respondens autem angelus, dixit mulieribus: Nolite timere vos. Scio enim quod Iesum qui crucifixus est, queritis. † Non est hic, surrexit enim sicut dixit. Venite & videte locum ubi positus erat dñs. Et cito euntes dicite discipulis eius quia surrexit: Et ecce præcedet vos in Galileam. Ibi eum videbitis, ecce, prædixi vobis. † Et exierunt citò de monumento cum timore & gaudio magno, currentes nunciare discipulis eius. Et ecce Iesus occurrit illis dicens: Auete. Illæ autem acceperunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Iesus: Nolite timere. Ite, nunciate fratribus meis, ut eant in Galileam: Ibi me videbunt.

Angelus à patre missus resurrectionis ordinem manifestat, reuoluto lapide, illi asidit, mulieres ad discipulos mittit vt de resurrectione fiant certiores: Iphis autè euntibus occurrit illis dominus, & quæ iusserat angelus id ipsum & ipse iubet.

Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus, venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant. Et congregati cū senioribus consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite, quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit à præside, nos suadebimus & securos vos faciemus. At illi accepta pecunia fecerunt sicut erant edocti. Et diuulgatum est verbum istud apud Iudeos vsq; in hodiernum diem.

Custodes miraculum confitentur, ad vrbè conciti redeunt, nunciant principibus sacerdotum quæ viderint quæ facta conspexerint. Illi qui conuerti debuerant ad pœnitentiã, & Iesum quærere resurgentem, perseverant in malitia, & pecuniam ad vsus templi datam, vertunt in redemptionem mendacij. Hiero. Ibidem.

Vndecim autem discipuli abierunt in Galileam, in montem ubi constituerat illis Iesus.

Hunc montè nò describit Euāgelista, sed videtur esse

Tha-

† Mar. 16.

c.

Lu. 24. b.

† Mar. 16

b.

Mar. 24.

a.

Thabor inter montes Galilææ celeberrimus, & transfiguratione, & orationibus Christi laudabilis. In quo etiam præclara veteris testamēti gesta referuntur facta in locis Hebraicis.

Et vidētes eum adorauerunt, quidam autem dubitauerunt. Et accedens Iesus locutus est eis, dicens. † Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. † Su. 1. g.

Ex hoc apparet quod hæc apparitio nequaquam facta est solis vndecim, quia iam tum non dubitabant, cū iam confirmasset Thomam Christus. Quapropter putat nonnulli hanc apparitionem maximam fuisse de qua Apostolus 1. Corinth. 15. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul. Nisi dixeris paruulam circa nonnulla fuisse in quibusdam dubitationem, quam illis in die ascensionis exprobrauit vt Marci vltimo. Nouissimè autem recumbentibus illis vndecim apparuit, & exprobrauit incredulitatem eorum & duritiā cordis: quia ijs qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. 32. q. 4.

† Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij et spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. cap. Re. currat. §. His ita.

Ne putemus inquit Hierō. leuia esse quæ iussa sunt & De conpauca, addidit: Omnia quæcunque mandaui vobis: vt secre. di. quicumque crediderint, qui in trinitate fuerint baptizati, omnia faciant quæ præcepta sunt. Hinc manifestū est quædam præter fidei articulos & baptisma seruari oportere, nec sufficere fidem, & baptismum, sed & consequenter exigi fidei & charitatis opera. Proprie.

Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.

Vel hinc patet duraturam vsque ab Christi aduentum Ecclesiam, cui se adfore promittit perpetuum non visibiliter sed spiritualiter:

licet etiam corporaliter affuturus sit in iugi sacramento

& sacrificio Euchari-

stiz, sed non vi-

sibiliter.

Finis Annotationum in Mattheum.

Handwritten notes in Latin:
 Evangelij secundum Mattheum
 secundum quod dicitur ab Apostolo per
 hoc dicitur, quod dicitur vobis a
 patre, et ab ipso spiritu sancto
 postquam, et in baptismo et postquam
 et in iugi sacramento.